

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економіки підприємства

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції
20-21 жовтня 2022 року

Матеріали розміщено на офіційному сайті економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

2022

Редакційна колегія:

д-р екон. наук, проф. А.І. Ігнатюк; д-р екон. наук, проф. Г.М. Филюк; д-р екон. наук проф. Д.О. Баюра; д-р екон. наук, проф. О.А. Грiшнова; д-р екон. наук, проф. Л.В. Шаульська; канд. екон. наук, доц. М.В. Голованенко; канд. екон. наук, доц. І.В. Євсєєва-Северина; канд. екон. наук, доцент Т.М. Литвиненко; канд. екон. наук, доц. Л.А. Мартинюк; канд. екон. наук, доц. О.Ю. Мірошниченко (відп. секр.); канд. екон. наук, доц. О.В. Піменова.

Конкурентоспроможність національної економіки: матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. Г.М. Филюк : Київ, 2022. – 231 с.

Збірник містить матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції, що проходила 20-21 жовтня 2022 року на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Збірник охоплює наукові публікації за основними напрямками економічної науки. Для науковців, державних службовців, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 307, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра економіки підприємства, тел. (044) 431-04-79, e-mail: conference_ep@ukr.net.

ЗМІСТ

Atkociuniene Zenona Ona, Miroshnychenko Olga. INFORMATION AND KNOWLEDGE EXCHANGE IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATIONS AND TURBULENCE	7
Alekseyenko Lyudmyla, Tulai Oksana. SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN THE CONDITIONS OF GLOBAL MILITARY CHALLENGES ...	10
Grytsenko Andrii, Grytsenko Olena. NEW CHALLENGES TO THE COMPETITIVENESS OF THE UKRAINIAN ECONOMY	13
Ivaniuk Ulana. DIGITALIZATION AS A GLOBAL MEGATREND OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT	16
Kapiton Alla. INFORMATION SUPPORT OF THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM	18
Mykhalchyshyn Nataliia, Hoshovska Oksana, Trevoho Olena. «GREEN ECONOMY» IS A CONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	21
Levytska Olha. TRANSFORMATION OF THE SECURITY SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF EXTERNAL CHALLENGES AND INTERNAL THREATS	23
Golovii Viktor. CONCEPTUALIZING BUSINESSES' RESPONSES IN WAR'S CONTEXT IN UKRAINE: COMPETITIVENESS OR RESILIENCE?	26
Азьмук Надія. ТРУДОРЕСУРСНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ.	29
Андрос Світлана, Герасимчук Василь. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ РАЙОНІВ ПОЛЬЩІ У РАМКАХ ЄДИНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	31
Антонюк Валентина. НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	34
Афендікова Наталія. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В ПЕРІОД АГРЕСІЇ	38
Ахновська Інна, Болгов Владислав. ВИДИ ДЬЮ ДІЛІДЖЕНС У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ	42
Бабенко Дмитро. РОЛЬ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	45
Брінцева Олена. РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ ТА ПОЛЬСЬКИМИ УНІВЕРСИТЕТАМИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ	48
Варналій Захарій. ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ	51
Вольвач Олена. ЕЛЕКТРОННІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	57

Голованенко Микола. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ	60
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	63
Діченко Анна. ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....	66
Дяків Андрій. ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ НА ВУГЛЕЦЕВИХ РИНКАХ.....	69
Євсєєва-Северина Ірина, Скопенко Наталія. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАНІЙ.....	72
Заваженко Андрій. ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ	75
Задоя Анатолій. ПОЛІТИЧНІ АМБІЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНІ РЕАЛІЇ: ЧИ МОЖЕ РОСІЯ СТАТИ СВІТОВИМ ЛІДЕРОМ?	78
Ілюхіна Василина. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	81
Ільїчов Антон. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСПОРТНИХ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	85
Кіндзерський Юрій. ВИКЛИКИ ПОВОЄННОЇ РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ	88
Колосов Андрій, Шевцов Артем, Крамчанінова Майя. ПРОБЛЕМАТИКА ПЛАНУВАННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	92
Костишина Тетяна, Костишина Анна, Раупов Рустам. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІН ...	96
Красота Олена. МАКРОЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	99
Кузьома Олена. ВРАХУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ ПРИ ВИХОДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНОК ПРОДУКТІВ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ КАНАДИ.....	102
Кундєєва Галина, Мартинюк Людмила. РЕЛОКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ПЕРІОД АГРЕСІЇ.....	106
Курінський Дмитро. ВНУТРІШНЯ, ГЛОБАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА І ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ.....	109
Леонтович Сергій, Кір'ян Світлана. ПОДАТКОВІ НОВАЦІЇ ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	113
Литвиненко Тетяна. ОСВІТА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ	117

Лісна Дар'я, Бобирь Ольга. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ТА ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ В УКРАЇНІ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ СТАГНАЦІЙНИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ.....	121
Лозова Ганна, Клименко Вікторія, Кожолянко Ігор. РЕГІОНАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ	124
Лопушняк Галина, Кравчук Оксана, Варіс Ірина. ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНДУСТРІЇ 4.0 ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	129
Мазур Наталія. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВСТУП-2022	133
Махсма Марія, Козлов Євген. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	137
Мацур Сергій. АНАЛІЗ КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЙ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ	141
Микитюк Оксана, Онисенко Тетяна, Петренко Катерина. РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	144
Молдаван Любов. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	150
Мульська Ольга. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	153
Нагачевська Тетяна. ІНСТИТУЦІЙНЕ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	157
Обіход Тетяна. ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ І ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	161
Олійник Лариса. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	165
Парубець Стефанія. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР ПОСИЛАННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	169
Полянська Алла, Кащенко Юрій. АКТУАЛЬНІСТЬ АСИНХРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ.....	173
Пушак Ярослав, Трушкіна Наталія. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	177
Рисін Марія, Бабич Олександр. ЗАСТОСУВАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ.....	181
Розбейко Кирило. ЦИФРОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У ІТ ОРГАНІЗАЦІЯХ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ЗАСІБ ПІД ЧАС ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ.....	184

Свідерська Світлана. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧА НА ПРИКЛАДІ РИНКУ КОСМЕТИЧНИХ ПРОДУКТІВ.....	188
Солодаренко-Літковська Регіна. ТАЛАНТ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	191
Тарновецька Яна, Бобирь Ольга. ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	195
Трегубов Олександр. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	198
Тужилкіна Оксана. ТРАНСФОРМАЦІЯ МОТИВАЦІЙНИХ УСТАНОВОК В СФЕРІ ПРАЦІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	202
Тулуш Леонід, Радченко Оксана. ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА АГРОСЕКТОРУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	205
Фенюк Яна. ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	209
Ципліцька Олена. БІОЕКОНОМІКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	212
Чеберяко Оксана. СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ..	216
Чинчик Анатолій, Іванишина Галина, Голубка Степан. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ	220
Шевченко Володимир. Діджиталізація В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ.....	223
Шовкун Інна. ЧИННИКИ СТРУКТУРНИХ ДЕФОРМАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА СВІТУ	226
Юрченко Вікторія. СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД АГРЕСІЇ.....	229

Zenona Ona Atkociuniene,
 Doctor of Sciences (HP), Professor,
 Vilnius University
Olga Miroshnychenko,
 PhD in Economics, Associate Professor,
 Taras Shevchenko National University of Kyiv

INFORMATION AND KNOWLEDGE EXCHANGE IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATIONS AND TURBULENCE

Keywords: information, knowledge, business, digital technologies, turbulence.

Nowadays, in the era of digital transformations and turbulence, the research of intellectual capital, knowledge management, and innovations requires new approaches, strategies, and tools. One of the most turbulent changes that happened during the last decade is Russia’s invasion of Ukraine, another one is the COVID-19 pandemic. These turbulent changes have driven the creation of new ways of information and knowledge exchange, novel approaches to knowledge and intellectual capital management. Donald Rumsfeld (a former US Defence Secretary) said «we are now living in a world which combines known knowns, known unknowns, and unknown unknowns» [6, p. 1; 2]. During challenging times disruptive technologies are needed to foster the innovation development and creation of new business innovations. International isolation promoted the use of new digital technology trends: social media, mobility, the Internet of Things (SoT), Internet of Behaviours (IoB), 5G Technology, DevSecOps, Intelligent Process Automation (IPA), tactile virtual reality, cybersecurity, big data analytics, cloud computing, human augmentation, Everything-as-a-Service (XaaS), artificial intelligence (AI), blockchain, and others (Table 1).

Table 1

Top 10 Trending technologies in 2021

№	Name of Technology	Companies Investing
1	5G Technology	Samsung, Huawei, Intel, Deloitte, Nokia, Ericsson, Qualcomm
2	Internet of Behaviours (IoB)	WS, Cisco, SAP, Microsoft, HP, IBM, Dell, Cloudera
3	DevSecOps	Amazon, NASA, Capgemini, Dell, Oracle
5	Intelligent Process Automation (IPA)	KPMG, AWS, Microsoft
6	Tactile VR	Oculus, Virtuix, Cisco
7	Big Data Analytics	Amazon, Netflix, Starbucks, Spotify, Google, Adobe
8	Human Augmentation	Neuralink, Google, Samsung, Ekso
9	Everything-as-a-Service (XaaS)	HPC, RedHat, VMWare, AWS, Google Cloud, Microsoft Azure

10	Cybersecurity	CISCO, RedHat, IBM
11	Artificial Intelligence	Google, Apple, Amazon, IBM

Source: [7]

Companies exchange information through communication channels, which can be broken down into three categories:

- oral (face-to-face conversations or telephone conversations);
- written (letters, memos, or emails);
- electronic or digital channels (instant messaging, chat rooms, and social networking sites).

In a digital environment, business needs to use different types of communication channels, comparing with 2020 some of them have changed rapidly in 2022. The face-to-face conversations with colleagues have decreased from 23% to 12% (-11%), in contrast, the usage of online tools has increased (by 17% – with colleagues; and by 15% with clients). The largest percentage of communication with colleagues was online tools (45%), with clients – email (51%) (table 2).

Table 2

Structure of communication channels with colleagues and clients, 2020-2022

№	Communicating with colleagues and clients	Colleagues		Clients	
		2020	2022	2020	2022
1	Email	40%	30% (-10%)	65%	51% (-14%)
2	Online Tools	28%	45% (+17%)	16%	31% (+15%)
3	Phone	2%	6% (+4%)	9%	7% (-2%)
4	Face-to-face	23%	12% (-11%)	5%	5%

Source: [1]

Nowadays, many employees work remotely and business pursues a hybrid work model. 74% of business entities plan to permanently shift to more remote work after the COVID-19 pandemic [3], because of remote work, 16% of companies are using digital tools more frequently to monitor their employees through methods such as virtual clocking in and out, tracking work computer usage, and monitoring employee emails or internal communications/chat [4].

It is becoming more difficult for employees to stay productive while maintaining remote communication. Companies must find effective communication channels and ensure that everyone uses them appropriately. It should be noted, there are harmful effects of remote work on employees' mental health, a whole week of online meetings leaves 38% of employees feeling exhausted while 30% feel stressed [5]. Hence, the development of empathetic management is crucial to minimize the stress level of employees. It allows businesses to increase motivation to share information and knowledge and find the optimal solution in turbulent change and digital technology [2].

Digitization changes the way of working and designs new directions for the R&D processes, which generates novel knowledge and enhances a surge in innovation. In times of digitalization and continuous change governments, businesses, and individuals must find ways to adapt to new uncertain realities: create new technologies, develop novel products, services, and process innovation, and create new business models. In a turbulent environment, the economy, and society needs to look

at interactions and interdependencies of intellectual capital components at different levels: individual, enterprise and global. Further theoretical and practical research will provide a valuable outlook on changes in knowledge management, new knowledge transfer channels, the impact of R&D spillovers on innovation development as a result of technological disruptions and a digitalization wave in turbulent times.

References

1. Communication Channels: How to pick the most effective. URL: <https://trueconf.com/blog/reviews-comparisons/communication-channels.html> (Accessed: 25.09.2022).
2. Florek-Paszowska Anna, Ujwary-Gil Anna, Godlewska-Dzioboń Bianka Business innovation and critical success factors in the era of digital transformation and turbulent times *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*. Volume 17. Issue 4. 2021. P. 7-28.
3. Gartner CFO Survey Reveals 74% Intend to Shift Some Employees to Remote Work Permanently. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-04-03-gartner-cfo-surey-reveals-74-percent-of-organizations-to-shift-some-employees-to-remote-work-permanently2#:~:text=A%20Gartner%2C%20Inc.,remote%20positions%20post%2D COVID%2019> (Accessed: 25.09.2022).
4. Jouany Valène, Martic Kristina Top Communication Channels to Consider for Your Business. URL: <https://hailo.com/blog/top-communication-channels-to-consider-for-your-business/>
5. Robinson Bryan Is Working Remote a Blessing or Burden? Weighing the Pros and Cons. URL: <https://www.forbes.com/sites/bryanrobinson/2020/06/19/is-working-remote-a-blessing-or-burden-weighing-the-pros-and-cons/?sh=33fdf2c540a9> (Accessed: 20.09.2022).
6. Syrett Michel, Marion Devine *The Economist: Managing uncertainty: Strategies for surviving and thriving in turbulent times*. London: The Economist. 2012. 224 p.
7. Top 10 Trending Technologies In 2021. URL: https://www.linkedin.com/pulse/top-10-trending-technologies-2021-agppcorp?trk=organization-update-content_share-article (Accessed: 20.09.2022).

Lyudmyla Alekseyenko,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Ivano-Frankivsk Research and Development Institute of Management
of the West Ukrainian National University

Oksana Tulai,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
West Ukrainian National University

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN THE CONDITIONS OF GLOBAL MILITARY CHALLENGES

Keywords: social responsibility of management, sustainable recovery and reconstruction, management decisions, social initiative, social values, labor migration, environmental policy, global military challenges.

In the conditions of global military challenges, the social responsibility of business makes it possible to better prepare employees to solve technological and man-made economic problems. In the conditions of martial law, there is a change in the forms and methods of enterprise management, new organizational and management structures are introduced, new forms and methods of increasing responsibility in decision-making are used. According to the Concept of implementation of state policy in the sphere of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period until 2030, it is determined that "socially responsible business" defines the responsible behavior of business entities for the impact of their decisions and actions on society, the natural environment, which contributes to the sustainable development of society; takes into account the expectations of business entities and society; complies with legislation and international norms of conduct; integrated into the activity of the subject of economic activity.

According to the Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA), Ukraine needs 349 billion dollars for recovery and reconstruction, critical needs for the short term (up to 36 months) – 104.5 billion dollars; the Government of Ukraine has prepared an emergency recovery program, and 3.4 billion dollars is needed for these needs [1]. The Government of Ukraine faces the difficult task of balancing recovery with the country's immediate needs, including basic public services, including social protection. These services are crucial for preventing further deterioration of living conditions and preserving the social status of citizens.

The majority of domestic companies in the conditions of military aggression carried out measures aimed at fulfilling their social obligations to employees and to maintain business reputation. At the same time, they implemented a socially responsible and consistent economic policy regarding partnership with business structures, supported measures to influence the legal normalization of economic relations in the conditions of martial law. Part 3 of Article 293 of the Association Agreement between Ukraine and the European Union on facilitating trade in goods

related to the principles of corporate social responsibility and subject to "fair and ethical trade" contributed to this.

In the corporate sector of the economy, the disruption of economic flows and production losses associated with the war are estimated at 252 billion dollars. Rapid Damage and Needs Assessment, firstly, is the first comprehensive assessment of the consequences of war in twenty sectors of the economy. Second, it outlines the financing needs for stable and sustainable infrastructure recovery and reconstruction, and offers a roadmap for planning. In practice, recovery and reconstruction plans are specific for each segment of the economy, are developed on the basis of urgent priorities and serve as a basis for further action programs. In this context, Ian W. R. Martin, Dimitris Papadimitriou (2022) recognize that investors can take risky positions when making decisions that may contradict their fundamental views [2]. The European Investment Bank allocated EUR 1.59 billion, backed by guarantees from the European Union budget, to help Ukraine rebuild damaged infrastructure and critical projects aimed at meeting Ukraine's urgent needs [1].

According to the estimates of the National Bank, as a result of the war and the reduction of production, many Ukrainians remained without work; the unemployment rate rose sharply and reached about 35% in the second quarter; enterprises (small and medium-sized) reduced salaries [1]. The social function of the state and business entities is important, directed at social assistance, insurance, transfers for the segment of employees of enterprises that receive temporary disability benefits, or were officially registered and receive unemployment benefits. In fact, private investments are aimed at preserving the livelihood of citizens [3, pp. 1-8]. With the improvement of the security situation in the post-war period, the state of the labor market will improve in the following years.

In the conditions of military aggression, the multi-vector process of labor migration is related to the safety of workers. However, the forced development of the information-network and green economy increases the demand for skilled labor, so internally displaced persons can quickly be included in economic processes. When developing grant funding for the Reconstruction Plan of Ukraine, it is worth taking into account modern policy measures in the labor market, aimed at organizing "more ecologically clean workplaces" and facilitating the transition for workers to new working conditions.

The environmental component of the social responsibility of management identifies the following internal vectors: responsibility for the formation of environmental responsibility both within the team and with counterparties; responsibility to the staff in terms of ensuring environmental safety of work; social responsibility regarding the environmental safety of the production process. It should be noted that the development of the green economy involves the gradual cancellation of initially adopted military actions or other critical measures to preserve jobs in the process of stabilization of the recovery, since guarantee measures can weaken the incentives for the development of the green economy.

Summarizing, we note that increasing the social responsibility of management in the conditions of global military challenges makes it possible to implement industrial

policy regarding partnership with business structures and better prepare employees for solving technological and man-made economic problems. Therefore, it is important for managers to comply with their own regulatory code and increase professionalism in order to achieve the goals of social responsibility; definition of environmental policy tasks taking into account a unified approach to environmental management; establishing the responsibility of managers in the implementation of social initiatives and legal requirements; establishment of communication ties during management and social decision-making. This will be facilitated by the material and non-material motivation of managers through the prism of guaranteeing the national and social security of the state and business.

References

1. Просто про економіку (за матеріалами Інфляційного звіту за липень 2022 року). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiynogo-zvitu-za-lipen-2022-roku> (дата звернення: 19.09.2022).
2. Martin, Ian W. R., and Dimitris Papadimitriou. 2022. Sentiment and Speculation in a Market with Heterogeneous Beliefs. *American Economic Review*, 112 (8): 2465-2517.
3. Alekseyenko L. M., Tulai O. I., Alekseyenko M. D. Modern Trends in Labor Migration in the Context of Global Challenges / The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. P. 1-8. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-1>.

Andrii Grytsenko,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Academician of NAS of Ukraine,
SO "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine"

Olena Grytsenko,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Yaroslav Mudryi National Law University

NEW CHALLENGES TO THE COMPETITIVENESS OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Keywords: competitiveness, reconstructive recovery, national economic complex, national rooted development.

The Ukrainian economy lost a significant part of its economic potential as a result of Russia's war against Ukraine, which led to a significant decrease in its competitiveness and increase the risks and threats to further development. At the same time, Ukraine, with the support of the EU countries, received the status of a candidate for accession to the European Union, which opens up a wider space for socio-economic transformations. With the help of the European and world community, it was possible to develop a Recovery Plan for Ukraine (Recovery Plan), presented by the National Council for the Recovery of Ukraine. This plan has been developed according to European approaches. It identifies the main problems, assesses the current state, clarifies the key challenges, opportunities and limitations of economic development, formulates the goals, objectives and stages of the implementation of the Plan, expected results and key indicators for their measurement, and proposes a number of nationwide projects.

The strategic goal is the restoration and rapid growth of the economy. This goal is specified through three "goals: 1) recovery: within 12 months from the end of the war, to restore a safe environment for people to live comfortably and do business in Ukraine; 2) growth: to ensure the growth of Ukraine's GDP from \$200 billion in 2021 to \$500 billion in 2032 and the further ability of the economy to generate high rates of economic growth; 3) Europe: achieve full compliance with the economic criteria for membership in the European Union and become a full member of the EU" [1].

But even the successful implementation of the proposed measures without a proper core process can lead to further fragmentation of the economic space of Ukraine, turning it into partial appendages to the economic complexes of other countries. At the same time, Ukraine will cease to be a full-fledged economic entity capable of setting its own goals that correspond to the interests of the people and the needs of the development of the national economic complex.

Recovery in itself cannot be a full-fledged goal, because it can be carried out on the old basis, which can be destructive if it is accompanied by a deterioration of the structure of the economy, an increase in the share of raw materials production and a decrease in processing industry and high-tech products, fragmentation of the economy. Entry into the European Economic Area should also become not just a goal, but a

means of developing the Ukrainian economy, increasing the well-being of citizens and opportunities for their comprehensive development.

Ukraine needs a reconstructive recovery, which from the very beginning is aimed at the creation of a national economic complex capable of providing an increase in the standard of living of citizens and sustainable development in an unstable external environment, which will be so in the coming decades. Unfortunately, Ukraine, in the process of market transformations at the time of gaining independence, due to a combination of privatization, inflation and liberalization of foreign economic relations, immediately adapted to the European and world economy as a fragmented commodity appendage, without building its own economic complex, without forming a national market with developed demand and a proposal corresponding to it, which also became a factor in the growth of social inequality, oligarchization and political tension.

Freedom of economic activity and deregulation in a country located in an open economic space and having a significant lag in the level of development compared to more developed countries, naturally leads to the dominance of foreign companies in the national economy, the degradation of domestic production, the preservation of only a small share of national entrepreneurship, which has succeeded in survive and integrate into the international economic space. The difference between the path of Ukraine and the movement of European countries lies in the fact that the latter began integration on the basis of already formed national economic complexes, therefore, the deepening of international division led to an increase in the competitiveness of countries, and Ukraine entered the open economic space without forming its own economic complex, therefore its economy in as a result of free competition, it was torn into fragments that degraded or integrated into the economic complexes of other countries.

This happened with the IT sector, metallurgy, processing industry and even now it is happening with agriculture. All this, together with the loss of a significant part of the potential as a result of the war, created new challenges for the economic development of Ukraine. Without finding adequate answers to them, Ukraine, without its own land and national economic development space, may end up in the backyard of Europe as a result of free competition. We need a development strategy that will be able to mobilize all the forces and potential in order to stand on our feet and come to Europe not as a poor relative, but as an equal partner [2, c.9-12].

To solve such problems, the core of the reconstructive restoration of the economy should be the formation of a full-fledged national economic complex based on the principles of introversion (focusing on the realization of the country's own interests), inclusiveness (comprehensive inclusion in global economic relations with the aim of developing the national economy) and innovativeness (implementation of economic transformations on innovative basics). This approach, first of all, necessitates the identification of the basic needs of the population and finding ways to monetize them, transform them into demand, ways of stimulating supply and mechanisms of its combination with demand, which involves the use of both market and reciprocal approaches, changes in institutions and mechanisms of monetary-credit policy and management system. Secondly, based on an assessment of the ratio of world demand

for high-tech products and the availability of raw materials, labor and technological resources in Ukraine need to create a network of chains of processing raw materials into intermediate and final products. Thus, a national technological development is being built, oriented both to national and global markets.

Structural reforms and regulatory measures of the government for the reconstruction of the economy should be aimed at creating a national economic complex. Unlike liberal approaches that appeal to market forces and propose to reduce the role of the state in the economy, it is necessary to implement an approach based on the complementarity of the functions of the state and the market, which do not replace, but complement each.

The market coordinates the private interests of all its participants, and the state represents the common interests of all members of society, and in this mutual indispensability, a synergy of their interaction arises. On this basis, need to introduce indicative planning, identify priority goals and driver industries, and a number of institutional transformations, including the transformation of the state administration system, demonopolization and deregulation, attracting foreign investment for the purpose of developing priority high-tech industries, encouraging import substitution and extending production chains to final products, development of science and human potential.

In a situation of long-term uncertainty, the criteria for competitiveness also change. First of all, those countries that are more resistant to various destabilizing factors will win, and not those that have better indicators according to the Global Competitiveness Index. The Index itself, which has 12 benchmarks of national competitiveness, which are based on the assessment of 113 variables, must be supplemented with sustainability criteria, the development of which must be given priority attention.

References

1. Draft Ukraine Recovery Plan. Materials of the “Digitalization” working group
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>
2. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2022. С. 9-12.

Ivaniuk Ulana,
PhD, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University

DIGITALIZATION AS A GLOBAL MEGATREND OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Keywords: digitization, megatrend, socio-economic development.

Today, digitalization is a global megatrend that affects the processes of international production, in particular, their resilience. Sydenko V.R. [3] notes that the impact of digitalization can lead to the reduction of global production chains. Processes of automation of production processes lead to a relative decrease in the role of labor costs in the formation of value and thereby reduce the motivation to transfer production abroad for reasons of saving on labor costs and may even result in the return of previously offshored production to the country. At the same time, the latest technologies can significantly modify the structural parameters of value-added networks. Thus, additive manufacturing technologies based on 3-D printers will lead to the progressive substitution of the supply of components and parts for the supply of services and digital information and programs for the organization of the corresponding production on the ground; this will lead to a reduction in the length of production chains. Under the conditions of progressive replacement of supplies of material components with corresponding exchanges of digital data, the replacement of the exchange of material components with the transmission of virtual industrial samples and drawings through digital channels becomes a real prospect. Thus, long and structurally complex global value chains will become a thing of the past: they should become shorter and more geographically diversified in their final stages.

The destruction of the scientific industry in the countries of the "third world" and, partly, in the transition economies is a consequence of globalization, and not only the imperfection of the science management system. Ukraine continues to lag behind countries that are innovation leaders both in terms of the amount of investment in science and the science-intensiveness of GDP. The deliberate silencing of acute problems in the scientific sphere continues in the public space.

The asymmetry of the development of the scientific and information spheres causes the "pseudo-diversification" of information systems in the form of actual monopolization of the information technology market by leading TNCs (in particular, the companies "IBM", "Hewlett Packard", "Compaq", "Dell", "DEC", "Apple", "Acer"), mostly American with a share of more than 80% of the world software market. There is a monopolistic increase in the level of prices for software products. Thus, the average cost of the most common MS Office operating system ranged from 1,000 to 32,000 dollars. USA. This was a good reason because in the software markets of the post-Soviet countries more than 90% of the programs used did not have "proper licenses" [1, c.87]. According to R. Bonch's estimates, information globalization has reached such a level that a sudden shutdown of computer systems will lead to the

bankruptcy of 20% of the world's medium-sized companies and 33% of banking institutions within one day. About 50% of corporations and banks will go bankrupt within a few days, others will suffer significant losses after a short period [3]. These processes are a direct threat not only to a decrease in the level of resilience of the country's socio-economic system, but also to its national security in general.

The spread of information technologies qualitatively changes the relative value of resources, strengthening the dominance of the most mobile factors of production - intelligence and finance- due to the globalization of financial and intellectual resources.

References

1. Bezpeka ta konkurentospromozhnist ekonomiki Ukrayini v umovah globalizaciyi : monografiya [O.S. Vlasyuk, A.I. Mokij, O.I. Ilyash, V.I. Voloshin, M.I. Flejchuk, T.O. Vlasyuk ta in.] / za zag. red. O.S. Vlasyuka. – K. : NISD, 2017. – 384 s. S.87.
2. Sidenko V. R. Spivvidnoshennya globalizaciyi ta lokalizaciyi ekonomichnih procesiv v umovah zrostannya globalnih rizikiv. Ekonomichna teoriya. 2021. № 3. S. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.03.0723>.
3. Boanch R. Economy for scientists: Eastern Europe view. Paris, 2005. P. 81.

Alla Kapiton,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Natiiversity «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

INFORMATION SUPPORT OF THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM

Keywords: information, identification, technology, blockchain, information system.

Blockchain is a registry of decentralized data exchanged through secure channels. Blockchain technology allows a group of selected participants to exchange data. Blockchain cloud services make it easy to collect, integrate and share transaction data from multiple sources. The data is broken down into common blocks that are linked to each other by means of unique identifiers in the form of cryptographic hash functions. Blockchain provides data integrity with a single source of trusted information, eliminating data duplication and increasing data security. In the blockchain system, fraud and data manipulation are impossible, since they can only be changed with the permission of the quorum of the parties. The blockchain registry can be exchanged, but it cannot be changed. If someone tries to make changes to the data, all participants will be notified about this and will know who it was [1]-[3].

Blockchain is the technology of processing, collecting information and identifying clients. Literally, from the English blockchain (blockchain) is translated as “block lance”, and the technology itself was propagated in 2008 by Satoshi Nakamoto (pseudonym of people or groups of people). Blockchain is a little developed topic for riches, but this technology is rapidly penetrating into all spheres of our life, and the pioneers of blockchain systems have already earned millions [4], [5], [6, p.77].

Key features of blockchain technology:

- visibility - in the blockchain, data is stored about all the operations carried out for the entire history of the system (cryptocurrency) creation;
- stability - you cannot see or replace the information "backdating", but only create a new favor;
- independence - information is collected not on one central server, but on anonymous computers of participants in the network.

The operation of the blockchain can be compared to Torrent - the system functions in P2P mode (peer to peer - a computer network where all participants are equal). When we download a movie from the tracker, the central server is not used. The file is downloaded directly from the computer of the same torrent participant as you. Similarly, in blockchain. All transactions are conducted between network members directly. And they are carried out due to the fact that their computers are connected to one network - the blockchain.

It is known, three types of blockchain:

- public Blockchain (a public (or inclusive) blockchain is a network in which anyone can become a member without any restrictions. A public blockchain governed by rules or consensus algorithms is used by most cryptocurrencies);
- exclusive (or private) blockchain (an exclusive (or private) blockchain allows companies to control who can access blockchain data. Only users who have been granted the appropriate permissions can access certain datasets. The Oracle Blockchain Platform is an exclusive blockchain);
- federated Blockchain (a blockchain network in which the consensus process (mining process) is controlled by a selected set of nodes or stakeholders).

For the first time, blockchain technology was used in 2009 when creating the cryptocurrency "Bitcoin" and gained wide popularity for the development of other cryptocurrencies, for example, Ethereum), Ripple and Litecoin. The positive qualities of the system contributed to its further penetration into the economy, and now blockchain is used in banking, public administration, jurisprudence and other areas [1], [3].

In practice, in blockchain networks at some point in time, several transactions must be registered at once, for example, transactions with bitcoins, which are formed by the system into one block (block). A sequence of several such blocks is called a chain, and such a chain is continuous and unbreakable, as each block has a link to the previous one. Transactions also cannot be deleted or changed – only new ones can be added. Therefore, you can always see information about the transfer of ownership rights to an asset from the moment of its creation.

Blockchain systems are decentralized. This means that transactions are processed by a large number of special system participants - miners. As a rule, anyone who has the appropriate hardware and software can become them. Functions of miners in blockchain systems: store copies of data, which protects the system from data loss and information falsification; confirm transactions in the system; check operations carried out by other miners.

What motivates miners to help blockchain systems register and conduct transactions? After all, mining equipment is not cheap. Usually, the motivation is a reward from the system for conducting a transaction, as well as commissions paid to miners by participants in the agreement for processing the transaction.

It is worth noting that buying equipment and connecting to the blockchain in order to earn from mining is not enough. It is still necessary to carry out the transaction faster than everyone else, because only the first person who offers the encryption code of the operation, that is, creates a new block in the chain, can receive a reward. These lucky ones become those miners who have the most powerful equipment to process operations, while other network participants "stay idle."

To carry out transactions in the blockchain network, you need to have special wallets for storing data, for example, information about purchased cryptocurrency. They are online, desktop and mobile, as well as hardware. An online blockchain wallet can be opened in a few minutes by registering on specialized financial portals. Desktop ones involve installing the program on a PC, and mobile ones - on a communicator. A hardware wallet is a flash drive for data storage, they are more reliable than others,

because they do not have constant access to the Internet, and therefore cannot be hacked by hackers. However, in order to carry out transactions, you will constantly have to move cryptocurrency from hardware to other wallets and vice versa.

Information about wallets and transactions with them are protected by encryption. The buyer and seller of the asset confirm the transaction using cryptographic keys - special unique digital codes. But still, there were cases when online blockchain wallets were hacked by hackers, so it is better to store data offline on a flash drive. As a rule, blockchain wallets assume anonymity, that is, it is impossible to establish who is carrying out the operation. This will help protect your assets from prying eyes, but also carries additional risks - because if you forget your wallet access details, you will lose your assets.

The use of blockchain technology is expected to expand significantly over the next few years. The game-changing technology is considered innovative and revolutionary as blockchain will change existing business processes, bringing increased efficiency, reliability and security. Blockchain technology provides companies with certain business benefits that help them: establish trust between parties doing business with each other by providing reliable, shared data; eliminate data fragmentation by integrating them into a single system using a distributed ledger located on the network, to which authorized parties have access; provide a high level of data security; refuse the services of third-party intermediaries; generate real-time tamper-proof records that all participants have access to; guarantee the authenticity and integrity of products in commercial circulation; clearly track and control goods and services throughout the supply chain.

References

1. What is blockchain? Electronic resource. URL: <https://www.oracle.com/cis/blockchain/what-is-blockchain/>
2. Що таке блокчейн? Electronic resource. Access mode: https://bankchart.com.ua/finansoviy_gid/investitsiyi/statti/scho_take_blokcheyn_#8
3. What is blockchain? Electronic resource. URL: <https://egera.com/uk/shcho-take-blokcheyn>
4. Finagina O., Ponomarenko N. Features of information market development: Monograph. NAS of Ukraine. Inst. Of Economic and Legal Research. D.Yugo-Vostok, Ltd., 2006. 194p.
5. Blockchain. Electronic resource. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/blockchain>
6. Kapiton A. M., Yalova T. Application analysis modern laboratory information systems // Abstracts of reports of the 4th All-Ukrainian scientific and technical conference "Computer technologies: innovations, problems, solutions", Zhytomyr, November 18-20, 2021 - Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic, 2021. p.77-78.

Nataliia Mykhalchyshyn,
PhD, Associate Professor,
Oksana Hoshovska,
PhD, Associate Professor,
Olena Trevoho,
PhD, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University

«GREEN ECONOMY» IS A CONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Keywords: economy, sustainable development, state, authorities, ecology, environment, social sphere, innovations.

Sustainable development is a major trend of the modern states' evolution, related to the conditions of scarce resources and the necessity to preserve biodiversity and life conditions for future generations. In addition to dealing with issues associated with martial law, Ukraine has a responsibility to uphold the rights granted by the constitution to its citizens, including a safe environment [1].

As one of the types of economy, the "green economy" primarily aims at managing environmental risks in various business sectors. Its primary concern is the harmony of the economic, social, and environmental elements [2]. Since the environmental issues of one state can potentially affect other states, increasing accountability for any acts and potential environmental harm, consistency between national policies and international standards is a key component of the "green economy". In 2022, Ukraine had to come up with a quick plan to rebuild its infrastructure and ensure economic and social advancement. Such infrastructure has been entirely destroyed in numerous settlements. Given that the reconstruction of Ukraine is based on the principles of ecological resource consumption, waste management, etc., there are various chances to consider the "green economy" concepts during this process.

The main national programs for the "green economy" in Ukraine, according to the country's recovery plan, include initiatives for the restoration of a clean and protected environment, energy independence and the green course (smart grids, biofuel production, etc.). They also encounter rehabilitation and modernization of housing and regional infrastructure (including water treatment facilities, the energy efficiency of facilities, sustainable energy development of communities, as well as programs for the production of smart networks etc.) [3].

Stabilizing the economy, society, and environment is a goal of Ukraine's recovery plan. Restoring social and economic processes goes hand in hand with restoring natural environments. For Ukraine to join the EU and get access to its markets, synchronization of measures with the European "green agreement" is required [4].

Not only is the "green economy" the most recent economic development strategy. It will be possible to create and put into effect effective state policy thanks to

the emergence of "green" awareness in the area of management. The reconstruction of Ukraine will also involve financial support from the European Union [4], which will enable the adoption of European concepts for "green" growth.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Constitution of Ukraine, 28.06.1996 № 254к/96-VR. Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). About the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030. The law of Ukraine, 28.02.2019 № 2697-VIII Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
3. Ukraine recovery plan Retrieved from URL: <https://recovery.gov.ua>
4. National Recovery Council (2022). Recovery Plan of Ukraine. Retrieved from URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf

Olha Levytska,
PhD in Economics, Senior Researcher
Dolishnyi Institute of Regional Research
of NAS of Ukraine

TRANSFORMATION OF THE SECURITY SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF EXTERNAL CHALLENGES AND INTERNAL THREATS

Keywords: national security, competitiveness of the economy, factors of social transformation, post-war recovery.

The economy of Ukraine began to noticeably lose its stability and competitiveness during the spread of the COVID-19, and with the full-scale Russian-Ukrainian war, it experienced huge shocks. The socio-humanitarian crisis in Ukraine was provoked by large migration losses of the population and a new wave of internal displacement, a decrease in business activity and labour potential of the country, the imbalance of national and regional labour markets with the deepening of structural (economic) disparities, the destruction of a significant part of social infrastructure objects, the growth of social vulnerability, tension and burden on the social sector, the “freezing” of reforms in health care, education, science and other humanitarian spheres.

Academician B. Danylyshyn aptly characterized the modern economic system of Ukraine as one that was “*struck by the virus of uncompetitiveness*” [1]. The scientist claims that the issue of Ukraine's survival in international economic and political competition has become so acute that ignoring it can lead to a total economic collapse. At the same time, it is worth adding that a competitive economy and war are incompatible things, and therefore, ensuring military security is the main prerequisite for overcoming economic, social-humanitarian, political and other crises.

In connection with the current situation, the priorities of the development of Ukrainian economy have changed, and many urgent issues have arisen that need to be resolved at different levels of governance. The *key task on the way of the country's recovery after the war* is primarily to regain stability of the national economy and strengthen its competitiveness in the long run. The implementation of such an ambitious task is possible provided that the security problem of Ukraine, which has acquired existential significance in the new geopolitical realities, is resolved. Professor S. Vovkanych has once emphasized the primacy of the unity (cohesion) of the country as a component of the national idea, observance of national interests and goals (including, in particular, the preservation of national identity, territorial integrity and state independence), which lays the foundation for economic strength, competitiveness and further dynamic growth [2, p. 480]. This means that the security of a person and the nation (national security) is the basis of all progress in the economy, both internal and external, in particular in the context of European integration. Non-economic, primarily value-based, factors of social transformations are extremely important for countries that are at the dawn of their state formation, which is Ukraine itself.

Moreover, in the conditions of the Russian-Ukrainian war and in the period of post-war recovery, the political elite should pursue the state economic, social and any other policy within the contours of Ukrainian-centric values in order to protect against the risks of new armed aggressions, continuation of the hybrid war, latent post-colonial influence, speculation about national minorities, etc. And in the context of globalization, the risks of multiculturalism and erosion of Ukrainian authenticity are also added. Thus, the combination of social progress and technological development, on the one hand, and the value principles of ensuring national security, on the other, should become the foundation of a new competitive Ukrainian economy.

In addition to external challenges to Ukraine's economic growth, internal threats and dangers remain no less important, including, in particular, an inefficient, unbalanced labour market and the related unregulated labour migration. The problem of irreversible intellectual emigration is acute above all, accompanied by the loss of young talents (students and pupils), the draining of many scientists, teachers, engineers, doctors, and other highly qualified personnel. In this aspect, a competitive workforce in the country is one of the signs of a formed competitive labour market, attractive to the local population and international labour migrants, and is also the basis of the economic security of the state.

A weak migration policy and a passive employment policy against the background of general negative trends in the economy have led to a gradual, and with the beginning of the Russian-Ukrainian war – a rapid decline in the competitiveness of the intellectual component of the country's economic potential. In relation to its own human resources, Ukraine has become an “export-oriented” economy – a donor of labour for more developed countries, under the guise of the humane right of every person (including the intellectual layer) to free movement and self-realization, not considering this situation as a threat to migration, and what is more – the national security. Today, the Ukrainian state is in an active phase of struggle for its independence and position in the world economic and political space. That is why overcoming the negative consequences of migration losses of human resources, as well as preventing the further intensification of these processes, in particular intellectual emigration, is an important front of Ukraine's struggle in the hybrid war with the Russian Federation. Without intellectual resources, our country has little chance of success in global economic competition, which today is based on technological modernization and innovation, and without a powerful economic potential, the strategic solution to the security issue for Ukraine will remain a problem. This issue has a systemic and long-lasting nature, because due to a long-term economic failure, our state is not able to single-handedly ensure the inviolability of its own borders (annexation of the ARC, military action in the east of Ukraine, full-scale war), preservation of national identity, strengthening of competitive positions in the world economic community, and is also not able to introduce high social standards and stability.

To minimize the negative consequences of the war in Ukraine and to prevent the transformation of internal and external threats into danger, a special state strategy and specific action plans for individual spheres of public life are necessary. Such steps should contribute to the “reset” of the country's economic system and the achievement

of sustainable development. At the same time, the competitiveness of the economy should be considered and evaluated in the focus of two vectors – the economic growth (*development aspect*) and national security (*security aspect*), which, in turn, forms a relevant task for domestic science, which is to direct all efforts to a comprehensive study of the urgent problems of the post-war recovery.

References

1. Danylyshyn B. The virus of uncompetitiveness of the Ukrainian economy. LB.ua (February 4, 2020). URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/448973_virus_ukrainskoi_ekonomichnoi.html
2. Vovkanych S.Y. Migration policy as a mechanism of Ukraine's "integration" into empires through its disunion. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 2013, Vol. 3 (101), pp. 476-485. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_54

Viktor Golovii,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
and Nord University (Norway)

CONCEPTUALIZING BUSINESSES' RESPONSES IN WAR'S CONTEXT IN UKRAINE: COMPETITIVENESS OR RESILIENCE?

Keywords: context, Ukraine, war, strategic responses, competitiveness, resilience, vulnerability, business continuity.

Globalization accelerated diffusion of concepts and theories with further acceptance in some disciplines and continuation of spreading. However, those theories and concepts do not remain unchanged – they are often criticized, revised, modified and enriched. Therefore, some researchers proposed to replace “diffusion” with the terms of “ideas traveling” that includes “translation” [1] under which the enrichment and further development of concepts’ meanings is understood.

However, when “traveling across disciplines, spaces and time, the concepts, theories and ideas are moving from one context to another one and such process is often associated with their redefining or reconceptualization because the meaningful incorporation of context could generate greater scientific insights and ensures a substantial theoretical contribution.

It is generally accepted that “context counts” or “context matters” and is critically important “to ensure research rigor and to improve accuracy of understanding” [2]. When studying phenomena, it is not possible to do it in isolation, hence, we should examine them in interplay with their real-world external settings or context [3]. In other terms, studies should be contextualized. Commonly the context is defined as “...a dynamic array of factors, features, processes or events which have an influence on a phenomenon that is examined” [4:130] and the contextualization as the “linking of observations to a set of relevant facts, events or point of view that make possible research and theory that form part of a larger whole” [5:1]. Thus, contextualization means integrating and reporting of the context in describing, conceptualizing and theorizing about studied phenomena that are embedded in it. It implies economic and management studies - focused on Ukraine’s problematics-should apply need in-depth, context specific approach which considers Ukrainian context as its integral component.

Uniqueness of Ukrainian context. Context has a strong explanatory power and plays a crucial role for understanding of “when, how and why a phenomenon happens” and for “explanation of action and the outcomes of action” [6]. This is quite relevant for emerging economies [7] with their “polycontextuality” – presence of “multiple and qualitatively different contexts embedded within one another” [8] at different levels (micro-, meso-, macro-, regional, national, supranational etc.) and various combinations “contextual variables” or factors with, eventually, different impacts [8]. In particular, for Ukraine where current national context is very dynamic, challenging,

quite unique and, initially, was driven by eurointegration process, then by a “hybrid war” and now by “ a total war”. By the scale and nature of numerous disruptive and disastrous events, current war’s context could be considered as an “extreme context” because of the rupture in the normal life of organizations, industries and the whole society – with “an extensive and intolerable magnitude of physical, psychological, or material consequences” [9:898]. And such understanding of Ukrainian context contributes significantly to its uniqueness and made research in this domain “important and critical for increasing society’s ability to cope with the present and future situation at hand” [10].

War’s context and business responses. If businesses (firms, enterprises) are our units of analysis, we should recognize that they have quite a limited set of options and resources when adapting themselves to the war environment and responding to obtained detrimental shocks. It means that there is no “business-as-usual” anymore. It implies that, in terms of strategy, the primary goal is just survival. Therefore, other goals are secondary. So, what does it mean for their responses’ conceptualization?

In case of “business as usual” or conventional or traditional contextual settings, academic researchers and policymakers attend to conceptualize firms’ strategic responses as various competitive strategies by applying the concept of competitiveness. despite the absence of consensus or high heterogeneity in defining it. At micro (enterprise) level its definition usually has productivity-based or cost-based understandings or views, nevertheless, the high role of macroeconomic balance is recognized for such indicators as productivity and costs. The concept of competitiveness is, explicitly or implicitly, built around competitive advantage(s) that is difficult to maintain during the war when many factors are out of firms’ control – even if they were controlled before. Hence, the concept of competitiveness is not very suitable for theorizing/conceptualizing in war’s context.

Resilience. Like many other management concepts, resilience has been defined and operationalized differently in various disciplines and research streams [11]. By some authors resilience is understood as the way firms anticipate unfavorable events and changes and respond by selecting particular mitigation’s actions [12]. Such a view is very close to competitive advantage but not fully identical. And other authors stress reasonably that competitiveness is focused on finding the ways and resources to be stronger and better positioned to compete with others market’s players, meanwhile “classical” understanding of resilience implies “an ability to return to an original state” [13]. In other terms, preparedness and readiness to survive adversary shocks (similar to all competitors) without losses when gains like market share or other benefits are not primarily targeted. This paper shares this view and recommends to apply resilience’s concept for conceptualizing strategic responses if Ukrainian businesses to war.

Practical implications. The above-mentioned recommendation of resilience building or increasing could be realized in practice by using an approach similar to business continuity framework which, initially, developed for risk reduction, disaster avoidance, and disaster recovery efforts in IT field [14]. Now it could be expended to

other functions to elaborate effective defensive measures, provides both strategic and operational actions to handle business disruptions and prevent losses that could occur.

Conclusions. Ukrainian scholars, like Ukrainian businesses, are placed inside of such an extreme and underresearched context. It made them- as “insiders” - the most suitable and knowledgeable to investigate the resilience of Ukrainian businesses – by giving “insiders’ views” from “within the context” or from emic perspective which, eventually, could generate new ideas, unique empirical insights, rich concepts and theories as a significant theoretical contribution to existing literature.

References

1. Czarniawska, B.& Joerges, B.(1996). “Travels of Ideas.” pp. 13– 48 in *Translating Organizational Change*, edited by B. Czarniawska and G. Sevón. New York: Aldine de Gruyter
2. Teagarden, M. B., Von Glinow, M. A., & Mellahi, K. (2018). Contextualizing international business research: Enhancing rigor and relevance. *Journal of World Business*, 53(3), 303–306. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2017.09.001>
3. Yin, R. K. (2013). Validity and generalization in future case study evaluations. *Evaluation*, 19(3), 321–332. <https://doi.org/10.1177/1356389013497081>
4. Michailova, S. (2011). Contextualizing in International Business research: Why do we need more of it and how can we be better at it? *Scandinavian Journal of Management*, 27(1), 129–139. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2010.11.003>
5. Rousseau, D.M. and Fried, Y. (2001), Location, location, location: contextualizing organizational research. *J. Organiz. Behav.*, 22: 1-13. <https://doi.org/10.1002/job.78>
6. Pettigrew, A.M. (2012), Context and Action in the Transformation of the Firm: A Reprise. *Journal of Management Studies*, 49: 1304-1328. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2012.01054.x>
7. Xu, D. & Meyer, K.E. (2013), Linking Theory and Context: ‘Strategy Research in Emerging Economies’ after Wright et al. (2005). *Journal of Management Studies*, 50: 1322-1346. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2012.01051.x>
8. Shapiro, D., Glinow, M., & Xiao, Z. (2007). Toward Polycontextuality Sensitive Research Methods. *Management and Organization Review*, 3(1), 129-152. doi:10.1111/j.1740-8784.2007.00058.x
9. Hannah, S. T., Uhl-Bien, M., Avolio, B. J. and Cavarretta, F. L. (2009). A framework for examining leadership in extreme contexts. *The Leadership Quarterly*, 20, 897-919.
10. Hällgren, M., Geiger, D., Rouleau, L., Sutcliffe, K. & Vaara, E. (2022). Organizing and strategizing in and for extreme contexts: temporality, embodiment, materiality. Call for papers. *Journal of Management Studies*. <https://onlinelibrary.wiley.com/pb-assets/assets/14676486/SI-OSEC%20Call%20for%20Papers%20Aug%2021-1631023574537.pdf>
11. Linnenluecke, M.K. (2017), Resilience in Business and Management Research: A Review of Influential Publications and a Research Agenda. *International Journal of Management Reviews*, 19: 4-30. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12076>
12. Teixeira, E. & Werther, W. B., (2013), Resilience: Continuous renewal of competitive advantages, *Business Horizons*, 56, issue 3, p. 333-342
13. Lengnick-Hall, C., Beck, Tammy & Lengnick-Hall, M. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management. *Human Resource Management Review*. (21),243-255. 10.1016/j.hrmr.2010.07.001.
14. Dushie, D.Y. (2014). Business Continuity Planning: An Empirical Study of Factors that Hinder Effective Disaster Preparedness of Businesses. *Journal of economics and sustainable development*, 5, 185-191.

Азьмук Надія,
д-р. екон. наук, доцент,
Інститут економіки промисловості НАН

ТРУДОРЕСУРСНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Ключові слова: трудовресурсна безпека, російська-українська війна, людський капітал, робоча сила.

Nadiya Azmuk,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Institute of Industrial Economics,
National Academy of Sciences of Ukraine

LABOR SECURITY OF UKRAINE: CHALLENGES OF WAR

Keywords: labor security, russian-Ukrainian war, human capital, labor force.

Економіка України зазнає значних втрат від повномасштабного російського збройного вторгнення. За даними КШЕ прямі втрати складають 114,5 млрд. дол. США, непрямі втрати сягають 130 млрд. дол. США (станом на 5.09.2022 р.) [1]. Ключовим ресурсом повоєнного відновлення економіки країни є людський капітал, зокрема та його частина, яка належить до робочої сили.

Трудоресурсна безпека країни передбачає поєднання декількох складових: достатню кількість робочої сили, її відповідність потребам економіки за освітніми, професійними, кваліфікаційними характеристиками та забезпечення її повноцінного відновлення.

Суттєвим викликом у сфері забезпечення трудовресурсної безпеки країни є прямі та непрямі людські втрати внаслідок російсько-української війни. Україна зазнає втрат людського капіталу, через загибель військових, цивільного населення та вимушену міграцію, примусову депортацію. За даними УВКПЛ ООН зафіксовано 14532 випадки загибелі, або поранення цивільного населення в Україні, зокрема 5916 загиблих і 8616 поранених (станом на 18 вересня 2022 р.) [2].

Вимушена міграція українців є значним викликом з точки зору безпекової ситуації. Міграція в країні відбуваються за двома векторами: внутрішнім та зовнішнім. Внутрішня міграція призводить до формування дисбалансів на регіональних ринках праці. Ця ситуація посилюється скороченням обсягів виробництва, складнощами з релокацією підприємств всередині країни та характеризується зростанням кількості безробітних осіб.

Зовнішня міграція зумовлює потенційні втрати наявної та майбутньої робочої сили. Станом на 5.07.2022 р. зафіксовано 5,6 млн українських вимушених мігрантів у країнах Європи [3]. Країни, які прихищають вимушених українських мігрантів надають не лише прихисток, а й можливість працевлаштування, навчання для осіб шкільного та студентського віку, безплатні

курси з вивчення мови країни прихистку. Це сприяє асиміляції українців у інших країнах. Серед вимушених мігрантів переважають жінки та діти, що потенційно зумовлює складнощі з відновленням природного руху населення України у повоєнний період.

Непрямою загрозою у сфері трудоворесурсної безпеки країни є зниження якості освітнього процесу, що формує ризики зниження якості робочої сили, зростання професійних та кваліфікаційних розривів на національному ринку праці.

Слід підкреслити, що зменшення кількості населення внаслідок війни відбувається на тлі від'ємних процесів природного руху населення та робочої сили у довоєнний період. У період з 2000 р. по 2021 р. природне скорочення населення становило 7,775 млн осіб. [4]. У названий період природне скорочення робочої сили складало 5,43 млн осіб [5, 6].

Окремо наголошуємо на зменшенні частки молодого населення у структурі робочої сили. У віковій структурі робочої сили переважають дві вікові категорії 40-49 років та 50-59 років. Це становить загрозу природного оновлення робочої сили, тобто повноцінної заміни молоддю виходу з ринку праці осіб пенсійного віку.

У підсумку, варто наголосити, що такі складові трудоворесурсної безпеки як: кількість робочої сили, якісний склад та можливість її повноцінного поновлення характеризуються високим рівнем загроз. Це вимагає розробки стратегії трудоворесурсного відновлення країни у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. КШЕ. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd/>
2. Україна: втрати серед цивільних осіб. УВКПЛ ООН. 19.09.2022. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-09/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2018%20September%202022%20UKR.pdf>
3. Відповідь ЄС на міграційну кризу в Європі. *Europaortal*, 2022. URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/uk/vidpovid-ies-na-mighratsiinu-krizu-v-iev/products-details/20220329CAN65346>
4. Населення (1990-2021). Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Робоча сила за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Основні показники ринку праці у 2010-2019 роках. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Андрос Світлана,
д-р екон. наук, доцент,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
Герасимчук Василь,
д-р екон. наук, професор,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ РАЙОНІВ ПОЛЬЩІ У РАМКАХ ЄДИНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Ключові слова: Європейський Союз, Єдина сільськогосподарська політика, сільське господарство, сільські райони, пріоритети розвитку сільських районів.

Andros Svitlana,
Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
National Scientific Center «Institute of Agrarian Economy»
Vasyl Gerasymchuk,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
National Technical University of Ukraine
«Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

RURAL DEVELOPMENT PRIORITIES IN POLAND IN UNDER THE EU COMMON AGRICULTURAL POLICY

Keywords: European Union, Common Agricultural Policy, agriculture, rural areas, rural development priorities.

Країни ЄС реалізують національні та регіональні програми розвитку сільських районів, які спільно фінансуються Європейським фондом розвитку сільських районів (EAFRD) та національними бюджетами. Програма польського сільського розвитку (RDP) була офіційно прийнята Європейською Комісією 12 грудня 2014 року, в якій визначено пріоритети Польщі щодо використання 13,6 млрд євро державних коштів, доступних на період 2014-2020 рр. (8,7 млрд євро з бюджету ЄС плюс 4,9 млрд євро національного фінансування). При цьому одна третина фінансування була спрямована на підвищення життєздатності та конкурентоспроможності ферм [1]. Реалізація RDP передбачає інвестиційну підтримку 200 000 фермам, а також створення понад 22 000 робочих місць і понад 1 600 груп виробників. 30% підтримки зарезервовано для екологічних та кліматичних практик для охоплення 19% сільськогосподарських площ Польщі [1].

Розвиток сільських районів є другим компонентом Єдиної сільськогосподарської політики (CAP), яка забезпечує державам-членам пакет фінансування ЄС для управління на національному або регіональному рівні в рамках багаторічних програм, що фінансуються спільно. Загалом у 28 державах-

членах передбачено близько 118 програм. Регламент (ЄС) № 1305/2013 розглядає шість економічних, екологічних і соціальних пріоритетів, а програми містять чіткі цілі з визначенням того, чого потрібно досягти.

Площа Польщі становить 312 700 км², з яких 51,2% займає сільська місцевість. З 14,5 млн га використовуваної сільськогосподарської площі 74,7% займають орні землі, а 22,4% – постійні пасовища та луки. Загальна чисельність населення – 38,5 млн, з яких 39% проживають у сільській місцевості. Існує висока частка населення, зайнятого в сільському господарстві (12%, у порівнянні з середнім показником по ЄС 5%) через соціально-економічну структуру польського сільського господарства, де переважають малі сімейні ферми (з 1,5 млн ферм, близько 55% менше 5 га) [1]. Проблемою, яка виникає через низьку продуктивність у сільськогосподарському секторі, є відсутність належного технічного обладнання в сімейних фермерських господарствах, а також відсутність підприємців та інноваторів у сільській місцевості. У Польщі якість ґрунту впливає на сільськогосподарську продуктивність землі, бо 62,5% сільськогосподарських угідь класифікуються як території з природними обмеженнями (ANC) [1]. Приблизно 19,4% орних земель у Польщі стикаються з екологічними проблемами: 8,2% загрожують водній та/або вітровій ерозії, 3,6% відчують проблеми з низьким рівнем гумусу, а 7,4% визначаються як зони, вразливі до нітратів. Відносно інтенсивне використання ріллі – 17,8% займає високо інтенсивне землеробство, а ще 44,6% – середньо інтенсивне – створює тиск на певні екосистеми та території високої природної цінності [1].

Модернізація сільського господарства є вирішальним процесом для підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств. Це допоможе впорядкувати структурні зміни в секторах молока, свиней і яловичини, зберігаючи при цьому стабільну базу сільськогосподарської сировини для харчової промисловості. Схеми фінансової підтримки спрямовані на малі та середні ферми для підвищення їхнього виробничого потенціалу, що призведе до підвищення доданої вартості. Враховуючи існуючу фрагментацію сільськогосподарських угідь, існує потреба в диверсифікації в бік несільськогосподарських секторів і покращенні доступу до сільськогосподарських послуг.

Відновлення поколінь є ключовим фактором, що впливає на модернізацію та конкурентоспроможність господарств. Фінансова підтримка заохочує молодь до створення нових та конкурентоспроможних фермерських господарств. Через роздробленість польських ферм, невеликий масштаб виробництва та труднощі в адаптації виробництва до попиту клієнтів, існує потреба в інструментах для усунення цих структурних недоліків (наприклад, фінансова підтримка фермерів, які працюють разом у групах виробників та участь у схемах якості).

Цілеспрямована підтримка необхідна для сприяння сталому управлінню природними ресурсами (ґрунти, охорона води) і захисту цінних середовищ існування (Natural 2000), а також заходи щодо захисту зникаючих місцевих порід худоби та місцеві сорти культур. Польська RDP спрямована на шість пріоритетів розвитку сільської місцевості, головним пріоритетом яких є життєздатність і конкурентоспроможність ферм. RDP зосереджує 35% фінансової підтримки на фізичних

інвестиціях у цільових секторах (молоко, яловичина, свинарство), а також на фермах, розташованих у вразливих до нітратів зонах і зонах Natural 2000. 30% підтримки зарезервовано для екологічних і кліматичних послуг і практик, спрямованих на підвищення біорізноманіття, землеробство високої природної цінності, покращення управління водними ресурсами та запобігання ерозії ґрунту.

Якщо ідеться про передачу знань і консультаційних послуг у сільському господарстві, підтримка націлена на економічні та екологічні аспекти сільськогосподарського сектора. Система консультацій для фермерів скоординує дослідницькі підрозділи та сільськогосподарський сектор, це дозволить фермерам використовувати інноваційні методи сільського господарства.

Майже 45 000 господарств отримають підтримку модернізації для підвищення конкурентоспроможності, а ще 29 000 малих господарств отримають стартову допомогу для здійснення різних видів діяльності. Ще 63 млн євро спрямовано на інвестиції в розвиток послуг для сільського господарства. Для покращення структури ферм підтримка матиме форму щорічних виплат особам, які залишають сільське господарство, що дозволить перевести 110 000 га землі з малих господарств до господарств, площа яких наближена до середнього національного розміру. Фінансова підтримка допоможе молодим людям створити 29 000 нових і конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств [1].

Стосовно організації харчового ланцюга, включаючи переробку та маркетинг сільськогосподарської продукції, за цим пріоритетом найбільша сума коштів виділяється на підтримку переробки сільськогосподарської продукції (693 млн євро), допомагаючи профінансувати близько 1200 проектів на переробних підприємствах і агрохолдингах. Допомога буде надана більш ніж 33 000 холдингам, які беруть участь у групах виробників.

Підтримка в рамках пріоритету щодо відновлення, збереження та зміцнення екосистем використана для зменшення рівня внесення добрив і використання пестицидів і гербіцидів, більш сталого випасу худоби. Крім того, будуть вжиті необхідні заходи для зменшення вимивання природного гною (з вмістом азоту, фосфору) у ґрунтові води.

Стосовно економіки з низьким вмістом вуглецю та кліматичною стійкістю в сільському та лісовому господарстві, зазначимо, що трохи більше 270 млн євро буде доступно як гранти на лісонасадження площею приблизно 4800 га.

У рамках пріоритету соціальної інтеграції та місцевого розвитку використовується підхід «знизу вгору» через Стратегії місцевого розвитку, розроблені 256 місцевими групами дії (LAG). Інвестиції в розвиток несільськогосподарської діяльності, боротьбу із соціальною ізоляцією та бідністю, збереження та захист культурної спадщини підтримуватимуться виключно в рамках Стратегії місцевого розвитку. 12,8% бюджету RDP виділено на місцевий розвиток, керований громадою (CLLD/Лідер). Цей підхід охопить 58% сільського населення, створить приблизно 6000 робочих місць і покращить умови життя [1].

Список використаних джерел

1. Rural development programme. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country/poland_en

Антонюк Валентина,
д-р екон. наук, професор,
головний науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України

НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Ключові слова: війна в Україні, наслідки війни, повоєнне відновлення, конкурентоспроможність.

Valentyna Antonyuk,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Chief Researcher,
Institute of Economic Industry of NAS of Ukraine

CONSEQUENCES OF THE WAR IN UKRAINE FOR THE ECONOMY AND ITS COMPETITIVENESS

Keywords: the war in Ukraine, the consequences of the war, the post-war recovery, competitiveness and art.

У Світовому рейтингу конкурентоспроможності-2021 (World Competitiveness Rankings-2021), де представлені дані 64 країн світу, Україна посіла досить низьке 54-те місце [1]. Це було в період, коли економіка повільно розвивалася, не дивлячись на продовження з 2014 року гібридної війни росії з Україною та замороженого збройного протистояння на Сході України. Основними причинами, які перешкоджали підвищенню конкурентних позицій України в міжнародних рейтингах, були техніко-технологічна відсталість більшості видів економічної діяльності, застаріла структура економіки, в якій домінували виробництва III і IV технологічних укладів, повільні темпи запровадження інновацій і передових технологій у виробничі процеси та наявність несприятливого бізнес-клімату в Україні. Повномасштабна війна 2022 року, розв'язана росією, наносить величезну шкоду Україні, спричиняє великі втрати матеріальних і людських активів. Вона несе безліч викликів економіці, які безпосередньо вплинуть на її конкурентоспроможність.

На даний час появилася низка наукових публікацій з аналізом втрат і наслідків війни та завдань повоєнного відродження. Викладено аналіз результатів опитування Європейської бізнес-асоціації (ЄБА) щодо проблем та діяльності вітчизняних підприємств в умовах війни [2]. Фахівцями Інституту економіки та прогнозування НАН України здійснено аналіз наслідків війни для промисловості [3]. Однак, важливим є аналіз наслідків війни не лише з позицій оцінки втрат, але й можливого їх впливу на майбутню конкурентоспроможність.

Особливість цієї війни в тому, що відбувається цілеспрямоване руйнування та знищення важливих великих промислових, інфраструктурних та логістичних

об'єктів як військового, так і цивільного призначення. Для оцінки втрат і завдань відновлення економіки, при Кабінеті Міністрів України створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, яка розробила методичку оцінки збитків від війни. З початку війни прямі фізичні втрати економіки України є величезними: зруйновано і пошкоджено десятки міст і сотні сільських поселень, сотні промислових і сільськогосподарських підприємств, об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Війна триває і втрати від руйнувань зростають, їх повний обсяг можна буде оцінити лише після закінчення бойових дій. Станом на 5 вересня 2022 року, за оцінкою Київської школи економіки (KSE), загальна сума прямих збитків сягає \$114.5 млрд. Пошкоджено та зруйновано: 412 промислових підприємств; 141 об'єкт, які надають соціальні послуги; 1153 культурних, спортивних та туристичних об'єктів; 15,3 тис багатоповерхівок, 115,9 тис приватних будинків; 1118 закладів середньої освіти та багато інших активів. Найбільша частина в загальній сумі збитків належить житловому фонду та інфраструктурі — 72%, що сумарно оцінюються у \$82.9 млрд [4].

Ще більшими є непрямі втрати, які за оцінкою складають \$130,4 млрд. Найбільший обсяг непрямих втрат внаслідок війни мають сфери бізнесу: підприємства промисловості, аграрного сектору, торгівлі, інфраструктури та енергетики, які формують більше 82% непрямих втрат. Однак, як зазначають фахівці, ця оцінка не враховує загальних втрат економіки від війни (втрата ВВП, інвестицій, робочої сили, додаткових витрати на оборону та соціальну підтримку тощо), які, за спільними оцінками Мінекономіки та KSE, коливаються від \$564 млрд до \$600 млрд [4]. Отже, трохи більше, ніж за 6 місяців війни (24.02-5.09.22) втрати економіки України складають майже 80% ВВП, який країна мала у 2021 році. Війна триває і ці втрати щоденно зростають. Такі руйнування унеможливають зараз будь які оцінки конкурентоспроможності України та завдання щодо її підвищення. Слід відзначити, що Кабінет Міністрів України на сучасному етапі основною метою ставить забезпечення відновлення економіки та стрімкого економічного зростання. Так, в проекті Плану відновлення України КМУ на перше місце виноситься структурна перебудова економіки шляхом прискореного розвитку переробної промисловості та дерегуляція економіки [5].

В той же час, війна, руйнуючи економіку України, побічно здійснює певний позитивний вплив на її розвиток, що в перспективі може сприяти підвищенню конкурентоспроможності, до чого слід віднести таке:

- 1) війна стала масштабним шоком для України, вона оголила давно існуючу проблему слабкості та технологічної відсталості економіки, яка безпосередньо пов'язана з занепадом промисловості, її деіндустріалізацією та слабким інноваційним розвитком. На цю проблему науковці та промисловці звертали увагу і раніше, однак у влади не було розуміння її критичного значення як для оборони і безпеки країни, так і для розвитку економіки і підвищення конкурентних позицій. Саме слабкість економіки, відзначає Я. Кіндзерський, виступила значимою вихідною передумовою розв'язання загарбницької війни РФ [6]. Є сподівання, що актуалізація цієї проблеми спонукає державу до

кардинальної зміни підходів у промисловій та інноваційній політиці для забезпечення реальної неоіндустріалізації країни на інноваційній основі;

2) війна здійснює фізичне руйнування застарілих капітальних активів, які переважають в усіх сферах економічної діяльності. Так, ступінь зносу основних засобів у промисловості складала у 2020 році 63,9%, у будівництві майже 50%. Найзапекліші бойові дії відбуваються в регіонах з найбільшою концентрацією промислового виробництва, що призводить до найбільших руйнувань. Відновлення зруйнованих підприємств та інфраструктурних об'єктів у післявоєнний період забезпечить їх модернізацію, оскільки в процесі відбудови будуть використані сучасні технології, засоби виробництва та організаційні підходи. Більшість аналітиків відзначають, що відбудова економіки відкриває унікальну можливість модернізувати країну на основі новітніх інноваційних підходів й технологій. Так, Підоричевою І. систематизовано ключові завдання повоєнного відновлення промисловості на інноваційних засадах з урахуванням зарубіжного досвіду [7];

3) війна стимулює структурну трансформацію економіки. Вже зараз, під час війни, відбуваються низка структурних змін: більш інтенсивний розвиток оборонно-промислового комплексу країни, що пов'язано з потребами війни; структурна трансформація експортної логістики, формування мережі нових логістично-вантажних суходільних хабів для забезпечення експорту з України продовольчих ресурсів; релокація виробництв з регіонів, де відбуваються активні бойові дії, у центральні та західні регіони країни, що сприяє більш рівномірному розміщенню виробничих комплексів по всій території країни.

Всі ці побічні наслідки війни сприятимуть повоєнному реформуванню економіки України на основі технологічних та організаційних інновацій, що забезпечить підвищення її конкурентних позицій. Цьому сприятимуть також перспективи вступу України до ЄС, її міжнародна підтримка, залучення іноземних інвестицій та новітніх проривних технологій. Однак для досягнення вагомих результатів важливо посилення регулюючої ролі держави та забезпечення ефективного державного управління. Фахівці відзначають, що «...успішний досвід повоєнного відновлення країн вказує, що воно має відбуватися на основі мобілізаційної моделі розвитку з підвищенням координуючої і підприємницької ролі і частки держави в економічних процесах, чітким і всеосяжним плануванням і проектуванням збалансованого економічного, соціального і просторового розвитку» [6, с. 109].

Список використаних джерел

1. Рейтинг конкурентоспроможності: МІМ представляє Україну в дослідженні IMD. URL: <https://mim.kyiv.ua/news/article/rejting-konkurentnospromojnost-mm-predstavlya-ukranu-v-dosldjenn-imd>

2. Економіка України під час війни: пошук нового балансу. URL: <https://ces.org.ua/economy-in-war-times-june/>

3. Дейнеко Л.В., Кушніренко О.М., Ципліцька О.О., Гахович Н.Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. Економіка України. 2022. № 5. С. 03—25. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>

4. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/>

5. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

6. Кіндзерський Я. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 101-117. DOI: 10.35774/econa2022.02.101

7. Підоричева І. Ключові завдання повоєнного відновлення України. Дзеркало тижня. 16 червня 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/kljuchovi-zavdannja-povojennoho-vidnovlennja-ukrajini.html>

Афендікова Наталія,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет “Запорізька політехніка”

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В ПЕРІОД АГРЕСІЇ

Ключові слова: регіон, розвиток, агресія, соціально-економічний розвиток, ресурсне забезпечення, прогнозування, економічна система регіону.

Afendikova Nataliya,
PhD in Economics, Associate Professor,
National University “Zaporizhzhia Polytechnic”

ORGANIZATION OF THE BASIS FOR PROVISION OF THE REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE HORDER IN THE PERIOD OF AGGRESSION

Keywords: region, development, aggression, social and economic development, resource security, forecasting, economic system for the region.

Нині відбувається жорстока агресивна війна на території України, яку розв’язала сусідня держава російська Федерація. Протистояння Збройних сил та інших силових структур України проти Збройних сил російської федерації відбувалося на територіях Донецької та Луганської областей після окупації Криму аж до 2022 року. Загалом, росія анексувала український півострів Крим та здійснила сепаратистський режим в Донецькій та Луганській областях, поставляючи на їхню територію війська та зброю.

Відповідно до цього, політична нестабільність в Україні, обрання Європейського вектору розвитку, прагнення нею вступити до асоціації Європейського союзу та Організації Північноатлантичного договору (НАТО), небажання мати будь які відносини з країною-агресором зумовили початок війни між Україною та росією [1, с. 136].

Тому, в сучасних складних умовах агресії, необхідно намагатися забезпечити реалізацію регіонального економічного розвитку. Останнім часом особливого значення в дослідженні регіонального економічного розвитку набув моніторинг. Поняття моніторинг неможливо однозначно визначити, це пов'язано з використанням названого інструменту досліджень в різних практичних і наукових галузях. Деякі явища, що відбуваються в екологічних системах, потребують лише спостереження з метою прогнозування сценарію розвитку в майбутньому, особливо в умовах агресії.

Незважаючи на значний обсяг досліджень з питань проведення моніторингу регіонального економічного розвитку країни в період агресії і формування інформаційних баз, не всі аспекти цієї проблеми, які мають

першорядне практичне значення, достатньо розроблені. Недостатньо дослідженим залишилось найважливіше питання побудови комплексних систем регіонального економічного розвитку країни в період агресії, що мають як уніфіковані, так і індивідуальні риси. У дослідженнях приділено мало уваги створенню на основі даних моніторингу чітких показників, які лежать в основі оцінки економічного регіонального розвитку. Недостатньо досліджень присвячено розробці механізмів обміну і надання інформації користувачам регіонального економічного розвитку країни в період агресії. Практично не розглянута можливість використання найменш витратних методів при проведенні моніторингу ресурсного забезпечення економічного розвитку регіонів країни в умовах агресії.

Для оцінки забезпечення регіонального економічного розвитку країни в період агресії обмежиться наглядом недостатньо. Потрібно створити в процесі моніторингу таке інформаційне забезпечення, яке послужить основою для прийняття управлінських рішень, з метою коригування умов і дії чинників, що визначають стан і динаміку процесів. Таким чином, очевидно, що кінцевою метою або проміжним результатом роботи системи моніторингу регіонального економічного розвитку країни в період агресії, може бути зіставлення з бажаним або необхідним значенням.

Ускладнення цільової функції моніторингу регіонального економічного розвитку країни в період агресії розвиток методологічного і методичного забезпечення обумовлено еволюцією процесу використання моніторингу. Що стосується ресурсного забезпечення регіонального економічного розвитку країни в період агресії моніторинг має активний характер, так як спрямований на створення інформаційної основи управління.

Значимість моніторингу в період агресії обумовлена тим, що на будь-якому етапі розвитку - економічному, соціальному, екологічному присутні негативні і позитивні перетворення, вплив зовнішнього середовища, виявлення і класифікація яких недостатні. В процесі проведення моніторингу в період агресії стає можливим за умови резюмування даних створити правильну думку про об'єкт, напрямки розвитку його складових, з тим щоб ґрунтуючись на цьому прийняти управлінські рішення, здійснення яких дасть можливість скоротити або взагалі припинити негативний вплив, а також підвищити вплив умов і чинників, які сприятливо впливають на певний регіон.

Моніторинг слід розглянути як складний механізм, діяльність якого включає ланки. Перерахуємо, що може бути ланками: процеси безперервного спостереження, вивчення подій та явищ, створення управлінської інформаційної бази, стеження за перетвореннями об'єкта (об'єктів), фіксація пограничних станів, заснована на системі критеріїв або ознак.

Моніторинг повинен володіти характерними властивостями. Він неможливий без відбору найбільш важливої і потрібної інформації; використання постійної (за рідкісним винятком) сукупності параметрів і індикаторів в своїй роботі; сумісності результатів дослідження ресурсного забезпечення регіону.

Моніторинг як система є сукупністю елементів контактують один з одним.

Елементами є його об'єкти, цільові функції, певні сторони його дослідження, обумовлені завданнями, та поставленими цілями, суб'єкт, що складається з різних груп учасників, система критеріїв, методологія і забезпечення його роботи [2, с. 182].

Розглядаючи моніторинг регіонального економічного розвитку країни в період агресії необхідно звернути увагу на наступне названі елементи. Об'єктом моніторингу є ресурсне забезпечення в соціально-економічній системі регіону. Незалежно від елементів об'єкта система моніторингу повинна бути орієнтована на контроль за змінами соціальної сфери, та економічної. Генеральна мета моніторингу регіонального економічного розвитку країни в період агресії надання органам влади будь-якого рівня своєчасних і вірних даних, реально характеризує формат регіональної соціально-економічної системи. Такі дані є суттєвими для формування рішень, що реалізують управлінські функції [3, с. 185].

Предметом моніторингу є сукупність результатів і процесів економічного розвитку регіону, і територій, які в нього входять. Особливість кожного регіону характеризує і певні механізми, і показники, що є важливими конкретно для його дослідження, а значить і розвитку.

Суб'єкт моніторингу - не проста структура, до якої входять, як чиновники з співробітниками спеціалізованих фірм, підприємств, долучених до збору та аналізу певної інформації, так і користувачі інформації, ті ж підприємства, фірми, некомерційні організації. Тому можна сказати, що намічається деякий кругообіг інформації регіонального економічного розвитку країни в період агресії.

Безсумнівно, кількість і обсяг завдань, що постають перед науковими установами в умовах триваючої російської агресії, нині неможливо точно визначити, зважаючи на непередбачувані тривалість і масштаб проблем, які вона спричинить. Але так само безсумнівно, що існуюча в Україні система моніторингу забезпечення регіонального економічного розвитку в період агресії має ряд недоліків, до числа яких можна віднести відсутність єдиної узгодженої бази даних з широким доступом користувачів, розрізненість та неузгодженість суб'єктів моніторингу, недостатня оперативність при отриманні даних, відсутність механізму надання даних користувачам, використання застарілих методів і засобів спостереження, відсутність уніфікованої системи показників. Виходячи з вищесказаного, можна припустити, що система моніторингу забезпечення регіонального економічного розвитку в період агресії не в повній мірі дозволяє своєчасно отримувати достовірну та актуальну інформацію, що перешкоджає формуванню інформаційних баз, які є основою формування ефективної регіональної економічної політики України.

Список використаних джерел

1.Рогач О. Я. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ / О. Я. Рогач, Д. М. Белов // Науковий вісник

Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2022. - Вип. 70. - С. 136-140.

2.Столяров В.Ф. Композиційний моніторинг регіонального людського розвитку / В. Ф. Столяров // Економічний вісник Донбасу. Економічний вісник Донбасу. - 2020. - № 1. - С. 181-198.

3.Томашук І. В. Моніторинг складників інвестиційного потенціалу вінницького регіону / І. В. Томашук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2019. - № 8. - С. 184-195.

Ахновська Інна,
канд. екон. наук, доцент,
Болгов Владислав,
канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ВИДИ ДЬЮ ДІЛІДЖЕНС У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Ключові слова: дью ділідженс, управління, оцінка, підприємство, бізнес-середовище.

Inna Akhnovska,
PhD, Associate Professor,
Vladyslav Bolhov,
PhD, Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University

TYPES OF DUE DILIGENCE IN MODERN NATIONAL PRACTICE

Keywords: due diligence, management, assessment, enterprise, business environment

Сучасне бізнес-середовище характеризується динамічністю і нестабільністю, тому одним з найефективніших інструментів дослідження діяльності підприємства виступає дью ділідженс. Процедура дью ділідженс (DueD), що перекладається з англійської мови як «забезпечення належної сумлінності», являє собою низку заходів з формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, при цьому в якості такого об'єкта може виступати не тільки юридична особа, а й права вимоги, земельна ділянка чи об'єкт нерухомості; обсяг дослідження, ступінь деталізації і інші критерії залежать тільки від мети ініціатора процедури [1].

Дослідженню процедури DueD присвячені праці багатьох вчених, зокрема: Дж. Боуера, І. Гноєвої, Р. Каплана, А. Касич, В. Лиховчука, Б. Мельничук, Д. Нортон, Н. Сілічева, О. Терещенка, І. Ткачук, М. Стецька, Р. Уотермена. В Україні в даний час відсутній будь-який нормативно-правовий акт, що регламентує процедуру проведення DueD. Крім того, у нашій країні, попри нагальну потребу у застосуванні цієї процедури з метою прийняття управлінських рішень, на сьогодні відсутні комплексні напрацювання щодо його видів та алгоритму проведення.

Для проведення DueD здебільшого залучаються три групи фахівців: фінансові аналітики; аудитори; юристи. Варто уточнити, що це є обов'язкові учасники процедури, офіційно до складу робочої групи можуть бути запрошені й інші експерти. DueD доцільна в таких випадках: зміна статусу компанії через

поглинання або злиття; пайова участь іншого власника; зміна структури топ-менеджменту; отримання допомоги від спонсорів; отримання позик; зниження ефективності діяльності компанії; накладення арешту на активи; виявлення порушень в результаті податкових перевірок; виникнення трудових спорів та конфліктів; втрата інтелектуальної власності; зниження конкурентних позицій компанії. З метою економії коштів деякі компанії проводять цю процедуру власними силами, залучаючи фахівців з відповідних власних підрозділів (рис. 1). Слід зауважити, що самостійне проведення DueD доцільно тільки в невеликих компаніях, оскільки комплексний аналіз великого бізнесу вимагає не тільки високої кваліфікації фахівців, а й великих тимчасових витрат.

Рис. 1. Переваги та недоліки проведення дью ділідженс власними силами компанії без залучення зовнішніх консультантів

Джерело: розроблено авторами.

Процес комплексної DueD зазвичай складається з п'яти незалежних блоків (табл. 1), по кожному з яких дається об'єктивний висновок у вигляді презентації з всебічним аналізом господарської, фінансової і правової діяльності цільового бізнесу, включаючи кадровий потенціал і технологічний рівень виробництва або проєкту.

Таблиця 1

Види дью ділідженс [2,3]

№	Вид	Сутність
1	Податковий	аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства за три останні роки з метою визначення реального фінансового стану компанії/проєкту на поточний момент і виявлення потенційних податкових ризиків. Полягає в аналізі податкової

		та бухгалтерської звітності, основних видів діяльності та основних ресурсів організації, включаючи інвентаризацію майна, фінансових вкладень, дебіторської заборгованості, сплати обов'язкових платежів і виявлення прихованих кредиторських заборгованостей, перевірку контрагентів
2	Операційний	проведення експертизи установчих документів компанії з метою визначення структури володіння організацією, обсягу майнових і немайнових прав кожного власника і можливих ризиків з пропозиціями щодо їх зниження. Ревізія правильності реєстрації випуску акцій і основних угод з ними та повноти виплат акціонерам
3	Юридичний	правова експертиза всіх правовстановлюючих документів за кожним активом з метою виявлення їх видів, обсягів, ризику вибуття, а також формування рекомендацій щодо захисту активів. Перевірка договорів з контрагентами, договорів позик, об'єктів нерухомого майна на наявності обтяжень, правовстановлюючих документів на нерухоме майно та документів на товарний знак. Оцінка ризиків залучення до відповідальності з боку державних органів і контрагентів
4	Маркетинговий	оцінка ринкової кон'юнктури, основних трендів і продукту з точки зору конкурентоспроможності на ринку, аналіз ризиків маркетингової політики компанії
5	Фінансовий	визначення ключових показників фінансового стану компанії та їх аналіз з метою оцінки перспективи придбання бізнесу і його подальшого розвитку. Включає оцінку ринкової вартості бізнесу, розрахунок фінансової стійкості, коефіцієнтів платоспроможності і ділової активності

Джерело: розроблено авторами.

В деяких випадках необов'язково проводити оцінку по всім цим пунктам, все залежить від мети DueD, але з впевненістю слід стверджувати, що проведення DueD у сучасній вітчизняній практиці оцінки бізнесу є обов'язковим, хоча сьогодні деякі компанії нехтують цією процедурою або здійснюють із порушеннями. Слід зауважити, що в Україні зрідка відбувається екологічний DueD, але дотримання екологічних норм стає дедалі затребуваним.

Список використаних джерел

1. Болгов В.Є., Ахновська І.О. Дью ділідженс: теоретичні засади // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» – Київ: Державний університет інфраструктури і технологій, 7.12.2020 р. – С. 269-271.
2. Безус А., Шафранова К., Шевчун М. Застосування процедури Дью Ділідженс як важеля зменшення інформаційних ризиків при здійсненні емісії цінних паперів // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – №9. – С. 50-53.
3. Назаренко І.М. Дью Ділідженс: сутність, призначення та послідовність проведення // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. — 2015. — Вип. 20. — С. 360—366.

Бабенко Дмитро,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОЛЬ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ключові слова: дослідницький університет, інноваційний розвиток, національна інноваційна система, економіка знань.

Dmytro Babenko,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ROLE OF RESEARCH UNIVERSITIES IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Keywords: research university, innovative development, national innovation system, knowledge economy.

За умов розвитку інформаційного суспільства, швидкі темпи розвитку провідних національних економік забезпечуються шляхом впровадження принципів та механізмів економіки знань. Знання за сучасних умов є найпотужнішим фактором економічного зростання. Дослідницькі університети стали драйверами швидкого росту постіндустріальних економік. Динамічні сучасні дослідницькі університети здатні зосереджувати результати інтелектуальної діяльності й сприяють оперативному впровадженню наукових досягнень у виробництво.

Відповідно до міжнародної практики, інституційно-організаційними каталізаторами економічного та інноваційного розвитку в умовах російської агресії та повоєнного розвитку України можуть стати дослідницькі університети. Актуальність теми підтверджується необхідністю швидкого інноваційного післявоєнного зростання економіки України, одним з шляхів до якого є ефективне управління інноваційною діяльністю дослідницьких університетів. Дослідницький університет являє собою складний ресурсний комплекс, що передбачає збереження традицій та постійне введення інновацій у процес освітньої діяльності та наукових досліджень. У керівництва вітчизняних закладів освіти відсутні єдині науково обґрунтовані й емпірично апробовані стандарти та методи стратегічного аналізу діяльності в умовах ринкової економіки.

Дослідницький університет – національний вищий навчальний заклад, о забезпечує проривний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки [1]. Статус надається зазначеному закладу з метою підвищення ролі університету як центру освіти і науки, підготовки

висококваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів, упровадження у практику наукових досягнень, технічних і технологічних розробок, реалізації разом з іншими вищими навчальними закладами та науковими установами спільних програм за пріоритетними напрямками фундаментальних і прикладних наукових досліджень для розв'язання важливих соціально-економічних завдань у різних галузях економіки [1].

Національна інноваційна система може бути визначена як “складна відкрита система, що складається з великої кількості самостійних суб'єктів, об'єднаних партнерськими зв'язками в сфері освіти, бізнесу, технологій та наукових досліджень, що забезпечує максимальне використання ними наявних науково-технічних ресурсів для виробництва і реалізації товарів та послуг, розвитку інноваційного, виробничого та кадрового потенціалу країни на базі єдиного комунікаційно-інформаційного простору” [2].

Дослідницькі університети відіграють вагомую роль в інноваційному розвитку країни, взаємодіють з іншими суб'єктами національної інноваційної системи, створюють умови для формування та розвитку економіки знань. (рис. 1).

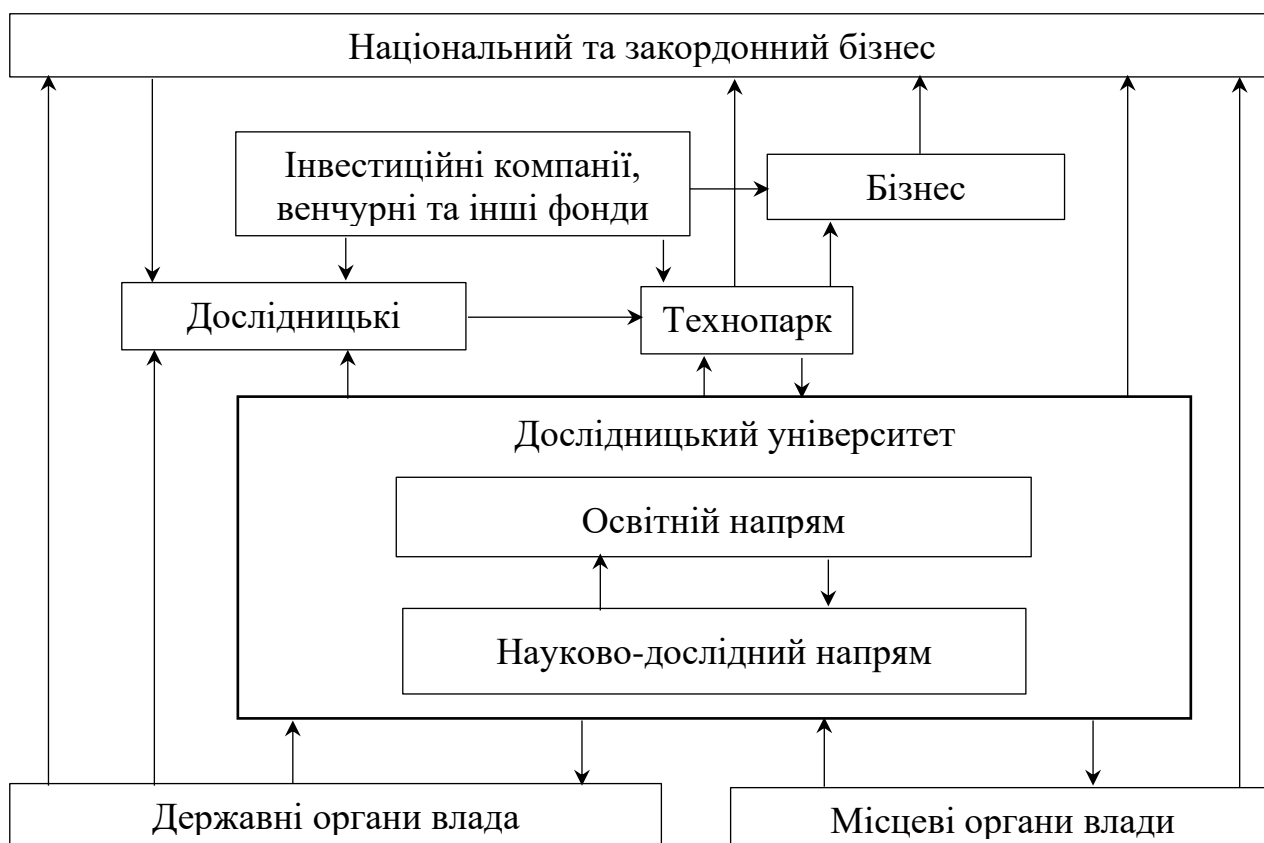

Рис 1. Роль дослідницьких університетів в національній інноваційній системі.

Джерело: розроблено автором.

Участь дослідницьких університетів в національній інноваційній системі забезпечує додаткові переваги:

– можливість залучити до роботи над проектами фахівців з бізнесу, експертів з провідних компаній, а не тільки провідних професорів й талановитих студентів;

– можливість значно розширити власну базу знань через проведення конференцій, здійснення обміну викладацьким складом та використання інших наявних механізмів абсорбування знань від інших вітчизняних та міжнародних університетів, інноваційних центрів, корпорацій, наукових спілок тощо;

– розробка та упровадження в практику сучасних моделей передачі знань, в тому числі: залучення студентів до дослідницької діяльності, нових методик викладання, організація відкритих лекцій з представниками бізнесу тощо [3].

Діяльність дослідницьких університетів характеризується синергічною взаємодією освітнього та науково-дослідного напрямів. Результатом цієї взаємодії є, по-перше, генерування нових знань, які, як правило оформлюються у вигляді об'єктів інтелектуальної власності. Дослідницький університет займається комерціалізацією результатів проведених досліджень (фундаментальних і прикладних) через розвиток університетських стартапів, використовуючи створену спільно з приватними компаніями інноваційну інфраструктуру (технопарки, бізнес-інкубатори тощо). В цій системі університет отримує дохід у вигляді ліцензійних платежів. Крім того працівники та студенти дослідницького університету беруть участь у діяльності дослідницьких центрів, створених у рамках партнерських угод з приватними компаніями та державними організаціями. По-друге, дослідницький університет, виконуючи свою освітню функцію, забезпечує кадрами як приватний так і державний сектор.

Держава забезпечує формування необхідної для діяльності інших суб'єктів інфраструктури (в тому числі дослідницьких університетів) та визначає пріоритети інноваційного розвитку на загально державному та місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту»: чинне законодавство станом на 16.01.2022 .URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

2. Антонюк Л. Л., Павленко А. Ф., Василькова Н. В. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні: [монографія]. М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Ін-т вищ. освіти. Київ : КНЕУ, 2014. 350 с.

3. Новікова І. Е. Активізація технологічного трансферу у дослідницьких університетах: теорія та практика: монографія / І.Е. Новікова – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2019. – 512 с

Брінцева Олена,
канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана»

РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ ТА ПОЛЬСЬКИМИ УНІВЕРСИТЕТАМИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

Ключові слова: інтеграція до ЄС, конкурентоспроможність, університети, міжнародне співробітництво, Польща, Україна.

Olena Brintseva,
PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

DEVELOPMENT OF COOPERATION BETWEEN UKRAINIAN AND POLISH UNIVERSITIES IN THE CONDITIONS OF CONTEMPORARY THREATS

Keywords: EU integration, competitiveness, universities, international cooperation, Poland, Ukraine.

Пришвидшення процесів інтеграції між академічними спільнотами Польщі та України, яке зараз відбуваються, зумовлено тим, що частина українських викладачів і студентів, рятуючись від війни в Україні, розпочали працю, наукове стажування чи навчання в польських університетах. Це призвело до значного зростання дослідницького інтересу до соціально-економічних проблем України, в тому числі й в сфері освіти. Прискорення європейської інтеграції після початку російського вторгнення в Україну та підготовка проектів повоєнної реконструкції також є чинниками зростання дослідницького інтересу до її соціального, економічного, культурного та політичного життя.

Характеризуючи сучасний стан системи вищої освіти в Україні, варто зазначити, що після початку війни, значна кількість студентів і викладачів виїхала з країни. З 24 лютого 2022 р. майже 5,7 тис. українців подали документи на навчання до польських університетів. Для порівняння можна зазначити, що у 2021/2022 навчальному році станом на 31 грудня 2021 р. в Польщі навчалося 34725 громадян України, що становить 41,5% іноземних студентів [3]. Підвищенню інтересу до навчання в Польщі сприяє також реалізація стипендіальних програм для українських студентів у провідних польських університетах. В загальнонаціональній системі онлайн-набору кандидатів з України, створеній Варшавським університетом [5], було підготовлено 2437 місць виключно для кандидатів з України, у тому числі 1507 місць для тих, хто починає навчання, і 930 місць для тих, хто переходить на старші курси навчання [3]. Наприклад, у Варшавському університеті, згідно з попередніми результатами

[6], кандидати з України зробили загалом 1030 реєстрацій на навчання, у тому числі 912 на бакалаврські програми, 63 – в магістратуру та 55 – на продовження навчання. Прийнято 213 осіб, у тому числі 183 – на бакалаврські програми, 13 – в магістратуру, 17 – на продовження навчання.

Нині у Польщі та інших країнах ЄС зростає чисельність студентів з України, для яких безпека та наявність стипендіальних програм є вирішальними факторами при виборі навчання. Інтеграція освітніх систем може бути корисною для Польщі та України і сприяти зростанню їх конкурентоспроможності в європейському освітньому просторі в довгостроковій перспективі. Проте збільшення чисельності українських студентів у польських вищих навчальних закладах у короткостроковій перспективі також може спричинити й негативні наслідки, пов'язані зі зниженням якості освіти (для адаптації до нового освітнього та соціокультурного середовища студентам потрібний час, часто їх рівень знання польської мови є недостатнім, деякі студенти можуть потребувати психологічної підтримки та ін.). Для подолання цих проблем восени 2022 р. починається реалізація програм ЄС, спрямованих на кращу адаптацію українців до польського освітнього та культурного середовища (мовні курси, тренінги, програми психологічної допомоги та консультації).

В умовах сучасних загроз надзвичайно важливим є підвищення конкурентоспроможності української системи вищої освіти, що може бути забезпечено, в тому числі, шляхом розвитку міжнародного співробітництва. З цією метою, а також через об'єктивну необхідність змін, для активізації співпраці України з ЄС у сфері вищої освіти, її реформування та модернізації, покращення якості освітніх послуг, підвищення мобільності студентів та науково-педагогічних працівників була прийнята Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [1]. Надзвичайно важливе значення має також ефективна реалізація розроблених планів реконструкції української економіки та окремих її галузей. Проект Плану реконструкції України в розділі «Освіта і наука» [2] спрямований на досягнення таких цілей: ефективне управління в системі вищої освіти через модернізацію мережі університетів («дорожня карта» оптимізації університетів, підвищення рівня їхньої автономії (за методологією Європейської асоціації університетів: академічна автономія – 70%, організаційна автономія – 80%, кадрова автономія – 87%, фінансова автономія – 70%); підвищення довіри громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової та інноваційної діяльності університетів (розвиток індивідуальних освітніх траєкторій студентів, забезпечення справедливого та прозорого вступу, активізація залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління освітою); формування «нульової» толерантності учасників навчального процесу до корупції, дискримінації, академічної недоброчесності); забезпечення конкурентоспроможної освіти, доступної для різних верств населення (гарантування студентам з видатними досягненнями широкого вибору університетів для навчання; модернізація освітньої інфраструктури, освітнього та наукового простору з урахуванням вимог інклюзивності; розширення практики акредитації університетів

закордонними агентствами з акредитації та забезпечення якості вищої освіти); інтернаціоналізація української вищої освіти (підвищення рівня володіння англійською мовою викладачів; забезпечення порівнянності та визнання української освіти на міжнародному рівні); підвищення привабливості українських університетів для навчання та наукової кар'єри (організація навчального процесу з використанням інноваційних технологій та різноманітних форм навчання; забезпечення високого статусу в суспільстві та перспектив професійного розвитку викладачів університетів).

В сучасних умовах співпраця між польськими та українськими університетами має великі перспективи для розвитку. В основному вона пов'язана з реалізацією спільних міжнародних наукових проектів, обміном досвідом управління університетами в кризових умовах та впровадженням спільних програм навчання студентів і аспірантів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських і польських університетів та зменшенню негативних наслідків російської агресії.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України (2022). Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
2. Міністерство освіти і науки України (2022). План реконструкції. Освіта і наука (проект від 03.08.2022) [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.proyekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>
3. Nauka w Polsce (2022a). MEiN: od 24 lutego blisko 5,7 tys. obywateli Ukrainy zgłosiło się na polskie uczelnie. URL: <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C92274%2Cmein-od-24-lutego-blisko-57-tys-obywateli-ukrainy-zglosilo-sie-na-polskie>
4. Nauka w Polsce (2022b). Uniwersytet Warszawski przygotował platformę Internetowej Rekrutacji Kandydatów z Ukrainy. Pobrane z <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C92226%2Cuniwersytet-warszawski-przygotowal-platforme-internetowej-rekrutacji>
5. University of Warsaw (2022). Online Admission System for Candidates from Ukraine. URL: <https://ukraina.irk.edu.pl/en-gb/>
6. Uniwersytet Warszawski (2022). Wyniki rekrutacji 2022/2023 na UW. URL: <https://www.uw.edu.pl/wyniki-rekrutacji-2022-2023-na-uw/>

Варналій Захарій,
д-р економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Ключові слова: економічна безпекологія, загрози, глобальна безпека, національна безпека, економічна безпека, економічні інтереси, військова агресія.

Zakharii Varnalii,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,

STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION AND POST-WAR TIME

Keywords: science of economic security, threats, global security, national security, economic security, economic interests, military aggression.

На сучасному етапі в термінології найбільше вживаними є такі категорії як: загрози, виклики, національні інтереси, небезпека, безпека тощо. В умовах поглиблення глобалізаційних викликів і загроз, особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни, значно посилюється роль і значення подальшого розвитку безпекології, зокрема, економічної безпекології. Економічна безпекологія, на нашу думку, це наука про сутність, закономірності та ефективні засоби захисту економічних інтересів відповідних суб'єктів від реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [1].

На нашу думку, необхідно розрізнити поняття «забезпечення економічної безпеки» та «зміцнення економічної безпеки», які на перший погляд є тотожними. Забезпечення економічної безпеки держави – це основа, перший етап (ступінь) реального стану економічної безпеки, яка характеризується певною гарантією, необхідним і достатнім рівнем небезпеки та захисту від реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз.

У той же час, зміцнення економічної безпеки держави є вже другим етапом (ступенем, стадією), новим, більш якісним рівнем стану економічної безпеки, який характеризується постійним, більш надійнішим, тривалішим (довгостроковим), могутнішим, стійкішим рівнем економічної безпеки.

Ось чому в умовах війни, як і в повоєнний час, ми маємо говорити не лише щодо забезпечення економічної безпеки України, а й про її зміцнення. В основі системи зміцнення економічної безпеки держави має бути постійно діючий в часі та просторі ефективний механізм, який активно сприймає би вплив зовнішніх чинників, у тому числі військової агресії.

Особливостями економічної безпеки України в умовах війни є те, що, по-перше, головною передумовою дотримання національної безпеки держави в

цілому є забезпечення військової безпеки країни, зміцнення могутності Збройних Сил України; по-друге, економіка України трансформується та адаптується до умов війни; по-третє, із збільшенням масштабів та тривалості загарбницьких військових дій виникає все більша низка загроз, пов'язаних із забезпеченням економічної та фінансової безпеки держави [1].

З початку повномасштабної війни економіка України знаходиться в умовах безпрецедентних викликів та масштабних загроз. Обсяги руйнування в Україні є занадто серйозними. За даними Міністерства фінансів України падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) у першому кварталі цього року становило 15,1%, у другому кварталі збільшилося вдвічі – 37,2% [2].

Війна яка б вона не була, вона завжди є масштабним шоком для національної безпеки країни. В Україні ми маємо суттєві втрати людського капіталу (втрати серед військових та цивільного населення), за попередніми даними понад 4000 цивільного населення загинули, у тому числі понад 400 дітей, понад 440 дітей поранено; обстріли цивільного населення, житлових будинків, дитячих садків, шкіл, коледжів, університетів, зокрема, пошкоджено понад 550 навчальних закладів, повністю знищено 72 закладів; відбуваються масові міграційні процеси, з «перспективою» не 100% повернення, понад 6 млн біженців виїхали з України, близько 7 млн тимчасово внутрішньо переміщених осіб, а це третина населення, що вже межує з гуманітарною катастрофою. Все це в значній мірі посилює роль і значення національної безпеки.

Не менш масштабним шоком війна також є і для економіки країни. Про це свідчать значні втрати державним бюджетом великої частини традиційних надходжень у вигляді податків та зборів, акцизів та митних платежів. Відбуваються значні матеріальні збитки, закрито 40-50% бізнесів. За попередніми розрахунками економіка України у період воєнного стану втрачає 50-60% "невиробленого" валового внутрішнього продукту, понад 30% сільгоспкультур не були посіяні, а згодом були проблеми щодо збору врожаю, понад 23 тис. км доріг публічного призначення зруйновано (13 % від загальної протяжності) тощо.

Водночас, повномасштабна війна негативно відгукується і на глобальну економічну безпеку, руйнівні наслідки злочинних дій росії в Україні відчуває на собі практично весь світ. Зокрема, це відбилося на зниження темпів зростання економік країн світу. За оцінками Міністерства фінансів України падіння глобального рівня економіки вже відбулося на 1,1%. Як приклад, економічне зростання США уповільниться за попередніми даними до 2,3%, Китаю – до 3,3%, в Єврозоні – до 2,6% у поточному році. Аналітики прогнозують рецесію багатьох розвинених країн, зокрема Великобританії, Німеччини та Італії, країн Східної та Центральної Європи. Відбувається також різке підвищення цін на енергетичні ресурси та зростання цін на продовольство. З початку війни ціни на основні продовольчі товари зросли до 20%. Збільшується кількість людей, що опинилися за межею бідності, існує загроза глобальної продовольчої безпеки, голоду та гуманітарної катастрофи. Набуває рекордних показників рівень інфляції. Лише у червні цього року інфляція в США досягла максимуму за

останні 40 років і сягнула 9,1%, така сама ситуація спостерігалася і у Великобританії, де показник ще вищий – 10,1%. Рівень інфляції в країнах ЄС в серпні досяг рекорду – до 9,1% (найвищі річні показники зафіксовано в Естонії (25,2%), Латвії (21,4%) і Литві (21,1%)). Країни, що розвиваються, знаходяться на межі дефолту, зокрема, Ліван, Шрі-Ланка, Сурінам і Замбія вже оголосили дефолт [2].

Головними загрозами критичного стану економічної безпеки України є: втрата значної частини людського капіталу як внаслідок втрат війни, зовнішньої трудової та загальної міграції; істотне послаблення інтелектуально-кадрового забезпечення – головного ресурсу конкурентоспроможності національної економіки; критичне зниження рівня якості життя населення, його соціальної захищеності тощо.

Основними цілями та завданнями економічної безпеки України в умовах війни є: фінансово-економічна допомога населенню; сприяння відродженню ринку праці, внутрішньої релокації бізнесу; фінансово-економічна допомога біженцям, які виїхали з України; допомога поверненню примусово депортованих людей, особливо дітей; цілеспрямована політика підтримування зв'язків з біженцями, з мігрантами тощо.

Економічна безпека не є статичною (на систему безпеки впливає конкретна ситуація, що складається на певному етапі соціально-економічного і політичного розвитку суспільства), то механізм забезпечення економічної безпеки має свої особливості. Тому, у повоєнний час мова йде про відбудову України, яка відкриває унікальну можливість модернізувати країну та забезпечити її майбутнє. Особливе значення в процесі відбудови України належить міжнародній допомозі. Враховуючи те, що Україна набула статусу кандидата в членство ЄС, доцільним є створення під егідою ЄС окремої інституції, яка мала б значну автономію в питаннях координації та управління допомогою та програмою реконструкції, ефективно сприяла б заохоченню та допомозі Україні щодо надходження технологій та іноземного капіталу переважно у вигляді грантів, а не кредитів тощо. При цьому ми маємо не забувати і про так звані «старі внутрішні борги економічної безпеки», зокрема, мова йде про подолання інституціональних деформацій таких як: тіньова економіка, корупція, рейдерство, офшорізація тощо.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізаційних загроз // Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції: збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції 12 травня 2022 р. Рівне: НУВГП, 2022. С. 166-169.
2. Сергій Марченко: Держбюджет-2023 спрямовано на перемогу України та її відновлення. Українська правда. 21 вересня 2022 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/sergii_marchenko_derzhbiudzheta-2023_spryamovano_na_peremogu_ukraini_ta_ii_vidnovlennia-3616

Вергелес Вадим,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПОТОЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ШЛЯХОМ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: злиття та поглинання, іноземні та вітчизняні інвестори, релокація, цілі злиттів та поглинань, синергетичний ефект, воєнний та повоєнний періоди.

Vergeles Vadym,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CURRENT TRENDS AND PROSPECTS OF BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH MERGERS AND ACQUISITIONS IN MODERN CONDITIONS

Keywords: mergers and acquisitions, foreign and domestic investors, relocation, objectives of mergers and acquisitions, synergistic effect, war and post-war periods.

Враховуючи нестабільний характер економіки України в умовах війни та загалом стану невизначеності на ринку важливим стає питання визначення тих галузей, які потенційно можуть найменше постраждати й стати об'єктом інвестування для вітчизняних та іноземних підприємців. Оскільки більшість досліджень науковців припали на мирний час, саме визначення перспективних галузей саме у воєнний та повоєнний час є найменш дослідженим аспектом наукового дослідження.

У сучасних умовах адаптації до нестабільного економічного середовища та виходу України на європейські ринки як повноцінного та повноправного гравця актуальним є створення стратегічних об'єднань підприємств, що дозволяє створити конкурентні переваги, диверсифікувати бізнес і збільшити частку ринку, скоротити витрати і вдосконалити бізнес-процеси [3, с. 108].

Ключовою ознакою транзакцій М&А є зміна акціонерного контролю фірми, що зливається або поглинається [4, с.128]. Лише незначна частина випадків злиттів і поглинань класифікується як злиття, переважна кількість М&А (97%) – це поглинання [1, с. 56].

Для оцінки перспектив злиттів та поглинань у воєнний та повоєнний періоди слід в першу чергу ретроспективно дослідити найсвіжіший період до війни, а саме 2021 рік. У 2021 році в Україні обсяг анонсованих та завершених угод злиття та поглинання (М&А), включаючи корпоративні угоди, угоди з приватизації та венчурні угоди з технологічних компаній, збільшився на 80%

порівняно з 2020 роком – до \$2,14 млрд. Кількість угод M&A, за попередніми оцінками інвестиційної компанії InVenture, зросла на 35% – до 108.

Найбільша кількість угод M&A припала на такі галузі:

- сектор ІТ та телекомунікацій – 31 угода на суму \$756 млн;
- сільське господарство та агробізнес – 17 угод на \$154 млн;
- харчова промисловість – 14 угод на \$58 млн;
- фінансова діяльність – 8 угод на \$109 млн;
- видобувна промисловість – 8 угод на \$108 млн;
- транспорт та складське господарство – 8 угод на \$34 млн [5].

Найбільша угода року – купівля Дніпровського металургійного комбінату Дніпровського коксохімічного заводу з Групи «Метінвест», що раніше входив до ІСД.

Як видно зі статистики, найрозповсюдженішими угодами злиття та поглинання у 2021 році були підприємства сектору ІТ та телекомунікацій, отже, підприємства саме цього сектору є найбільш привабливими для вітчизняних та іноземних інвесторів. Подібна тенденція щодо придбання компаній ІТ сектору може зберегтись і у повоєнний період.

Оскільки війна найбільше вражає капіталомісткі галузі, такі як металургія, видобувна промисловість, машинобудування, сільське господарство, будівництво, енергетика, які до того ж не підлягають процесу повноцінної релокації, стрімких інвестицій в ці сектори ні у воєнний період, ні в перші роки повоєнного періоду навряд слід очікувати, однак поодинокі транзакції цілком можуть відбуватись [3]. Важко спрогнозувати настрої вітчизняних та іноземних інвесторів щодо відбудови цих компаній навіть попри значне зниження вартості в угоді злиття та поглинання, оскільки таке приєднання вочевидь буде супроводжене значними капітальними витратами на ремонти та віднову основних засобів, але цілком ймовірним може бути пожвавлення і на цих сегментах ринку у повоєнний період.

Однак, у сферах, в яких підприємства загалом легко можуть бути релоковані або переведені на дистанційний форма, в яких частка нематеріальних активів є значно вищою, а ланцюги поставок не є настільки критичними для здійснення щоденної операційної діяльності, цілком ймовірним є значне пожвавлення іноземних та вітчизняних інвестицій шляхом процесів злиття та поглинання [3]. Особливо це стосується сектору ІТ та телекомунікацій, в якому майже всі активи є нематеріальними (програмне забезпечення, сервери, ліцензії, бренд), а матеріальними є комп'ютерне обладнання та офіси, які потенційно легко переводяться на дистанційний формат роботи або можуть бути релоковані у безпечніші області України. Навіть в умовах війни вже поступово зароджуються процеси формування угод, проводяться фінансові експертизи потенційних цілей злиття та поглинання.

Другим сектором, який потенційно приваблюватиме багато інвесторів, є сектор роздрібної торгівлі. Особливо це стосується продавців тих товарів, які не є швидкопсувними й можна потенційно релокувати на склади в безпечніші

регіони України. До того ж попит на товари масового вжитку є відносно стабільним у будь-який період, на відміну від предметів розкоші та нерухомості.

Угоди злиття та поглинання потенційно стануть одним із основних способів розвитку бізнесу найближчим часом, оскільки це дасть змогу як відновити підприємства, що постраждали від війни та вартість яких значно зменшилась, так і придбати підприємства, які відносно не постраждали, для забезпечення ефекту синергії та зростання долі ринку. Найбільш привабливими для іноземних та вітчизняних інвесторів будуть сектори ІТ та телекомунікацій, а також сектор роздрібної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Даниліна С.О. Злиття та поглинання в Україні. / С.О. Даниліна. // Науковий вісник Чернівецького національного університету – 2013. - № 669-671 «Економіка». – С. 53-62.

2. Єгорова Г. А. Злиття та поглинання в Україні: проблеми визначення дефініцій та основні мотиви укладання угод / Г. А. Єгорова. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – №6(1). – С. 105–108.

3. Криза України: потенційний вплив на угоди злиття та поглинання. 7 березня 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.cov.com/en/news-and-insights/insights/2022/03/ukraine-crisis-potential-impact-on-m-and-a-transactions>

4. Побоченко Л. М. Сучасні тенденції розвитку процесів злиття та поглинання в глобальному бізнес-середовищі. / Л.М. Побоченко. // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти – 2018. С. 126–137.

5. Ринок М&А України в 2021 році: стриманий оптимізм на фоні росту. [Електронний ресурс]. URL: <https://inventure.com.ua/en/analytics/investments/ukrainian-manda-market-in-2021:-restrained-optimism-amid-growth>

Вольвач Олена,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЕЛЕКТРОННІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: електронний бізнес, електронна комерція, грошові перекази, банківський сектор.

Volvach Olena,
PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ELECTRONIC PAYMENT SYSTEMS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Keywords: e-business, e-commerce, money transfers, banking sector.

Український банківський сектор та електронні платіжні системи є найважливішим елементом фінансової галузі. З початком війни в Україні залежність від них відчув не лише бізнес, а й звичайні громадяни.

В перші дні повномасштабного вторгнення платіжна система опинилася на межі зупинки. Через те, що працівники не могли виходити на роботу, зачинилась велика кількість банківських відділень та пунктів надання фінансових послуг. Масове намагання зняти готівку з банкоматів також нанесло удар по банківській системі України.

Не дивлячись на низку труднощів, фінансова система продовжує функціонувати. Фінансові установи намагаються забезпечити безперебійну роботу своїх відділень в регіонах, в яких відсутня загроза життю та здоров'ю населення [1].

Наприклад за оцінкою Національного банку, у квітні 2022 року в Україні та за її межами з використанням платіжних карток було здійснено близько 550 млн операцій на суму 450 млрд грн. Якщо порівняти з довоєнним січнем 2022 року, кількість операцій зменшилася на 15%, водночас їх сума зросла на 2%. Зокрема, в Україні протягом квітня 2022 року з використанням платіжних карток було здійснено понад 505 млн операцій на суму близько 375 млрд грн. Це менше на 20% за кількістю та 10% за сумою проти січня 2022 року. Таке скорочення в умовах війни не є значним та свідчить, що українська фінансова система продовжує стабільно функціонувати, а громадяни мають можливість забезпечувати свої фінансові потреби.

Також можна констатувати, що українці віддають перевагу безготівковим операціям із платіжними картками, які є безпечнішими в умовах воєнного стану. Так, у квітні 2022 року частка безготівкових операцій із використанням платіжних карток у межах України за сумою становила 71% (у січні 2022 року

цей показник становив 62%). Водночас частка за кількістю залишилася майже незмінною – 90% (за січень 2022 року – 91%). Тобто 9 із 10 операцій із картками були безготівковими. За кордоном у квітні цього року українці з використанням платіжних карток українських банків витратили приблизно 75 млрд грн, переважна більшість цих коштів – це оплата товарів у POS-терміналах торговельної мережі та отримання готівки в банкоматах вимушеними українськими переселенцями.

Війна негативно вплинула на стан платіжної інфраструктури для приймання платіжних карток. За оцінкою Національного банку, кількість активних платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах станом на 01.05.2022 порівняно з початком року зменшилася на третину, а кількість банкоматів – на 20%. Це пов'язано з тим, що значна кількість таких платіжних пристроїв розташована в місцях, де ведуться активні бойові дії або на територіях, які тимчасово не контролюються українською владою. Також не всі торговельні підприємства відновили роботу на територіях, які були звільнені Збройними Силами України.

З приводу платіжних систем, загалом ринок внутрішньодержавних переказів упав на 17% (до 26,9 млрд грн) починаючи з початку року (у порівнянні січень до травня 2022 року). При цьому скоротилася і кількість переказів на 24% (до 47,8 млн шт.).

Однак, серед великих гравців є суттєві зміни. Загалом у всіх основних гравців, що займаються переказами відбулося зменшення кількості переказів і їх обсягів, але є два найбільших учасника, у яких відбулося зростання - це МПС LEO та NovaPay.

МПС LEO також змогла обійти платіжну систему «Фінансовий світ» за об'ємом внутрішньодержавних переказів і зайняти третє місце по цьому показнику, збільшивши внутрішньодержавні перекази до 3,6 млрд грн.

Також, за даними НБУ, з початку року на 53% (до \$149,3 млн у еквіваленті) загалом збільшилися транскордонні перекази в Україну (рис.1).

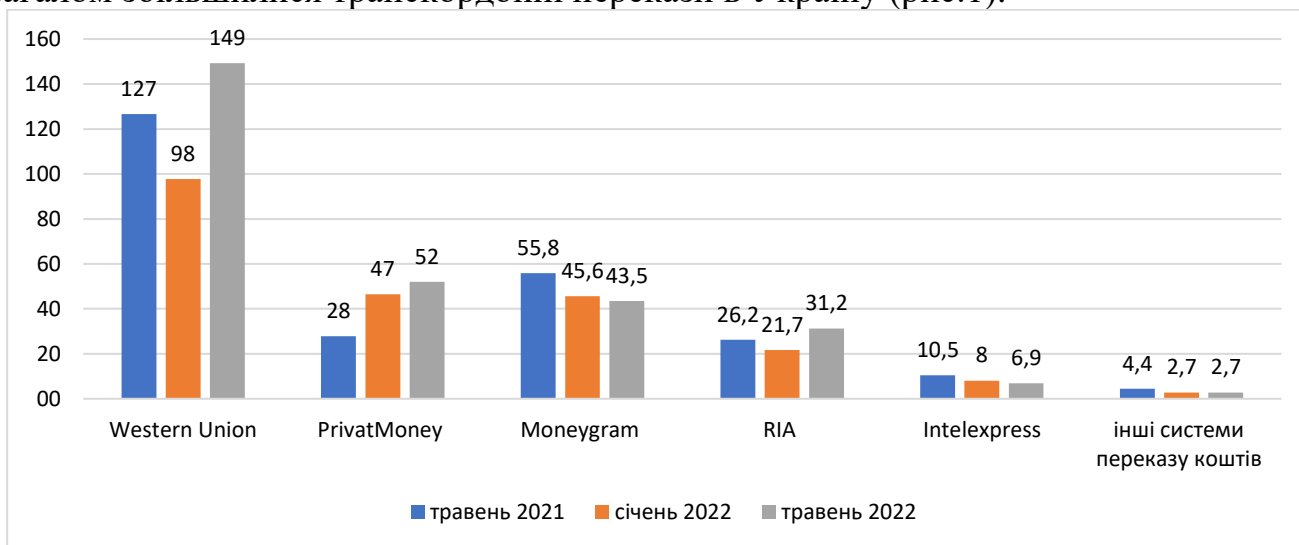

Рис. 1. Транскордонні перекази в Україну, млн дол., США в екв.

Джерело: побудовано автором.

Збільшення транскордонних переказів зумовлене ситуацією та тим, що більшість міжнародних переказів внесли зміни в комісію для клієнтів та запровадили нульову комісію.

Наприклад, Western Union скасували плату за послугу "готівка на рахунок" при відправленні переказу в Україну з будь-якої країни світу (як у відділенні, так і онлайн) та за послугу стандартного переказу з виплатою готівкою у банках TD, Scotia, BMO у Канаді за умови надсилання переказу онлайн (попередньо до 31 жовтня включно) [2].

Топ-країн, з яких здійснювалося найбільше переказів в Україну через систему Western Union у 2021 році були США, Італія, Німеччина, Польща, Чехія, Туреччина, Ізраїль, Франції, Іспанія.

RIA скасувала плату за перекази в Україну з Польщі.

Moneygram скасували плату за відправлення переказу коштів на банківські рахунки отримувача в Україні, відкриті в мережі учасників системи.

Топ-країн, з яких здійснювалося найбільше переказів в Україну через систему Moneygram у 2021 році: США, Італія, Німеччина, Ізраїль, Іспанія, Польща, Португалія, Молдова.

Отже, функціонування банківської системи під час війни є дуже важливим, адже саме банки забезпечують платежі населення та бізнесу. Як і в мирний час, її діяльність повинна здійснюватися на принципах законності, економічної самостійності, незалежності, відповідальності за своїми зобов'язаннями, легальності банківських операцій, дотримання нормативів НБУ, забезпечення права вибору банківської установи фізичними особами та забезпечення виконання взятих на себе зобов'язань. Однак основним принципом функціонування банківської системи є збереження довіри громадян.

Під час війни фінансова галузь зіткнулась з багатьма проблемами. Брак кваліфікованих кадрів, кібератаки, перевищенням лімітів касових залишків, арешт банківських рахунків, втрати за попередньо наданими кредитами ослабили банківську систему. Для забезпечення її стабільного функціонування необхідно розвивати ризик-менеджмент, сприяти діджиталізації, популяризувати безготівкові рахунки, посилювати систему електронних платежів, заручитися міжнародною підтримкою. Виконання цих заходів дозволить забезпечити дотримання принципів та зберегти довіру до банківського сектору.

Список використаних джерел

1. Прокопенко Н. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни / Наталія Прокопенко. // Економіка та суспільство. – 2022. – №42. – С. 1–8.

2. Стан фінансового сектору України та заходи НБУ з підтримки його безперебійного функціонування в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan-finansovogo-sektoru-ukrayini-ta-zahodi-nbu-z-pidtrimki-yogo-bezperebiyного-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu>.

Голованенко Микола,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ

Ключові слова: блокчейн-технологія, хеш-функція, смарт-контракт.

Mykola Holovanenko,
PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORGANIZATIONAL AND TECHNICAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES

Keywords: blockchain technology, hash function, smart contract.

Активний розвиток блокчейн-технологій, що спостерігається на глобальному рівні, привертає все більшу увагу також і у представників українського бізнес-середовища та дослідників-науковців, що вивчають різні аспекти їх застосування [1], [2]. Це спричиняє активізацію впровадження блокчейну в різних економічних сферах. Проте на даний момент в Україні залишаються значні невикористані резерви інтенсифікації впровадження блокчейну, що певною мірою пояснюється недостатньою поінформованістю про можливості, які він надає.

Для кращого розуміння переваг та недоліків блокчейн-технологій важливо розглянути ключові організаційно-технічні аспекти їх функціонування. Першою фундаментальною основою блокчейну є застосування хеш-функцій. Технічно хеш-функція виконує ряд важливих задач. Перш за все, – це забезпечення цифрового «дайджесту» (або стислого цифрового відбитку) певного вихідного інформаційного масиву (заголовку блоку та змістовної інформаційної частини блоку). Особливістю хеша є те, що його довжина є постійною для будь-яких розмірів вихідного інформаційного масиву, якому він відповідає. Таким чином, він є своєрідною «контрольною сумою» інформаційного масиву, що дозволяє ефективно контролювати цілісність цього масиву.

При цьому хеш вкрай чутливо реагує на щонайменші зміни у вихідному інформаційному масиві. Тому побудувати алгоритмічним шляхом хеш із заданими наперед характеристиками (наприклад, певною кількістю нулів на початку хешу) неможливо, це здійснюється прямим перебором великої кількості унікальних числових значень, для чого залучаються вкрай значні обсяги обчислювальних потужностей. Тим самим створюється перший механізм захисту блокчейну від атак зловмисників. А саме, в разі втручання зловмисників й підміни ними змісту захищеного хешем інформаційного масиву, їм треба буде

знайти й нове значення хешу. Проте, якби вся інформація містилася в одному масиві з одним хешем, задачу його відносно швидкого підбору можна було б вирішити.

Але запобіжником від таких зловмисних атак є друга фундаментальна властивість блокчейну – зберігання інформації в блоках визначеної структури, що утворюють ланцюг. Власне цій властивості блокчейн і завдячує своїй назві. Структурно кожен блок складається із заголовку (що містить щонайменше номер блоку), змістовну інформаційну частину (наприклад, для криптовалют цей інформаційний масив містить дані про транзакції), хеш попереднього блоку та хеш поточного блоку. Якраз збереження в поточному блоці хешу блока-попередника й створює другий механізм захисту блокчейну. А саме, в разі, якщо зловмисникам вдається вирішити задачу підбору коректного хешу для спотвореного ними змісту минулого блоку, цей новий хеш автоматично передається в наступний блок, для якого вже раніше згенеровано свій хеш. Як зазначалося, при обчисленні хешу цього наступного блоку одним з параметрів виступав первинний хеш блока-попередника. Таким чином, хоча в основний інформаційний масив другого блоку ніяких змін не вносились, але його хеш вже не буде коректним через зміну хешу блока-попередника. Якщо за другим блоком вже був згенерований третій, то й він автоматично втратить коректний хеш – і так далі по ланцюжку блоків.

Тому зловмисникам знадобиться переобчислити хеш не лише блоку, зміст якого вони намагаються підмінити, а й усіх наступних блоків по ланцюжку. Оскільки, як було зазначено, підбір коректного хешу є вкрай складною задачею, що потребує залучення великих обчислювальних потужностей, то це вимагатиме значного часу для зловмисників. А отже, поки зловмисник, використовуючі лише власні обчислювальні потужності, намагатиметься підібрати коректні хеші навіть тільки для двох блоків – попереднього й поточного, мережа блокчейн, використовуючі консолідовані великі потужності значної кількості майнерів, вже встигне згенерувати нові блоки. Таким чином, зловмисники просто технічно не будуть встигати згенерувати скомпроментований ланцюжок, що має коректні хеші для кожного блоку.

Третім механізмом захисту блокчейн є розподілена архітектура цієї мережі. А саме, блокчейн не передбачає збереження бази даних у вигляді ланцюжка блоків на єдиному центральному сервері, а на великій кількості комп'ютерів користувачів. Тим самим забезпечується захист від найбільшої загрози для класичних технологій розміщення баз даних на централізованих серверах – атак на ці сервери з метою пошкодження або викривлення інформації в базах даних, що на них зберігаються. Оскільки блокчейн-мережа забезпечує створення стількох резервних копій бази даних, скільки користувачів вона має – тут може мова йти про десятки тисяч, – це забезпечує дуже високу стійкість системи.

Четвертим механізмом захисту блокчейн є застосування спеціалізованих алгоритмів консенсусу, які застосовуються при додаванні до мережі нових блоків.

Системне застосування в блокчейні названих вище механізмів захисту дозволяє сформувати технічно надійну й стійку до зовнішніх втручань систему. Ключові переваги застосування вказаної системи для України – це запобігання маніпулятивним змінам даних «заднім числом», а також стійкість до зовнішніх атак. Остання особливо актуальна в рамках стратегії формування кібербезпеки нашої держави в умовах активної фази військової агресії проти нашої країни.

Перша ж з названих переваг вкрай важлива для формування прозорого й такого, що викликає довіру, середовища в потенційно корупційно небезпечних сферах. Як приклад можна навести нереалізований поки потенціал застосування блокчейн-технологій в сфері публічних закупівель. Хоча запровадження системи «Прозорро» та її поетапне вдосконалення вже значно підвищили ефективність закупівель в публічному секторі, проте все ж варто вивчити можливість впровадження в «Прозорро» таких інструментів блокчейн-технологій, як смарт-контракти.

Потенційним напрямком застосування смарт-контрактів в системі «Прозорро» є забезпечення додаткового захисту такої вкрай чутливої інформації, як початкові цінові пропозиції учасників відкритих торгів та інших конкурсних закупівель. Хоча інформація про початкові ставки учасників є закритою для замовників та інших учасників торгів до моменту початку аукціону, все ж вона передається й зберігається в базі даних у явному вигляді. Це створює теоретичну можливість витоку інформації про цінові пропозиції ще до аукціону або на рівні центральної бази даних, або на рівні комерційних майданчиків, що надають інтерфейс доступу до системи для учасників торгів. Як вбачається, з використанням смарт-контрактів можна уникнути збереження в базі даних інформації про початкові цінові пропозиції в явному вигляді. Вона може передаватися в зашифрованому вигляді, а смарт-контракт здійснюватиме її розшифровку безпосередньо перед початком аукціону. Таке вдосконалення підвищило б довіру учасників до системи публічних закупівель України.

Список використаних джерел

1. Staples, M., Chen, S., Falamaki, S., Ponomarev, A., Rimba, P., Tran, A. B., Weber, I., Xu, X., Zhu, J., (2017) Risks and opportunities for systems using blockchain and smart contracts. Data61 (CSIRO), Sydney. - 52 p.
2. Воробець В. Переваги використання блокчейн технології в умовах цифровізації фінансових інструментів / В. Воробець // Світ фінансів. - №2 (63). - 2020. - С. 49-61.

Гончаренко Наталія,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СЕРТИФІКАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: органічне виробництво, рослинництво, сертифікація, сертифікація органічного виробництва, стандарти органічного виробництва, акредитація.

Goncharenko Nataliia,
PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FORMATION OF THE CERTIFICATION SYSTEM OF ORGANIC PRODUCTION OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Keywords: organic production, crop production, certification, organic production certification, organic production standards, accreditation.

Важливою передумовою забезпечення сталого розвитку органічного сектору в сільському господарстві є впровадження і забезпечення функціонування дієвої системи сертифікації. Вона включає сукупність взаємопов'язаних інституцій, які формують нормативно-правове, організаційне та економічне забезпечення незалежної перевірки виробників, продавців та/або експортерів щодо дотримання ними міжнародних та/або національних вимог органічного виробництва. Вінюкова О.Б. розглядає процес сертифікації органічного виробництва “як процедуру, яка дозволяє виробнику підтвердити відповідність методів, що запроваджуються у виробництві, вимогам стандартів у сфері органічного виробництва, надає можливість продавати готову продукцію за преміальними цінами” [1, с. 20]. Сертифікація має визначальне значення для захисту інтересів споживачів органічних продуктів харчування і операторів ринку від недобросовісних виробників, посилення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на міжнародних ринках, розбудови оптимальних ланцюгів постачання.

Наразі в Україні формується система сертифікації органічного виробництва аграрної продукції з урахуванням європейського досвіду. Зокрема, розроблено і запропоновано експертному середовищу трирівневу ієрархічну структуру органів акредитації і сертифікації, яка включає інформаційно-методологічний, контрольний-наглядний і сертифікаційний рівні [2].

Базовим є інформаційно-методологічний рівень, який реалізуватиме Міністерство аграрної політики та продовольства України. Так, до функцій міністерства віднесено:

- розробку та імплементацію стандартів у сфері органічного виробництва;
- гармонізацію національного законодавства з міжнародними нормативно-правовими актами;
- розробку інших нормативно-правових актів, методик, положень (методика проведення сертифікаційного аудиту, порядок ведення реєстрів, вимоги до інспекторів та ін.);
- постійне інформування стейкхолдерів сектору органічного виробництва аграрної продукції;
- створення та операційний супровід реєстрів (реєстр операторів реєстр сертифікаційних органів, реєстр органічного насіння і садивного матеріалу та ін.);
- формування вимог до сертифікаційних органів;
- підготовку і підвищення кваліфікації інспекторів.

Контрольно-наглядові функції покладені на Національне агентство з акредитації України (НААУ) і Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). Агентство проводитиме акредитацію органів сертифікації, координуватиме з Міністерством аграрної політики та продовольства України щодо включення інформації про них у відповідний реєстр. У той же час Держпродспоживслужба забезпечуватиме державний нагляд за діяльністю сертифікаційних органів та операторів шляхом звітування, проведення систематичних і поточних перевірок. Державний контроль (нагляд) у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції здійснюється шляхом проведення планових і позапланових заходів:

- моніторингу органічної продукції на ринку з метою запобігання потраплянню на ринок неорганічної продукції, маркованої як органічна;
- перевірки діяльності органів сертифікації;
- вибіркової перевірки діяльності операторів [3, с. 21].

Сертифікаційний рівень охоплює процеси сертифікації операторів органічного виробництва відповідно до національних та/або міжнародних стандартів у сфері органічного виробництва.

Критично проаналізувавши запропоновану організаційну структуру системи сертифікації органічного виробництва аграрної продукції вважаємо доцільним виділити наступні недоліки:

1. Бюджетне фінансування діяльності державних установ, задіяних для акредитації органів сертифікації і державного нагляду за органами сертифікації та операторами органічного сектору. Враховуючи ускладнення безпекових умов, нині в Україні суттєво коригується структура бюджетних видатків, скорочуються витрати на забезпечення діяльності органів державного управління. Запровадження системи сертифікації органічного виробництва

аграрної продукції в умовах дефіциту фінансування розтягнеться на тривалий період. Це, в свою чергу, ускладнить розвиток сектору, знизить конкурентоспроможність вітчизняних виробників органічної продукції.

2. Нераціональне розмежування функцій акредитації і державного нагляду між різними органами виконавчої влади. Зокрема, первинну акредитацію органів сертифікації проводитиме Державне агентство з акредитації України, тоді як поточний контроль — Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Це призводить до:

- подвійного навантаження на операторів органічного виробництва;
- необхідності чіткої координації між задіяними органами виконавчої влади;
- додаткових фінансових витрат на забезпечення функціонування системи сертифікації;
- необхідності формування спільної інформаційної бази для управління сектором.

3. Необґрунтований розподіл повноважень і функцій. Віднесення функції з підготовки та підвищення кваліфікації інспекторів до завдань Міністерства аграрної політики і продовольства України може призвести до додаткових бюрократичних перешкод, корупційних ризиків і стримування розвитку конкуренції на ринку сертифікаційних послуг.

Враховуючи вказані вище проблеми, вважаємо, що для формування ефективної системи сертифікації в органічному секторі доцільно створити незалежний орган сертифікаційного нагляду з урахуванням досвіду регулювання аудиторської діяльності в Україні та світі. Орган сертифікаційного нагляду — неприбуткова юридична особа, яка проводитиме акредитацію сертифікаційних органів, підготовку аудиторів для проведення сертифікаційних перевірок, забезпечуватиме імплементацію нормативно-правових актів і методичних положень.

Список використаних джерел

1. Вінюкова О.Б. Реалії та перспективи розвитку виробництва органічної продукції в Україні. Регіональна економіка та управління. 2018. № 3 (21). С. 17-22.

2. Система контролю в органічному секторі України. URL.: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/05/Scheme_Organic-control-in-UA_31_05_2022_UA.pdf

3. Методичні рекомендації щодо застосування законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL.: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%9C%D0%A0_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf

Діченко Анна,
канд. екон. наук,
менеджер по роботі з продуктом CLAAS,
CLAAS Ukraine LLC

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, ефективність, сільське господарство, реорганізація, оптимізація діяльності.

Anna Dichenko,
PhD in Economics,
CLAAS green line product manager,
CLAAS Ukraine LLC

OPTIMIZATION OF THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN MODERN REALITIES

Keywords: enterprise, economic security, efficiency, agriculture, reorganization, optimization of activity.

Виклад основного матеріалу: економічна та продовольча безпека завжди займали ключове місце в системі державного управління, планування та стратегічного курсу будь-якої країни. На ряду з цим особливо гостро постає питання територіальної цілісності, суверенітету, захисту прав і свобод громадян, економічної стабільності та формування ВВП України. Номінальний та реальний валовий внутрішній продукт це вартість кінцевої продукції, в тому числі товарів та послуг за обумовлений проміжок часу, а тими самими продуктами і послугами виступають результати економічної та виробничої діяльності, котрі умовно можна розподілити таким чином: енергетика, торгівля, сільське господарство, добувна і переробна промисловість, транспорт, державне управління, оборона тощо. У відсотковому співвідношенні (за 2021 рік, млрд грн) переробна промисловість становила 10,13%, далі - 9,27% складало сільське господарство, 4,54% добувна промисловість, котра наразі істотно скоротилась або зупинилась в контексті збройного вторгнення та тимчасової окупації територій, за ними операції з нерухомим майном, водопостачання та інші сфери економічної взаємодії [1, с. 116-117].

Зважаючи на дані, приведені вище, формування державного ВВП дещо зміниться у 2022 році, зокрема, свої корективи внесуть такі категорії як критичний імпорт, взаємо домовленості щодо розблокування портів, експорт сільськогосподарської продукції, а також замороження або істотне руйнування видобувної діяльності на Сході України, в свою чергу, та всі взаємопов'язані з цими факторами рішення, а отже особливої уваги сьогодні заслуговує саме

сільське господарство та сільськогосподарські підприємства, котрі, фактично і фізично і виступатимуть гарантами продовольчої безпеки громадян і населення.

Питання оптимізації діяльності сільськогосподарських виробників є першочерговим. Необхідно чітко розуміти, що швидке реагування, зміни та адаптація сьогодні є необхідними умовами виживання, ефективного функціонування, стратегічного планування і подальшого розвитку підприємств всіх галузей, а саме сільськогосподарські виробники по суті, є ключовими в економіці України у цей непростий час. Проаналізувавши процеси та зміни, котрі відбулись та відбуваються по всі території держави, ми можемо зробити висновок, що оптимізація діяльності сільськогосподарських підприємств має включати в себе наступе, табл. 1.

Таблиця 1

Ключові напрями ефективних адаптаційних змін сільськогосподарських підприємств

№	Назва	Опис
1.	Географічна реорганізація	Переміщення (повне або часткове) виробничих чи переробних потужностей за умови збереження робочих місць та переміщення осіб (в тому числі їх сімей) до більш безпечних регіонів і територій на певний проміжок часу. Мова піде про підприємства, що займаються, в першу чергу, продажом сільськогосподарської техніки, насінь, добрив чи наданням ремонтно-сервісних робіт. Під виробничими потужностями мається на увазі фізичне укомплектування чи збір техніки, агрегатів, вузлів, переміщення процесу фасування або пакування (добрива, засоби боротьби зі шкідниками тощо). Також актуальним дане питання є для офіційних представників та дилерів, котрі реалізують сільськогосподарську техніку та можуть її перевезти в більш безпечні регіони.
2.	Диверсифікація	Повна або часткова зміна роду діяльності з урахуванням ситуації в країні, зі збереженням робочих місць та заробітної плати. Характерною така диверсифікація є для Півня України, де механізатори сільськогосподарських машин, дилери та відділи сервісного забезпечення або гарантійного обслуговування із сільськогосподарських машин переходять на обслуговування потреб збройних сил.
3.	Заміщення	Процес часткової зміни роду та напрями діяльності, котрий безпосередньо залежить від географічного розташування та навколишньої ситуації. Гарним прикладом заміщення основного виду діяльності є Одеська чи Миколаївська області, де хлібоприймальні пункти чи елеватори раніше займались сушкою зерна, оформленням документального супроводу наразі надають послуги довготривалого зберігання сільськогосподарських культур та переоснащують свої площі з урахуванням ситуації в країні, поглиблюють зерносховища.
4.	Інтенсифікація (роботизація)	Головною метою інтенсифікації є налагодження безперервного процесу збору врожаїв під час воєнного стану та оголошення повітряних тривог. Безперервну роботу без ризику для життя механізатора чи інженера дозволяють забезпечити нано-технології, GPS pilot та сучасна навігація.

5.	Консервація (замороження, призупинення) діяльності	Необхідне рішення для східних чи південних регіонів держави, де функціонування і робота несуть для себе прямі ризики і загрози життю і здоров'ю громадян, працівників сільськогосподарських підприємств. Замороження процесів збору врожаю чи переробки до моменту де окупації рятує не тільки життя, але і знімає загрози авіа ударів чи ракетних обстрілів, які ведуться виключно по працюючій інфраструктурі та діючих підприємствах з великим скупченням персоналу.
----	--	---

Джерело: складено автором.

Варто відзначити, що наряду із оптимізацією діяльності сільськогосподарських підприємств необхідними є також соціальна, психологічна та гуманітарна підтримка співробітників, яка сьогодні в Україні може надаватись безкоштовно. Під соціальною підтримкою маються на увазі внутрішньо корпоративні виплати (навіть у самих незначних розмірах) або звернення до держави щодо даного питання (програми «є-підтримка» та інші), психологічну допомогу і консультацію можна отримати у всіх обласних та районних центрах України, запросити на підприємство фахівця (особливо актуальним є дане питання для переселенців, сімей з територій де велись чи проходять активні бойові дії або для родин, чії члени наразі вступили до лав захисників нашого суверенітету, прав і свобод). Гуманітарна допомога активно розповсюджується та включає у себе товари першої необхідності, продукти, одяг.

Дані види підтримки і допомоги дозволять уникнути плинності кадрів, перерв у виробничій діяльності, зберегти як робочі місця, так і співробітників на підприємстві, уникнути або скоротити міграцію персоналу за кордон.

Список використаних джерел

1. Статистичний збірник/Statistical Publication «Україна у цифрах» / "Ukraine in Figures". URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm
2. Закон України про державну підтримку сільського господарства України, веб-сайт: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
3. Коробенко Р. І. Оцінка впливу рівня розвитку економічного потенціалу сільських територій на ефективність бюджетної децентралізації в Україні. Інтелект XXI. 2019. № 4. С. 38–43.
4. Результати експрес-опитування представників малого та мікробізнесу. Європейська Бізнес Асоціація: веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/>
5. Електронний портал АПК-інформ, веб-сайт. URL: <https://www.apk-inform.com/uk>

Дяків Андрій,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ НА ВУГЛЕЦЕВИХ РИНКАХ

Ключові слова: вуглецеві ринки, система торгівлі викидами, низьковуглецевий розвиток, блокчейн технології

Andrii Diakiv,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES IN CARBON MARKETS

Keywords: carbon markets, emissions trading system, low-carbon development, blockchain technology.

З кожним роком питання, пов'язані з зміною клімату, стають все більш актуальними. Оскільки дана проблема стосується усіх країн без виключень, вона потребує глобального рішення. Для пошуків такого рішення в 1988 р. під егідою ООН було створено Міжурядову групу експертів із питань зміни клімату. Напрацювання групи стали основою для розробки Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, що була ратифікована 195 країнами світу. Даний документ включав загальні цілі та принципи об'єднання світової спільноти для вирішення проблеми зміни клімату. Наступним кроком було підписання Кіотського протоколу, який передбачав зобов'язання різних країн щодо зниження викидів. Механізм дії протоколу передбачав стимули для обмеження викидів на рівні окремих країн. Проте, конкретні заходи по забезпеченню зниження викидів кожна країна повинна обирати самостійно. Загалом можна виокремити три типи заходів, що використовуються урядами різних країн для досягнення даних цілей:

- стимулюючі заходи, а саме податкові пільги, здешевлення кредитних ресурсів, виділення цільових грантів, встановлення вигідних тарифів. Зокрема, прикладом таких заходів є встановлення зеленого тарифу в Україні;
- каральні заходи, зокрема встановлення тарифів на викиди;
- інформаційні заходи, а саме поширення інформації про економічні вигоди від обмеження викидів, популяризація підприємств, що мають значні успіхи в досягненні кліматичної нейтральності.

Одним із найбільш активних та послідовних гравців у боротьбі зі зміною клімату є Європейський Союз. Кліматичні амбіції ЄС визначені у Європейському зеленому курсі, дана угода визначає чіткий шлях до реалізації амбітної мети ЄС щодо скорочення викидів вуглецю на 55% у порівнянні з рівнем 1990 року до 2030 року та стати першим кліматично нейтральним

континентом до 2050 року. Для досягнення цих цілей було розроблено ряд ініціатив, зокрема система торгівлі квотами на викиди EU ETS. В рамках даної системи частина європейських компаній вже сплачують за шкоду, завдану клімату. Аналогічні системи запроваджено або планується запровадити в різних країнах, відповідні плани є і в Україні.

Оскільки ЄС підвищує власні кліматичні амбіції, а в інших країнах діє менш сувора екологічна та кліматична політика, існує великий ризик так званого «витоку вуглецю», коли компанії, що базуються в ЄС, можуть перемістити виробництво зі значними викидами вуглецю за кордон, щоб отримати перевагу від більш слабких екологічних стандартів, або продукти вироблені в ЄС можуть бути замінені імпортом з більшим вмістом вуглецю. Отже, в такому випадку викиди переносяться за межі Європи, що підриває зусилля ЄС в боротьбі з глобальною зміною клімату. Для уникнення такої ситуації ЄС працює над впровадженням Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), який має запобігти ризику витоку вуглецю та підтримувати амбіції ЄС щодо пом'якшення змін клімату.

Система CBAM працюватиме наступним чином: імпортери ЄС будуть купувати вуглецеві сертифікати, що відповідають ціні на вуглець, яка була б сплачена, якби товари були виготовлені відповідно до правила ЄС щодо ціноутворення вуглецю. І навпаки, як тільки виробник не з ЄС може продемонструвати, що він уже заплатив ціну за вуглець, що використовується у виробництві імпортованих товарів у третій країні, відповідна вартість може бути повністю вирахована для імпортера ЄС. CBAM допоможе зменшити ризик витоку вуглецю, заохочуючи виробників у країнах, що не входять до ЄС, до екологізації своїх виробничих процесів.

Подібні механізми вже діють у деяких регіонах світу. Наприклад у Каліфорнії таке коригування застосовується до імпорту електроенергії. Ряд країн, таких як Канада та Японія, планують розробку подібних ініціатив.

Окрім державних ініціатив активно розвивається приватні вуглецеві ринки. Gold Standard, Verra та інші приватні компанії розробляють методології забезпечення зниження викидів, сертифікують компанії, що використовують ці методології, видають сертифікати та дають можливість торгувати виданими сертифікатами.

Отже, в останні роки вуглецеві ринки активно розвиваються за рахунок впровадження національних систем торгівлі викидами, впровадження механізмів митного коригування та розвитку приватних ініціатив. Проте існує ряд викликів, що стримують подальший розвиток вуглецевих ринків, а саме: забезпечення прозорості системи, уникнення дублювання при оплаті викидів, високі адміністративні витрати на функціонування системи, зберігання та відслідковування інформації [2].

Дані проблеми ускладнюють можливість взаємодії між різними системами, проте вищезазначені тенденції показують, що така взаємодія є критично важливою для розвитку вуглецевих ринків та досягнення кліматичних цілей.

Вирішенням вищезазначених проблем може стати використання довіри до цифрових технологій. Ринок має довіряти даним – і блокчейн є платформою для отримання необхідних підтверджень. Створений як незмінний реєстр, блокчейн – це механізм довіри, який відповідає на запитання «скільки», «де» та «коли», підтверджуючи результати у безпечний та доказовий спосіб [3]. Слід зазначити, що дані технологій знаходяться на первинних етапах свого розвитку, проте вже сьогодні пропонують багато можливостей використання.

Питання прозорості даних може бути вирішене за допомогою надання доступу для зацікавлених сторін. Технологія блокчейн надає можливість кожній стороні перевіряти та підтверджувати походження документу.

Проблема дублювання при оплаті викидів вирішується технологією блокчейн за рахунок унікальності кожного токена. Наявні протоколи досягнення консенсусу унеможливають використання одного токена в різних місцях в один час. Тобто при купівлі вуглецевого сертифікату, його власник зможе лише раз подати його до відповідних органів.

Проблема високої вартості адміністрування вуглецевих ринків може бути вирішена за рахунок автоматизації окремих функцій. Зокрема, за рахунок використання смарт контрактів можуть бути автоматизовані функції верифікації та первинного подання інформації.

Технології блокчейн передбачають зберігання інформації про всі дії з токенами, що робить їх максимально зручними для зберігання та відслідковування інформації.

Вищезазначені варіанти використання технологій блокчейн не лише вирішують основні проблеми вуглецевих ринків, а й створюють можливості для подальшої конвергенції різних ініціатив.

Отже, створення вуглецевих ринків є одним із основних інструментів для досягнення кліматичних цілей. Подальший розвиток цих ринків потребує взаємодії між різними системами, що породжує ряд проблем. Властивості технології блокчейн створюють можливості для вирішення даних проблем.

Список використаних джерел

1. Yuting Pana, Xiaosong Zhanga, Yi Wanga, Junhui Yana, Shuonv Zhoua, Guanghua Lia, Jiexiong Baob. Application of Blockchain in Carbon Trading // Energy Procedia. – February 2019. – Volume 158. – P. 4286–4291.
2. UNEP. Blockchain solutions to carbon market challenges [Електронний ресурс] / UNEP. URL: <https://unepccc.org/blockchain-solutions-to-carbon-market-challenges/>.
3. Курс на декарбонізацію [Електронний ресурс]. 2021. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcgclclefindmkaj/https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2021/09/kpmg-decarbonization-journey.pdf>.

Євсєєва-Северина Ірина,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Скопенко Наталія,
д-р екон. наук, професор,
Національний університет харчових технологій

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАНІЙ

Ключові слова: цифровізація, діджиталізація, бізнес-модель, штучний інтелект, ощадливе виробництво, професійна перепідготовка.

Yevsieieva-Severyna Iryna,
PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Skopenko Natalia,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
National University of Food Technologies

THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON BUSINESS ACTIVITIES

Keywords: digitalization, business model, artificial intelligence, lean production, professional retraining.

Сучасні умови господарювання українських компаній ускладнюються кризовими явищами. Виклики сьогодення призвели до потреби їх швидкої адаптації до змін динамічного зовнішнього середовища.

Цифровізація (діджиталізація) робочих процесів стала необхідністю для забезпечення подальшого ефективного функціонування компаній. Вона сприяє автоматизації виробництва, створенню продуктів і послуг, заснованих на цифрових технологіях, переходу в онлайн всієї комунікаційної діяльності компанії, що підвищує її цінність. Перебудова бізнес-процесів викликає необхідність розгляду можливих варіантів та обґрунтуванню раціональних рішень ведення бізнесу.

В основу цифрової трансформації покладені наступні аспекти:

1. Удосконалення зовнішньої комунікації. Компанії персоніфіковано підходять до потреб кожного клієнта, прагнуть прискорити швидкість виконання замовлень, забезпечити безпечні маршрути транспортування товарів.

2. Перебудова бізнес-моделі. Особливого значення приділяється ощадливому виробництву (Lean Production), що спрямоване на знаходження та мінімізацію (ліквідацію) всіх видів втрат (перевиробництво, брак, час чекання у виробничому процесі, непотрібні переміщення робітників, нанесення шкоди

здоров'ю працівників тощо) в процесі виробництва шляхом залучення до оптимізації бізнесу кожного співробітника компанії.

3. Переосмислення роботи з даними. В стабільних умовах робота з даними, а також прогнозування показників відбувалося за допомогою екстраполяції (передбачення, що базується на використанні даних минулих періодів). В умовах сьогодення унеможлиблюється здійснення прогнозування на основі використання тенденцій минулих періодів через істотну відмінність середовища. Зміни вимагають імплементації нових підходів до прогнозування. Так, використання штучного інтелекту дозволяє приймати рішення в ситуації з неповною інформацією. Штучний інтелект дозволяє комп'ютерам виконувати розумові процеси, здійснювати аналіз, синтез, порівняння та узагальнення даних і на їх основі будувати прогнози тенденцій. Застосування штучного інтелекту сприяє прискоренню та точності виконання завдань, а також вивільненню працівників від виконання монотонної (рутинної) роботи.

За даними експертів Всесвітнього економічного форуму у звіті *The Future of Jobs 2020*, до 2025 р. компанії будуть ділити порівну роботу між людьми і машинами, при цьому навички взаємодії з людьми будуть зростати. Дослідження базується на опитуванні топ-менеджерів 300 міжнародних компаній, у яких працюють близько восьми мільйонів осіб. 43% топ-менеджерів готується до скорочення співробітників через впровадження новітніх технологій, 41% будуть використовувати послуги підрядників для виконання спеціальних завдань, ще 34% планують збільшувати кількість працівників для їхньої інтеграції з технологіями. За даними дослідження, цифровізація призведе до втрати 85 млн робочих місць у 26 країнах світу [1].

Нові робочі місця будуть з'являтися у сферах догляду (освіта, охорона здоров'я, соціальне обслуговування), високотехнологічних галузях, сфері створення контенту, у галузях відновлюваних джерел енергії, хмарних обчислень і розробки продуктів.

Дані тенденції сприятимуть необхідності подальшого професійного розвитку персоналу і перенавчанню працівників. Організації не повинні зберігати посади, які стають непотрібними із впровадженням нових технологій, однак вони зобов'язані захищати своїх співробітників, заохочувати гнучкість, адаптивність і бажання розвиватися й змінюватися в професійному плані [2].

До 2025 року 40-50% нинішніх співробітників компаній потребуватимуть професійної перепідготовки. Роботодавці розуміють важливість підвищення кваліфікації працівників і готові вкладати в це кошти. Це призведе до високої конкурентоспроможності компаній, які інвестували в людський капітал, у навички та компетенції співробітників. Інвестиції в «людський капітал» приносять в 5-6 разів більше прибутку, ніж у виробництво. Зростання інвестицій у навчання на 10% збільшує продуктивність праці на 8%, тоді як збільшення капіталовкладень у виробництво на 10% підвищує продуктивність праці лише на 4% [3].

Отже, «співробітник майбутнього» зможе забезпечити досягнення передбачених показників розвитку компанії шляхом перебудови бізнес-процесів, імплементації кращих практик господарювання та принципів ощадливого виробництва. Запорукою конкурентоспроможності працівника на ринку праці стануть професійна гнучкість та «м'які компетенції» (саморозвиток, організаційні здібності, управлінські уміння, креативність, самостійність у прийнятті рішень, комунікабельність, уміння працювати у команді).

Список використаних джерел

1. Навички майбутнього: як не залишитися без роботи через п'ять років. Чого треба вчитися, щоб не залишитися без роботи? Дослідження Всесвітнього економічного форуму. (2020). URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/27/666642/#:~:text=Вже%20у%202025%20році%20компанії,працюють%20близько%20восьми%20мільйоні в%20осіб.>
2. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>
3. Система безперервного навчання персоналу підприємства, проблеми і напрямки вдосконалення її розвитку. URL: <http://www.managerhelp.org/hoks-1288-1.html>

Заваженко Андрій,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ

Ключові слова: інституції, інституційні зміни, інституційне середовище, економічні системи.

Andrii Zavazhenko,
PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT AS A COMPONENT OF THE NATIONAL ECONOMIC SYSTEMS ECONOMIC SECURITY

Keywords: institutions, institutional changes, institutional environment, economic systems.

Проблематика вдосконалення інституційного середовища національних господарських систем не є новою в межах інституційної економічної теорії, однак і досі викликає підвищений інтерес представників наукового співтовариства. Зазначена тематика є вкрай актуальною для української економіки, яка перебуває під суперечливим тиском як екзогенних, так і ендогенних інституційних чинників.

Як відомо, функціональне призначення інституцій має на меті визначення рамкових обмежень реалізації економічної мотивації та поведінки економічних суб'єктів, особливостей здійснення ними вибору, відносин з іншими суб'єктами тощо. Дія правил паралельно з санкціями створюють необхідний рівень суспільного порядку, робить економічне життя стабільним та передбачуваним. Як зазначає Т. Гайдай: «ефективність функціонування інституцій залежить як від їх якості, так і від загальності та дієвості спонукальних механізмів до їх дотримання» [1, с. 64]. Тому не дивно, що сучасні науковці все частіше стверджують, що більшість національних економік конкурують між собою саме в площині створення ефективних інституційних структур та інституційних стратегій, здатних забезпечити постійну стабільність «правил гри», подальший економічний розвиток та підвищення добробуту населення [2, с. 8].

При цьому інституційно ефективною прийнято вважати економічну систему, інституційне середовище якої є сприятливим для досягнення якісної результативності господарської діяльності, що визначається гармонійним поєднанням пріоритетів економіки, екологічної безпеки, соціальних ідеалів та культурних цінностей суспільства [4, с. 32]. Таким чином йдеться про системний

результат взаємодії сукупності інституційних елементів, а не окремо взяті інституції, оскільки в межах окремого інституційного середовища можуть одночасно співіснувати як ефективні, так і неефективні інституції.

Важливо зауважити, що ефективність інституційного середовища має низку форм прояву серед яких можна відмітити частоту перегляду «правил гри» та їх стабільність у періоди глобальних або локальних потрясінь. У цьому контексті можна стверджувати, що інституційне середовище є складовою економічної безпеки країни, від якої значною мірою залежить можливість функціонування та розвитку національної господарської системи. На нашу думку, характерною ознакою ефективного інституційного середовища є також його динамічна стійкість, яка передбачає інституційні реформи, що базуються на синтезі еволюційного (надання формального закріплення новоявленим неформальним формам поведінки) та революційного (створення нових правил) підходів [3, с. 5].

Яскравим прикладом таких перетворень стали інституційні зміни, зумовлені пандемією Covid-19, за яких відбулася одномоментна інституційна перебудова як на формальному, так і на неформальних рівнях інституційного середовища, якому невластивим подібна швидкість трансформацій. Процес боротьби з пандемією довів, що найбільшій ефективності інституційних змін під зовнішнім тиском досягають країни, здатні оперативнo адаптувати інституції під нові потреби.

Показовим у цьому контексті є інституційне середовище України, яке попри значну кількість накопичених кризових явищ, пов'язаних з великим переліком інституційних дисфункцій, довело свою здатність ефективно трансформуватись під впливом глобальних, та локальних, потрясінь. Зокрема, в період пандемії Covid-19 відбулася його швидка адаптація до нових реалій, а в період військової агресії воно зберегло свою стійкість під натиском руйнівних екзогенних чинників. Безумовно, національна економіка зазнала суттєвих втрат, зумовлених зменшенням обсягів виробництва, руйнуванням логістичних ланцюгів, втратою частини ринків та скасуванням підписаних контрактів тощо, водночас «правила гри», сформовані в межах формальних та неформальних взаємодій економічних суб'єктів довели свою життєздатність. Однак це не означає, що інституційне середовище не потребує подальшого вдосконалення в напрямі модернізації антикорупційної політики, механізмів захисту прав фізичної та інтелектуальної власності, забезпечення прозорості діяльності органів влади тощо як основи зміцнення економічної безпеки та повоєнного відновлення України.

У цьому контексті період глобальної нестабільності постає сприятливим середовищем для радикальних інституційних змін. У випадку України до цього слід додати наявний великий рівень суспільної довіри до влади і готовність до реалізації реформ. Йдеться перш за все про заходи, які не були реалізовані в минулому в контексті завершення трансформаційного переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграції до Європейського Союзу.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що інституційне середовище є невід'ємною складовою економічної безпеки країни, оскільки визначає стабільність її функціонування. Вітчизняна економіка нині переживає період радикальних інституційних змін, які раніше не були прийнятними зокрема через наявність необхідного рівня суспільної довіри до влади і бажання реалізації радикальних перетворень. При цьому проблема розбудови ефективного інституційного середовища національної економіки нерозривно пов'язана з активізацією євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Гайдай Т.В. Інституція як інструмент інституційного економічного аналізу. Економічна теорія. 2006. № 2. С. 53-64.
2. Гражевська Н.І. Конкурентоспроможність національної економіки в контексті сучасної парадигми модернізації. Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2011. Вип. 25. С. 6-13.
3. Гражевська Н.І., Заваженко А.О. Інституційні пастки ринкового реформування економіки України. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Випуск 820. Економіка. Чернівці. 2019. С. 3-7.
4. Демидюк О.О. Підвищення інституційної ефективності економічної системи як чинник сталого розвитку України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. №160. С. 27-33.

Задоя Анатолій,
д-р екон. наук, професор,
Університет імені Альфреда Нобеля

ПОЛІТИЧНІ АМБІЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНІ РЕАЛІЇ: ЧИ МОЖЕ РОСІЯ СТАТИ СВІТОВИМ ЛІДЕРОМ?

Ключові слова: ВВП на душу населення, експорт, прямі закордонні інвестиції, глобальний індекс інновацій, глобальний індекс лідерства.

Anatolii Zadora,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Alfred Nobel University

POLITICAL AMBITIONS AND ECONOMIC REALITIES: CAN RUSSIA BECOME A WORLD LEADER?

Keywords: GDP per capita, exports, foreign direct investment, global innovation index, global leadership index.

Повномасштабна війна росії проти України є зокрема спробою цієї країни повернути собі роль одного зі світових лідерів. Дійсно, протягом тривалого періоду часу світ розглядався як біполярний або біцентричний: США на одному полюсі та Радянський Союз – на іншому. І в основі такого поділу були не просто економічні показники, а принципові відмінності у поглядах на перспективи розвитку світу та шляхи вирішення поточних проблем світового господарства. Кожний полюс (центр) об'єднував навколо себе цілу групу країн, на які він опирався, намагаючись впливати на світову економіку та політику.

У кінці 60-х років минулого століття дослідники говорили про чотири світових центри: США, Західна Європа, Радянський Союз та Китай [1]. Однак по суті світ ділився на три групи країн: проамериканські (з центром США), прорадянські (з центром СРСР) та країни, які не визначилися (так звані, країни третього світу). І в основі цього поділу були не скільки економічні досягнення, стільки ідеологічні, світоглядні та політичні засади.

У 80-х – 90-х роках ХХ століття ситуація змінюється. На перший план в оцінці лідерських позицій країни у світі виходять економічні показники. Адже з точки зору моделі суспільно-економічного устрою колишні «соціалістичні» країни не принципово відрізняються від колишніх «капіталістичних» країн. А саме за економічними показниками росія, яка вважає себе наступницею СРСР, значно поступається багатьом іншим країнам світу. Разом з тим, керівництво країни робить спроби повернути собі статус світового лідера, використовуючи далеко не цивілізовані прийоми.

Метою нашого дослідження є розробка методології розрахунку інтегрованого показника, який дозволяє оцінити реальні позиції тієї чи іншої

країни у світовому «рейтингу лідерства» та спрогнозувати подальші зміни у групі лідерів.

На нашу думку, країна-світовий лідер повинна відповідати кільком критеріям. По-перше, вона повинна мати досить значний економічний потенціал, який би давав можливість як розв'язувати внутрішні проблеми, так і витримувати зовнішні виклики. На сьогодні найбільш прийнятним для оцінки цього потенціалу є ВВП, розрахований за паритетом купівельної спроможності.

По-друге, лідер повинен відігравати суттєву роль у міжнародних економічних відносинах. Показниками, які досить повно характеризують такий вплив може бути обсяг експорту країни та її закордонні прямі інвестиції.

По-третє, країна-лідер повинна не тільки володіти значним економічним потенціалом, але й ефективно його використовувати, забезпечуючи високий рівень споживання, що робить її економічну модель привабливою для повторення у інших країнах: ознакою лідерства у бідній сфері є бажання його наслідування. На сьогодні у якості показника, що характеризує цю рису, можна використати ВВП на душу населення, розрахованого за паритетом купівельної спроможності.

По-четверте, умовою утримання на лідерських позиціях є постійна увага до запровадження інновацій та в цілому інноваційний характер економічної діяльності. Інноваційність – це досить складна характеристика, яку не може відобразити якийсь один показник. Тому доцільно скористатися Глобальним індексом інновацій (Global Innovation Index), який щорічно розраховується (починаючи з 2007 р.) Міжнародною бізнес-школою INSEAD, Корнельським університетом (Cornell University, US) та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, WIPO) [2].

Проведений аналіз співвідношення зазначених показників для росії та інших великих країн світу дозволив дійти наступних висновків:

1. За обсягами ВВП, розрахованого за паритетом купівельної спроможності, росія поступається Європейському союзу та ще 5 окремим країнам. Більше того, її відставання від лідерів (Китай, ЄС та США) становить 5-6 разів та в останні роки зростає.

2. Ще більш разючим є відставання росії від лідерів за показником експорту. Тут ця країна у 2020 р. посідала лише 20 позицію, експортуючи продукції у 8 разів менше, ніж Китай [3].

3. Прямі закордонні інвестиції росії становлять лише трохи більше 5% від аналогічного показника ЄС та близько 8% США.

4. За показником ВВП на душу населення росія посідає лише 72 місце у міжнародному рейтингу. Звичайно, якщо не брати до уваги малі держави, то позиція була б вищою, але все одно цей показник більш ніж у два рази нижчий німецького та американського.

5. росію також ніяк не можна назвати лідером за інноваційністю її економіки. З даними Глобального індексу інноваційності вона посідає 47 місце, далеко відставши від країн з більшими показниками ВВП (США -2; Німеччина – 4; Китай – 11; Японія – 13; Індія – 40).

З метою узагальнення розрізнений показників нами було запропоновано розрахувати Глобальний індекс лідерства (Global Leadership Index – GLI) [4]. В основу розрахунку покладено співставлення відповідного показника по кожній країні з найкращим показником у світі та коригування його на ваговий коефіцієнт. Сума отриманих результатів й покаже Глобальний індекс лідерства:

$$GLI_i = k_1 \frac{GDP_i}{GDP_L} + k_2 \frac{E_i}{E_L} + k_3 \frac{FDI_i}{FDI_L} + k_4 \frac{GDPpc_i}{GDPpc_L} + k_5 \frac{GI_i}{GI_L},$$

де:

GDP – валовий внутрішній продукт (Gross Domestic Product);

E - експорт (export);

FDI – прямі закордонні інвестиції (Foreign Direct Investment);

GDPpc – валовий внутрішній продукт на душу населення (Gross Domestic Product per capita);

GI – глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index);

i - показник для обраної країни;

L – показник країни, яка має його найбільше значення у світі;

k – ваговий коефіцієнт для відповідного показника.

Розрахунок цього показника показав, що для росії він становить трохи більше 25, тоді як ЄС та США мають значення близько 80, Китай 65, а Німеччина – 55.

Таким чином, за об'єктивними економічними показниками росія могла максимум претендувати на роль регіонального лідера, але аж ніяк не світового. Спроба ж довести своє лідерство воєнним шляхом не тільки завдає величезних втрат об'єкту агресії (у даному випадку – Україні), але й приведе до катастрофічних наслідків для самого агресора.

Список використаних джерел

1. Cohen S. B. Geography and Politics in a Divided World. Oxford, 1971.
2. Global Innovation Index [Електронний ресурс]. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report>.
3. Central Intelligence Services [Електронний ресурс]. URL: <https://www.cia.gov/library>.
4. Kholod B., Zadoia A., Zadoia O. Polycentrism of the modern world: a methodology for discovering world leaders //Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 2020, № 3, pp.171-176.

Ілюхіна Васирина,
викладач,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, агропромисловий комплекс, сільське господарство.

Pliukhina Vasylyna,
Lecturer,
National Pedagogical Dragomanov University

ENSURING COMPETITIVENESS OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Keywords: competitiveness, competition, agro-industrial complex, agriculture.

Наявність конкуренції є одним з ключових чинників розвитку ринкової економіки будь-якої країни. Це принцип взаємодії та боротьби економічних суб'єктів між собою за найкращі умови виробництва та збуту продукції. Питання конкурентоспроможності підприємств, галузей, країн на ринках різних рівнів займає одне з центральних місць в економічному аналізі господарської діяльності. Стійке та вигідне положення економічного суб'єкта на ринку визначається, насамперед, наявними у нього реалізованими конкурентними перевагами. Конкурентоспроможність національної економіки України значно залежить від ефективного функціонування АПК та його окремих галузей, які, в останні роки, стали локомотивом розвитку та почали домінувати в структурі національного господарства. Наразі, коли світ опинився перед загрозою глобальної продовольчої кризи, було визнано важливість українського АПК для світового господарства. Це унікальний історичний шанс в для формування та розвитку національних конкурентних переваг, адже будь-яка криза породжує можливості.

Конкурентоспроможність агропромислового сектору варто розглядати як досить широке поняття, яке характеризує здатність конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку і вимірюється ступенем присутності вітчизняної продукції на них. Інновативність та ефективність агропромислового комплексу не лише формує лівову частку ВВП нашої країни, але й робить внесок у світову продовольчу безпеку. Хоча вітчизняні товаровиробники сільськогосподарської продукції мають великий потенціал, він, на жаль, не може реалізуватись через низку проблем, які ще посилюються з початком повномасштабного воєнного вторгнення, однією з яких є низька конкурентоспроможності аграрного сектору економіки на світовому ринку.

Аналіз конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору необхідно розпочати з оцінки питомої ваги аграрної продукції в загальній структурі експорту України. Незважаючи на зниження обсягів експорту з 2013 по 2016 р., частка продукції агросектору в структурі має тенденцію до зростання з 2010 р. до кінця досліджуваного періоду. Варто зазначити, що Україна як експортер сільськогосподарської продукції входить до десятки найбільших світових експортерів-агровиробників та формує понад 7% світового експорту агропродукції [1]. Щоб спрогнозувати потенціал підвищення конкурентоспроможності галузі проаналізуємо сильні та слабкі сторони українського сільського господарства, виокремимо конкурентні переваги: потенційні та реалізовані.

Певний рівень конкурентоспроможності АПК України формують вже реалізовані конкурентні переваги: сприятливі природно-кліматичні умови (помірно-континентальний клімат), високий рівень зовнішнього попиту на продукцію сільського господарства, великий внутрішній ринок, відносно низька собівартість продукції (що є досить не однозначним показником, оскільки, якщо низька собівартість сформована в основному низькою оплатою праці в країні, а не розвинутою матеріально-технічною базою виробництва, яка забезпечує високу продуктивності праці, то це є конкурентною перевагою нижчого рівня, тобто, такою, що не може бути розвинута в подальшому).

Експорт, 1990/1991								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	 Яловичина та телятина	 Соняшник		 Ячмінь	 Пшениця	 Масло		
	 Цукор			 Поголів'я свиней	 Кукурудза			
					 Олія соняшникова			

Експорт, 2020/2021								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
 Шрот соняшниковий	 Ріпак	 Ячмінь	 Жито	 Сорго	 Овес	 Олія соєва	 Олія соняшникова	 Сир
 Олія соняшникова		 Кукурудза	 Мед	 Пшениця	 Шрот ріпаківий	 Соя	 Вершкове масло	 Молоко
		 Волоські горіхи		 Соняшник	 М'ясо птиці	 Сухе молоко	 Сухе знежирене молоко	
				 Поголів'я свиней			 Поголів'я ВРХ	

Рис.1. Порівняння місця України в світовому експорті продовольства у 1990/1991 та 2020/2021 рр. [2]

Джерело: розроблено автором.

Слабкими сторонами національної економіки, що не дозволяють реалізувати конкурентні переваги вищого рівня є: екстенсивний тип розвитку, який застосовують українські аграрії (посилена експлуатація земель, недотримання сівозмін, вирощування культур, що виснажують ґрунти); диспропорції в розвитку галузей зі значною перевагою рослинництва та

відставанням тваринництва та обробки; спеціалізація підприємств галузі на експорті сировини з мінімальним ступенем обробки; монополізація агроринку України агрохолдингами; невідповідність продукції міжнародним стандартам якості або відсутність сертифікатів необхідних для експорту продукції в країни ЄС; відсутність достатніх інвестицій на агропроекти, включаючи інноваційні; воєнні дії на території країни, що не тільки завдають непоправних моральних та матеріальних втрат, а й додатково ускладнюють діяльність та логістику, підвищують ризики інвесторів та знижують економічну активність в галузі.

Як показано на рис. 1, за роки незалежності Україна майже втратила тваринництво як галузь та взагалі втратила конкурентні позиції цього напрямку на світовому ринку. Значно знизилась різноманітність продукції в сільському господарстві. Лише аналіз цих даних з рис.1 свідчить про величезну проблему, що закладена в структурі АПК України: орієнтація на експорт найдешевших видів необробленої продукції рослинництва не дозволить повною мірою розкрити конкурентні переваги національної економіки, не підвищить загальну конкурентоспроможність галузі. Можуть радувати масштаби і лідерство України в експорті соняшнику та ріпаку але, на жаль, це сировина з мінімальним ступенем обробки, збільшення виробництва лише знизить ціну на неї згідно закону попиту та пропозиції. Це не є чинником конкурентоспроможності галузі, навпаки, витрачання обмежених ресурсів на створення дешевої продукції.

Отже, для посилення конкурентоспроможності вітчизняного АПК на світовому ринку можна запропонувати наступні кроки:

- відхід від сировинної структури з експортною орієнтацією;
- структурна перебудова АПК з урахуванням необхідності пропорційного розвитку галузей (тваринництво, рослинництво та переробка);
- стимулювання на рівні державної політики обробних галузей та підприємств, зокрема, що створюють додану вартість для експортної продукції;
- виготовляти товари з унікальними споживчими характеристиками (тобто, не лише задовольнити вимоги стандартів якості для експортної продукції, але й перевершити за якісними показниками аналоги з африканських чи азійських країн);
- провести модернізацію агропромислових підприємств, що підвищить продуктивність праці в галузі;
- перейти до інтенсивного типу економічного зростання та впровадити ресурсозберігаючі технології;
- на державному рівні впливати на розвиток інфраструктури, яка б дозволила спростити та здешевити логістику;
- розширювати географію збуту продукції та масштаби шляхом напрацювання міжнародних домовленостей та контрактів;
- одночасно розширювати можливості внутрішнього ринку;
- формувати національний бренд та підвищувати імідж українського виробника в симбіозі приватної та державної ініціативи.

Список використаних джерел

1. Чала, В. С., Барбуль, Є. С. (2020). Міжнародна конкурентоспроможність агропромислового сектору України в умовах сучасної економічної глобалізації. Економічний простір, (163), 62-66. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-11>.
2. Динаміка розвитку українського АПК та експорту за 30 років. AgroPolit.com: веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/910-dinamika-rozvitku-ukrayinskogo-apk-ta-eksportu-za-30-rokiv> (дата звернення: 26.09.2022).

Ільчов Антон,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСПОРТНИХ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: економічна ефективність, комунальне підприємство, перевезення пасажирів, оцінка ефективності, споживачі.

Anton Pichov,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

MODERN APPROACHES TO EVALUATING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF TRANSPORT UTILITY ENTERPRISES

Keywords: economic efficiency, utility enterprise, passenger transportation, efficiency valuation, consumers.

Актуальність дослідження. Сьогоднішній розвиток міст та агломерацій призвів до того, що майже половина населення проживає у великих містах, а за прогнозами ООН до 2030 року ця цифра сягне 70% від усього населення. Відповідно до таких темпів розвитку необхідно і облаштовувати інфраструктуру міст, зокрема і її транспортну частину. У сфері комунального транспорту спостерігалася тенденція до збільшення пасажиропотоку до 2020 року, проте через впровадження карантинних обмежень попит на громадський транспорт різко знизився. До прикладу лише комунальне підприємство «Київський метрополітен» за 2021 рік перевезло 319 мільйонів пасажирів (у 2019 році цей показник сягав майже 400 мільйонів), що за різними підрахунками складає близько 40% від усього пасажиропотоку міста. Окрім підземного електричного транспорту важливу роль відіграє наземний – автобуси, тролейбуси, трамваї, маршрутні таксі, електрички та інше, без функціонування яких складно уявити життя у великих містах та агломераціях. На жаль, через зменшення попиту майже усі види комунального транспорту стали дотаційними. Через скорочення кількості громадського транспорту, попит на нього серед звичайних мешканців падає, проте вартість його обслуговування зростає, що і спричиняє проблеми в плані економічної ефективності роботи комунального транспорту.

Результати дослідження. У сучасній економіці оцінку ефективності транспортних підприємств необхідно проводити відповідно із двох сторін, а саме: зі сторони надавача послуг та зі сторони споживача. Окрім того, при дослідженні ефективності комунального транспорту, необхідно враховувати його соціальну роль. Через збільшення кількості людей пільгових категорій сфера комунальних перевезень стає збитковою.

Не зважаючи на великий потенціал, дана сфера зазвичай є збитковою для її балансоутримувача, а отже є тягарем для бюджету міста чи країни. Виходячи з цього потрібно виділяти сучасні підходи до управління, організації роботи комунальних підприємств у цій сфері, визначати нові наукові методи її аналізу та збільшення ефективності, що і зумовлює актуальність даної теми дослідження.

Підприємець має на меті головну ціль – максимізацію власного прибутку, тому для нього ефективність роботи буде вимірюватися саме отриманим доходом від підприємницької діяльності. Окрім цього оцінити ефективність його роботи можна і за такими показниками як: пасажиропотік, середня тривалість руху, відстань перевезень пасажирів, величина середніх витрат підприємства.

З точки зору споживача, у свою чергу, оцінити ефективність можна за такими показниками.

1. Якість надання послуг.
2. Інтервал руху.
3. Безпека перевезення.
4. Вартість проїзду.

Через відсутність єдиного показника економічної ефективності роботи, який би охоплював усі аспекти, необхідно використовувати комплекс оцінок. Зокрема можна запропонувати систему показників, таких як: індекс прибутковості підприємства, собівартість 1 перевезення, інтервал руху, пасажиропотік за 1 годину. Отримавши результати показників в динаміці можна давати різнобічну оцінку економічної ефективності роботи підприємства.

Проаналізуємо комплекс показників оцінки економічної ефективності роботи комунального підприємства «Київський метрополітен» в порівнянні до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну і після. Результати розрахунків представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння показників ефективності роботи КП «Київський метрополітен» до початку широкомасштабного вторгнення та після

Показник	До 23.02.2022	з 24.02.2022
Витрати на перевезення 1 пасажира, грн	21,96	30,7
Пасажиропотік, тис. осіб	26 583,3	10 633,4
Інтервал руху, хв	1–3	6–15

Джерело: розраховано автором на основі даних КП «Київський метрополітен».

Як видно з таблиці, кількість перевезених пасажирів метрополітеном знизилась майже на 60%, інтервал руху зріз майже в 5 разів, а вартість проїзду виросла на 40%. Показники після 24 лютого 2022 року є приблизними, адже у період з 24.02.2022 по 16.05.2022 року оплата проїзду в метрополітені не здійснювалася, а інтервал руху міг сягати до 1 години. Варто відмітити, що, не зважаючи на обтяжливі економічні умови утримання комунального транспорту, ціна на його послуги не зростала, адже він має гостре соціальне значення. Зокрема використовується як місце для укриття та є чи не єдиним видом безкоштовного транспорту для громадян, що мають пільги.

Отже, результати проведених досліджень показують, що сфера комунального транспорту зазвичай є збитковою для місцевого бюджету; оцінку економічної ефективності необхідно проводити в комплексі, щоб відобразити ефекти як для споживача, так і надавача послуг. Розрахунок окремих показників ефективності демонструє, що з початком запровадження воєнного стану кількість пасажироперевезень різко знизилася, а відтак і знизився ряд показників ефективності.

Список використаних джерел

1. Vanessa de Almeida, Guimarãesa Ilton Curty Leal Juniorb, Marcelino Aurélio Vieirada Silvac. Evaluating the sustainability of urban passenger transportation by Monte Carlo simulation. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. October 2018. Volume 93. P. 732–752. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1364032118303538>
2. S. Bruno Sergia, Vittorio D’Aleob, Roberta Arbolinoc, Fabio Carluccid, David Barillaa, Giuseppe Ioppoloo. Evaluation of the Italian transport infrastructures: A technical and economic efficiency analysis. *Land Use Policy*. December 2020. Volume 99. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837720305949>
3. Аулін В.В., Голуб Д. В., Гриньків А.В, Лисенко С.В., Методологічні і теоретичні основи забезпечення та підвищення надійності функціонування автомобільних транспортних систем. Кропивницький: КОД, 2017.
4. Рогач С. М., Гуцул Т. А., Ткачук В. А. та ін. Економіка і підприємництво, менеджмент. Київ : Компринт, 2015.

Кіндзерський Юрій,
д-р екон. наук,
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»

ВИКЛИКИ ПОВОЄННОЇ РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: повоєнна реіндустріалізація, державна політика, інновації.

Yuri Kindzerskyi,
Doctor of Sciences (Economics),
Institute of the Economy and
Forecasting of the NASU

CHALLENGES OF POST-WAR REINDUSTRIALIZATION IN UKRAINE

Keywords: postwar reindustrialization, state policy, innovations.

Втрати економіки України внаслідок повномасштабної війни, розпочатої російською федерацією, за перші півроку за оцінками Міністерства економіки України становлять понад 600 млрд дол. США. Падіння ВВП України у 2022 р. становитиме від 35 до 50%, а на його відновлення до рівня 2021 р. при середньорічних довоєнних темпах зростання у 2,9% знадобиться відповідно від 15 до 25 років [1, с. 40]. Подолати таке провалля не вдасться продовженням довоєнного урядового курсу на дерегуляцію і лібералізацію господарської діяльності, який ще до війни призвів до критичної відсталості і структурної деградації економіки. Як свідчить досвід країн, що зазнали воєнних конфліктів, повоєнне відновлення має відбуватися на основі мобілізаційної моделі розвитку з підвищенням координуючої і підприємницької ролі і частки держави в економічних процесах, чітким і всеосяжним плануванням і проектуванням збалансованого економічного, соціального і просторового розвитку [2, с.4-6], а не подальшої дерегуляції в умовах зруйнованих ринків і гострого дефіциту фінансових ресурсів.

В Україні повоєнне відновлення не повинно розглядатися лише як повернення економіки на довоєнний рівень, воно має бути спрямоване на її реіндустріалізацію на основі структурних та фундаментальних факторів розвитку [3]. Це означає як виділення і державну підтримку секторальних пріоритетів розвитку, що стануть драйверами зростання, так і розбудову освіти, інфраструктури, розгортання НДДКР для отримання власних інноваційних продуктів і технологій цивільного і оборонного призначення. Розвиток має бути наздоганяючим з точки зору прискореного подолання відсталості від розвинених країн. Ураховуючи фактичну зруйнованість вітчизняної науки і дефіцит готових до впровадження власних інноваційних розробок, він має здійснюватись на основі запозичення зарубіжних технологій і організації ліцензійного

виробництва. Паралельно має розвиватись вітчизняна наука щоб генерувати власні розробки, впровадження яких буде необхідне після завершення наздоганяючого етапу.

Перелік секторальних пріоритетів структурних трансформацій в промисловості має формуватися на основі визначення ключових проблем, на розв'язання яких має бути спрямоване повоєнне відновлення, а також на формування нового високопродуктивного і технологічно передового переробного виробництва. Аналогічно до підходів ЄС вирішення цих проблем доцільно розглядати як стратегічні пріоритети розвитку країни [4]. У організаційно-управлінському плані досягнення кожного пріоритету слід здійснювати через відповідні національні проекти. Ними можуть бути: 1) комфортне житло і розумні міста; 2) ефективна логістика та інфраструктура; 3) медицина, оздоровча реабілітація, фармацевтика; 4) продовольча безпека; 5) національна оборона; 6) зелена економіка та циркулярне виробництво.

Повоєнна реіндустріалізація національної економіки має орієнтуватися в першу чергу на розбудову переробних виробництв для споживчих, інвестиційних, соціальних, медичних потреб внутрішнього ринку, модернізацію інфраструктури усіх типів, максимальне забезпечення оборонних потреб держави, з урахуванням необхідності «зеленого переходу», декарбонізації виробництва, усунення зовнішньої енергетичної залежності та воєнних загроз.

Виходячи із перелічених стратегічних пріоритетів розвитку країни слід визначити секторальні пріоритети для випереджаючого розвитку окремих галузей та виробництв з наданням відповідної державної допомоги як на дослідження і розробки, так і на організацію виробництва. Залежно від першочерговості завдань повоєнного відновлення розбудову промисловості слід розділити на етапи. Перший етап – у короткостроковій перспективі (1-3 роки) вирішення негайних проблем за рахунок відновлення і збільшення довоєнного виробництва з його модернізацією на основі запозичення технологій. Другий етап – у середньостроковій перспективі (4-7 років) модернізація діючих, створення нових підприємств для закладання основ довгострокових структурних змін виробництва, реіндустріалізації і підвищення продуктивності економіки шляхом запозичення/придбання за рахунок державної допомоги зарубіжних технологій і ліцензій в умовах відсутності/дефіциту власних готових до впровадження науково-технічних розробок і технологій. Пріоритетами розбудови мають стати галузі машинобудування, хімії, виробництво харчових продуктів, текстильне виробництво та виробництво одягу. Третій етап – у довгостроковій перспективі (від 7-10 років) переважний розвиток високотехнологічних виробництв відповідно до вище згаданих стратегічних пріоритетів країни на основі запозичених і власних «зелених», «циркулярних» і «смарт» технологій.

Розбудову відповідних пріоритетних секторів і виробництв доцільно здійснювати на основі концепції підприємницької держави [5]. У цьому зв'язку варто зосередитись на створенні власних стратегічно важливих для економіки і безпеки держави великих національних компаній у сфері промисловості та

критичної інфраструктури з максимальною локалізацією технологічних ланцюгів виробництва всередині країни, мережею суміжних виробництв, що входять у ці технологічні ланцюги і поєднаних між собою на основі індустріально-регіональних кластерів. Держава має виступити організатором створення таких компаній на засадах публічно-приватного партнерства, інвестиційної та інноваційної підтримки їх діяльності. Слід приділити особливу увагу утворенню ланцюгового зв'язку між виробництвом та споживанням продукції згаданих компаній, використовуючи інститут державного замовлення та публічних закупівель для відповідного формування ринків збуту у суміжно-пов'язаних сферах.

Доцільно націоналізувати великі приватні компанії у стратегічних секторах промисловості та інфраструктури (в першу чергу енергетичні) або увійти в капітал таких компаній шляхом застосування механізму конвертації державної допомоги та інвестицій у акції компаній у розмірі не менше контрольного чи блокуючого пакету. Це дозволить збільшити доходи бюджету, підпорядковувати діяльність компаній національним інтересам, запровадити довгострокове планування діяльності та розбудови компаній, зменшити негативні прояви ринкової влади та зловживань таких компаній по відношенню до інших суб'єктів та державного управління.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що управління повоєнною відбудовою країни має урахувати попередні прорахунки політики, а саму відбудову слід розглядати як «вікно можливостей» для формування нової високопродуктивної економіки, важливою складовою якої має стати сучасна промисловість. Провідну роль у реіндустріалізації має відіграти держава, а державне підприємництво, як сучасна модель поведінки держави в економіці, має закласти довгострокові позитивні тренди структурних індустріальних і суспільних трансформацій, заснованих на принципах раціоналізму, національних інтересів та загального добробуту. Досягнення стратегічних пріоритетів розвитку країни має відбуватись на основі комплементарного поєднання структурних та фундаментальних факторів розвитку. Виділення секторальних пріоритетів як драйверів зростання та формування за цими пріоритетами великих національних компаній – основа структурних факторів. Стимулювання трансферу зарубіжних технологій, одночасна розбудова власної науки та освіти, модернізація інфраструктури, розвиток медичної та соціальної сфер мають сформувати фундаментальні фактори повоєнного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Кораблін С.О. Україна: фінансовий вимір війни. Вісник Національної академії наук України. 2022. № 7. С. 39-41.
2. Naudé W. Industrial policy: Old and new issues. WIDER Working Paper. No. 2010/106. 34 p.

3. McMillan M., Rodrik D., Sepulveda C. Structural change, fundamentals and growth: A framework and case studies / International Food Policy Research Institute. Washington, DC., 2017. 330 p.

4. Mazzucato M., Kattel R., Ryan-Collins J. Challenge-Driven Innovation Policy: Towards a New Policy Toolkit. *Journal of Industry, Competition and Trade*. 2020. Issue 20. PP. 421-437.

5. Mazzucato M. *The Entrepreneurial States. Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press, 2013. 202 p.

Колосов Андрій,
д-р екон. наук, професор,
Шевцов Артем,
студент,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
Крамчанінова Майя,
канд. екон. наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

ПРОБЛЕМАТИКА ПЛАНУВАННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: воєнні втрати економіки України, післявоєнне відновлення, моделювання, планування.

Andrii Kolosov,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Artem Shevtsov,
Student,
Luhansk Taras Shevchenko National University,
Maïia Kramchaninova,
PhD, Associated Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

PROBLEMS OF PLANNING POST-WAR ECONOMY RECOVERY OF UKRAINE

Keywords: war losses of Ukraine's economy, post-war recovery, modeling, planning.

Повномасштабне вторгнення росії до України ще триває, але процес післявоєнного відновлення економіки України неминуче настане. Навряд чи можливо розмірковувати про конкурентоспроможність національної економіки без розуміння її стану після закінчення війни, тривалості процесу її відновлення, необхідних для цього ресурсів та ін. Починаючи з 10 березня, тобто 15-го дня повномасштабного вторгнення почалося оцінювання втрат економіки, до якого підключилися державні та місцеві органи, наукові експерти. Збір цих даних від регіонів та відомств та їх узагальнення, необхідне для розробки плану післявоєнного відновлення та модернізації України, очолила команда Офісу Президента, завдяки якій обґрунтування цих втрат представлено на Міжнародній конференції з питань відновлення України (Ukraine Recovery Conference – URC 2022), що відбулася 4-5 липня 2022 року у м. Лугано (Швейцарія) [1].

Відразу оцінювання втрат почало здійснюватися в двох вимірах: прямих воєнних втрат, що враховували вартість втрачених активів (будинків, об'єктів цивільної та військової інфраструктури, доріг, підприємств тощо), та загальних втрат, що включали як прямі так і непрямі втрати, до яких залучено також зниження валового внутрішнього продукту (ВВП), припинення інвестицій в економіку країни, відтік робочої сили, руйнування виробничих ланцюгів, додаткові витрати на оборону, розвиток громад, соціальну підтримку населення тощо.

На момент проведення Міжнародної конференції в Лугано сума прямих втрат економіки України сягала \$95,5 млрд, сума ж загальних прямих і непрямих втрат внаслідок війни становила \$750 млрд. За останніми опублікованими даними станом на 28.08.2022 оцінка прямих втрат України дорівнювала \$113,5 млрд.

Особливістю поточного моменту є те, що увага державних органів, інших організацій та фахівців поки що привернута до двох моментів: оцінювання воєнних втрат та обговорення можливості залучення західних країн, Міжнародних фінансових інститутів та міжнародної спільноти до фінансування процесу післявоєнного відновлення України.

Але поки що поза увагою фахівців залишаються питання підготовки до планування післявоєнного відновлення, які безумовно виникнуть при появі можливостей для започаткування цього процесу. Перш за все, у суспільстві немає поки що ніякого уявлення стосовно того, коли може розпочатися сам процес відновлення економіки України – після закінчення воєнних дій чи раніше. По-друге, поки що не йдеться ні про оцінювання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, необхідних для виконання цих робіт. По-третє, поза увагою залишається уявлення тривалості самого процесу відновлення економіки України. Можливо, поки що ці питання не набули актуальності першочергового вирішення, але підготовка до планування цього процесу має розпочатися. Тим більше в умовах коли більшість вихідних даних залишатиметься невизначено, процесу планування має передувати ще й моделювання варіантів планів.

Виявляється доцільним започаткування процесу моделювання й планування післявоєнного відновлення економіки України поки що на рівні прямих воєнних втрат, оцінки яких найбільш обґрунтовані, оскільки здійснюються шляхом прямих розрахунків. За опублікованими даними таких оцінок отримані наступні вихідні дані, приведені в таблиці, які дають можливість моделювання динаміки прямих втрат у часі [2].

Таблиця 1

Дані щодо оцінювання прямих втрат України від повномасштабного вторгнення росії

Точка	Дата	Поточний день війни, D	Оцінка прямих втрат (direct losses – L_d), мільярди доларів
1	10.03.2022	15	54,3
2	17.03.2022	22	62,6
3	24.03.2022	29	63

4	01.04.2022	37	68,2
5	11.04.2022	47	80,4
6	18.04.2022	54	84,8
7	22.04.2022	58	86
8	26.04.2022	62	88
9	04.05.2022	70	91,9
10	10.05.2022	76	94,3
11	19.05.2022	85	97,4
12	25.05.2022	92	105,5
13	08.06.2022	105	103,9
14	13.06.2022	110	95,5
15	02.08.2022	160	108,3
16	08.08.2022	166	110,4
17	23.08.2022	181	113,5

Джерело: складено авторами.

На основі отриманих даних побудовано тренд наростання прямих втрат, приведений на рисунку із визначенням регресійної залежності їх величини (direct losses – L_d) від порядкового номеру дня повномасштабного вторгнення росії (day since start of full-scale invasion – D), починаючи з 10.03.2022 як 15-го. Отримана регресійна залежність $L_d = 62,597 + 0,32 * D$ свідчить, що сума прямих воєнних втрат України збільшується на 320 мільйонів доларів щодня.

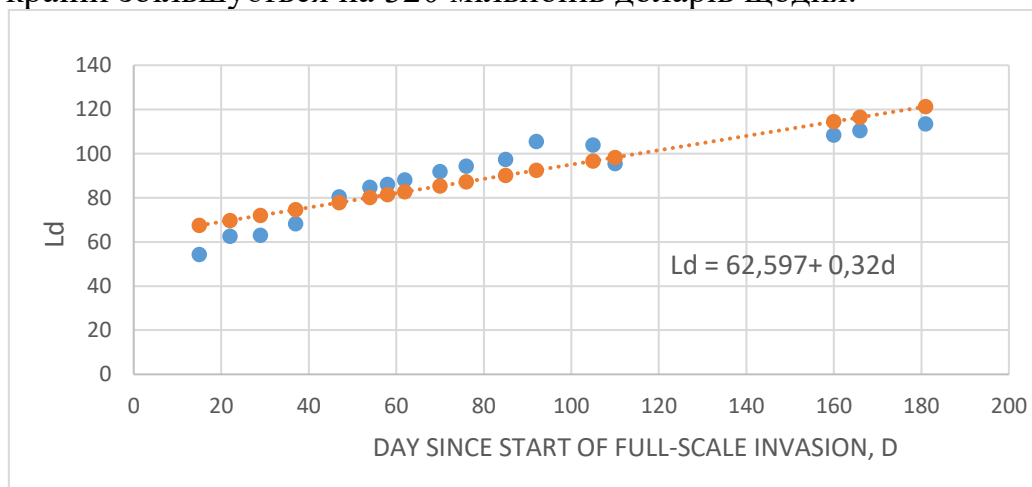

Рис. 1. Динаміка і регресійна модель зростання прямих воєнних втрат України

Джерело: побудовано авторами.

Враховуючи, що даний етап має стати лише першим у процесі повного відновлення економіки України, має формуватися суспільна й фахова думка стосовно прийнятності його тривалості. Проведені попередні розрахунки [2] показують, що власними трудовими ресурсами Україна може щорічно освоювати приблизно до \$26 млрд, ще до 3-4 млрд можуть бути залучені зовнішні фірми – виконавці відновлювальних робіт за аналогією їх участі у будівництві автомобільних доріг. Отже, якщо обсяг профінансованих щорічно відновлювальних робіт вдасться довести до \$28-30 млрд, то в залежності від величини втрат на дату започаткування відновлювальних робіт, скажімо, якщо

це буде \$150-180 млрд, то тривалість лише першого етапу відновлювання економіки України може зайняти 5-6 років, що, можливо, буде сприйматися неприпустимо довго, що потребує перегляду параметрів плану відновлювального процесу.

Список використаних джерел

1. Ukraine Recovery Conference. Міжнародна конференція з питань відновлення України. 4-5 липня 2022 року – Лугано, Швейцарія. URL: <https://ua.urc2022.com/>

2. Скільки коштуватиме відновлення України: дослідження. Вадим Кончин, Андрій Колосов. Главком. Економіка та фінанси. Четвер, 12 травня 2022 року. 10:20. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/skilki-koshtuvatime-vidnovlennya-ukrajini-prognoz-naukovciv-provid-nih-universitetiv-844842.html>

Костишина Тетяна,
д-р екон. наук, професор,
Костишина Анна,
асистент,
Раупов Рустам,
аспірант,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІН

Ключові слова: конкурентоспроможність, бізнес-комунікації, управлінські рішення, оплата праці, соціальний захист.

Tatyana Kostyshyna,
Doctor Sciences (Economics), Professor,
Anna Kostyshyna,
Assistant,
Rustam Raupov,
PhD student,
Poltava University of Economics and Trade

FACTORS AFFECTING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES UNDER THE CONDITIONS OF CHANGES

Keywords: competitiveness, business communications, management decisions, wages, social protection.

Сучасні зміни в Україні вимагають нових підходів щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств, що є підґрунтям конкурентоспроможності національної економіки.

Станом на початок квітня 2022 р. понад 50 % українців втратили роботу. Насамперед це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України [1].

Враховуючи зазначене уряд запровадив низку важливих регуляторних новацій, покликаних зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва.

Одним із важливих аспектів та чинників розвитку малого підприємництва є бізнес-комунікації, які реалізуються в міжособистісних відносинах, інформаційному обміні та процесах прийняття управлінських рішень в умовах змін.

Слід виділити такі цілі внутрішньої комунікації на підприємствах в умовах змін:

- створення командного духу та ефективне управління командами;
- ефективність управлінських рішень в умовах змін;
- формування ефективної стратегії розвитку підприємства;
- формування корпоративної культури;
- сприяння професійному розвитку працівників;
- формування мотиваційного механізму ефективної діяльності.

Основними завданнями бізнес-комунікацій в умовах змін мають бути такі:

- вивчення зовнішнього впливу на діяльність суб'єктів;
- налагоджування відносин між суб'єктом і цільовими аудиторіями;
- отримання точної та своєчасної інформації;
- формування сприятливого соціально-психологічного клімату;
- пошук, вивчення та виявлення нових можливостей;
- формування ефективних управлінських рішень.

Сучасні проблеми економічної взаємодії та ефективного розвитку підприємств в умовах змін фокусуються у проблематиці конкурентоспроможності, одним з головних чинників якої є оплата праці. Це пов'язано з тим, що залучення працівників, здатних творчо мислити неможливо без формування оплати праці, яка пов'язана з посиленням залежності від рівня ефективності праці, професіоналізмом, кваліфікацією, умовами праці та відповідальністю працівника за результати праці, що сприятиме зростанню трудової активності, підвищить мотивацію до ефективної праці.

У виборі власної лінії трудової поведінки відображається міра ідентифікації інтересів працівника з інтересами підприємства. Трудова поведінка відображає, як працівник розуміє дійсність, яким чином визначає своє місце у виробничому процесі, що вважає найбільш істотним для досягнення своїх професійних планів.

Основними напрямками формування оплати праці в умовах змін повинні бути:

- визначення заходів на державному, регіональному рівнях та на рівні підприємства;
- удосконалення механізмів державного і колективно-договірного формування оплати праці;
- реалізація заходів щодо посилення захисту прав працівника на своєчасне одержання заробітної плати та зниження ризиків в оплаті праці.

Посилення в умовах змін ролі інноваційних складових в розвитку малого підприємництва суттєво пов'язане з застосуванням інформаційних технологій, що обумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих спеціалістів, робоча сила яких характеризується превалюванням у складі її функцій елементів більш високого, творчого порядку. Передусім, це стосується забезпечення підготовки працівників, здатної не тільки адекватно сприймати існуючий обсяг емпіричних і теоретичних знань, засвоювати їх, але й підвищувати рівень конкурентоспроможності, намагаючись застосовувати творчий підхід до використання системи отриманих знань.

При цьому необхідно враховувати, що високий рівень стандартів освіти

виступає вагомим чинником отримання країною конкурентних переваг. Насамперед, це стосується необхідності запровадження інформаційно-інтелектуальних технологій у навчальний процес з метою оволодіння найсучаснішими методами організації навчального процесу, істотного підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців.

Суттєвим чинником конкурентоспроможності є розвиток системи соціального захисту, яка має вирішувати набагато більше проблем, ніж раніше, особливо тих, що стосуються соціально-економічних проблем під час воєнного стану. Соціальний захист населення в сучасних умовах спрямований не тільки на боротьбу з бідністю, шляхом організації невідкладної персональної допомоги бідним, а й на підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, в сучасних умовах воєнного стану в Україні на конкурентоспроможність підприємств, національної економіки впливають безліч чинників, зокрема пов'язаних з ефективністю функціонування та розвитку бізнесу, підвищенням професійної компетентності працівників, розвитком соціального захисту населення.

Список використаних джерел

1. Костишина Т. А. Конкурентоспроможна система оплати праці: проблеми теорії та практики: монографія. Полтава: РВЦ ПУСКУ. 2008. 389 с.
2. Максимов В. Стало відомо, скільки українців втратили роботу через війну. Today. Ua. URL: <https://ukraine.today.ua/ru/stalo-yzvestno-skolko-ukrayntsev-poteryaly-rabotu-yz-za-vojny>.

Красота Олена,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МАКРОЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: економічна безпека, макроекономічна стабільність.

Olena Krasota,
PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

MACROECONOMIC STABILITY AS A COMPONENT OF STATE ECONOMIC SECURITY

Keywords: economic security, macroeconomic stability.

Макроекономічна стабільність національної економіки є системоутворюючою складовою економічної безпеки держави, яка, у свою чергу, є складником національної безпеки. Економічна безпека визначається як такий стан національної економіки, який «дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання».

Виходячи із наведеного визначення, зміст макроекономічної стабільності закладено у сутності самого явища економічної безпеки. В основі макростабільності традиційно лежать низький бюджетний дефіцит та державний борг, а також низька інфляція для заохочення зберігання фінансових активів. Вибір таких традиційних показників впливає із переконання, що кризові явища мають переважно фіскальну природу. Проте сучасний досвід розвитку національних і світової економік свідчить про вплив й інших факторів на порушення стабільності економічного розвитку та економічної безпеки – геополітичних, економічних, соціальних, демографічних, екологічних тощо.

Яскравим і безпрецедентним прикладом новітнього досвіду розвитку національних економік в умовах порушення макростабільності є їх функціонування в період поширення коронавірусної інфекції COVID-19 та спричиненої нею глобальної коронакризи, функціонування української економіки в період повномасштабної військової агресії з боку рф, загрози порушення продовольчої безпеки і ядерної катастрофи на регіональному, національному та світовому рівнях. Тому перелік показників макростабільності має доповнюватись низкою інших індикаторів, серед яких чільне місце мають посідати показники демографічної та продовольчої безпеки, повна зайнятість, рівень доходів, соціальна інклюзія тощо.

Для оцінки макроекономічної стабільності та надання відповідних рекомендацій щодо її відновлення урядами різних країн протягом двох останніх десятиліть було прийнято ряд законодавчих актів. Найвідомішими та найдієвішими з них є «Пакт стабільності і зростання» («Stability and Growth Pact», 1997, доповнений у 2005 і 2011 рр.), «Європейська стратегія стабільності та зростання», або Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy, 2000), Стратегія «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання» (Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, 2010) та інші.

Україна теж не стоїть осторонь цього процесу і долучилась до розробки власних показників вимірювання економічної безпеки, які відображені у «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (2013). Основною метою даних Методичних рекомендацій є виявлення потенційно можливих загроз (дисбалансів) економічній безпеці в Україні, а отже й завчасне попередження реальних і потенційних загроз порушення макроекономічної стабільності в країні

Економічна безпека, як і макроекономічна стабільність, не є однорідним явищем. Згідно із даними Методичними рекомендаціями, економічна безпека складається із 9 груп основних компонент (індикаторів): виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, соціальної, продовольчої і фінансової безпеки. Фінансова безпека, у свою чергу, також містить 6 складових: банківська безпека, безпека небанківського фінансового ринку, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна безпека (табл. 1).

Таблиця 1

Складові економічної безпеки національної економіки

Складники економічної безпеки	
1. Виробнича безпека	9. Фінансова безпека ✓ банківська безпека, ✓ безпека небанківського фінансового ринку, ✓ боргова, ✓ бюджетна, ✓ валютна, ✓ грошово-кредитна безпека
2. Демографічна безпека	
3. Енергетична безпека	
4. Зовнішньоекономічна безпека	
5. Інвестиційно-інноваційна безпека	
6. Макроекономічна безпека	
7. Соціальна безпека	
8. Продовольча безпека	

Джерело: складено автором.

Вагомою перевагою зазначених Методичних рекомендацій у порівнянні з іншими подібними документами є наявність в них окрім переліку основних індикаторів стану економічної безпеки країни ще й їхніх порогових значень, джерел вхідної інформації, а також алгоритму розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

Інтегральний індекс економічної безпеки України розраховується на основі середньозважених субіндексів – складових економічної безпеки за формулою:

$$I = \sum_m dm \cdot Im \quad (1)$$

де I – інтегральний індикатор економічної безпеки;

d_m – ваговий коефіцієнт, який визначає ступінь внеску субіндекса m -ї сфери економічної безпеки в інтегральний індекс економічної безпеки України;

I_m – агрегований субіндекс m -ї сфери економічної безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots 9)$.

Розрахунки здійснюються Міністерством економіки двічі на рік на основі офіційних даних статистичного обліку багатьох вітчизняних інституцій: Держстату, Нацкомфінпослуг, Міндоходів, Міненергівугілля, Мінфіну, НБУ, а також експертних оцінок, зокрема рейтингових звітів міжнародних неурядових організацій. Високий рівень достовірності інтегрального індексу економічної безпеки забезпечується тим, що його розрахунок здійснюється на основі оцінки більше ніж 130 окремих індикаторів, які базуються як на статистичних даних, так і на даних, отриманих шляхом опитування респондентів

Таким чином, економічна безпека має стратегічне значення, особливо в умовах геополітичної та економічної турбулентності і нестабільності. Вона досягається за рахунок макроекономічної стабілізації національної економіки і визначається низкою офіційно визнаних показників. Це дає підстави для нормування їх фактичних значень при розрахунку інтегрального індексу. Достовірність показників забезпечується реальними статистичними даними як відповідних держаних інституцій, так і шляхом опитування респондентів.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку № 810 від 06.06.2013. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>
2. Stability and Growth Pact. 1997. URL: <https://vm.fi/en/the-stability-and-growth-pact>
3. Presidency Conclusions. Lisbon European Council. 23 And 24 March 2000. URL: http://consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm
4. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. Brussels, 3.3.2010, COM (2010) 2020. URL: <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/investing-in-research-european-commission-europe-2020-2010.pdf>

Кузьома Олена,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВРАХУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ ПРИ ВИХОДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНОК ПРОДУКТІВ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ КАНАДИ

Ключові слова: модель Хофстеде, виміри культурного середовища.

Olena Kuzoma,
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CONSIDERING CULTURAL FACTORS IN THE STRATEGY FOR DOMESTIC ENTERPRISES TO ENTER THE CANADIAN BABY FOOD MARKET

Keywords: Hofstede's model, dimensions of the cultural environment.

Ринок продуктів дитячого харчування є складовою світового ринку продовольства. Останній демонструє динамічний розвиток. Так, за даними СОТ [1], у 2010-2020рр. середньорічні темпи зростання світового експорту сільськогосподарської продукції становили 3,5%, у той час як аналогічні показники для палива і мінеральних продуктів та готових промислових виробів склали відповідно 1,5 та 2,8%. Варто зазначити, що в експорті агропромислової продукції товарна група «Продовольство» вирізняється сталим попитом і вищими, порівняно із загальною групою, темпами приросту. За даними СОТ [2], в останні роки обсяги світової торгівлі товарами скорочувалися у 2015 і 2016рр., а також у 2019 і 2020рр. Однак світовий експорт сільськогосподарської продукції, у тому числі й продовольства, скорочувався лише у 2015 та 2019рр. Причому, якщо у 2019р. експорт сільськогосподарської продукції скоротився порівняно з 2018р. на 1,3%, то експорт продовольства – лише на 0,2%. Зазначені тенденції свідчать про перспективність розвитку експорту агропромислової продукції. А саме цей напрям міжнародної економічної діяльності Україна активно розвивала до початку невинуватої військової агресії з боку росії. Крім того, у післявоєнні роки саме зростаючий аграрний експорт на тлі зростання попиту на продовольство у світі може приносити нашій країні необхідні валютні кошти для відбудови вітчизняної промисловості і розвитку нових інноваційних галузей.

Після шоку перших тижнів війни, українські підприємства поступово почали пристосовуватися до умов воєнного стану і відновлювати виробництво. Компанією, що практично не зупиняла свою роботу є «Вітмарк-Україна» [3] на

Одещині, яка є одним з провідних вітчизняних виробників соків і напоїв та лідером у категорії фруктових-овочевих соків і пюре для дитячого харчування. До війни продукція цієї компанії експортувалася до 35 країн світу. В умовах військової агресії росії і блокування Одеського порту діяльність компанії більше зорієнтована на внутрішній ринок і надання гуманітарної допомоги. Однак у повоєнні часи необхідно відновлювати втрачені ланцюги поставок, розширювати експорт і, користуючись цікавістю та підтримкою всього українського, завойовувати нові ринки. Одним з таких ринків може стати ринок Канади.

Правильне сприйняття вітчизняними підприємцями факторів культурного середовища іноземних ринків необхідне для розробки успішної форми виходу на ці ринки та дозволить посилити конкурентні позиції на них [4]. Одним з найбільш відомих підходів до аналізу культурних особливостей суспільства є модель вимірювання факторів культурного середовища, розроблена Г. Хофстеде, який запропонував шість вимірів культури: дистанція влади, співвідношення індивідуалізму та колективізму, співвідношення мужність / жіночність, уникнення невизначеності, довгострокова орієнтація, стриманість / поблагливість культури.

Вимір «дистанції влади» оцінює ієрархію між індивідуумами у суспільстві, відстань між ланками суспільства. Канадська культура характеризується відсутністю явного статусу або класових відмінностей у суспільстві. Ієрархія в канадських організаціях встановлена більше для зручності, начальство не дистанціюється від підлеглих. Для менеджерів та співробітників прийнятним стилем поведінки є постійний процес консультування та вільний обмін інформацією. Для Канади стиль управління виявляється у раціональному прийнятті рішень керівництвом компанії, використовуються ліберальні прийоми управління. Доступ до найвищого керівництва організацій є полегшеним. Все це дозволяє оцінити даний фактор як сприятливий для української сторони.

Вимір «індивідуалізм / колективізм» окреслює ступінь взаємозалежності у суспільстві між його членами. Канадці більш схильні до індивідуалізму, а не «колективного розуму». Вони більше піклуються про себе та своїх ближніх. У діловому середовищі від працівників очікується незалежність та прояв ініціативи. Рішення є переважно індивідуальними, що створює певні загрози при веденні переговорів для українських компаній, де у суспільстві домінує колективізм. У той же час щодо завоювання прихильності до вітчизняної продукції цей фактор є сприятливим, оскільки канадські споживачі будуть поводити себе більш індивідуально і не зважати на смаки та вибір інших покупців, здійснюючи свій вибір торгової марки. Також індивідуалізм канадського суспільства може бути сприятливим фактором для українських компаній при реалізації стратегії охоплення ринку. Українська сторона може враховувати певні особистісні мотиви і матеріально заохочувати менеджерів з продажу, що може бути для компанії менш витратним порівняно з колективістськими суспільствами, де для врахування потреб колективу необхідно надавати пропозиції, важливі для всієї компанії.

Вимір «маскулінність / фемінність» вказує на те, що мотивує людей: бажання бути кращими (чоловіче) або відчуття вдовolenня від того, що ти робиш (жіноче). Канаду більше характеризують як «чоловіче» суспільство. Канадці прагнуть досягти високих показників у роботі, але не за будь-яку ціну. Вони тримають баланс між роботою та особистим життям. Однак це не означає, що канадці не є працьовитими. Вони прагнуть досягти високих стандартів ефективності у всіх сферах життя. Канадці ймовірно будуть активно відстоювати власні вигідні умови при укладанні контракту і в подальшому співробітництві, що створює загрози для українських підприємців.

Вимір «уникнення невизначеності» оцінює ставлення суспільства до невизначеності майбутнього. Канадці з оптимізмом сприймають майбутнє. Вони легко приймають нові ідеї, інноваційні продукти та готові спробувати щось нове чи інше, незалежно від того, чи це технології, ділова практика чи споживчі товари. Канадці також терпимо відносяться до інших ідей чи поглядів, приймають свободу вираження думок. Для українського бізнесу це може створювати, з одного боку, можливості щодо просування своєї продукції, роблячи ставку на схильності канадців до сприйняття нових продуктів, а з іншого боку, це може створювати певні проблеми у веденні переговорів, якщо канадська сторона буде трактувати одні й ті самі умови договору по-іншому.

Вимір «довгострокова орієнтація» описує, яким чином кожне суспільство планує свої дії. Канадці менш орієнтовані на довготривалу перспективу, тому укладання з українською стороною одразу довгострокового контракту є менш вірогідним, що є певним ризиком для вітчизняного бізнесу. Канадський контрагент може бути схильним до періодичного перегляду постачальників, що також створює загрози для вітчизняних компаній.

Вимір «поблажливість / стриманість» оцінюється як ступінь, в який люди намагаються контролювати свої бажання та імпульси. Канадська культура характеризується як поблажлива. Канадці демонструють готовність реалізувати свої імпульси та бажання насолоджуватися життям. Вони мають позитивне ставлення до життя та схильність до оптимізму, вважають дозвілля важливою складовою життя, легко витрачають гроші, не схильні заощаджувати на продуктах харчування. Це створює можливості у просуванні вітчизняних торгових марок на канадському ринку.

Таким чином, проведене дослідження свідчить, що Канада має сприятливе культурне середовище для ведення діяльності для вітчизняних підприємств-виробників дитячого харчування.

Список використаних джерел

1. Growth in the volume of world merchandise exports and production, 2010-2020. World Trade Statistical Review 2021. WTO. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021chapter05_e.pdf/
2. Merchandise exports by product group – annual. WTO. URL: <https://stats.wto.org/>

3. Як компанія «Вітмарк-Україна» продовжує виробляти смачні соки та допомагати армії та українцям. Delo.ua. URL: <https://delo.ua/uk/business/yak-kompaniya-vitmark-ukrayina-prodovzuje-viroblyati-smacni-soki-ta-dopomagati-armiyi-ta-ukrayincyam-398093/>

4. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Врахування культурних чинників при проведенні національних та міжнародних маркетингових досліджень (на прикладі ставлення до ризику). *Globalne aspekty Ekonomii Światowej i Stosunków Międzynarodowych w warunkach niestabilności gospodarczej*: монографія. Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej, Częstochowa, Akademia Polonijna. 2016, 897 p. – p. 328-338.

Кундєєва Галина,
д-р екон. наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
Мартинюк Людмила,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РЕЛОКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ПЕРІОД АГРЕСІЇ

Ключові слова: релокація, державна програма релокації, приватизація державного майна, логістика релокації.

Kundieieva Halyna,
Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
National University of Food Technologies
Liudmyla Martyniuk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELOCATION AS A WAY OF RECOVERING AND SUPPORTING BUSINESS IN THE PERIOD OF AGGRESSION

Keywords: relocation, state relocation program, privatization of state property, logistics of relocation.

Після перших днів, тижнів повномасштабної агресії росії, колосальних збитків економіки України від неї, перед державою, урядом, місцевими органами влади, постало питання пошуку шляхів адаптації та функціонування вітчизняного бізнесу в умовах воєнного стану. За підрахунками, за тільки один місяць війни український бізнес втратив набагато більше, ніж за два роки всесвітньої пандемії.

З метою відновлення економічної активності, збереження макроекономічної та фінансової стабільності було вжито чимало невідкладних та дієвих заходів. Зокрема, до них можна віднести: можливість сплачувати як податок лише 2% від обороту тими підприємствами, річний оборот, яких не перевищує 2 млрд. грн.; розширення пільгового кредитування бізнесу, зокрема, спрощення доступу до таких позик представників аграрного сектору; введення НБУ валютних обмежень, фіксації офіційного курсу, облікової ставки на рівні 10%, яку у червні було підвищено до 25 % з метою збільшення привабливості гривневих активів; для ФОП першої та другої групи сплата ЄСВ стала добровільною; скасування акцизу на пальне; впровадження програми релокації тощо.

Релокація бізнесу передбачає переміщення підприємств на безпечну територію в межах країни або за кордон. На теперішній час, релокація чи не єдиний спосіб зберегти власну справу, виробничі потужності (досить часто унікальні).

Цілком очевидно, що можливості переміщення суттєво різняться залежно від галузі економіки. До прикладу, офіс ІТ-компанії, невеликий швейний цех можна перевезти за 2-3 дні, а великі металургійні заводи, хімічні комбінати, деякі агропідприємства – неможливо в принципі. У березні 2022 р. було розроблено державну програму релокації бізнесу. Основою програми релокації є: 1) регламентація безоплатного перевезення майна вітчизняних підприємств згідно з переліком, який формується Мінекономіки та передається до Мінінфраструктури [1]; 2) план невідкладних заходів щодо переміщення виробничих потужностей суб'єктів господарювання на безпечні території [2].

Для здійснення повної або часткової релокації власних виробничих потужностей до програми може долучитись будь-яке підприємство. Однак, у державному пріоритеті стратегічні підприємства та ті, які виготовляють товари першої необхідності для забезпечення потреб цивільного населення, військових та бійців територіальної оборони. Регіонами для переміщення підприємств є Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Волинська, Рівненська, Хмельницька, Вінницька, Тернопільська, Чернівецька області. До пакету державної підтримки релокації бізнесу відносяться: підбір місця розташування потужностей підприємства; допомога з перевезенням на нову локацію; пошук житла для персоналу; підтримка щодо відновлення ланцюгів постачання, комунікації з місцевими органами влади та пошук ринків збуту продукції. Переміщення підприємств може здійснюватись за сприяння АТ «Укрзалізниця» (як головного перевізника), АТ «Укрпошта» (підвезення обладнання до потрібної залізничної станції) та самостійно.

Затребуваність, актуальність державної підтримки переміщення виробничих потужностей для бізнесу є надзвичайно високими. Найбільш складним завданням при релокації є пошук необхідних приміщень. Певним чином вирішити цю проблему забезпечує прийнятий у липні 2022 р. законопроект №7451, який спрощує та пришвидшує процедури продажу державного майна [3]. Зокрема, Законом передбачено: скорочення термінів проведення приватизаційних аукціонів та підготовки об'єктів до приватизації (від оголошення до підписання договору не більше 2 місяців); можливість диференціації розміру гарантійного внеску залежно від початкової ціни об'єкта; необхідність оплати до укладання договору купівлі-продажу (з метою мінімізації ризиків від таких операцій); приватизацію арештованих об'єктів; можливість подання документів в електронній формі з кваліфікованим цифровим підписом.

Однак, все-таки чималу кількість питань виробничого, організаційного характеру бізнесу приходиться вирішувати самостійно. В першу чергу, це стосується: строків монтажу та демонтажу, вивезення великогабаратного устаткування; оцінки стану запропонованих приміщень (наявність та якість інженерних комунікацій, можливість розміщення обладнання підвищеного

шуму з урахуванням обов'язкового забезпечення необхідних санітарних норм, кількість під'їзних шляхів, розмір орендних ставок, охорона території); детального аналізу та формування логістики релокації (постачання – виробництво – збут); оцінка впливу нових логістичних зв'язків на формування цін на продукцію. Другим важливим блоком завдань є проблеми, пов'язані з переміщенням персоналу (кількість працівників готових до переїзду, визначення потреби у персоналі на новому місці, розміщення членів сімей тощо).

Враховуючи вищезазначене, приблизно половина власників бізнесу не вбачають доцільності у релокації. Так, станом на 25 вересня подано 1846 заяв на переміщення до більш безпечних регіонів України. З них, 745 вже релоковано в інші області, 558 підприємств відновили свою роботу. Географія переміщення виглядає наступним чином: Львівська обл. – 25 % релокованих підприємств; Закарпатська обл. – 16 %; Чернівецька обл. – 11%; Івано-Франківська – 7 %.

На думку представників бізнесу, потужних об'єднань (зокрема, УСПП) для відновлення виробництва на нових виробничих майданчиках потрібно:

- реалізувати потенціал індустриальних парків України. Для цього девелоперам на ринку виробничої нерухомості необхідні: державні гарантії для зменшення інвестиційних ризиків; кредити на пільгових умовах; компенсація на підключення до зовнішніх інженерних мереж; спрощені процедури щодо отримання дозвільної документації під час будівництва;

- застосовувати адресний підхід при переміщенні певного підприємства (тобто, мова йде про окремий бізнес-план);

- сформувати базу даних щодо підприємств, які подають заяви на релокацію та реальних можливостей західних областей;

- систематизувати інформацію щодо вирішення соціальних питань [4].

Належна увага та врахування зазначених пропозицій як на рівні держави, так і представниками місцевої влади може забезпечити реальну можливість поживлення релокування виробництв для збереження бізнесу та відновлення економіки.

Список використаних джерел

1. Постанова КМУ «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану від 17.03.2022 р №305 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>

2. Розпорядження КМУ від 25.03.2022 р. № 246 – р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR220246?an=1>

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» 28.07.2022 року № 7451. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-IX#Text>

4. Григоренко Юрій. Дивна релокація: переміщення підприємств відбувається вкрай мляво URL: <https://gmk.center/ua/posts/divna-relokaciya-peremishhennya-pidpriemstv-vidbuvaietsya-vkraj-mlyavo>

Курінський Дмитро,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВНУТРІШНЯ, ГЛОБАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА І ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ

Ключові слова: рецесія, інфляція, експорт, економічна криза, продовольча криза, дефіцит.

Dmytro Kurinskyi,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DOMESTIC, GLOBAL AND REGIONAL FOOD AND ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE UNDER AGGREGATION

Keywords: recession, inflation, export, economic crisis, food crisis, deficit.

Вторгнення в Україну спричинило масштабну гуманітарну кризу – майже сім мільйонів українців покинули країну. Війна і пов'язані з нею санкції призвели до порушення експорту з регіону таких товарів, як метали, продовольство, нафта і газ, підштовхнувши інфляцію до рівня, якого не бачили десятиліттями.

Україна є одним із найважливіших постачальників енергоносіїв і сільськогосподарської продукції. Оскільки бойові дії завдають шкоди виробничим потужностям, ціни на багато основних продуктів продовжуватимуть зростати, особливо на ті, які важко замінити, як-от пшениця, добрива і газ. Зараз очікується, що інфляція в Єврозоні перевищить 6% у 2022 році, що на 2,5 відсоткових пункти більше, ніж оцінювали кілька місяців тому.

Війна та пов'язані з нею санкції розірвали ключові транспортні зв'язки між Україною і рештою світу, порушивши торгівлю загалом. Сполучення з європейськими портами було розірвано, а експорт товарів в інші напрямки обмежений. Чорноморські порти України були заблоковані або окуповані, в результаті чого в країні залишилося мало шляхів для експорту товарів. Авіаційні вантажні перевезення між Європою та Азією тепер мають бути змінені, щоб уникнути російського повітряного простору. Залізничний транзит сповільнюється через перевірки, а подальші раунди санкцій можуть призвести до відповідних змін залізничного транзиту [5].

Економічні ризики. Ризик рецесії загострився після російського вторгнення завдяки порушеним і розірваним ланцюгам поставок і нестабільним моделям попиту та пропозиції, а також потенційному падінню економічного

виробництва. Якщо дисбаланси посилюються, а інфляція продовжує невпинно зростати – і реакція центральних банків виявляється недостатньою – стагфляція, коли інфляція зберігається, незважаючи на спад економічного виробництва і зайнятості, зрештою є ризиком.

Рецесія може спричинити перехід від стратегії зростання та інновацій до оптимізації витрат і затягування поясів, а також збільшення волатильності попиту, посилення тиску на витрати і ерозії маржі та, зрештою, тиск реорганізації, включаючи звільнення і продаж активів.

Інфляція може спонукати підприємства зосередитися на короткостроковій перспективі з меншою кількістю довгострокових зобов'язань, а споживачі – на недорогі альтернативи або активи, що зберігають вартість. Вартість капіталу та обслуговування боргу може зашкодити корпоративним прибуткам [2].

Агресія проти України з лютого 2022 року підриває спроможність збирати і експортувати врожай. Україна є найбільшим у світі виробником насіння соняшнику, а також ключовим експортером пшениці, ріпаку, ячменю, рослинної олії і кукурудзи.

Зменшення експортних можливостей з України, а також зростання цін на енергоносії та добрива підштовхують міжнародні ціни на продовольство підвищуватись, тим самим загрожуючи глобальній продовольчій безпеці. Повна втрата експортної потужності України разом зі скороченням експорту російської пшениці на 50% може призвести до зростання міжнародних цін на пшеницю на 34% у маркетинговому році 2022 / 23 [4].

Наслідки війни в Україні погіршують рівень продовольчої безпеки та бідності в Африці, але вони погіршуються вже кілька років через негативний вплив зміни клімату і пандемії COVID-19.

Зростання цін на продовольство та занепокоєння щодо використання їжі як зброї зараз викликають безпрецедентну політичну увагу до глобальних проблем продовольчої безпеки, а також фінансових зобов'язань і оголошень як в Африці, так і в інших країнах. Уряди деяких африканських країн запровадили або збільшили субсидії на продовольство. Африканський банк розвитку, наприклад, щойно запустив 1,5 млрд дол. США, щоб забезпечити африканських фермерів добривами та сертифікованим насінням для деяких зернових культур [3].

У короткостроковій перспективі зусилля мають бути зосереджені на матеріально-технічній підтримці України для забезпечення експорту сільськогосподарської продукції. Крім того, міжнародна торгівля продуктами харчування, добривами, засобами захисту рослин має залишатися відкритою, щоб забезпечити необхідні коригування торгівлі і запобігти посиленню глобальної продовольчої безпеки через війну.

Слід також розглянути заходи, спрямовані на збільшення пропозиції або зменшення попиту на сільськогосподарську продукцію, але вони більш ефективні в середньостроковій перспективі [4].

Існують важливі можливості для усунення структурних вузьких місць у забезпеченні продовольчої, харчової безпеки і стійкості продовольчих систем в Африці, які виникли внаслідок поточної кризи:

– обсяги внутрішньоафриканської торгівлі харчовими продуктами повинні бути суттєво збільшені, а залежність від імпорту з інших частин світу повинна бути зменшена, в тому числі за допомогою політики та інвестицій для розвитку регіонального ланцюга створення вартості;

– виробництво та споживання харчових продуктів має бути диверсифікованим у кожній країні, щоб зменшити залежність від невеликої кількості зернових і основних культур, а також до дієт, заснованих на більш поживних продуктах харчування – що саме по собі також є стратегією адаптації до зміни клімату шляхом зменшення ризиків неврожаю;

– необхідно створити національну та регіональну галузі виробництва добрив, і потрібні додаткові інвестиції в більш екологічні, органічні добрива і більш ефективне використання добрив [3].

Глави МВФ, Світового банку, СОТ і ВПП нещодавно закликали міжнародне співтовариство підтримати «фінансування негайних поставок продовольства, мереж соціальної безпеки для задоволення потреб бідних і дрібних фермерів, які стикаються з вищими цінами на сировину». Вони також закликали уряди «уникати обмежувальних заходів, таких як заборона на експорт продовольства або добрив, які ще більше посилюють страждання найбільш уразливих людей. Особливо важливо не вводити експортні обмеження на гуманітарні закупівлі продовольства Світом ООН [6].

Тривала війна стає дедалі більш ймовірною перспективою, яка потребує переналаштування макроекономічної стратегії країни. Зокрема, нинішня комбінація економічної політики, яка ґрунтується на скороченні валютних резервів та інших тимчасових заходах, поступово стає неспроможною.

Якщо цей курс не змінити, він призведе до великої економічної кризи, яка поставить під загрозу здатність України фінансувати свої військові зусилля протягом тривалого періоду. Надзвичайним викликом має відповідати надзвичайна політика і надзвичайна підтримка з боку міжнародних партнерів України. Уряд має мобілізувати більше ресурсів для покращення свого фіскального становища, щоб країна могла фінансувати величезні військові видатки і забезпечувати основні державні видатки у зруйнованій війною економіці. Фіскальний дефіцит становить близько 5 млрд дол. США на місяць, або біля 30% довоєнного місячного ВВП.

Отже, щоб уникнути економічної катастрофи, союзники України повинні терміново переказати більші суми допомоги. Крім того, слід розширити базу донорів, включивши в неї не лише уряди, але й корпоративний сектор та неурядові організації. Можливо, бізнес, який суттєво допомагає Україні, міг би отримувати «бонуси», які згодом можна було би використати на етапі відбудови [1].

Нинішня ситуація в країні є найскладнішою, але Україна не одна у цій війні. Підтримка з боку союзників України є надзвичайно важливою не лише для існування країни, але й для майбутнього світового порядку та безпеки. Економічна і військова допомога Україні – найкраща інвестиція в мир.

Донори повинні взяти на себе зобов'язання задовольняти нагальні гуманітарні потреби, які стрімко зростають у всьому світі. Лише Всесвітній продовольчій програмі не вистачає понад 10 мільярдів доларів із майже 22 мільярдів доларів, необхідних у 2022 році для того, щоб прогодувати найбільше потребуючих у понад 80 країнах. Цю прогалину, яка постійно збільшується через глобальну інфляцію, необхідно терміново заповнити.

Слід засвоїти уроки цієї кризи та інвестувати в програми сталого розвитку і підвищення стійкості, щоб захиститися від майбутньої відсутності продовольчої безпеки.

Список використаних джерел

1. Тривала війна стає все більш вірогідною. Яка економічна політика потрібна Україні? URL: <https://www.epravda.com.ua/>
2. Resources for Executives and Their Teams Amid russia's Invasion of Ukraine. URL: <https://www.gartner.com/en/topics/russia-ukraine-executive-response>
3. Russia's war against Ukraine should trigger structural solutions to food insecurity. URL: <https://ecdpm.org/talking-points/russia-war-ukraine-trigger-structural-solutions-food-insecurity/>
4. The impacts and policy implications of russia's aggression against Ukraine on agricultural markets. URL: <https://www.oecd.org/>
5. Ukraine economic shock. URL: <https://www.eib.org/en/stories/ukraine-trade-inflation>
6. Ukraine / russia: As War Continues, Africa Food Crisis Looms. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/04/28/ukraine/russia-war-continues-africa-food-crisis-looms>

Леонтович Сергій,
канд. екон. наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
Кір'ян Світлана,
канд. екон. наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»

ПОДАТКОВІ НОВАЦІЇ ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: податки, бюджет, економіка бізнесу, воєнний стан.

Serhii Leontovych,
PhD in Economics,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovsky, Kyiv
Svitlana Kirian,
PhD in Economics, Associate Professor,
Private Higher Educational Establishment
«European University», Kyiv

TAX INNOVATIONS IN MILITARY CONDITIONS AND THEIR IMPACT ON ECONOMIC ACTIVITY

Keywords: taxes, budget, business economics, martial law.

Початок повномасштабної військової агресії та введення воєнного стану практично з перших днів визначили необхідність перебудови фіскальної політики держави. У частині оподаткування здійснюється постійний моніторинг та приймається ряд законодавчих актів щодо адаптації ведення бізнесу, порядку оподаткування та адміністрування доходів.

За даними Інституту стратегічних досліджень [2], стійкість економіки України з початком повномасштабної військової агресії визначається наявними фінансовими резервами громадян, бізнесу та держави. Для оптимізації їх обсягів, були схвалені «пакети» безпрецедентно радикальної та ліберальної податкової реформи. До Податкового кодексу України внесені зміни до законів України від 03.03.2022 р. № 2118-IX, від 15.03.2022 р. № 2120-IX та від 24.03.2022 р. № 2142-IX. Основні новації: право на застосування спрощеної системи оподаткування III групи за ставкою 2 % суб'єктами господарювання (з доходом до 10 млрд грн); ФОПи – платники єдиного податку I та II груп отримали право не сплачувати єдиний податок; запроваджено новий механізм справляння диференційованої рентної плати за видобування природного газу; скасовано акциз та знижено

ставки ПДВ на пальне та на внутрішні перевезення авіатранспортом з 20 % до 7 % та ін.

Податкові новації найбільше проявляють себе в бюджетному механізмі [4]. Аналіз виконання доходної частини Державного бюджету за січень-серпень 2022 року з відповідним періодом 2021 року свідчить, що загальні доходи бюджету зросли на 26%, проте податкові надходження зменшились на 12%; неподаткові надходження зросли на 21%; доходи від надходжень з ЄС та урядів іноземних держав зросли у 6 разів. Як вплинули заходи законодавчих новацій на динаміку податкових надходжень Держбюджету показано на рис. 1.

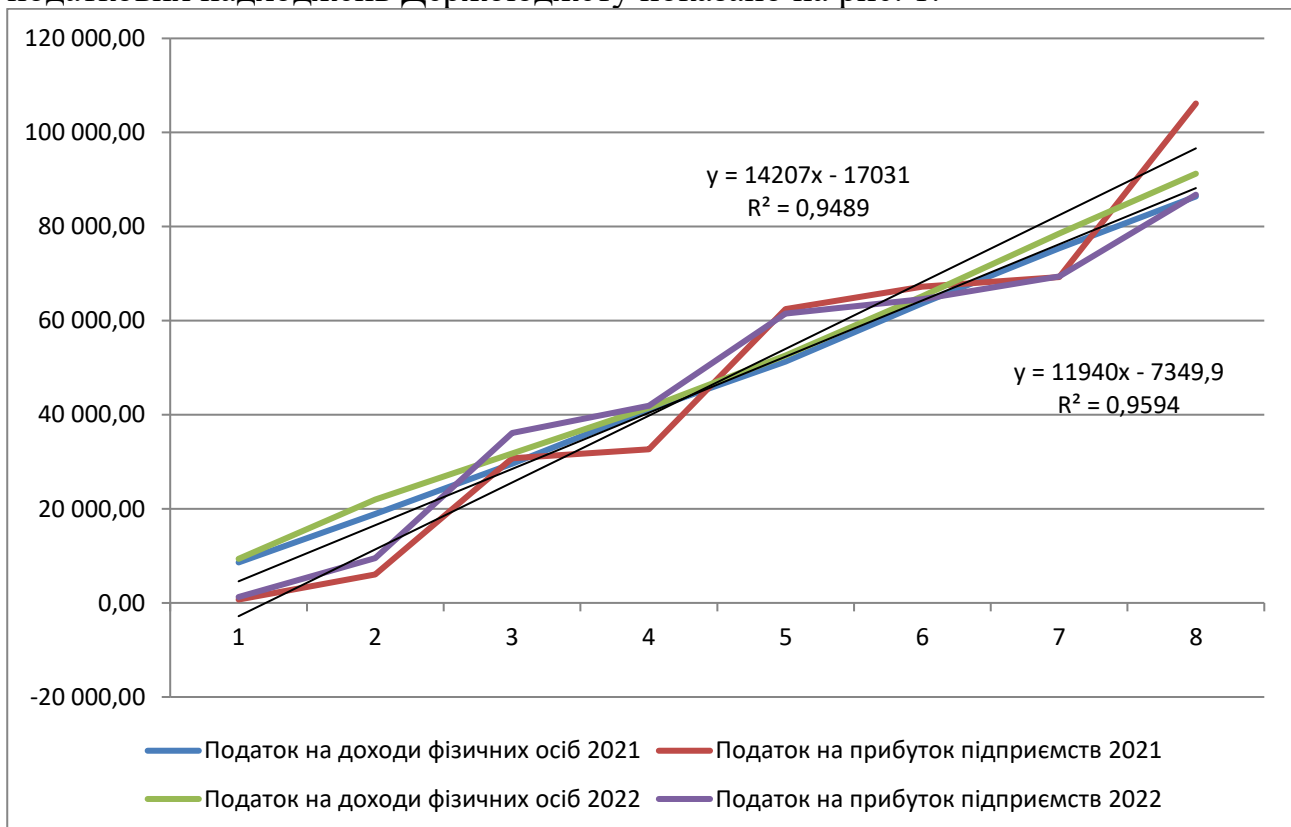

Рис.1. Динаміка та структура податкових надходжень Державного бюджету за січень-серпень 2021-2022 рр., млн. грн [3].

Джерело: побудовано авторами.

Реакція бізнесу та підприємництва на податкові новації в частині податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податку на прибуток підприємств (ППП) виявилась наступною. ПДФО демонструє помірний ріст у 2022 р. – на 9% у січні та на 5% у серпні проти аналогічних періодів 2021 р. ППП характеризується спадом, у січні 2022 р. мав ріст 6% проти 2021 р., але знизився на 18,3% у серпні. Лінії тренду, приведені на рис. 1, підтверджують (за R^2) значну достовірність залежностей. Податкові надходження від доходів громадян були відносно стійкі, а зниження надходжень від бізнесу, ймовірно, спричинено його значними втратами та податковим тиском.

Падіння динаміки податкових надходжень від юридичних осіб у 2022 р. в перші місяці війни за дослідженнями Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА) спричинено припиненням діяльності майже половини підприємств [1], а також:

зростанням цін та збільшенням курсу гривні; граничним строком сплати податків та зборів (не пізніше 31.07.2022); неможливістю платників ПДВ зменшити податкове зобов'язання на суму податкового кредиту через окремих контрагентів, які перейшли на спрощену систему 2 %; скасуванням з 01 липня 2022 р. низки митних пільг із оподаткування при ввезенні товарів платниками єдиного податку – неплатниками ПДВ; незначним відшкодуванням ПДВ [2].

Станом на кінець серпня 2022 р. за статистикою Національного банку України (НБУ) [3], у структурі державних видатків 37% припадало на оборону, 19% на соціальний захист та соціальне забезпечення, 16% на громадський порядок, безпеку та судову владу, 9% на загальнодержавні функції. Спостерігався значний дефіцит бюджету, а покрити понад 30% видатків на оборону можливо лише з внутрішніх джерел. Частково перераховане і стало причиною наростання фіскального тиску на бізнес.

Проте і в умовах дії воєнного стану бізнес не втрачає оптимізму. Зокрема, результати опитування «Прогнози бізнесу на 2023 рік», проведеного асоціацією у партнерстві з Райффайзен Банк за аналітичної підтримки Gradus Research [1] свідчать, що майже половина компаній – членів ЄБА прогнозують позитивну динаміку розвитку свого бізнесу в 2023 році, так, 58% респондентів очікують зростання доходів у гривні, і 43% – у натуральному виразі. Більшість компаній адаптувалися до ситуації й намагаються працювати хоча б для забезпечення безперервності своєї діяльності й виконання зобов'язань перед співробітниками та партнерами. Крім того, цьому сприяли надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт, транспортний безвіз з ЄС, відстрочення сплати податків і митних платежів та подання звітності, низка дерегуляційних ініціатив уряду.

Таким чином, податкові новації періоду воєнного стану здійснюють значний вплив на економічну діяльність підприємств та розвиток бізнесу. Уряд намагається стимулювати економічну діяльність, шляхом спрощення регулювання та реорганізаційних змін. Разом з цим, залишається потреба у нарощуванні обсягів надходжень до бюджету для здійснення своєчасних видатків, насамперед на потреби оборони і соціального забезпечення, що спричиняє тиск на бізнес.

Вибудовується чітка низка стратегічних і оперативних змін державного регулювання фіскального і адміністративного спрямування. Як наслідок, відбувається переформування складових балансу фінансових ресурсів для підприємництва засобами податкової та фінансової політики. Для підвищення ефективності цього процесу необхідна більша прогнозованість і прозорість дій Уряду, усталеність процедур фіскального регулювання, більш виважені процеси формування правового поля на період дії воєнного стану та поствоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Зростання попри війну: чого очікує бізнес від держави для розвитку в 2023 році. URL: <http://surl.li/dgsgz> (дата звернення: 16.09.2022).
2. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні. URL: <http://surl.li/dgrza> (дата звернення: 16.09.2022).
3. Сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 16.09.2022).
4. Serhii Leontovych, Nataliia Semenyshena, Svitlana Kirian (2022). Budget important regulations of the economy Ukraine in military conditions : Actual issues of security management during martial law. University of Management of security in Košice.

Литвиненко Тетяна,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОСВІТА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Ключові слова: втрати освіти від воєнної агресії, національна безпека, вплив освіти на національну безпеку, освітня складова безпеки.

Tatiana Lytvynenko,
PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

EDUCATION IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION

Keywords: loss of education from military aggression, national security, influence of education on national security, educational component of security.

Ще не всі окуповані росією території звільнені від ворога, а Україна вже дбає про післявоєнне відродження країни, підраховує прямі та непрямі збитки від віроломної агресії та складає плани відродження та модернізації країни. Робоча група з аудиту збитків Національної ради з відновлення України від наслідків війни зазначила, що «однією з найбільших постраждалих за кількістю зруйнованих, пошкоджених та втрачених об'єктів інфраструктури стала сфера освіти. Загалом внаслідок війни постраждало понад 2 тисячі освітніх закладів. Крім цього війна в багатьох регіонах зупинила навчальний процес в освітніх закладах, а державу змусила скоротити видатки на цю сферу з держбюджету, аби спрямувати частину “освітніх” коштів на більш термінові потреби держави (передусім оборону, ліквідацію наслідків руйнувань, та збільшені потреби у соціальному захисті)»[1, с.19-20]. Прямі задокументовані збитки від руйнувань закладів освіти складають \$3,5 млрд. Загальні непрямі втрати галузі освіти оцінюються в 2,1 млрд. дол., з яких майже 1,6 млрд. дол. становить скорочення видатків загального фонду бюджету за освітніми програмами, а 485 млн. дол. непрямих втрат припадає на втрати приватних освітніх закладів через зупинення діяльності внаслідок пошкоджень, безпекової загрози, окупації, а також внаслідок спаду споживчого попиту через переміщення населення та спаду доходів. За попередньою оцінкою відновлення освітньої галузі потребує 4,4 млрд. дол.

Увага до освітньої сфери зумовлена тим, що відновлення та модернізація української освіти є критичною складовою відновлення української економіки в цілому і підвищення рівня національної безпеки. Це зумовлене не лише необхідністю відновлення матеріальної складової освіти, а й тим, що освіта є

рушійною силою соціального та економічного прогресу, відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні людського капіталу, без якого неможливо бути серед числа розвинених країн в епоху інформаційного суспільства. Освіта лежить в основі формування людського капіталу, адже формує знання та вміння, загальні та фахові компетентності, необхідні для створення доданої вартості для економіки і доходи для власників людського капіталу. За недавніми оцінками Світового банку відомо, що в Україні на людський капітал припадає лише 34% загального національного багатства, тоді як у країнах із нижчим за середній рівень доходів його частка сягає 51%, а по регіону Європи та Центральної Азії (ЕСА) — 62% [2, с.4]. В Україні внесок людського капіталу в національне багатство значно нижче, ніж у багатьох країнах світу. Вже таке становище вимагає посилення уваги до стану освіти.

Освіта є також важливою складовою національної безпеки країни в цілому. Незважаючи на те, що в Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом президента 14 вересня 2020 року № 392/2020 [3] зазначено, що одним з пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу, що досягається зокрема через модернізацію освіти і науки варто зауважити, що дана проблема належним чином не розроблена, попри очевидну взаємопов'язаність освітньої та безпекової царин і потребує уваги.

Важливе значення для здійснення конкретних кроків в сфері освіти як складової національної безпеки є проблема вимірювання кількісного впливу освіти на національну безпеку. Однією із спроб такого вимірювання є виявлення зв'язку між освітою і важливими показниками безпекового рівня соціально-економічного життя, що зазначене в табл. 1.

Дані таблиці показують, що група областей, в якій найвища частка студентів в закладах вищої освіти III-IV рівнів акредитації характеризуються найвищими показниками рівня ВВП на душу населення, доходами в розрахунку на 1 особу, рівнем відвідування музеїв в розрахунку на 100 осіб, найнижчим рівнем безробіття, захворюваності на активний туберкульоз, частки засуджених у структурі населення, викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Таким чином можна зробити висновок, що рівень освіченості людей значною мірою визначає не лише власний інтелектуальний потенціал особистості, а й служить основою підвищення рівня національної безпеки в цілому. Недарма Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень «Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії» акцентує увагу та тому, що військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти [5].

Таблиця 1

Вплив освітньої безпеки на національну безпеку за окремими показниками

Групи областей зарівнем охоплення населення вищою освітою, %	Кількість областей в групі	Частка студентів ЗВО III-IV рівня акредитації в структурі населення, %	Виробництво ВВП на душу населення, тис.грн.	Доходи населення в розрахунку на 1 особу, тис. грн.	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	Відвідування музеїв в розрахунку на 100 осіб, випадки	Захворованість на активний туберкульоз в розрахунку на 100 тис. населення	Частка засуджених у структурі населення, проміле	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, тис. т.
I	9	1,3	38,3	36,4	11,8	16	74,5	1,9	108,9
II	10	2,4	47,5	43,0	9,8	25	63,3	2,0	118,4
III	5	4,1	48,3	45,5	8,7	29	64,8	1,7	75,0

Джерело: складено автором за [4, с. 209]

Військова агресія змусила переглянути питання про шляхи забезпечення національної безпеки країни. Проте зміцнення національної безпеки не може зосереджуватись лише на військових аспектах, зброєю, що зміцнює безпеку країни є й освіта. Визнання цього варто враховувати при формуванні шляхів зміцнення національної безпеки країни. Фінансування на здійснення модернізації повинно враховувати потреби не лише військового сектору, а й освіти. Освіта, як і багато інших галузей національної економіки, відстають від потреб сучасного розвитку країни і потребує реформування. Але при визначенні пріоритетів розподілу фінансових та матеріальних ресурсів на післявоєнне відновлення та модернізацію всіх сфер життя країни освіту не можна підтримувати за залишковим принципом. Якщо освіта не буде відновлена й реформована, можна під сумнів ставити успішність досягнення необхідного рівня національної безпеки в цілому. І реформування й розвиток освіти, і потреба зміцнення національної безпеки країни повинні дати відповідь на одні і ті ж виклики: підвищити якість людського капіталу в умовах посилення впливу технологічних, демографічних, міграційних процесів; забезпечити основу технологічної модернізації і цифрової трансформації всіх галузей; зробити освіту інструментом збереження сталого розвитку суспільства в умовах високої невизначеності майбутнього і прискорення змін у всіх сферах життя.

Список використаних джерел

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. Автори звіту: Київська Школа Економіки спільно з Міністерством розвитку громад і територій, у співпраці з іншими органами державної влади, за координації Міністерства реінтеграції

тимчасово окупованих територій. - URL:https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

2. Дослідження сфери освіти в Україні. До більшої результативності, справедливості та ефективності - URL:https://documents1.worldbank.org/curated/en/790931568661644788/pdf/Overview.pdf?fbclid=IwAR18SohI4nywt6qzgpVofwK8GI_FgLjD_Cqt8iGoc4wgETV8_R8NacCo.

3. Стратегія національної безпеки України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

4. Живко З. Б., Кухарська Л. В. Освіта в системі національної безпеки країни. Вчені записки Університету «КРОК» №2 (54), 2019, с. 205-211.

5. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії: аналіт. доп. / Іщенко А. Ю., Зубченко С. О., Карпенко М. М., Лозовий В. С., Черненко Т. В. К. : НІСД, 2017. 44 с.

Лісна Дар'я,
студентка,
Бобирь Ольга,
канд. екон.наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ТА ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ В УКРАЇНІ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ СТАГНАЦІЙНИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ

Ключові слова: мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, соціальна політика, державні соціальні гарантії.

Darya Lesna,
Student,
Olga Bobyr,
PhD, Associate Professor,
Dnipro National University named after Oles Honchar

ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF THE MINIMUM WAGE AND LIVING WAGE IN UKRAINE TO OVERCOME ECONOMIC STAGNATION PHENOMENA

Keywords: minimum wage, living wage, social policy, state social guarantees.

Мінімальна заробітна плата і прожитковий мінімум є основними гарантованими державою соціальними стандартами, які потребують постійного вивчення і вдосконалення, особливо в умовах кризових явищ останніх двох 2020-2022 років. Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може встановлюватися оплата за виконану працівником місячну норму робіт.

Запровадження мінімальної заробітної плати має на меті досягнення чотирьох основних цілей: усунення надмірної експлуатації робітників, які виконують прості роботи; протидія недобросовісній конкуренції, яка досягається за допомогою різкого зниження заробітної плати; підвищення найнижчих рівнів заробітної плати з метою підвищення загального рівня оплати праці; координація починань соціальної політики у галузі перерозподілу національного доходу, а також економічної політики, пов'язаних з розвитком економіки [1, с.15].

Прожитковий мінімум, як відомо, є стандартом для обґрунтування встановлення основних державних соціальних гарантій, надання державної соціальної допомоги та регулювання оплати праці і інших доходів населення. Залежно від прожиткового мінімуму для працездатних осіб встановлюється мінімальний розмір заробітної плати, від прожиткового мінімуму для осіб, які

втратили працездатність – мінімальний розмір пенсії, а розміри соціальної допомоги та інших соціальних виплат залежать від прожиткового мінімуму відповідної соціально-демографічної групи населення. Він також впливає на регулювання системи оплати праці і інших видів доходів. Разом з тим, прожитковий мінімум є абсолютним критерієм для визначення рівня бідності.

Динаміку співвідношення рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму в Україні представлено на рис. 1.

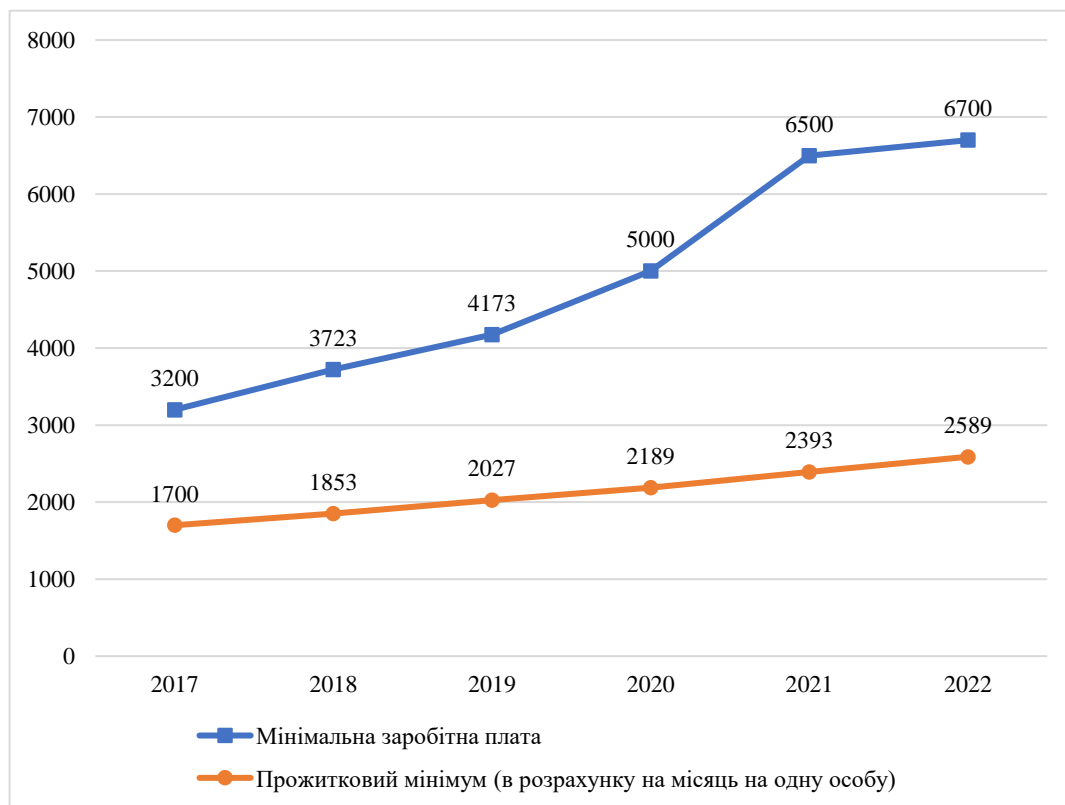

Рис. 1. Динаміка прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати в Україні за 2017–2022 рр.

Джерело: складено авторами.

Таким чином, маємо наступні висновки. Показник прожиткового мінімуму (в розрахунку на місяць на одну особу) характеризувався зростаючою тенденцією. У 2022 році значення показника зросло на 34,33 % у порівнянні з 2017 роком [2, 3].

Мінімальна заробітна плата постійно зростала протягом 2017 – 2022 років. У 2021 році ми можемо спостерігати суттєве збільшення показника на 1500 грн. (на 23,08 %). У 2022 році мінімальна заробітна плата зросла на 52,24% у порівнянні з 2017 роком.

Мінімальна заробітна плата тісно пов'язана з прожитковим мінімумом, тому при дослідженні її розміру, варто оцінити співвідношення наведених показників. Наприклад, у 2017 році показник складав 188%, у 2020 році – 228%, а у 2022 році – 258 %. Тобто, спостерігається зростання співвідношення даних показників протягом останніх 6 років [3].

І хоча, дійсно, аналіз показників мінімальної зарплатні та прожиткового мінімуму в Україні протягом 2017-2022 років значно зріс, але це, нажаль, далеко не перекиває тих фінансових потреб, які на сьогодні мають місце для пересічних громадян України, адже військові дії і спричинені ними делокації населення і трансформаційні зміни в регіональній економіці. В таких обставинах недофінансування, коли ціни на основні предмети вжитку стрімко зростають, постає необхідність відповідного поточного моніторингу і перегляду, в першу чергу, споживчого кошика і прожиткового мінімуму і приведення їх до реальних цін. Це дасть змогу мінімізувати невідворотні стагнаційні процеси, спричинені форс –мажором війни та пандемії, оздоровить регіональні економіки в країні, поживавить рух фінансових ресурсів у фінансовій системі держави. Крім того, доцільно було б відмовитися від надмірних пересторог в роботі малого та середнього бізнесу, відмінивши окремі обмеження у здійсненні господарської діяльності для поживавлення економіки.

Список використаних джерел

1. Безтелесна Л. І., Пивоварчук Л. В. Інституційне забезпечення реалізації соціальних гарантій держави: монографія. Київ: Кондор-Видавництво, 2017.– 196 с.
2. "Щодо удосконалення Закону України "Про прожитковий мінімум". Аналітична записка НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-udoskonalennya-zakonu-ukraini-pro-prozhitkoviy-minimum>
3. Україна у цифрах і фактах. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Лозова Анна,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Клименко Вікторія,
канд. екон. наук, доцент,
Національний авіаційний університет,
Кожолянко Ігор,
магістр,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РЕГІОНАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ТРАНСПОРТНО- ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Ключові слова: регіональна трансформація, ринок транспортно-логістичних послуг, цифрова трансформація, регіон, «розумний» транспорт.

Lozova Ganna,
PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Klymenko Viktoriia,
PhD, Associate Professor,
National Aviation University
Kozholianko Ihor,
Master's student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

REGIONAL TRANSFORMATION OF THE MARKET OF TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICES IN UKRAINE DURING THE PERIOD OF MILITARY AGGRESSION

Keywords: regional transformation, market of transport and logistics services, digital transformation, region, "smart" transport.

Повномасштабне російське вторгнення у 2022 року спричинило важкі втрати для України, насамперед – це людські жертви та масові вбивства мирного населення та військових, руйнація економіки, бізнесу та інфраструктуру. Станом на 24 вересня 2022 року 70% українців фінансово постраждало через повномасштабну війну [1]. За оцінками експертів, Україна вже втратила 30-50% виробничих потужностей, що розташовані на півдні та сході країни. Лише 1% українських компаній досі не понесли збитків через воєнні дії [2]. Вартість відбудови України та її економіки, за оцінками Світового банку, Єврокомісії та українського уряду, сягає близько 349 мільярдів доларів США [3].

Російсько-українська війна щодня болісно позначається на всій світовій економіці. Ставить нові важкі виклики для глобальних ринків, в тому числі ринку транспортно-логістичних послуг. Через запровадження багатьма країнами, зокрема: країнами ЄС, США, Великобританією, Канадою, Норвегією, Японією санкцій проти росії суттєвих змін зазнала міжнародна логістика, фактично призупинилися експортно-імпортні відносини та вантажопотоки до та з росії. Іншими країнам світу через закриття свого повітряного простору для росії довелося вибудовувати нові логістичні маршрути, які значно збільшили час вантажоперевезень та їх вартість.

В умовах погіршення економічної ситуації внаслідок російсько-української війни в усіх країнах світу гостро постає питання виживання транспортно-логістичних підприємств, забезпечення їх стійкості та конкурентоспроможності в сучасному світі. Особливі виклики постали перед українськими транспортно-логістичними підприємствами, оскільки вони мають забезпечити надійну та безпечну логістику для доставки зброї та обладнання для Збройних сил України, гуманітарної допомоги та медикаментів в Україну в умовах значного руйнування транспортної інфраструктури (знищення аеропортів, блокади морських портів, руйнування українських автодоріг та мостів, бомбардування росією залізничних колій). Окреслене коло проблем вимагає нових підходів до регіональної трансформації ринку транспортно-логістичних послуг України, в тому числі цифрової трансформації на рівні регіонів для забезпечення національної конкурентоспроможності.

Ринок транспортно-логістичних послуг представляє собою систему організаційно-економічних, комерційно-правових, фінансових та інформаційних відносин між усіма його учасниками з приводу здійснення повного спектру операцій з матеріальними потоками (завантаження-розвантаження, зберігання (розфасовка, комплектація, упакування, складування), страхування, митне оформлення, розрахункові операції, інформаційно-документальне забезпечення) щодо транспортування вантажів і пасажирів для обслуговування потреб економіки як на місцевому та регіональному, так і національному та міжнародному рівнях.

Російське вторгнення в Україну кардинально змінило тренди на міжнародному ринку транспортно-логістичних послуг. Так, до 24 лютого 2022 року основними чинниками, що впливали на ринок, були: розбудова транспортної інфраструктури, оптимізація ланцюгів поставок, розширення номенклатури (асортименту) вантажів та географії перевезень під впливом глобалізації світової економіки, глобальна пандемія COVID-19. Російсько-українська війна актуалізувала нові тренди та тенденції як для міжнародного, так і українського транспортно-логістичного ринку. Через ведення бойових дій, відбувається щоденне руйнування транспортної інфраструктури України як транзитної держави. Кораблі України з експортною продукцією систематично блокуються росією в Чорному морі. Нехтуючи морським правом, російськими військовими захоплюються в полон та беруться в заручники члени екіпажу торговельних суден. Зокрема, на території Маріупольського морського

торгівельного порту військовими російської федерації було взято в заручники членів екіпажу суховантажу «Blue Star-1» під прапором Ліберії [4].

Через введення міжнародних санкцій щодо росії та білорусі відбулися суттєві зміни на ринку повітряних, морських, автомобільних та залізничних перевезень, у т.ч. контейнерних перевезень. Змінилась структура і географія вантажопотоків, а також склад основних гравців ринку. Через порушення міжнародних норм і правил постала проблема реструктуризації регіональних та міжнародних урядових організацій, що регулюють ринок транспортно-логістичних послуг. Насамперед йдеться про виключення росії з Міжнародної морської організації, Міжнародної організації цивільної авіації, Організації співробітництва залізниць та Дунайської комісії, оскільки росія нехтує питаннями безпеки на транспорті, руйнуючи транспортну інфраструктуру та обстрілюючи рухомий склад, мінуючи Чорне море та водні басейни річок, блокуючи порти, беручи в полон екіпажі торговельних суден, приймаючи рішення про не повернення взятих в лізинг літаків та не маючи можливості проводити обслуговування повітряних суден внаслідок відсутності запасних частин та обладнання для авіакомпаній. Наприклад, у квітні 2022 року відбулося засідання керівних органів Організації співробітництва залізниць для обговорення питань припинення перевезень з росією та виключення її представників від участі у міжнародних організаціях, і позбавлення права приймати будь-які рішення [5]. Війна в Україні, нові санкції призвели до збільшення часу транзиту та загального скорочення пропускної спроможності транспортної системи.

Провідні транспортно-логістичні компанії світу розробляють нові додаткові маршрути сполученням Європа-Азія. Зміна логістичних маршрутів відбувається також внаслідок перебоїв поставок певних товарів. Також виникла необхідність у побудові нових логістичних маршрутів для перевезення вантажів з України до Європи автомобільним та залізничним транспортом через блокування росією українських морських портів та зруйнування аеропортів. Війна в Україні викликала глибоку кризу в глобальних ланцюгах поставок.

Для подолання дії негативних факторів на український ринок транспортно-логістичних послуг нами запропоновано провести його регіональну трансформацію шляхом, насамперед, цифровізації транспортної системи та впровадження цифрових технологій на транспорті. Метою цифрової трансформації транспортної системи у регіонах є забезпечення безпеки дорожнього руху шляхом координації руху транспорту на дорогах, моніторинг небезпечних перехресть та транспортних магістралей, паркувальних майданчиків; виявлення порушень Правил дорожнього руху, керування роботою світлофорних об'єктів; оперативне реагування на аварії тощо.

Транспорт і логістика є тими галузями, на нашу думку, де економічний ефект від цифрової трансформації найвідчутніший. Транспортна система найбільш сприйнятна для впровадження таких цифрових технологій, як: інтернет речей, безпілотні та мобільні технології (самокеровані машини), технології

ідентифікації, блокчейн, великі дані, безпаперові технології, дрони (безпілотні літальні апарати), роботизовані системи, штучний інтелект і нейромережі.

Впровадження роботизованих систем є виправданим на автомобільному і залізничному транспорті для проведення регламентних робіт на станціях технічного обслуговування. Автоматизація транспортних процесів включає використання систем допомоги щодо керування транспортними засобами, так і програмного забезпечення транспортних перевезень (Transport management system (TMS)). Автоматизовані системи допомоги водієві щодо керування автомобіля представлені адаптивним круїз-контролем і функцією допомоги руху в межах смуги. Повна автоматизація включає також моніторинг навколишнього середовища та виявлення особливих умов водіння.

Цифровізація транспорту є однією з основних складових проекту «Smart City». ключовою ідеєю якого є створення «єдиного міста»; акценту увагу на такому типі міського розвитку, що стимулює, насамперед, підприємницьку діяльність (business-led urban development).

Отже, для цифрової трансформації транспортної сфери України на регіональному рівні доцільним є вдосконалення громадського транспорту для заохочення населення надання йому переваги над особистим транспортом. Реалізація проекту «розумний транспорт» допоможе більш ефективно використовувати транспорту мережу регіону, використовуючи інформаційні, комунікаційні та управлінські технології, вбудовані в транспортний засіб або об'єкт транспортної інфраструктури.

Доцільно розробити і впровадити регіональні дорожні карти цифрових трансформацій транспорту як одного з провідних секторів економіки та ключової сфери життєдіяльності. При цьому необхідно враховувати економічний розвиток, стан транспортної інфраструктури, підключеність до супутникового/оптичного інтернету, чисельність населення, вантажну базу кожного регіону.

Для здійснення заходів в межах реалізації програми цифрової трансформації транспортної системи у регіонах нами пропонується залучення головним чином коштів не тільки із державного бюджету та фінансування з боку українських підприємств на основі принципів державно-приватного партнерства, що досить важко реалізувати в умовах воєнного часу, але звернення до міжнародних організацій, залучення коштів країн-партнерів та міжнародних донорів.

Список використаних джерел

1. Пилипів І. Більше ніж 70% українців фінансово постраждало через повномасштабну війну – опитування. //Економічна правда. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/24/691827/> (дата звернення 23.09.2022).

2. Шевчук С. Вісім світових економістів пояснюють, як правильно відбудувати Україну після війни. URL: <https://forbes.ua/inside/dosvid->

povoennoi-evropi-ta-postkomunistichnoi-polshchi-antiprikladi-afganistanu-ta-iraku-rogooff-gorodnichenko-guriev-ta-aykhengrin-rozpovili-shcho-dopomozhe-shvidkiy-rekonstruktsii-ukraini-12042022-5385?utm_source=Telegram&utm_medium=post (дата звернення 23.09.2022).

3. Салліван А., Ржеутська Л. Як війна вплинула на економіку України.// Електронний ресурс]. URL: DW <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916> (дата звернення 23.09.2022).

4. Денисова Л. Російські окупанти захопили в полон екіпаж ще одного судна. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/rosijski-okupanti-zakhopili-v-polon-ekipazh-shche-odnoho-sudna-denisova.html> (дата звернення: 23.09.2022).

5. ОСЗ може розглянути питання ізоляції РЖД у квітні. URL: <https://www.railinsider.com.ua/osz-mozhe-rozglyanuty-pytannya-izolyacziyi-rzhd-u-kvitni/>(дата звернення: 23.09.2022).

6. Кабінет Міністрів України: Постанова від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 23.09.2022).

Лопушняк Галина,
д-р екон. наук, професор,
Кравчук Оксана,
канд. екон. наук, доцент,
Варіс Ірина,
канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНДУСТРІЇ 4.0 ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: Індустрія 4.0, Інтернет речей, штучний інтелект, розумні фабрики, хмарні обчислення.

Halyna Lopushniak,
Doctor of Sciences (Economic), Professor,
Oksana Kravchuk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Varis Iryna,
PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National University of Economics
named after Vadym Hetman

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF INDUSTRY 4.0 FOR THE NATIONAL ECONOMY

Keywords: Industry 4.0, Internet of Things, artificial intelligence, smart factories, cloud computing.

В сучасному світі країни з розвинутою економікою впроваджують концепцію Індустрії 4.0 (далі – І4.0), знаменуючи собою Четверту промислову революцію. Компанії все частіше застосовують інноваційні рішення, зокрема через «Інтернет речей» (далі – ІоТ), хмарні обчислення, мініатюризацію та 3D-друк, які забезпечать більшу сумісність і гнучкість промислових процесів, а також автономне та інтелектуальне виробництво. Фізичні компоненти промислового виробництва перетворюються за допомогою інтелектуальної цифрової мережі в кіберфізичні системи (далі – КФС), що дозволяє керувати виробничими процесами в реальному часі на великих відстанях і створювати індивідуальні продукти.

І4.0 має потенціал для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності національної економіки України, підвищення енергоефективності та ефективності використання ресурсів, а також захисту навколишнього середовища, що сприятиме, на нашу думку, її відновленню у післявоєнний період. У сукупності ці зміни призведуть до появи більш стійких

моделей виробництва та споживання і, таким чином, сприятимуть можливості для досягати економічного зростання та сталого розвитку. Проте наслідки І4.0 для зайнятості, створення та розподілу доходу погано досліджені, особливо її вплив на робочі місця. Посилення автоматизації виробничих процесів і витіснення працівників машинами, ймовірно, призведе до ліквідації рутинних видів робіт, зниження попиту на дешеву робочу силу в низькотехнологічному виробництві, посилення нерівності та спричинення міграції. Глобальне чисте скорочення робочих місць може бути особливо складним для України, де, на відміну від розвинутих економік, мільйони молодих людей щороку виходять на ринок праці. Водночас, при правильній освітній політиці, націленій на розвиток компетенцій І4.0 цей виклик може стати сильною стороною української економіки.

Порівняння викликів І4.0 для розвинених країн та для України свідчить про їх суттєву диференціацію (рис.1).

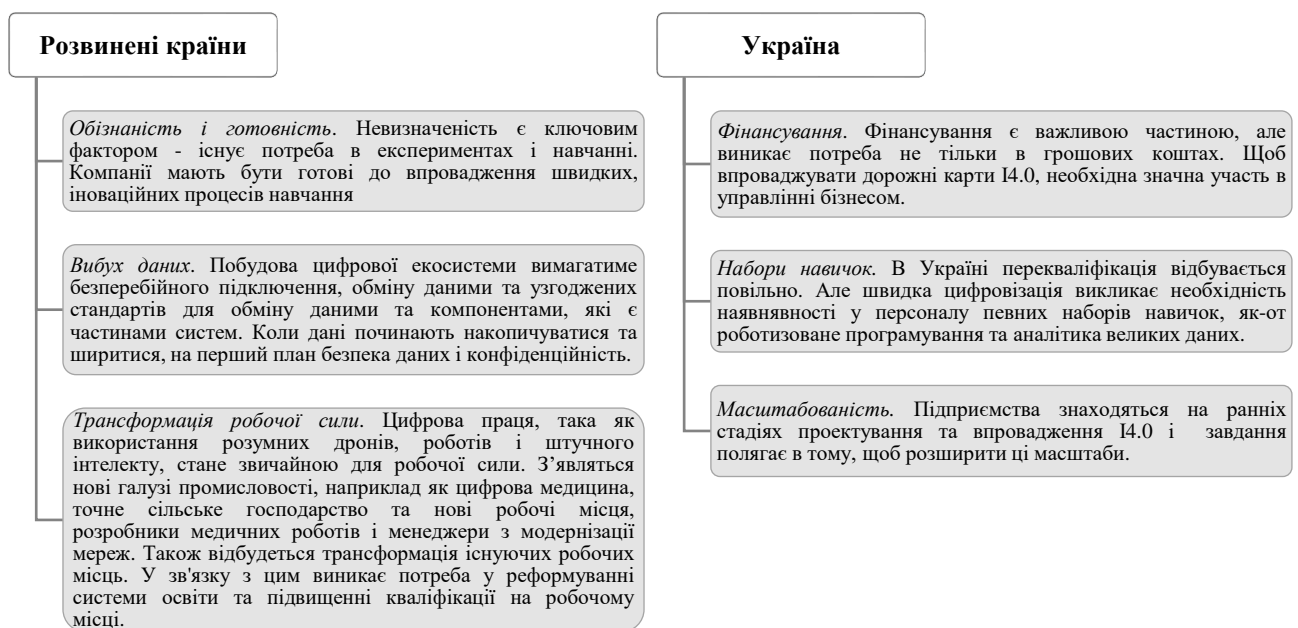

Рис. 1. Порівняння викликів І4.0 для розвинених країн та для України
Джерело: складено авторами на основі [1; 2]

Четверта промислова революція характеризується поєднанням цифровізації та автоматизації, щоб зробити машини розумними, інтерактивними та простими у використанні. Нові технології в таких умовах стають центральною частиною розвитку бізнес-середовища та мають суттєвий вплив на способи роботи та її організацію. Поява нових видів роботів, здатних взаємодіяти з людьми, стає тією технологією, яка доповнить людську діяльність, створить абсолютно нові комп'ютерні моделі. Традиційно автоматизацію розглядають як класично жорстку високовартісну систему. Але сьогодні її бачення стрімко змінюється рухаючись до невеликих модульних мереж підключених машин, які можуть реагувати на динамічні зміни вимог і, отже, надають абсолютно нові можливості використання автоматизації для малих та середніх підприємств в Україні. Для подолання розриву між інженерією та інформатикою, машинним навчанням і штучним інтелектом, потрібне підвищення рівня розвитку цифрових

компетентностей робочої сили. За їх наявності працівники зможуть претендувати на зовсім інші робочі місця набагато вищої якості, наприклад, розробники робототехніки та автоматизації, інженери інтелектуальних систем та екосистеми технологій автоматизації тощо. В найближчому майбутньому, на нашу думку, буде стрімко розвиватися виробництво програмного забезпечення в автоматизації як вид економічної діяльності.

Незважаючи на відсутність узгодженого визначення І4.0, електронний бізнес та електронне виробництво є її частинами, які розвиватимуться за допомогою ІоТ і хмарних обчислень. Стала залежність І4.0 від ресурсів та енергії впливатиме на роль України у виробництві, забезпеченні ресурсами та енергією. Для боротьби зі зміною клімату необхідне буде скорочення інтенсивності викидів вуглекислого газу на одиницю ВВП. І Україна в цьому плані не буде виключенням, тому потрібно виробляти національні стратегії водночас інноваційного та екологічного виробництва, для яких основними пріоритетами розвитку будуть енергозбереження та нові енергетичні транспортні засоби, енергетичне обладнання, сучасне залізничне обладнання, спрямовані на зменшення викидів вуглекислого газу.

Крім цього, при впровадженні І4.0 необхідне розроблення стандартів менеджменту, націлених на: розроблення інноваційних стратегій, узгоджених з цифровою трансформацією; налагодження регламентованого інноваційного процесу; сприяння організаційній культурі, яка підтримує інновації; прогнозування сфер діяльності, де відбуватиметься потенційно стрімке зростання; безпосередній розвиток цифрових та мобільних рішень перед підготовкою цифрової інфраструктури; підготовка цифрової інфраструктури та її модернізація; усунення бар'єрів з боку програмних продуктів та програмування для виходу на ринки, наприклад, глобальні; стимулювання ощадливих інновацій, тощо. Очевидно, що в таких умовах актуальним в Україні буде сприяння інноваціям шляхом: підвищення обізнаності про можливості І4.0 та доступні стандарти серед політиків та галузевих асоціацій; надання відповідних інструментів та методів оцінки інноваційного менеджменту, інноваційної стратегії, культури тощо; проведення навчання для фахівців та професіоналів з управління інноваціями.

Технічна допомога у розбудові потенціалу, передачі та поглинанні технологій є важливим аспектом для України. Технічне співробітництво має бути адаптоване до контексту, зокрема, мають бути організовані платформи для обміну інформацією та знаннями та передачі технологій, і може відігравати ще важливішу роль у допомозі країні період відновлення після війни отримати вигоду від І4.0. Процеси передачі знань і технологій в цих умовах будуть особливо важливі, тому необхідні спеціалізовані навчальні практики для кращого розумінні ключової сутності І4.0 та доступні технології, адекватні потребам відповідних ринків. Автоматизація повинна оцінюватися з суспільного, екологічного та етичного аспекту. І4.0 – це можливість для України перестрибнути технологічні хвилі. Хоча серед керівників вищої ланки є обізнаність про те, що таке І4.0, питання в тому, як її можна використовувати,

проте на разі необхідна тісна співпраці бізнесу і держави під час розвитку навичок І4.0, проведення навчання вузькопрофільних фахівців, наприклад, фахівців з управління інноваціями.

І4.0 може стати тим резервом для України, який у післявоєнний період сприятиме створенню нових підприємств, нових робочих місць і подальшому підвищенню рівня життя, як це зробили попередні промислові революції. Для досягнення цього необхідно підкреслити переваги І4.0 для людей, планети та процвітання; докласти значних зусиль для навчання та освіти робочої сили та підвищення її готовності працювати в І4.0; зробити технології доступними, щоб їх можна було використовувати в усіх регіонах країни; забезпечити цифрове залучення робочої сили; застосовувати індивідуальні підходи для підготовки до І4.0 для підприємств; використовувати потенціал І4.0 для боротьби зі зміною клімату та збереження навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Sustainability challenges and how Industry 4.0 technologies can address them: a case study of a shipbuilding supply chain / J. W. Strandhagen et al. *Production Planning & Control*. 2020. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.1080/09537287.2020.1837940> (date of access: 19.09.2022).

2. WEF. The global competitiveness report. How countries are performing on the road to recovery. Cologny/Geneva, 2020. 95 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf (date of access: 06.08.2022).

Мазур Наталія,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет водного господарства
та природокористування

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВСТУП-2022

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна позиція, ринок освітніх послуг, тимчасово переміщений заклад вищої освіти.

Nataliia Mazur,
PhD, Associate Professor,
The National University of Water and Environmental Engineering

TEMPORARILY DISPLACED HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS COMPETITIVENESS: ADMISSION-2022

Keywords: competitiveness, competitive position, educational services market, temporarily displaced higher education institution.

Однією з головних передумов високого рівня конкурентоспроможності національної економіки є ефективне функціонування ринку освітніх послуг. Ледь адаптувавшись до викликів COVID-19, вітчизняна вища освіта отримала нові загрози, зумовлені потужною хвилею російської військової агресії.

Уведення в офіційний обіг та закріплення на законодавчому рівні у 2019 році поняття «тимчасово переміщений заклад вищої освіти» [1] спричинено збройною агресією російської федерації проти України з 2014 року й, відповідно, антитерористичною операцією на Донбасі. З тимчасово окупованої території так званих ДНР, ЛНР та з Криму до населених пунктів на підконтрольній українській владі території виїхали 18 державних і один приватний заклад вищої освіти [2]. Переміщення ЗВО з південно-східних регіонів держави у 2022 році набуло ще більших і трагічніших масштабів. За офіційною інформацією [3], з метою створення безпечного освітнього середовища у травні 2022 року було завершено процес тимчасового переміщення закладів фахової передвищої та вищої освіти державної форми власності, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я та Міністерства культури та інформаційної політики України, з Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Переміщенню підлягали також відокремлені структурні підрозділи закладів фахової передвищої та вищої освіти усіх форм власності.

Дослідження присвячене потенційній конкурентоспроможності тимчасово переміщених ЗВО, які належать до сфери управління МОН, в контексті динаміки вибору їхніх освітніх програм вступниками у рік агресії з боку росії в порівнянні з закладами освіти, які функціонують у безпечних регіонах на постійній основі. На початковому етапі використано оприлюднені на момент аналізу дані щодо

вступників 2021 та 2022 років. Якщо у ЗВО – регіональних лідерів спостерігається помітний приріст або незначне зменшення кількості поданих вступниками заяв у порівнянні з минулим роком, то у більшості тимчасово переміщених закладів таке скорочення відбулося у 1,5-2,7 рази (Таблиця).

Ще більш гострим є питання конкурентоздатності ЗВО, переміщених у регіони, в яких зберігається високий рівень воєнної загрози: Приазовський державний технічний університет і Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (переїзд в м. Дніпро), Таврійський державний агротехнологічний університет (м. Запоріжжя), Херсонський державний аграрно-економічний університет (у м. Кропивницький) та інші.

З огляду на поточну доступність оприлюдненої інформації, досліджено потенційну конкурентоспроможність ЗВО за фактом подачі заяв абітурієнтами. Більш достовірну оцінку можна буде отримати на основі аналізу остаточного вибору вступників за кількістю зарахованих осіб. Варто зауважити, що освітні послуги розглянутих ЗВО у 2022 році приваблюють абітурієнтів з приблизно однаковим середнім рівнем підготовки на базі повної загальної середньої освіти.

Дестимуляторами попиту на освітні послуги вітчизняних ЗВО є скорочення потенційної кількості їх споживачів внаслідок вимушеної еміграції (за різними оцінками від початку повномасштабної агресії з України виїхали близько 7 млн осіб, 2 млн з яких – молодь), а також зниження рівня життя населення внаслідок втрати майна та джерел доходів.

Подальші дослідження конкурентоспроможності ЗВО будуть зосереджені на аналізі показників зарахування вступників, у т. ч. в розрізі освітніх програм /спеціальностей, рівнів вищої освіти, кількості та заповнення бюджетних місць, вартості навчання та відповідності потребам вітчизняного ринку праці.

Потенційна конкурентоспроможність ЗВО III-IV рівнів акредитації (за результатами вибору вступників у 2021-2022 рр.)

Тимчасово переміщені ЗВО (населений пункт переміщення з території ДНР, ЛНР). Позиція в Консолідованому рейтингу ЗВО України 2022	Ліцензійний обсяг, місць /пропозицій	Всього подано заяв	Середній бал ¹	Населений пункт тимчасового переміщення. ЗВО – лідери в регіоні. Позиція в Консолідованому рейтингу ЗВО України 2022	Ліцензійний обсяг, місць /пропозицій	Всього подано заяв	Середній бал ¹
<i>ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»</i> (м. Покровськ, Донецька обл.). 71-72	2022 – 2500/205; 2021 – 4964/253	2022 – 956; 2021 – 1562	2022 – 147.0; 2021 – 142.15/128.22	м. Луцьк. <i>Луцький національний технічний університет.</i> 76-78	2022 – 8009/728; 2021 – 13560/590	2022 – 12391; 2021 – 9196	2022 – 154.5; 2021 – 157.20/137.67
				<i>Волинський національний університет імені Лесі Українки.</i> 26	2022 – 4471/522; 2021 – 6921/404	2022 – 11875; 2021 – 13907	2022 – 159.2; 2021 – 164.53/145.11
<i>Донбаська державна машинобудівна академія</i> 91-92	2022 – 1920/367; 2021 – 3044/380	2022 – 905; 2021 – 1535	2022 – 152.1; 2021 – 147.37/128.53	м. Тернопіль. <i>Західноукраїнський національний університет.</i> 40	2022 – 10226/689; 2021 – 14124/972	2022 – 13468; 2021 – 11740	2022 – 157.3; 2021 – 170.61/142.75
<i>Донбаська національна академія будівництва і архітектури</i> (м. Краматорськ, Донецька обл.). 164-166	2022 – 2535/199; 2021 – 4332/219	2022 – 252; 2021 – 400	2022 – 150.6; 2021 – 139.03/121.67	м. Івано-Франківськ <i>Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.</i> 23	2022 – 8234/519; 2021 – 15202/549	2022 – 18099; 2021 – 21321	2022 – 158.8; 2021 – 169.66/142.86
<i>Херсонський державний університет.</i> 70	2022 – 4557/336; 2021 – 4035/464	2022 – 1834; 2021 – 4899	2022 – 155.2; 2021 – 155.28/139.53				
<i>Херсонський національний технічний університет.</i> 98	2022 – 2418/286; 2021 – 3708/391	2022 – 969; 2021 – 2969	2022 – 159.1; 2021 – 161.60/142.03	м. Хмельницький. <i>Хмельницький національний університет.</i> 59-60	2022 – 5135/531; 2021 – 6829/466	2022 – 8685; 2021 – 9428	2022 – 153.6; 2021 – 158.25/137.30
<i>Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»</i> (м. Старобільськ, Луганська обл.). 118	2022 – 9660/754; 2021 – 13858/901	2022 – 3794; 2021 – 4134	2022 – 153.8; 2021 – 142.40/129.59	м. Полтава. <i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».</i> 51	2022 – 4775/295; 2021 – 4903/254	2022 – 6168; 2021 – 5645	2022 – 162.4; 2021 – 160.55/141.21

¹2022 р. – середній конкурсний бал за переважуючою для ЗВО кількістю поданих заяв для вступу на освітній рівень «бакалавр» на базі повної загальної середньої освіти;
2021 р. – середній бал ЗНО для вступу на освітній рівень «бакалавр» на базі повної загальної середньої освіти на бюджет / на контракт.

Джерело: сформовано автором на основі оприлюднених даних [4; 5; 6].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.09.2022).
2. Деякі питання державних вищих навчальних закладів, переміщених з району проведення антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 935. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248633920> (дата звернення: 12.09.2022).
3. Заклади фахової передвищої та вищої освіти завершують процес тимчасового переміщення до безпечних регіонів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zakladi-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti-zavershuyut-proces-timchasovogo-peremishennya-do-bezpechnih-regioniv-ukrayini> (дата звернення: 12.09.2022).
4. #ВСТУП-2022. URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/> (дата звернення: 21.09-23.09.2022).
5. Вступ.ОСВІТА.UA. URL: <https://vstup.osvita.ua/> (дата звернення: 21.09-23.09.2022).
6. Консолідований рейтинг вишів України 2022 року. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/51741/> (дата звернення: 22.09.2022).

Махсма Марія,
д-р екон. наук, доцент,
Козлов Євген,
канд. філос. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: вища освіта, стандарти якості, конкурентоспроможність робочої сили.

Makhsma Mariia,
Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
Kozlov Yevhen,
PhD, Associate Professor,
State Higher Educational Institution "Kyiv National
Economic University named after Vadym Hetman"

THE DIRECTIONS OF IMPROVING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Keywords: higher education, quality standards, labor force competitiveness.

Події останніх трьох років постали серйозними викликами суспільству в цілому й економіці, зокрема. Тривала пандемія Covid-19 докорінно змінила господарську практику практично в усіх сферах економіки, перевівши понад 40% зайнятих на віддалену роботу. Сфера вищої освіти в Україні через карантини та локдауни майже повністю перейшла у дистанційний формат. На тлі нескінченних карантинних обмежень ще серйознішим викликом для нашої держави стала повномасштабна російська агресія, що розпочалася 24 лютого 2022 року, жахливими наслідками якої є: окупація близько 20% території, масова загибель мирного населення, руйнування значної частини об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, безпрецедентні за обсягами масштаби вимушеної міграції (близько 12 млн. осіб переміщено, з яких понад 7 млн. осіб – внутрішні мігранти) [1]. Безробіття сягає, за деякими оцінками, понад 45%. До кінця 2022 р. очікується падіння ВВП більше, ніж на третину [2]. Водночас, російська агресія, певною мірою, прискорила процеси інтеграції України до Євросоюзу. Навесні країна набула статусу кандидата в члени ЄС. У цих умовах система вищої освіти України повинна

орієнтуватися на стандарти якості вищої освіти ЄС, з метою підвищення конкурентоспроможності своєї робочої сили на європейському ринку праці.

Слід зазначити, що якість вищої освіти є одним з найважливіших пріоритетів політики ЄС, який закріплено на законодавчому рівні. Зокрема, у Договорі про функціонування Європейського Союзу (1992 р.) задекларовано, що Євросоюз сприятиме розвитку якісної освіти, заохочуючи співробітництво між державами членами та, у разі необхідності, підтримуючи та доповнюючи їх дії, водночас повністю поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання й організацію систем освіти та їх культурне і мовне розмаїття.

Для здійснення моніторингу та гарантування якості освіти в європейському освітньому просторі у 2000-х рр. була створена Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті (European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)). Асоціацією спільно з іншими організаціями було розроблено стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти – Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) [3]. Призначенням ESG є визначення орієнтирів та надання допомоги ВНЗ при розробці їх внутрішніх систем забезпечення якості, а також надання допомоги незалежним агенціям із забезпечення якості. Згідно зі стандартами, гарантування якості освіти здійснюється на інституціональному, національному та європейському рівнях. Основними принципами ESG є:

- автономія ВНЗ та відповідальність за якість наданих ними освітніх послуг;
- зацікавленість студентів, роботодавців, та суспільства у високій якості вищої освіти;
- захист інтересів суспільства щодо якості та стандартів вищої освіти;
- вдосконалення якості навчальних програм в інтересах студентів та інших бенефіціарів вищої освіти у Європейському просторі;
- ефективність організаційних структур, у межах яких здійснюються та підтримуються академічні програми;
- прозорість і зовнішня фахова допомога в процесах забезпечення якості;
- підтримка створення культури якості у ВНЗ;
- відкритість та підзвітність ВНЗ за державні і приватні інвестиції.

Крім того, система зовнішнього забезпечення якості повинна не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для досягнення якості освітніх послуг [3]. Усі країни Євросоюзу орієнтуються в організації вищої освіти на ESG.

Характерними особливостями системи вищої освіти в Євросоюзі є:

– болонська система, яка спрямована на створення єдиного європейського освітнього простору з єдиними принципами навчання, схожими освітніми рівнями, системами оцінювання тощо;

– дворівнева система вищої освіти — навчання в Європі в бакалавраті (Undergraduate) і магістратурі (Graduate). Перший етап (BA, бакалавр) триває три-чотири роки і дозволяє працювати за фахом, займати високі посади. Для наукової діяльності та викладання необхідно отримати ступені Mag. (Magіstr), Ph.D. (Кандидат наук), Dr. (Доктор наук);

– кредитно-модульна система: студент набирає конкретну кількість кредитів на кожному освітньому етапі;

– європейська система перезарахування залікових одиниць (ECTS) сприяє студентській мобільності. Обміни студентами, практики, стажування готують студентів до успішного працевлаштування, підвищують міжнародну конкурентоспроможність європейської освіти;

– європейська вища освіта орієнтована на розвиток здатності критичного мислення; чітко організовувати і виконувати свою роботу; відповідальності й ініціативності; здатності навчатися протягом життя; командної роботи тощо. Студентів навчають застосовувати аналітичні й дослідницькі навички.

Отже, аналіз прогресивної системи вищої освіти країн Євросоюзу дозволяє зробити висновок, що за основними наведеними вище критеріями українська система вищої освіти в цілому приведена до європейських стандартів. Разом з тим, актуальними заходами підвищення рівня якості вищої освіти України та забезпечення її конкурентоспроможності в Європейському освітньому просторі, на нашу думку, мають стати:

– удосконалення діючої системи акредитацій ВНЗ, періодичний перегляд критеріїв, показників, процедур оцінювання відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища;

– поліпшення діяльності Національного агентства забезпечення якості освіти в контексті спрощення процедур оцінювання, підвищення кваліфікації кадрового його складу;

– підвищення міжнародного рівня участі України у зовнішній системі забезпечення якості;

– розширення участі роботодавців в розробці робочих програм та процедурі контролю за якістю вищої професійної освіти;

– підвищення рівня участі студентів та інших беніфіціарів системи вищої освіти у національній системі забезпечення якості;

– здійснення постійного моніторингу якості вищої освіти з урахуванням європейського та вітчизняного досвіду;

– удосконалення рейтингової системи оцінювання забезпечення якості освіти вищими навчальними закладами;

– забезпечення доступності та прозорості інформації щодо якості вищої освіти на всіх рівнях для всіх зацікавлених учасників освітнього процесу.

Україна має власну національну систему вищої освіти, яка забезпечує високу якість підготовки фахівців і спеціалістів, підтвердженням чого є їх затребуваність на вітчизняному та міжнародному ринках праці. Водночас, підвищення їх конкурентоспроможності потребує подальшого вивчення та імплементації прогресивного загальноєвропейського досвіду щодо забезпечення якості вищої освіти. Разом з тим, впроваджувати європейські стандарти слід ретельно вивчивши та адаптувавши їх до українського освітнього простору, який має свою специфіку та славні традиції.

Список використаних джерел

1. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня - 10 червня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cherwnya-2022/> (Дата звернення 20.09.2022).
2. Падіння ВВП за підсумками 2022 року перевищить третину – прогноз НБУ. URL: <https://mind.ua/news/20243430-padinnya-vvp-za-pidsumkami-2022-roku-perevishchit-tretinu-prognoz-nbu>. (Дата звернення 20.09.2022).
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf. (Дата звернення 20.09.2022).

Мацур Сергій,
аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЙ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: контрольовані операції, трансфертне ціноутворення, бази даних, зіставність, діджиталізація.

Serhii Matsur,
PhD student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF CONTROLLED TRANSACTIONS IN THE DIGITALIZATION CONDITIONS

Keywords: controlled transactions, transfer pricing, databases, comparability, digitalization.

Швидкий розвиток сучасних технологій суттєво впливає на всі сфери економічного життя, в тому числі і на механізм оподаткування та податкового контролю суб'єктів підприємницької діяльності.

Вже зараз Податковий Кодекс України [3] отримує важливі оновлення, що прямо запроваджують та вимагають використання спеціалізованих технологічних рішень для цілей контролю різних аспектів оподаткування. Особлива увага приділяється трансфертному ціноутворенню та аналізу контрольованих операцій, з врахуванням викликів діджиталізації.

Трансфертне ціноутворення передбачає, що платник податку обґрунтує, що ціна в контрольованих операціях відповідатиме принципу «витягнутої руки» [1]. Тобто платник має довести, що умови здійснення контрольованих операцій не відрізняються від умов, що застосовуються між непов'язаними особами у зіставних неконтрольованих операціях. Звісно, найлегшим шляхом для платника, операції якого є контрольованими, проаналізувати внутрішні зіставні операції та порівняти умови таких операцій з умовами операцій, що потрапили під контроль відповідно до статті 39 Податкового кодексу України. Однак доволі часто виникають ситуації, коли у платника податків відсутні операції з іншими нерезидентами або ж такі операції є суттєво відмінними та не можуть бути використані як внутрішні зіставні операції.

В описаному вище випадку платник може звернутися до свого контрагента в контрольованій операції та попросити інформацію щодо

зіставних операцій з боку контрагента. Проте на практиці в абсолютній більшості випадків не вдається отримати дані від контрагента, оскільки запитувана інформація може містити елементи комерційної таємниці.

Для контрагентів, що не мають внутрішніх та зовнішніх зіставних операцій, податкові органи передбачили можливість використати загальнодоступні джерела інформації. В цьому дослідженні аналізуються комерційні бази даних, що допоможуть обґрунтувати контрольовані операції згідно з всіма вимогами Податкового Кодексу України.

Відповідно до Листа Державної Фіскальної Служби України від 29 жовтня 2015 року № 22908/6/99-99-19-02-02-15: «комерційні бази даних компаній, а саме Bureau Van Dijk (Orbis, TP Catalyst, RUSLANA), Інтерфакс (Спарк), ThomsonReuters, Bloomberg, можуть використовуватися як загальнодоступні джерела інформації про зіставні операції та осіб для встановлення відповідності умов контрольованої операції принципу "витагнутої руки" згідно з п. "б" пп. 39.5.3.1 п. 39.5 ст. 39 Кодексу.»

Дані комерційні бази умовно можна розділити на дві категорії – для товарних операцій і послуг та для нематеріальних операцій (відсотки, роялті тощо) [2]. В табл. 1 розглянемо детальніше інформаційні ресурси для обґрунтування товарних операцій.

Таблиця 1

Комерційні бази даних для обґрунтування товарних операцій та послуг

Назва бази даних	Опис	Приклади використання
«Ruslana»	Глобальна база даних, розроблена Бюро Ван Дайк (організація є одним з лідерів публікації бізнес інформації на європейському ринку). У даній базі міститься фінансова інформація по кожній компанії, що зареєстрована в Україні (містить також дані по інших пострадянських країнах).	Використовується для аналізу товарних операцій та послуг, коли стороною дослідження є платник податку.
«BvD Orbis»	Комерційна база даних, розроблена компанією «Bureau Van Dijk Electronic Publishing». База даних містить інформацію про більш ніж 300 мільйонів компаній по всьому світу: Західна і Східна Європа: 60 мільйонів компаній; Північна, Південна і Центральна Америка: 40 мільйонів компаній, Азія і Тихоокеанський регіон – 27 мільйонів компаній.	Використовується для аналізу операцій нерезидентів, коли стороною дослідження виступає контрагент
«TP Catalyst»	Електронна база даних, яка класифікує компанії згідно з Nomenclature statistique des Activités économiques dans la Communauté Européenne (Статистична класифікація економічної діяльності в Європейському співтоваристві) («НАСЕ») та містить інформацію про фінансові показники компаній.	Використовується для аналізу операцій нерезидентів, коли стороною дослідження виступає контрагент

Джерело: створено автором на основі [4],[5],[6].

Для обґрунтування нематеріальних та фінансових контрольованих операцій найпопулярнішими інформаційними ресурсами є бази даних ThomsonReuters, Bloomberg та RoyaltyRange. Опис даних ресурсів наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Назва бази даних	Опис	Приклади використання
Thomson Reuters Eikon	Комерційна база даних, що містить інформацію про фінансові операції у державному та корпоративному секторі різних країн	Використовується для обґрунтування фінансових операцій (нарахування відсотків за кредитами або позиками)
Bloomberg Professional	Інформаційна платформа для фінансистів, що надає фінансову аналітику, новини та дані в умовах реального часу	Використовується для обґрунтування фінансових операцій (нарахування відсотків за кредитами або позиками)
RoyaltyRange	База даних, що містить інформацію про ставки роялті у сфері інтелектуальної власності.	Використовується для обґрунтування операцій з нематеріальними активами (роялті, торгівельними марками тощо).

Джерело: складено автором на основі [7],[8],[9].

Таким чином, в умовах діджиталізації аналіз контрольованих операцій за відсутності надійної інформації про внутрішні зіставні операції компанії або контрагента більше не є проблемою у зв'язку з наявністю широкого переліку візькоспеціалізованих зовнішніх джерел інформації – баз даних.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С., Мацур С.М. Коригування параметрів зіставності операцій для цілей трансфертного ціноутворення // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2021. №1/45, 1т., С. 57-64.
2. Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для ТНК та податкових служб (22 червня 2010 року).
3. Податковий Кодекс України № 2755-V від 27.05.2022 із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законами № 2260-IX та № 2261-IX.
4. Романюк М.В. Трансфертне ціноутворення в податковій системі України // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України. – 2013. - С.15-17. 9
5. Сторінка інформаційної бази даних «Ruslana» [Електронний ресурс]. URL: <https://ruslana.bvdinfo.com>
6. Сторінка інформаційної бази даних «BvD Orbis» [Електронний ресурс]. URL: <https://orbis.bvdinfo.com>
7. Сторінка інформаційної бази даних «Thomson Reuters Eikon» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.refinitiv.com/>
8. Сторінка інформаційної бази даних «Bloomberg Professional» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bloomberg.com/professional/>
9. Сторінка інформаційної бази даних «RoyaltyRange» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.royaltyrange.com/>

Микитюк Оксана,
канд. екон. наук, доцент,
Онисенко Тетяна,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Петренко Катерина,
канд. екон. наук, доцент,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: ринок праці, працівник, зайнятість, воєнний період.

Mykytiuk Oksana,
PhD in Economics, Associate Professor,
Onysenko Tetiana,
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Petrenko Kateryna,
PhD in Economics, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

LABOR MARKET IN WAR AND POST-WAR PERIOD

Keywords: labor market, employee, employment, wartime.

Війна внесла не лише критичні зміни в наше буденне і розмірене життя, а й підвищила ризики та невизначеності зовнішнього середовища, створила бар'єри для вільного обігу робочої сили, знизила ефективність функціонування різноманітних інститутів ринку праці.

Своїм негативним впливом війна загострила проблеми у сфері внутрішнього та зовнішнього переміщення трудових ресурсів, що загострилось у зв'язку з масовими потоками еміграції, як коротко так і довгострокової. Це призвело до структурних змін на ринку праці, перерозподілу доходів, виникнення кризових станів через безробіття великої чисельності населення України. Ці процеси сприяють формуванню соціальної напруги в суспільстві, виникненню та посиленню почуття внутрішньої небезпеки у громадян нашої держави.

Суттєво поглибився дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Основними причинами зменшення попиту на робочу силу стала неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари

та послуги, які не відносяться до товарів щоденного вжитку, проблеми з логістикою через брак пального та невизначеність майбутнього. Також, війна стала причиною зниження заробітної плати працівників практично в усіх сферах економіки, оскільки пропозиція робочої сили стала суттєво переважати попит на неї. За прогнозами експертів, частка населення з доходами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, який для працездатних осіб у 2022р. становить 2 481 грн., може досягти 70% [1].

Особливо болюче відбиваються негативні наслідки війни на громадянах, що є висококваліфікованими працівниками, які займаються постійним професійним розвитком та вдосконаленням.

Український ринок праці відчув на собі нові віяння, пов'язані з наслідками воєнної агресії, розрухи та занепаду цілих регіонів.

З проблемами у пошуку та підборі персоналу у цих місцевостях стикнулися фармацевтичний ринок, продуктовий ритейл, медична та транспортна галузь тощо. Так, дослідження кадрових порталів показує, що незайнятих фахівців на ринку праці зараз стало значно більше, ніж раніше. З низки спеціальностей вже є дефіцит, пов'язаний саме з від'їздом людей за кордон або в інші регіони країни.

В той же час практично не відчули змін у можливостях працевлаштування та рівні і умовах соціального забезпечення, що пропонується роботодавцем, працівники професій, на які є попит у багатьох країнах світу. Так, загалом, до таких відносяться спеціалісти по інжинірингу, IT-сфері, лікарі, спеціалісти з туризму, логісти, екологи, хіміки, енергетики, нанотехнологи та сервіс-спеціалісти. Тобто, сфери, які стрімко розвиваються в багатьох європейських країнах і які постійно потребують кваліфікованих кадрів.

Але, в той же час, працівники кон'юнктурних спеціальностей також потребують постійного професійного навчання та зростання, навіть в такий важкий для країни період. Надзвичайно важко в період війни та повоєнний період організувати та реалізувати навчання та підвищення кваліфікації таких працівників. Тому необхідно по-новому поглянути на те, як відбувається мотивація та розвиток ринку праці, як роботодавців так і працівників. Отже, в умовах кризового середовища здатність до навчання — це шлях до успіху як для роботодавців, так і для окремих людей.

У динамічному ринковому середовищі важливо, щоб люди постійно розвивали свої навички, щоб залишатися привабливими для роботодавців, а компаніям дати можливість своїй робочій силі опанувати нові навички та адаптуватися до нових процесів, технологій та умов роботи.

Особливої уваги слід приділяти неформальним методам навчання, які не потребують дотримання усталених графіків навчання, затвердження програм та визнаних державою документів про освіту. Ефективність навчання дорослих у неформальній освіті вимагає різних підходів до реалізації цілей навчання і залежить від мотивації, рівня підготовленості,

прагнення навчатися, підвищувати свій професійний рівень. Неформальна професійна освіта більше орієнтована на індивідуальні особливості та потреби працівників різних спеціальностей. Джерелом неформальної освіти можуть бути книжки, газети, телебачення, Інтернет, онлайн мережі, які створюються у віртуальному середовищі, дистанційне спілкування, музеї, школи, інститути, власний досвід, досвід друзів, родичів.[2, с. 58].

У той же час, швидкі технологічні зміни, поширення цифрового бізнесу, дозволили розвинути такі інструменти для професійного навчання як тренінги, вебсемінари та вебінари, колоквиуми, онлайн сесії тощо. Такі методи навчання виявились оптимальним рішенням в умовах війни пошуку шляхів, щоб не витратити на підвищення кваліфікації багато часу та коштів.

Неформальна освіта працівників може бути ефективним інструментом для повного або часткового вирішення викликів сучасного світу, зокрема, навчання під час війни. Військові дії – це не лише обмеження свободи людини, фізичні та психологічні страждання, а й гуманітарні кризи, зокрема криза у всіх галузях економіки. Це проявляється в обмеженості доступу до закладів освіти та навчальних програм. І в цьому випадку єдиним вирішенням проблеми може стати розширення видів та форм реалізації освітніх ініціатив.

Сьогодні складно прогнозувати рівень зайнятості в Україні в повоєнний період, розподіл зайнятих по регіонах та потребу у тих чи інших спеціалістах на ринку праці. Але однозначно ситуація буде суттєво гіршою, ніж була до війни. Україні прийдеться вирішувати виклики повоєнного відновлення у сфері праці. І , якщо українські працівники зможуть підтримувати та вдосконалювати свій рівень професійної майстерності будь якими можливими методами, дозволить їм гідно конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках праці в повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>

2. Ніколенко, Л. Науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих. Післядипломна освіта в Україні. 2016. №1. С. 57-59.

Милянник Руслан,
аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

АКТУАЛЬНІ УПРАВЛІНСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В НОВИХ РЕАЛІЯХ

Ключові слова: управлінські компетентності, лідерство, конкурентоспроможність на ринку праці.

Ruslan Mylyanyk,
PhD student,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

ACTUAL MANAGEMENT COMPETENCES IN NEW REALITIES

Keywords: managerial competences, leadership, competitiveness in the labor market.

Динамічні зміни та непередбачуваність провадження трудової діяльності керівника в сучасних умовах вимагають оперативної адаптації моделі його поведінки до змін, пристосування до викликів та обмежень нової соціоекономічної реальності. Все це актуалізує необхідність формування універсальної моделі управлінських компетентностей, яка б відповідала сучасним тенденціям розвитку сфери управління. Актуальність дослідження управлінських компетентностей пояснюється, насамперед, відсутністю комплексного підходу до їх ідентифікації, необхідністю ґрунтовного дослідження в умовах нових викликів, зокрема, пов'язаних із поширенням пандемії COVID-19, тотальною цифровізацією, глобалізацією, воєнним станом тощо. Аналіз останніх наукових досліджень показав, що моделі управлінських компетентностей вже давно вийшли за рамки загальних компетентностей і включають в себе технічні, концептуальні та міжособистісні.

Управлінські компетентності – взаємопов'язані та взаємозалежні якості особистості, такі як: знання, вміння, навички професійної діяльності та володіння управлінськими технологіями та практиками. Їх можна визначити як певні здібності керівника, необхідні для виконання конкретних завдань в організації, які включають здатність виконувати виконавчі обов'язки в організації, уникаючи кризових ситуацій і оперативно вирішуючи проблеми, коли вони виникають. Ефективні управлінські навички є життєво важливими для будь-якої організації для успіху та

досягнення її цілей і завдань. Менеджер, який ними володіє, здатний успішно просувати місію та бачення організації, її цілі, долаючи усі перешкоди та відповідаючи зовнішнім та внутрішнім викликам.

До основних управлінських навичок, якими, згідно досліджень CFI Team, повинен володіти будь-який керівник, щоб виконувати свої обов'язки в сучасному бізнес-середовищі віднесено: планування, комунікацію, прийняття рішень, делегування, вирішення проблем та мотивування [1]. Проте інші управлінські навички у контексті появи нових викликів є також важливими. Зокрема, Захір А. серед найбільш затребуваних управлінських компетентностей, які потрібно розвинути, щоб стати кращим менеджером і досягти успіху в глобальному корпоративному середовищі, окрім згаданих вище – комунікації та вирішення проблем, виділяє: адаптивність, увагу до деталей, креативне мислення, антикризовий менеджмент, коллаборацію, цифровий розум, емпатію, керівний спосіб мислення та далекоглядність [3]. У звіті про майбутнє робочих місць додатково акцентується увага на: аналітичному мисленні та інноваціях, активному навчанні та стратегіях навчання, стресостійкості і гнучкості, лідерстві та соціальному впливі [4]. Отже, сучасні управлінські практики вимагають не лише здатностей керувати власним робочим навантаженням, але й людьми та змінами.

З кожним днем управлінська діяльність стає дедалі більше автоматизованою, а основні управлінські процеси відбуваються переважно віртуально в цифровому середовищі. За таких умов зростатимуть вимоги до прозорості комунікацій в мережі, відповідальності зацікавлених сторін щодо захисту та збереження конфіденційної та персональної інформації. Керівникам та менеджерам доведеться приймати правильні та обґрунтовані управлінські рішення не тільки щодо вибору наборів цифрових інструментів автоматизації, а й програмного забезпечення щодо захисту інформації. Відсутність розвинених технологічних (цифрових) компетентностей та делегування виконання пов'язаних з цифровими технологіями посадових обов'язків традиційним ІТ-фахівцям не дозволить досягти успіху [2]. Управлінські компетентності розширюватимуться в бік володіння різноманітними цифровими інструментами, технологіями за професійними сферами, які, окрім розвитку цифрових здібностей, включатимуть вміння роботи з людьми в умовах невизначеності в цифровому середовищі. Зважаючи на це, актуальними для сучасних керівників будуть і цифрові навички, серед яких: вміння управляти віддаленими командами, здатність використовувати різноманітні цифрові застосунки задля оперативного вирішення проблем, вміння знаходити, аналізувати та впорядковувати інформацію, створювати цифровий контент, а також безпечно використовувати цифрові пристрої.

Технології залишаються найбільшим рушієм змін у бізнесі, але існує низка викликів у сфері людського розвитку, які формують майбутнє управлінської роботи. Аналізуючи тенденції рекрутингу персоналу, Indeed

Editorial Team визначили, що управлінські компетентності, які потрібні, щоб досягти успіху в кар'єрі, доречно розглядати за двома видами: тверді та м'які навички [5]. Щоб бути успішним керівником, потрібно розвивати обидва. У той час як жорсткі навички є ключовими при виконанні конкретних завдань, м'які навички необхідні для керівництва людьми, контролю за проєктами та прийняття обґрунтованих рішень. Тверді управлінські компетентності – це технічні здібності, які менеджеру важливо розвивати для ефективного управління іншими у вдосконаленні цих самих навичок. М'які управлінські компетентності можуть застосовуватися в будь-якій сфері і часом вони відіграють важливішу роль, ніж тверді. Як правило, навички спілкування розвиваються поступово в ході взаємодії з іншими людьми. Вміння розв'язувати проблеми, планувати час і вербальне спілкування – все це приклади важливих навичок спілкування. Незважаючи на акцент і перехід до цифрового, автоматизованого робочого місця, керівники все ще повинні залишатися стратегічними та інноваційними у стилі керівництва, їм також потрібно буде більше, ніж будь-коли, розуміти свою команду, оволодіти навичками емпатії, розвинути свій емоційний інтелект. Саме через технологічний темп навички творчого вирішення проблем, ефективного спілкування, управління часом та вміння слухати залишаться затребуваними навичками управління в майбутньому.

Виходячи з вище наведеного, ключові управлінські компетентності, які потрібно розвивати, незалежно від спеціалізації відділу чи галузі, можна згрупувати в сім основних сфер: лідерство, планування, стратегія, комунікація, організація, цифровізація та експертиза професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. CFI. Management Skills. Corporate Finance Institute. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/careers/soft-skills/management-skills/> (дата звернення: 23.09.2022).

2. Shekar Y. Managerial skills in 2022. People Matters - Interstitial Site – People Matters. URL: <https://www.peplematters.in/article/skilling/managerial-skills-in-2022-32637> (дата звернення: 23.09.2022).

3. Zahair A. Top Management Skills to Develop in 2022 - Corporate Vision Magazine. Corporate Vision Magazine. URL: <https://www.corporatevision-news.com/top-management-skills-to-develop-in-2022/> (дата звернення: 23.09.2022).

4. The Future of Jobs Report 2020. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020/> (дата звернення: 23.09.2022).

5. Indeed Editorial Team. Management skills: Definition and examples. Indeed Career Guide. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/management-skills> (дата звернення: 23.09.2022)

Молдаван Любов,
д-р екон. наук, професор,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Ключові слова: продовольча безпека, монокультурне виробництво, імпорт продовольства, порушені угіддя, відновлення родючості, консервація земель, сівозміна, малі господарства.

Moldavan Lyubov,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine

FOOD SECURITY OF UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD: THE MAIN PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Keywords: food security, monoculture production, food import, disturbed lands, restoration of fertility, land conservation, crop rotation, small farms.

Україна увійшла в війну з недосконалою продовольчою системою, надмірно зорієнтованою на експорт сільськогосподарської сировини та із залежністю харчування власного населення від імпорту окремих видів продовольчих товарів, насамперед, молока, м'яса, фруктів, за кількістю споживання яких на душу населення українці поки-що не досягли рівня 1990 р. Водночас загрозливого характеру набув екологічний фактор: ґрунторуйнівні ерозійні процеси, ґрунтовтома, як наслідок монокультури, екологозагрозлива розораність угідь (чорноземів - до 93%), катастрофічний дисбаланс гумусу (до 700 кг/га) і поживних елементів. Сьогодні проблеми ускладнені військовими діями, які унеможливають використання 20%-22% сільськогосподарських угідь південних і північно-східних областей. На зазначене накладається очікуване посилення зміни клімату, що може значно ускладнити виробництво продукції та забезпечення продовольчої безпеки країни.

У контексті зазначених негативних процесів і викликів, пов'язаних з необхідністю адаптації до Спільної аграрної політики ЄС, до чого зобов'язує Україну прийнятий курс на євроінтеграцію, та з огляду на досвід країн, що успішно вирішують аналогічні проблеми, а також на досягнення світової агроекономіки нами виділяються такі основні напрями аграрної політики, спрямовані на усунення наявних проблем та довгострокове забезпечення продовольчої безпеки українського суспільства:

а) унормування планомірної консервації угідь, найбільш уражених ерозією та ушкоджених військовими діями (у США програма консервації сільгоспземель діє з 1985 р., у Франції під консервацією знаходиться щорічно до півмільйона угідь);

б) уведення західноєвропейських механізмів упередження поширення монокультури та спонукання сільськогосподарських підприємств до переходу на сівозмінне землеробство відповідно до вимог закону плодозміну і потреб суспільства в різноманітних продуктах харчування (в ЄС плодозмінними сівозмінами охоплено 100%, в США – 85% посівних площ);

в) трансформація структури виробництва сільськогосподарської продукції з орієнтацією на збереження продуктивності угідь та насичення внутрішнього ринку необхідними видами продовольства, зокрема, відновлення тваринництва і відповідної йому кормової бази, зменшення посівів соняшнику, та збільшення площ зернобобових культур до загальноприйнятих наукою і практикою норм, нарощування виробництва овочів і фруктів;

г) законодавче унормування Кодексу сталого агрогосподарювання як акту інституалізації правил агроекологічного використання сільськогосподарських угідь, передбачених Регламентами ЄС, що формують систему «Crope Compliance», та національними «Crope Compliance» і Кодексами правильної сільськогосподарської практики;

д) переорієнтація державної політики на формування аграрного устрою з потужним сімейно-фермерським сегментом західноєвропейського зразка шляхом прийняття комплексу законодавчо-нормативних актів щодо полегшення доступу селян до земель сільськогосподарського призначення, визнання особистих селянських господарств із землекористуванням більше 1 га у статусі сімейної ферми з відповідним включенням їх до державної підтримки та інших (сімейні господарства у кризових ситуаціях завжди відігравали провідну роль у забезпеченні потреб внутрішнього продовольчого ринку).

Держава повинна гарантувати своїм громадянам дотримання внутрішньої продовольчої безпеки. Це потребує цілеспрямованої на усунення сучасних і очікуваних проблем і викликів аграрної політики, яку проводять західноєвропейські країни і яка в Україні поки-що відсутня.

Список використаних джерел

1. Результати наукових досліджень підготовлено на основі матеріалів X туру (2011–2015 рр.) агрохімічного обстеження земель сільськогосподарського призначення //Державна установа "Інститут охорони ґрунтів України" (ДУ "Держґрунтохорона". - Київ. - 2018.

[Електронний ресурс]. URL: <http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/2-Моніторинг-compressed.pdf> [22.04.2021]

2. Conservation Reserve Program (CRP). U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE USDA. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.fsa.usda.gov/programs-and-services/conservation-programs/conservation-reserve-program/index> [06.06.2022]

3. Relatif au code des bonnes pratiques agricoles. Arrêté du 22 novembre 1993 JORF № 3 от 5 janv. 1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/arrete/1993/11/22/ENVE9320393A/jo/te/te> [05.10.2021]

4. Informationsbroschüre über die einzuhaltenden anderweitigen Verpflichtungen – Crosse Compliance 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://mluk.brandenburg.de/sixcms/media.php/9/Cross-Compliance-2022.pdf> [30.09.2022]

5. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 (PROW 2014-2020) Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [Електронний ресурс]. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/-program-rozwoju-obszarow-wiejskich-2014-2020-prow-2014-2020> [21.04.2021]

Мульська Ольга,
д-р екон. наук, професор,
Львівський торговельно-економічний університет,
старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: економічна безпека, міграція, війна, Україна, ресурси, криза, відновлення, інновації.

Mulska Olha,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Lviv University of Trade and Economics,
Senior researcher,
M. Dolishniy Institute of Regional Research
of National Academy of Sciences of Ukraine

ECONOMIC SECURITY AND FORCED MIGRATION IN WARTIME

Keywords: economic security, migration, war, Ukraine, resources, crisis, recovery, innovation.

Деструктивні зростаючі міграційні процеси в умовах війни перешкоджають формуванню ресурсного базису забезпечення ефективного розвитку національної економіки та посилюють дестабілізуючий характер впливу ризиків і загроз у розрізі всіх сфер суспільно-економічного обміну. Це зумовлює до позиціонування стратегічної ролі міграційних процесів не лише в сегменті налагодження ефективності соціально-економічних трансформацій національної економіки (як у галузево-секторальному, так і просторово-територіальному вимірах), але й в забезпеченні базису відновлення країни та економіки.

Повномасштабна війна РФ проти України, системний провал і гальмування процесів ефективної імплементації суспільно-важливих реформ (судова, адміністративно-територіальна, податкова, земельна тощо), а також загострення проявів соціальної несправедливості в державі, ірраціонального розподілу матеріальних благ у суспільстві спостерігається чітка тенденція до зміщення основних акцентів у населення стосовно формування ключових мотиваційних механізмів і стимулів до еміграції з соціально-економічної площини у сегмент, насамперед, безпекових та

соціально-психологічних факторів. Таким чином, приймаючи рішення щодо еміграції з України на довгострокову працю або постійне місце проживання в іншій державі, останнім часом, серед населення домінуючими постають саме такі мотиви і стимули, як можливість гарантування особистісної безпеки та свободи для себе та членів власної родини, отримання доступу до справедливого правосуддя і захисту базових інтересів, прав і свобод людини, формування передумов для реалізації стратегічних особистісних планів у середовищі якісних поступальних соціально-економічних трансформацій і сталого розвитку держави й суспільства.

Сукупність стратегічних векторів реалізації державної політики регулювання міграційних процесів у системі забезпечення економічної безпеки держави об'єктивно зумовлює необхідність розробки та реалізації відповідних ефективних механізмів та інструментів міграційної політики (рис. 1). Базисною структурно-функціональною складовою економічної безпеки держави, забезпечення якої визначає стратегічні передумови для стабілізації міграційних процесів, є демографічна безпека. У зв'язку з цим, доцільним є дотримання векторної орієнтації на подолання демографічних дисбалансів, покращення вікової структури населення та стримування темпів еміграційної активності з України.

Рис. 1. Стратегічні вектори реалізації державної політики регулювання міграційних процесів: структурний підхід

Джерело: авторська розробка

Ефективним засобом стабілізації міграційних процесів, особливо у сфері зовнішньої трудової міграції, є посилення мотиваційних механізмів і стимулів щодо працевлаштування населення, насамперед, у вітчизняних суб'єктів господарювання національної економіки. Це, своєю чергою, потребує збалансованого використання інструментів матеріальних й нематеріальних форм мотивації праці, впровадження інноваційних систем навчання, підготовки та перепідготовки кадрового персоналу суб'єктів господарювання, створення умов для всебічного розвитку та справедливого кар'єрного зростання особистості, формування можливості для забезпечення конкурентоспроможності конкретного працівника на ринку праці. Поряд з цим, стратегічно важливим є вирівнювання диспаритету між рівнем оплати праці в Україні та основними країнами-реципієнтами вітчизняних трудових мігрантів, шляхом поетапного збільшення частки оплати праці в структурі формування собівартості виробленої продукції, товарів і наданих послуг до 50 % [1], що не лише сформує передумови для зменшення негативного впливу чинників фінансово-економічного характеру на активізацію зовнішніх еміграційних процесів, але й зумовить зростання обсягу платоспроможного попиту на внутрішньому споживчому ринку та активізує виробничо-господарські процеси національної економіки.

Одним із структурних чинників стимулювання розвитку міграційних процесів є наявність істотного диспаритету між рівнем соціальних стандартів якості життя в Україні та державами-реципієнтами вітчизняних мігрантів, що об'єктивно потребує імплементації ефективних заходів реалізації інструментів регулювання міграційних процесів у контексті зміцнення соціальної безпеки держави. Наближення вітчизняних соціальних стандартів до передових практик країн-членів ЄС передбачає узгодження процедурних регламентів надання соціальних послуг, імплементацію незадіяних джерел і механізмів фінансування соціальних заходів, орієнтацію на покращення процесів формування та розвитку людського капіталу, використання диференційованих підходів до реалізації політики пенсійного забезпечення населення, підвищення соціальної відповідальності суб'єктів бізнесу в процесі здійснення виробничо-господарської діяльності через формалізацію мотивів й стимулів до реалізації соціальних проєктів, участі у програмах державно-приватного партнерства та розбудови мережі об'єктів соціально-економічної інфраструктури в регіонах [2].

Покращення державної політики регулювання міграційних процесів у контексті зміцнення зовнішньоекономічної безпеки держави має бути спрямоване в сегмент активізації процесів трансферу передових інтелектуально-інноваційних технологій в Україну через використання ресурсних потужностей мережі міграційних ділових контактів. Набуті

вміння, навички, знання та система цінностей вітчизняними мігрантами закордоном є потужним незадіяним ресурсним базисом для імплементації передових практик світового досвіду господарювання, реформування національної економіки та пришвидшення темпів здійснення соціально-економічних трансформацій в суспільстві. З огляду на це, доцільним є впровадження інструментів державної підтримки стимулювання процесів трансферу технологій через реалізацію та популяризацію пілотних проєктів повернення українських мігрантів, створення спільних міжнародних майданчиків для обміну досвідом, впровадження практики надання пільгового періоду “податкових канікул” для підприємницьких структур, кінцевими бенефіціарами яких є вітчизняні мігранти чи представники української діаспори, що повернулися на постійне місце проживання в Україну.

Список використаних джерел

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.
2. Мульська О. П. Міграційні ризики та загрози стабільного розвитку національної економіки як стратегічні об'єкти політики регулювання. Економічний аналіз. 2021. № 2, т. 31. С. 34-43.

Нагачевська Тетяна,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУЦІЙНЕ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: експортний бізнес, інституції, агенція зі сприяння експорту, воєнний стан, ризики.

Tetiana Nagachevska,
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INSTITUTIONAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF EXPORT BUSINESS UNDER THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

Keywords: export business, institutions, export promotion agency, war, risks.

З початком повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну вітчизняні підприємства-експортери зіштовхнулися з рядом проблем, що обмежили або унеможливили їх діяльність, та відповідно відобразилися на рівні конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Що актуалізує розробку напрямів вирішення цього комплексу проблем, як на рівні менеджменту суб'єктів господарювання, так і зі сторони держави. Особливо це актуально для розвитку експортоорієнтованих підприємств, що традиційно були головним джерелом наповнення бюджету та надходження валютної виручки.

Воєнна агресія різко погіршила умови ведення експортного бізнесу України, і не тільки через питання безпеки, втрати активів та виробничої бази, руйнування інфраструктури, блокування портів та порушення логістичних ланцюгів, відтік трудових ресурсів, а й суттєво підняла рівень ризиків. В першу чергу ризиків неплатежів за контрактом, ризик невиконання або невчасного виконання договірних зобов'язань. Наслідком зростання ризиків є зменшення кількості комерційних пропозицій від зарубіжних партнерів та кількості укладених міжнародних господарських контрактів, та відповідно звуження перспектив ЗЕД підприємств України. У вирішенні цих проблем сприяння надає Експортно-кредитне агенство України (ЕКА), зокрема надає експортне фінансування, кредитування, платіжні гарантії, можливості страхування ризиків експортних операцій. Головною метою даної інституції є стимулювання масштабної експансії експорту товарів, робіт та послуг українського походження, є допомога

українським експортерам бути конкурентоспроможними на міжнародних ринках. ЕКА України надає можливості страхування зовнішньоекономічного договору/експортного кредиту/банківської гарантії на суму до 150 млн грн., страхує суму зовнішньоекономічного договору в обсязі до 85% [1]. Ці інструменти дозволяють експортувати на умовах відстрочки або розстрочки, отримати кредит на експорт в умовах відсутності або нестачі забезпечення, отримати банківську гарантію на виконання експортного кредиту, відповідно безпечно працювати з новими зарубіжними ринками і новими іноземними партнерами.

В поточному році ЕКА вже підтримала 21 українського експортера з обсягом експорту понад 468 млн. грн. [1]. Під час дії воєнного стану Банки-партнери ЕКА в рамках спеціальної програми кредитування експортерів підтримали видачу 26 кредитів за спрощеними вимогами до застави на загальну суму понад 85 млн. грн. В результаті загальна сума потенційно підтриманого українського експорту склала понад 323 млн. грн. [1]. Вищевказана програма працює в поєднанні із програмою «Доступні кредити 5-7-9%» та дозволяє залучати кредитування на пільгових умовах. Висока ефективність дії цих державних програм, оскільки кожна гривня надана експортерам на виконання контрактів приносить більше ніж тричотири гривні експортної виручки. Разом з тим, обсяги наданої підтримки неспівставно малі в порівнянні із вартісними обсягами експорту та експортним потенціалом українського бізнесу, тому необхідно надалі збільшувати фінансову потугу та статутний фонд ЕКА.

Потужну роботу із підтримки експортного бізнесу України в умовах війни також здійснюють такі інституції як Мінекономіки, Мінфін, Міністерство закордонних справ, НБУ, ТПП, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, Офіс із залучення та підтримки інвестицій, та ін.

Для представників українського експортного бізнесу, які готові постачати свою продукцію за кордон в умовах війни, Офіс з розвитку підприємництва та експорту запустив оперативну платформу з актуальною інформацією щодо змін законодавчо-нормативної бази ЗЕД, базою пропозицій іноземних партнерів для налагодження співпраці, дані про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємців в умовах війни, що допоможуть зберегти бізнес та робочі місця, з актуальною інформацією про міжнародні тендери, виставки, ярмарки, торгові місії та ін. Офіс також здійснює важливу функцію із популяризації та просування експортного бренду України [2].

Якщо український бізнес вимагає державної підтримки інвестиційних проектів, то має звертатися до Офісу із залучення та підтримки інвестицій (UkraineInvest), що є уповноваженою урядом установою з цих питань. Створено онлайн-довідник UkraineInvest HelpDesk для інформування бізнесу щодо питань ведення господарської діяльності в умовах воєнного

стану в Україні. Також, UkraineInvest здійснює інформаційно-організаційну роботу налагодження зв'язків із зарубіжними інвесторами, комунікації та супровід іноземних інвесторів на професійному рівні із застосуванням інструменту «інвестиційних нянь». Надзвичайно важливою є робота UkraineInvest щодо реалізації Плану Відновлення України, візією якого є «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» [3]. План містить перелік Національних програм для досягнення ключових результатів і спрямований на залучення інвестицій для прискорення стійкого економічного зростання.

За період воєнного стану Мінекономіки України виступило ініціатором ряду змін в митно-тарифному та нетарифному регулюванні експортних та імпорتنих операцій, які були затверджені на урядовому та законодавчому рівні. Країни-партнери України прийняли ряд рішень щодо скасування вхідних торгових бар'єрів для українських товарів, що пом'якшило негативний вплив війни на експортну діяльність українського бізнесу. З 1 жовтня 2022 року для українського бізнесу запровадив «митний безвіз», що пришвидшує проходження митних формальностей на кордоні та зменшує відповідні витрати для підприємств. Державні інституції і до війни, і під час війни активно працюють над запуском «промислового безвізу».

З початку та під час війни НБУ запроваджував заходи валютного регулювання, як для забезпечення стабільності валютного ринку, недопуску витоку капіталів з України, так і сприяння ЗЕД. Так, нещодавно переглянуто в сторону збільшення норму граничного строку розрахунків за експортно-імпортними операціями, що сприяє розвитку експортного бізнесу України.

Інституційне сприяння українському бізнесу в умовах російської повномасштабної війни проти України надає Рада бізнес-омбудсмена (РБО), яка запустила лінію оперативної підтримки українських підприємців РБО_HELPLINE [4]. Було змінено формат роботи так, щоб у максимально простий та доступний спосіб допомогти бізнесу адресувати виклики воєнного часу і отримати консультації, в т.ч. юридичну допомогу. РБО проводить серію вебінарів для бізнесу, розглядає і вирішує кейси з вирішення проблем українських експортерів та імпортерів. Відкрито представництво РБО в Польщі для більш ефективного вирішення проблем транскордонних економічних зв'язків ЄС-Україна.

Інституційне забезпечення розвитку українського експорту передбачає створення відповідних сприятливих умов не тільки завдяки функціонуванню державних центральних, регіональних та місцевих органів, а й на громадському та приватному рівнях. Тому значну роботу здійснюють також громадські організації, волонтерські структури та фонди та ін.

Отже, рекомендації експортному бізнесу України звертатися до державних інституцій за допомогою, використовувати вище вказані можливості та інструменти фінансування, інвестування, кредитування, страхування, консультування та організаційно-інформаційного сприяння.

Список використаних джерел

1. Портфельне страхування передекспортного фінансування. Офіційний сайт ПрАТ «Експортно-кредитне агентство». URL: <https://www.esa.gov.ua/>
2. Експорт в умовах війни. URL: https://export.gov.ua/business_during_war
3. Подолання викликів пов'язаних з війною. Офіційний сайт ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ». URL: <https://ukraineinvest.com/>
4. РБО запускає лінію підтримки українських підприємців. URL: <https://boi.org.ua/publications/news/1471-rbo-zapuskaye-liniyu-pidtrimki-ukrayinskih-pidpriyemciv/>

Обіход Тетяна,
канд. фіз.-мат. наук,
старший науковий співробітник,
Київський університет ринкових відносин

ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ І ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ключові слова: військова операція, адміністративний ресурс, сучасні наукові технології, CRM-система, топ 10 українських хмарних сервісів.

Tatyana Obikhod,
PhD in Physics and Mathematics Sciences,
Senior Research Fellow,
Kyiv University of Market Relations

APPLICATION OF CLOUD TECHNOLOGIES FOR THE EFFICIENCY OF ADMINISTRATIVE SERVICES AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Keywords: military operation, administrative resource, modern scientific technologies, CRM system, top 10 Ukrainian cloud services.

В умовах військової операції в Україні відбуваються кардинальні зміни в усіх галузях соціально-економічного і правового забезпечення населення. В цьому аспекті актуальним постає питання соціального забезпечення громадян України, що пов'язане в тому числі із своєчасним виконанням адміністративних послуг, підвищенням їх якості і комплексного забезпечення. Важливими стають питання надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, прийняття рішення про надання послуг екстрено (кризово) (консультування, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо). В умовах воєнного стану постають питання щодо компенсації внутрішньо переміщеним особам і т.д. Надання соціальних послуг регулюється Законом України „Про соціальні послуги”. Сьогодні кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Тому, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, Мінсоцполітики рекомендувало місцевим органам влади

- працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб;
- делегувати, за потреби, прийняття рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що також скорочує строки з надання допомоги.

У подальшому надавачі соціальних послуг інформуватимуть про надані соціальні послуги у відповідному акті. Президентом України Володимиром Зеленським 26 квітня 2022 року було підписано прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях”. Прийнятим законом вносяться зміни до законів України „Про соціальні послуги”, „Про правовий режим воєнного стану”, зокрема:

- встановлюється, що особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією всі соціальні послуги надаються безоплатно;
- розширюються повноваження військових адміністрацій в частині управління надавачами соціальних послуг, організації надання ними соціальних послуг.

Задля успішної реалізації актуальних соціально-економічних завдань необхідно вміти використовувати не тільки адміністративний ресурс, а і сучасні наукові технології. Набувають значення так звані хмарні технології, використання криптовалют і інших технологій, які захищено від кібератак. Зручність хмарних технологій пов’язана із:

- можливістю обробки даних і видачу, наприклад, ліцензій на різні види товарів та послуг;
- розробкою сайтів місцевих органів влади на єдиній хмарній платформі (держхмара);
- можливістю вести віртуальних асистентів та штучний інтелект в банківській сфері;
- можливістю ввести програми для доступу до соціально значимих сайтів;
- ввести сервіси онлайн-трансляцій.

Аналіз ефективності обміну і виробництва в економіці призводить до висновку, що важливою стає система управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM, CRM-система, скорочення від англ. Customer Relationship Management) — прикладне програмне забезпечення для організацій, призначене для автоматизації стратегій взаємодії із замовниками (клієнтами), зокрема, для підвищення рівня продажів, оптимізації маркетингу та покращення обслуговування клієнтів шляхом збереження

інформації про клієнтів та історії взаємовідносин з ними, встановлення та покращення бізнес-процесів та подальшого аналізу результатів.

Наведемо топ 10 українських хмарних сервісів для бізнесу [1]:

1. Українська CRM, популярна у всьому світі. Готовий продукт для автоматизації та прискорення повного циклу продажів.

2. Хмарний сервіс для автоматизації кафе, ресторану чи маленького магазину на планшеті. Вона дозволяє створити віртуальну карту зали, приймати та контролювати замовлення.

3. Українська онлайн-система для керування проектами. Містить dashboard, завдання з коментарями, календар, сховище файлів, систему обліку часу, теги.

4. Віртуальна АТС. Корпоративний зв'язок для всіх відділень компанії, у будь-якому місті та країні.

5. CRM для інтернет-торгівлі. Допомагає автоматизувати інтернет-торгівлю: автоматично збирає замовлення звідусіль (Rozetka, Prom, Amazon, Etsy, Ebay, Instagram, Facebook тощо).

6. Український онлайн-сервіс ведення обліку та подання звітності для підприємців. Облік коштів, взаєморозрахунків, закупівлі, продажу, склад, простий кадровий облік та розрахунок зарплати, здавання звітності.

7. Рішення для моніторингу соціальних медіа. Дозволяє моніторити блоги, форуми, всі соцмережі, відгуки, онлайн-ЗМІ.

8. Єдина платформа для email та SMS-розсилок.

9. Система управління продажами. Можливість налаштування під свій бізнес. Готові рішення CRM для різних галузей. Інтеграція з сайтом, телефонією, SMS, email, Новою Поштою.

10. Сервіс для створення інтернет-магазинів. Локалізація для України, вбудовані всі необхідні локальні послуги оплати, доставки тощо.

Під час вибору постачальника хмарного сховища слід враховувати такі фактори, як вартість, безпека та доступний функціонал. При цьому необхідно користуватися наступними порадами щодо вибору певного хмарного сервісу [2]: 1) визначте свої потреби; 2) враховуйте вартість; 3) читайте огляди; 4) порівняйте функції. Переваги використання хмарних послуг є наступними: Швидка адаптація до криз; Віддалений доступ; Оптимізація бюджету; Безпека клієнтської інформації; Менше часу на обслуговування.

Проблеми військового стану призводять до необхідності розвитку: адміністративного права загалом і адміністративних послуг зокрема; економічного розвитку і різновидів послуг, що пов'язано із застосуванням сучасних технологій; застосуванням сучасного надбання українських хмарних сервісів для бізнесу; хмарних рішень, які забезпечують додатковий дохід за допомогою корисного функціоналу, продовжуючи підтримувати потреби бізнесу гнучким, ефективним способом.

Список використаних джерел

1. Діджиталізація бізнесу, як фактор підвищення конкурентоспроможності. Практичний посібник п'яти модульної програми DTEK Academy. – Київ, 2021 – 120 с.
2. Anup Maheshwari. Digital Transformation: Building Intelligent Enterprises. Eng. – WILEY, 2019 – p. 416.

Олійник Лариса,
канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: податкове навантаження, підприємство, податкова політика підприємства; податкова політика держави

Oliinyk Larysa,
PhD, Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University

TAXATION ENTERPRISES IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Keywords: tax burden, enterprise, tax policy of the enterprise; tax policy of the state

На сучасному етапі підприємства зіштовхнулися з новими викликами, які спричинені повномасштабною збройною агресією російської федерації.

Суб'єкти господарювання зазнали значних збитків, багатьом підприємствам довелося зупинити свою діяльність, частина компаній змушені змінювати внутрішні процеси, скорочувати персонал, знаходити нові можливості для реалізації продукції та вчитися функціонувати в умовах невизначеності та соціально-економічної непередбачуваності.

Переважна більшість підприємств перебувають в режимі боротьби за виживання, основною метою їх діяльності є пошук шляхів подолання кризової ситуації та по можливості збереження конкурентних переваг на цільових ринках. Також суб'єкти господарювання, які знаходяться у зоні бойових дій або на територіях, що наближені до бойових дій були змушені переміщувати свої виробничі потужності в безпечні регіони, що загостило комплексні ризики. Підприємства мають обмежений доступ до ресурсів, в тому числі й до фінансових.

Ризики високої інфляції та порушення макрофінансової стабільності обмежили можливості щодо залучення зовнішніх фінансових ресурсів. За таких умов, питання оптимізації податкового навантаження стає одним з найважливіших завдань фінансового управління в контексті стабілізації діяльності підприємства.

Податкове навантаження має надзвичайно велике значення як для економіки держави, так і для підприємців, оскільки від його розміру залежить здатність суб'єктів господарювання розширювати свою

діяльність, збільшувати прибутковість та протистояти фінансовим труднощам.

На час війни держава частково лібералізувала та дерегулювала податкову та митну політику. Проаналізуємо зміни, які відбулися у податковому законодавстві та мали суттєвий вплив на рівень податкового навантаження підприємств. Так, внесені зміни дозволили з 01 квітня 2022 року суб'єктам господарювання перейти на спрощену систему оподаткування та сплату єдиного податку зі ставкою 2%. Сплата податку відбувається аналогічно як для спрощенців, які перебувають на третій групі оподаткування. Обмежень стосовно обсягу доходу та кількості осіб, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами для переходу на таку систему оподаткування немає. Єдиний податок за ставкою 2% замінив податок на прибуток та податок на додану вартість. Тобто для платників ПДВ, які використовують специфічну форму оподаткування, всі операції з реалізації товарів, послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, вважаються такими, що не є об'єктом оподаткування ПДВ, податкові накладні за такими операціями не складаються. Проте, не всі підприємства можуть скористатися такими новаціями, зокрема суб'єкти господарювання не мають права на застосування вищезазначеного права, якщо здійснюють діяльність з:

- організації, проведення азартних ігор, лотерей (крім розповсюдження лотерей), парі (букмекерське парі, парі тоталізатора);
- обміну іноземної валюти;
- виробництва, експорту, імпорту, продажу підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива, сидру, пері (без додання спирту) та столових вин);
- видобутку, реалізації корисних копалин;
- страхові (перестрахові) брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, інші фінансові установи, визначені законом; реєстратори цінних паперів;
- представництва, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичної особи, яка не є платником єдиного податку;
- фізичні та юридичні особи-нерезиденти.

Податковим (звітним) періодом для платників єдиного податку третьої групи за ставкою 2% доходу є календарний місяць. Наразі з урахуванням змін, внесених до Податкового кодексу України, розроблено нову форму податкової декларації платника єдиного податку третьої групи на період дії воєнного, надзвичайного стану.

Зменшенням фіскального тиску на підприємства стало і звільнення від мита товарів, які ввозяться на територію України та звільнення від сплати податку на додану вартість операцій із ввезення товарів платниками,

які перебувають на спрощеній системі оподаткування першої, другої та третьої групи та сплачують єдиний податок за ставкою 2%. Окрім того, законом передбачено спрощення процедур митного оформлення таких товарів.

Юридичні особи, які належать до третьої групи платників єдиного податку, мають право зменшити податкове навантаження з ЄСВ шляхом не сплати єдиного соціального за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України. Також на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану та протягом трьох місяців після припинення або скасування, штрафні санкції не застосовуватимуться, а пеня за цей період не нараховується, нарахована підлягає списанню. У даний період встановлено мораторій на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску[1–3].

Лібералізація податкового законодавства торкнулася і податку на додану вартість. Зменшено ставку податку на додану вартість на імпорт та постачання бензину, важких дистилатів, скрапленого газу, нафти та сирих нафтопродуктів, одержаних з бітумінозних порід (мінералів) до 7 %. Звільнено від оподаткування ПДВ операції з ввезення та постачання на митній території України спеціальних засобів індивідуального захисту та бронезилетів для добровольчих формувань територіальних громад, утворених відповідно до норм чинного законодавства.

Поряд із лібералізацією податкового законодавства та зменшенням податкового тиску на рівні держави суб'єктам господарювання доцільно здійснювати оптимізацію й регулювання податкового навантаження шляхом розробки власної ефективної податкової політики.

Податкова політика передбачає: вибір системи оподаткування (загальна система оподаткування чи спрощена система оподаткування); визначення податкових пільг і можливості їх застосування на підприємстві; фінансово-господарська трансформація та диверсифікації та зміни при цьому податкового навантаження підприємства; розробку податкового календаря; визначення та оцінка ефективності розробленої податкової політики й системи оподаткування підприємства.

В умовах невизначеності та ризиків, нестабільності економічної ситуації та податкового законодавства, запровадження правового режиму воєнного стану недостатня увага збоку суб'єктів господарювання до податкового чинника може призвести до скорочення обсягів діяльності, зменшення рівня прибутковості та навіть до банкрутства та ліквідації підприємств.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-%D0%86%D0%A5#Text>

Парубець Стефанія,
аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР ПОСИЛАННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: цифрові технології, цифрова економіка, електронна комерція, стійкість економіки.

Parubets Stefaniia,
PhD student,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

DIGITAL TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF RESILIENCE OF THE ECONOMY IN CIRCUMSTANCES OF INSTABILITY

Keywords: digital technologies, digital economy, e-commerce, economy resilience.

В останні роки проявляються нові форми суперечностей і нестабільностей глобальної економіки. Сучасні системні кризи спонукають компанії та країни підвищувати конкурентоспроможність впровадження інновацій, нових стратегій та методів. Незважаючи на уповільнення національних економік, зростання інфляції, зміну глобальних ланцюгів вартості, використання передових технологій та швидкість поширення інновацій навпаки є більш ефективним.

Технологічний прогрес є об'єктивним процесом розвитку суспільства в парадигмі четвертої промислової революції. Цифрові технології мають потенціал для стимулювання більш інклюзивного та сталого зростання шляхом стимулювання інновацій, підвищення ефективності та покращення послуг. Вони також є важливим інструментом, який допомагає країнам протистояти та оговтатися від пандемії COVID-19.

Використання бізнесом інформаційно-комунікаційних технологій має потенціал для покращення послуг і продуктів, а також підвищення конкурентоспроможності. Це може мати глибокий вплив на те, як ведеться бізнес, включаючи організацію процесів виробництва чи надання послуг, внутрішні та зовнішні комунікації.

Важливо зазначити те, що технологічний розвиток також тісно пов'язаний як з економічним зростанням, так і з здешевленням технологій. Наприклад, за даними Our World in Data ціна технології жорсткого диска у 1988 році в порівнянні з 2008 роком знизилася у 1723 рази [4].

Під час пандемії споживачі різко перейшли до онлайн-каналів, і, відповідно, компанії та галузі активно відреагували на ці системні зміни. Статистичні дані також підтверджують швидкий перехід до взаємодії з клієнтами через цифрові канали.

Видання Digital Evolution Scorecard 2020 року аналізує 90 економік на основі комбінації 160 показників за чотирма ключовими факторами: умови пропозиції, умови попиту, інституційне середовище та інновації та зміни. Одним з результатів звіту є сегментування країн на чотири зони: ті, які виділяються (Stand Out, економіки, є водночас розвиненими в цифровому плані та демонструють високий темп розвитку), ті, які гальмують (Stall Out, економіки мають високий рівень цифрового прогресу, демонструючи уповільнення), ті, які вириваються (Break Out, економіки мають низькі бали в їх поточному стані цифровізації, але вони швидко розвиваються) та ті, які остерігаються (Watch Out, економіки стикаються зі значними проблемами через низький рівень цифровізації та низьку динаміку) [2].

У дослідження Б. Чакраворті, А. Бхалла, та Р.С. Чатурведі, було зіставлено показники цифрової еволюції країн із відсотковим зниженням зростання ВВП із 2 кварталу 2019 року до 2 кварталу 2020 року (з поправкою на інфляцію). Загалом рівень цифрової еволюції пояснює принаймні 20% економічної стійкості або нестійкості країн під впливом пандемії. Покращення спричиняється багатьма факторами: наприклад, економіки з більш розвиненим сектором цифрових технологій, як правило, отримують більшу частку свого ВВП із високотехнологічних секторів, в яких робоча сила може легше переходити до формату дистанційної роботи [1].

Крім того, країни з розвиненими цифровими економіками, як правило, краще надають державні послуги онлайн завдяки розвинутій інфраструктурі, досвіду цифрової трансформації в більшій частині державного сектора та доступному Інтернету. Проте цей ефект не є універсальним. Так, наприклад, Велика Британія має економіку з високим ступенем цифрового розвитку, проте вона пережила значний економічний спад.

Водночас, європейські економіки, більшість із яких потрапляють у зону нестабільності є лідерами цифрової інклюзії. Ці економіки стали піонерами інклюзивної державної політики: забезпечення доступного доступу до Інтернету, надання допоміжних технологій для людей з обмеженими можливостями та інвестування в цифрові навички працівників.

Динаміка використання цифрових технологій в країнах Європи є відображенням попиту суспільства та економіки на більш активне їх використання у різних сферах. Цифрова стратегія ЄС спрямована на те, щоб ця трансформація працювала на користь людей і підприємств, одночасно допомагаючи досягти мети кліматично нейтральної Європи до 2050 року.

Звіт ЄС містить дані з 37 країн європейського континенту, демонструючи важливість не тільки країн-членкинь ЄС, а й сусідніх цифрових економік. Загалом європейська електронна комерція у 2021 році відчула зростання у сегменті «Бізнес для споживача» (B2C, Business-to-Consumer), незважаючи на те, що деякі країни повідомили про нижчий показник продажів через покращення ситуації навколо пандемії Covid-19 [4].

Таблиця 1

Вибрані країни ЄС та сусідні країни, частка ВВП створена електронною комерцією та кількість покупців в інтернет-магазинах, 2020 рік

Країна	Частка ВВП, створена електронною комерцією, %	Кількість покупців в інтернет-магазинах, %
Велика Британія	9,92	92
Нідерланди	3,45	91
Данія	7,29	90
Німеччина	3,08	87
Норвегія	2,57	87
Швеція	2,42	86
Ірландія	2,44	81
Чехія	5,71	80
Франція	4,79	78
Фінляндія	2,43	78
Естонія	6,78	76
Австрія	2,30	74
Польща	4,67	72
Угорщина	2,33	70
Іспанія	5,63	67

Джерело: створено автором на основі [4, с. 9-10]

Як продемонстровано у табл. 1, рівень частки ВВП, створеного електронною комерцією демонструє важливість та значущість електронної комерції на прикладі європейських держав. Країни, в яких кількість покупців, які задіяні у електронній комерції є значними (92% - 80%) також мають велику частку ВВП, яка створена електронною комерцією, такі як: Велика Британія, Нідерланди, Данія та Чехія.

Відповідно, цифрові технології використовуються для стабілізації соціально-економічних процесів в умовах сучасних глобальних викликів - високої інфляції, енергетичної і продовольчої кризи, негативних наслідків російської військової агресії в Україні. Таким чином, стійкий прогрес цифрових технологій є чинником стабілізації економіки, посилення конкурентоспроможності та економії ресурсів.

Список використаних джерел

1. Chakravorti, B., Bhalla, A., & Chaturvedi, R. S. Which economies showed the most digital progress in 2020? Harvard Business Review. 2020. URL: <https://hbr.org/2020/12/which-economies-showed-the-most-digital-progress-in-2020>
2. Digital Intelligence Index. URL: <https://digitalintelligence.fletcher.tufts.edu/trajectory>
3. EUROPEAN E-COMMERCE REPORT 2021. Ecommerce-Europe. 2021. URL: <https://ecommerce-europe.eu/wp-content/uploads/2021/09/2021-European-E-commerce-Report-LIGHT-VERSION.pdf>
4. Roser, M., & Ritchie, H. Technological Change. Our World in Data. 2013. URL: <https://ourworldindata.org/technological-change>

Полянська Алла,
д-р екон. наук, професор,
Кащенко Юрій,

аспірант,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

АКТУАЛЬНІСТЬ АСИНХРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ

Ключові слова: асиметрія, комунікації, віддалена робота, команда.

Alla Polyanska,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Yuriy Kashchenko,
PhD student,
Ivano-Frankivsk National Technical University
University of Oil and Gas

RELEVANCE OF ASYNCHRONOUS COMMUNICATION IN CONDITIONS OF REMOTE WORK

Keywords: asymmetry, communications, remote work, team.

Комунікації є основним засобом роботи менеджера, від якого залежить зрозумілість делегованих керівником завдань, швидкість реагування на події, ширина охоплення аудиторії, час виконання завдання тощо. Особливої уваги набувають комунікації в умовах віддаленої роботи, що займає все більшу частку в робочому часі в умовах поширення коронавірусної інфекції та війни.

На сьогодні значна кількість досліджень вказують на те, що в умовах віддаленої роботи дистанційні працівники є продуктивнішими, ніж їхні офісні колеги [1, 2, 3]. Проте не має достатньо обґрунтованих встановлених причин цієї продуктивності. Підкреслено, що люди виграють в часі, уникаючи поїздок у годину пік; також вони уникають відволікаючих факторів в офісі; віддалена робота дозволяє отримати відчуття контролю над робочими буднями та присвятити більше часу сім'ї, друзям та хобі. Зазначимо, що окрім поїздок на роботу, усі ці переваги не обов'язково є результатом незалежності від місця розташування, а скоріше є наслідком добре опрацьованого та імплементованого у робочий процес продукту асинхронної комунікації, завдяки якому працівники можуть організовувати та контролювати процес комунікацій зі своїми товаришами по команді. Команди, які намагаються працювати віддалено, не запровадивши

відповідні інструменти комунікацій, а також робочі процеси на базі асинхронної комунікації та норми для асинхронного спілкування, здебільшого програють в продуктивності командам, що їх активно використовують.

Таким чином, в сучасних умовах все більшої уваги та актуальності набуває асинхронний тип комунікацій як спілкування, що передбачає структуроване та тривале по часу спілкування з віддаленою командою. Це тип комунікації для двох або більше людей, які обмінюються інформацією без вимоги бути присутніми «тут і зараз». Така форма спілкування найбільше підходить для співпраці з віддаленими працівниками або ж командами. Асинхронізація в комунікаціях не тільки дає можливість виконувати необхідну роботу для отримання очікуваних результатів, але й дозволяє людям повноцінно жити та працювати в умовах обмежень соціальних комунікацій. Цей підхід кардинально змінює правила спілкування навіть для команд, розташованих на одній локації, а для віддалених команд - це є абсолютною необхідністю.

Перш, ніж виділити переваги асинхронного підходу до комунікацій в умовах віддаленої командної роботи, слід розглянути, чому виникають сумніви в стандартних способах комунікацій під час виконання роботи та зрозуміти проблеми спілкування в реальному часі. Згідно із публікацією в Harvard Business Review «Collaborative Overload» [4], час, який співробітники витрачають на співпрацю зріс на 50% за останні два десятиліття. Дослідники виявили, що нерідко працівники витрачають 80% свого робочого дня на спілкування з колегами у формах: електронної пошти, на яку працівники витрачають у середньому шість годин на день; зустрічей: час, проведений на нарадах, зріс на 253% після того, як пандемія змусила компанії працювати віддалено; додатків для обміну миттєвими повідомленнями: середній користувач Slack надсилає в середньому 200 повідомлень на день, хоча досвідчені користувачі з 1000 повідомленнями «не виняток». Зростання мобільних технологій означає, що спілкування на робочому місці більше не обмежується фізичним робочим місцем або робочим часом. Перевіряти електронну пошту та відповідати на повідомлення можна в будь-який час дня чи ночі. Як наслідок, працівнику важко працювати сфокусовано. Така тенденція до майже постійного спілкування означає, що середньостатистичний працівник у сфері інформаційних технологій повинен організувати свій робочий день навколо кількох зустрічей, а час між ними, відволікаючись, витрачати на інші робочі завдання, зокрема «одним оком» тримаючи у полі зору електронну пошту та інші месенджери для спілкування. Звідси, можемо підсумувати, що якщо працівники більш продуктивні, коли працюють поза офісом, то це означає, що структурну проблематику на робочому місці вирішено та оптимізовано. До основних проблеми для більшості форм синхронного спілкування, посилюючись на джерело [5] відносять: постійне відволікання; пріоритет

зв'язку, а не продуктивності; зайвий стрес; нижча якість дискусій і неоптимальних рішень.

Асинхронне спілкування з'явилося на протигагу традиційному, синхронному, що відбувається в режимі реального часу, коли відправник надсилає повідомлення, а одержувач обробляє інформацію та негайно відповідає. Особисте спілкування як і зустрічі, є прикладами синхронного спілкування. Проте, цифрові форми спілкування, такі як додатки для миттєвих повідомлень, також можуть бути синхронними. Наприклад, відправник надсилає повідомлення, а отримувач бачить сповіщення та відкриває додаток, щоб прочитати повідомлення та відповісти на нього. Така комунікація відбувається майже в режимі реального часу. Іноді навіть електронна пошта розглядається як синхронна форма спілкування. Дослідження, проведене Yahoo Labs у 2015 році [6], показало, що найчастіше час відповіді на електронний лист становив лише 2 хвилини. Звідси, асинхронна комунікація - це не тільки інструмент, але і командна культура та професійні звички її членів. Серед її переваг виділяють такі чинники: контроль над робочим днем веде до щасливіших і продуктивніших працівників; асинхронне спілкування стимулює більш якісне спілкування; краще планування веде до меншого стресу; глибока концентрація на задачах стає нормою; документування та прозорість процесів стають автоматичними; співпраця в різних часових поясах стає безперервною; офісні та дистанційні працівники перебувають в однакових умовах.

Таким чином, асинхронна комунікація набуває все більшої вагомості в умовах віддаленої роботи. Проте, важливо зазначити, що необхідність синхронної комунікації також є очевидною та необхідною. Тому найкращим є формування такої стратегії комунікацій, яка передбачає одночасне використання обох підходів там, де це має сенс. Бо майже неможливо побудувати взаєморозуміння та особисті стосунки лише за допомогою письмового спілкування та віддаленої комунікації, необхідна власне безпосередня комунікація. Синхронне спілкування має бути винятком для вирішення комплексних та складних проблем, побудови зв'язків між членами команди та для термінових ситуацій, але не абсолютним правилом в сучасних умовах. Використання саме такої конфігурації командного спілкування вбачається найоптимальнішою стратегією, яка стосується як індивідуального учасника комунікаційного процесу чи керівника команди.

Список використаних джерел

1. Scott Mautz. A 2-Year Stanford Study Shows the Astonishing Productivity Boost of Working From Home. URL: <https://www.inc.com/scott->

mautz/a-2-year-stanford-study-shows-astonishing-productivity-boost-of-working-from-home.html

2. Cisco Study Finds Telecommuting Significantly Increases Employee Productivity, Work-Life Flexibility and Job Satisfaction. URL: <https://newsroom.cisco.com/c/r/newsroom/en/us/a/y2009/m06/cisco-study-finds-telecommuting-significantly-increases-employee-productivity-work-life-flexibility-and-job-satisfaction.html>

3. Prithwiraj (Raj) Choudhury, Barbara Z. Larson, Cirrus Foroughi. Is It Time to Let Employees Work from Anywhere? URL: <https://hbr.org/2019/08/is-it-time-to-let-employees-work-from-anywhere>

4. Rob Cross, Reb Rebele, Adam Grant. Collaborative Overload. URL: <https://hbr.org/2016/01/collaborative-overload>

5. Gloria Mark, Daniela Gudith and Ulrich Klocke. The Cost of Interrupted Work: More Speed and Stress. <https://www.ics.uci.edu/~gmark/chi08-mark.pdf>

6. Katherine Bindley, Chip Cutter. Workers Care More About Flexible Hours Than Remote Work. URL: <https://www.wsj.com/articles/workers-care-more-about-flexible-hours-than-remote-work-11643112004>

Пушак Ярослав,
д-р екон. наук, професор,
Львівський державний університет внутрішніх справ
Трушкіна Наталія,
канд. екон. наук, старший дослідник,
Інститут економіки промисловості НАН України

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ключові слова: національна економіка, національна безпека, економічна безпека, інформаційна безпека, цифровізація, цифрова трансформація, цифрові технології.

Pushak Yaroslav,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Lviv State University of Internal Affairs
Trushkina Nataliia,
PhD in Economics, Senior Researcher,
Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine (Kyiv)

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATIONS

Keywords: national economy, national security, economic security, information security, digitalization, digital transformation, digital technologies.

Динамічний перехід на цифрові технології сприяє прискоренню цифрової трансформації економічних систем [1], що обумовлено використанням великих баз даних, штучного інтелекту, блокчейну, інноваційних і фінансових технологій [2-3], формуванням і розвитком електронних платформ і технологічної інфраструктури. Сучасний етап цифровізації національних економік різних країн світу характеризується інтеграцією широкого спектру цифрових сервісів, продуктів і технологій у кіберфізичну систему [4-6]. За оцінками експертів Forbes, 67% керівників компаній зі списку Global 2000 вибрали у 2018 р. цифрову трансформацію як пріоритетну мету своєї корпоративної стратегії. За розрахунками фахівців The Boston Consulting Group, обсяг цифрової економіки до 2035 р. становитиме 16 трлн дол. США.

Згідно з експертним опитуванням 130 генеральних, операційних і технічних директорів компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації встановлено, що 47% респондентів оцінили рівень цифрового розвитку свого бізнесу як помірний, а 39% вважають, що він є високим. Однак 9%

респондентів стверджують, що рівень цифрової трансформації їхніх компаній є низьким. При цьому переважна більшість (89% опитаних) вказали, що корпоративна стратегія їхньої компанії містить цілі цифрової трансформації.

Отже, цифрова трансформація, яка спостерігається у багатьох галузях національної економіки, призвела до того, що кардинально змінився масштаб діяльності суб'єктів господарювання і з'явилися нові виклики, ризики і загрози, з якими раніше глобальний світ не стикався.

Варто наголосити, що цифрова економіка впливає на всі види господарської діяльності підприємств, і відповідно на рівень їх економічної безпеки [7-8]. Активне впровадження цифрових технологій вносить зміни у систему виявлення, оцінювання, прогнозування та нівелювання ризиків і загроз

економічній безпеці. На даний час кібербезпеку та інформаційну безпеку [9-10] визнано одним з головних елементів забезпечення економічної безпеки держави в умовах діджиталізації.

Глобальне дослідження «Довіра до цифрових технологій 2021», яке проведено компанією PwC, демонструє зростання рівня ризиків кібератак на бізнес у світі приблизно на 24%. При цьому в Україні тільки 20% підприємців розглядають кібербезпеку як сучасну необхідність і готові коригувати стратегію забезпечення інформаційної безпеки як складову економічної безпеки. У Звіті «Погляд керівників бізнесу в Україні 2021», який підготовлено KPMG в Україні, до ключових ризиків діяльності компаній в умовах невизначеності віднесено кіберзагрози. Лише 58% організацій у світі та 49% в Україні заявили, що вони добре підготовлені до кібератак. Керівництво компаній визнають важливість співпраці та адаптивного підходу до трансформацій – 54% керівників в Україні та 70% у світі відмічають, що нові партнерства матимуть вирішальне значення для зростання темпів цифрових перетворень. Як зазначено у Звіті Центру кібербезпеки Всесвітнього економічного форуму (WEF) «Глобальні перспективи кібербезпеки до 2022 року», 81% опитаних визнають цифрову трансформацію ключовим чинником підвищення кіберстійкості шляхом зміцнення політик, процесів і стандартів із залученням третіх сторін. 68% респондентів розглядають кіберстійкість як основну частину загального управління ризиками.

У результаті опитування «Прогнози бізнесу на 2023 рік», проведеного Європейською Бізнес Асоціацією у партнерстві з Райффайзен Банк за аналітичної підтримки Gradus Research, встановлено важливі завдання уряду України. Так, топменеджери компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації визначили, що пріоритетами на 2023 рік мають бути боротьба з корупцією і забезпечення макроекономічної стабільності, оскільки економічна безпека є основою стратегії майбутнього відновлення і відбудови України.

На сьогоднішній день правові засади розвитку системи економічної безпеки у контексті цифровізації регулюються такими законодавчими й нормативно-правовими документами: 1) Закони України «Про національну безпеку України»; «Про Бюро економічної безпеки України»; «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»; «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні»; 2) Укази Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»; 3) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації»; «Деякі питання цифрової трансформації»; «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» тощо.

Разом з тим, незважаючи на деякі позитивні законодавчі ініціативи щодо створення системи економічної безпеки як пріоритету забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової економіки, все ж таки існують певні проблеми недостатньо ефективного нормативно-правового забезпечення у цьому напрямі. Так, у деяких з них лише йдеться про економічну безпеку в системі національної безпеки держави. У ряді нормативних документів зазначено лише про впровадження цифрових технологій та інформаційних систем. Але не прописано загальних засад, належних умов і не визначено відповідних механізмів інституційного, організаційно-економічного та інформаційного забезпечення функціонування системи економічної безпеки у контексті глобальних цифрових перетворень. Тому ці питання потребують особливої уваги з боку освітян, науковців, представників державних органів влади, бізнес-середовища, громадських організацій. Це стане напрямом подальших наукових досліджень.

Крім цього, у подальшому доцільно розробити рекомендації щодо трансформації національної економічної системи в умовах діджиталізації з урахуванням міжнародного досвіду та сформулювати принципово нову парадигму економічної безпеки держави як важливої складової стратегії повоєнної розбудови національної економіки України.

Список використаних джерел

1. Bezpartochnyi M., Revenko D., Dolha H., Trushkina N. Model Tools for Diagnosing the Stability and Survivability of Economic Systems. Distributed Sensing and Intelligent Systems. Studies in Distributed Intelligence / Edited by M. Elhoseny,

X. Yuan, Sd. Krit. Switzerland, Cham: Springer, 2022. P. 275-288. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64258-7_25.

2. Пушак Я.Я., Трушкіна Н.В. Сутність поняття «фінансовий моніторинг» у контексті забезпечення національної безпеки. Вісник економічної науки України. 2021. № 2 (41). С. 197-203. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).197-203](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).197-203).

3. Пушак Я., Трушкіна Н. Fintech як дієвий інструмент фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах цифрової економіки. Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Берегове, 15 червня 2022 р.) / Закарпатський угорський інститут ім. Ф.Ракоці П. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2022. С. 359-361.

4. Trushkina N. Development of the information economy under the conditions of global economic transformations: features, factors and prospects. *Virtual Economics*. 2019. Vol. 2. No. 4. P. 7-25. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.04\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.04(1)).

5. Zybareva O., Kravchuk I., Pushak Ya., Verbivska L., Makeieva O. Economic and Legal Aspects of the Network Readiness of the Enterprises in Ukraine in the Context of Business Improving. *Estudios de Economia Aplicada*. 2021. Vol. 39(5). P. 1-19. <https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.4972>.

6. Kryshtanovych S., Prosovykh O., Panas Y., Trushkina N., Omelchenko V. Features of the Socio-Economic Development of the Countries of the World under the influence of the Digital Economy and COVID-19. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 1. P. 9-14. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.2.2>.

7. Kwilinski A., Pajak K., Halachenko O., Vasylychak S., Pushak Y., Kuzior P. Marketing tools for improving enterprise performance in the context of social and economic security of the state: innovative approaches to assessment. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. Iss. 4. P. 172-181.

8. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія / М.Ф. Криштанович, Я.Я. Пушак, М.І. Флейчук, В.І. Франчук. Львів: Сполом, 2020. 418 с.

9. Пушак Я.Я., Трушкіна Н.В. Інформаційна безпека як важлива складова національної безпеки в умовах глобалізаційних викликів сучасності. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 13 травня 2022 р.) / упоряд. В.С. Бліхар. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 101-104.

10. Пушак Я., Трушкіна Н. Інформаційна безпека у контексті забезпечення національної безпеки. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали IX Всеукраїн. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20-22 травня 2022 р.) / упоряд. А.М. Штангрет. Львів: Укр. акад. друкарства, 2022. С. 62-64.

Рисін Марія,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
Бабич Олександр,
аспірант,
Національний університет «Львівська політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Ключові слова: блокчейн технології, діджиталізація, електронне урядування, кібербезпека, публічне управління.

Rysin Mariia,
PhD, Associate professor,
Lviv Polytechnic National University
Oleksandr Babich,
PhD student,
Lviv Polytechnic National University

APPLICATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES TO ENSURE THE SECURITY OF THE DIGITALIZATION OF THE ELECTRONIC GOVERNMENT SYSTEM

Keywords: blockchain technology, digitalization, e-government, cyber security, public administration.

Діджиталізація роботи органів державної влади є дуже важливою, особливо в теперішніх умовах воєнного стану в Україні, коли багато людей покинули свої домівки і опинились в нових життєвих обставинах, або виїхали за кордон. Запровадження послуг онлайн зменшує контакти між людьми та усуває необхідність приїжджати саме в це відділення державної установи, де проживала людина.

За останні 10 років Україна зробила значний поступ у напрямку діджиталізації різних сфер державної діяльності. Одна із найважливіших умов ефективного реформування державних інституцій та публічної влади в умовах цифрових трансформацій – це електронне урядування, що переходить у діджиталізовану форму, метою якого є поліпшення ефективності роботи органів влади з громадянами, підприємствами й іншими установами та зменшення спільних витрат часу та коштів.

Метою дослідження є з'ясувати як блокчейн технології допоможуть забезпечити безпеку електронного урядування та сприятимуть реалізації права голосу за допомогою ІТ.

До переваг електронного урядування слід віднести зручність використання через дистанційну участь особи, зменшення видатків державного бюджету на організацію виборів, пришвидшення підрахунку голосів тощо. Проте, серед основних недоліків дистанційної участі в електронному урядуванні слід зазначити загрозу крадіжки персональних даних та подвійного голосування.

Діджиталізацію публічного управління слід розуміти як процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави. Внаслідок цього цифрове врядування буде сприйматися як цифрова реалізація публічної влади (цифрова форма публічного врядування), яка стане етапом еволюційного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів публічної влади («інформатизація державного управління» → «електронне урядування» → «цифровізація публічного врядування») [1].

Блокчейн і його інфраструктурна технологія швидко поширилися за останнє десятиліття і користуються високим попитом, але всебічних досліджень цих платформ бракує. Blockchain - це нова інноваційна технологія, заснована на системі розподіленої цифрової книги (реєстрах транзакцій). Блокчейн - це тип системи розподіленої книги, яка складається з великої кількості вузлів. Блок - це контейнер, у який включено транзакції, і транзакції можна записувати в хронологічному порядку шляхом з'єднання блоків. Для належної роботи важливо, щоб вузли в системі блокчейн мали однакове зображення зв'язаних блоків. Децентралізована довіра є одним із ключових факторів системи, заснованої на блокчейні.

Незважаючи на широкий інтерес до використання блокчейн у публічній сфері, все ще недостатньо прикладів, які підтверджують потенціал блокчейну як конкретної бізнес-моделі. Тому необхідно вивчити, як технологія блокчейн може змінити існуючу бізнес-модель і підключити її до нової бізнес-моделі.

При цьому цифровізація публічного врядування є процесом реалізації цифрових трансформацій у публічній сфері (у контексті докорінного перетворення діяльності органів публічної влади), що приведе до стрибкоподібного переходу до цифрового врядування шляхом застосування цифрових технологій, таких як інструменти цифрового робочого місця, штучного цифрового інтелекту прийняття типових управлінських рішень, blockchain-, smart-, portal-, cloud-, network-сервісів тощо.

Існуюче електронне голосування, яке впроваджували у деяких країнах Європи, не завоювало довіри через можливість фальсифікації даних. Вирішити цю проблему вперше спробували через електронне

голосування за допомогою першого блокчейну Bitcoin, а згодом на основі Ethereum.

М. Свон у своїй книзі “Блокчейн: Схема Нової економіки”, наголошує, що актив, представлений на блокчейн-технології, стає “SMART-активом”, угоди з яким можна здійснювати за допомогою угод SMART CONTRACT [2]. Ідея “SMARTактивів” полягає у тому, щоб керувати власністю та доступом до активу, зареєструвавши його як цифровий актив у блокчейн та маючи секретний цифровий ключ. Сутність використання зазначеної технології для управління записами в публічних реєстрах полягає у створенні єдиної системи, національної або міжнародної, для конкретного реєстру. Використання блокчейн-технології допомагає повністю перейти у цифровий формат, що природньо відповідає роботі з інформацією.

Однак, останні дослідження показали, що навіть використання Smart-контрактів не виключає можливість подвійного голосування через використання публічного блокчейна. Науковці наголошують, що коли виникають такі проблеми, слід використовувати електронне приватне голосування блокчейн. Приватний блокчейн можна використовувати для обмеження учасників і запобігання можливості фальсифікації даних. Крім того, гілка, згенерована в публічному блокчейні, не відбувається в алгоритмі консенсусу PBFT, тим самим запобігаючи подвійному голосуванню.

Отже, використовуючи і створюючи попит на сучасні IT-рішення, запроваджуючи в обіг найсучасніші електронні адміністративні послуги (прозорість та підзвітність в органах державного управління та послугах/TAPAS; «Малютко, електронна ідентифікація BankID та MobileID, платформа e-health та інші) та впроваджуючи інноваційні моделі, держава має бути прикладом у переході до «цифрових» технологій для всієї України. В подальшому слід розвивати електронну систему голосування, яка забезпечує конфіденційність і чесність за допомогою даних шифрування шляхом запобігання подвійному голосуванню за технологією PBFT, який є алгоритмом консенсусу приватних блокчейн.

Список використаних джерел

1. Разумей Г. Ю. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України / Г. Ю. Разумей, М. М. Разумей // Публічне управління та митне адміністрування. – 2020. - № 2(25). – С. 139–145.
2. Клименко І. Застосування блокчейн-технологій в публічному управлінні / І. В. Клименко, Г. М. Лозова, Л. М. Акімова. // Демократичне врядування. - 2017. - Вип. 20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2017_20_9

Розбейко Кирило,
аспірант,
проектний менеджер,
EPAM Anywhere

ЦИФРОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У ІТ ОРГАНІЗАЦІЯХ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ЗАСІБ ПІД ЧАС ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ

Ключові слова: ІТ організації, віддалена робота, цифровий інструментарій, диджиталізація, цифровізація.

Kyrylo Rozbeiko,
PhD student,
Project Manager,
EPAM Anywhere

DIGITAL TOOLS IN IT ORGANIZATIONS AS AN AUXILIARY TOOL DURING REMOTE WORK

Keywords: IT organizations, remote work, digital tools, digitization, digitization.

Цифрові технології у 2022 році вже не являються над-інноваційним продуктом і вже давно використовуються як класичними організаціями так і ІТ новаторами. Інструментарій та складність цифрових технологій може різнитися від сфери до сфери, але необхідність та користь їх використання у різних аспектах діяльності підприємств підтверджена за часів пандемії та віддаленої роботи.

В діяльності ІТ підприємств існує велика кількість цифрових інструментів, що використовуються на різних рівнях доставки продуктів до кінцевого користувача.

Під час початку агресії по відношенню до України більшість ІТ компаній вже були готові до реактивних змін у своїй діяльності та до перебудови процесів. Пандемія COVID-19 показала яким чином можна управляти командами, різними департаментами та окремими людьми працюючи віддалено. Задля досягнення ефективності використовувались різні підходи, методи та цифрові інструменти. Таким чином для управління настроєм команд використовували як психо-емоційні методи так і інструменти цифрофізації, а для розробки нових продуктів здебільшого різні застосунки для онлайн співпраці [4].

Умови військової агресії були закладені у портфель ризиків далеко не усіма компаніями, та, навіть, великі ІТ гіганти були шоковані новою реальністю українців. В результаті отриманого шоку багато компаній, що

працюють на експорт послуг опинились в скрутному становищі, коли клієнти призупиняли співпрацю з українськими розробниками. Серед причин такої поведінки можна виокремити наступні:

1. Безпека конфіденційних даних. На початку ніхто не знав чого очікувати та як будуть розвиватися події. Данні компаній, що замовляють послуги – це також данні їх клієнтів або користувачів їх ІТ продуктів. Власники та топ-менеджмент компаній не могли дозволити собі, щоб ці дані дісталися третім особам.

2. Перерви у доставці оновлень та/або цілих продуктів. Безпека розробників опинилась під ударом з початку повномасштабного вторгнення та, більшість із нас. Українці почали масово релокуватись в інші локації та цей час були недоступні. Розробникам потрібно бути на зв'язку та, у випадку поламок ПЗ бути у змозі їх полагодити. Таким чином, компанії, що наймали українські команди не отримували необхідні оновлення вчасно.

3. Неможливість вплинути на ситуацію. В сучасному менеджменті при боротьбі із ризиками використовується модель «Уникати, зменшувати, передавати або приймати» [6]. У випадку із російською агресією цей ризик не можна було ні уникнути, ні передати або прийняти. Єдина можлива стратегія була – зменшувати вплив війни на співробітників. Для компаній, які купували послуги з розробки не було і цієї стратегії, оскільки вони прямо не впливали на аутстафінгові/аутсорсингові команди.

Отже враховуючі всі ризики та неможливості впливати на ситуацію, Україна – країна яка здебільшого експортувала ІТ послуги, а не розробляла власні продукти, опинилась в становищі, коли не може надати роботу усім своїм ІТвцям. Тому компанії були вимушені експериментувати. Одноразові виплати, допомога у релокації як по території України так і закордон, постійна підтримка та знаходження за віртуальним робочим місцем, волонтерські шелтери у офісах, допомога родинам своїх колег, страхові виплати, тощо. У всьому цьому компаніям стали у нагоді цифрові інструменти.

Серед великої кількості цифрових інструментів їх використання дуже відрізняється, наприклад у процесах розробки програмного забезпечення, програмістами використовуються додатки, що допомагають у написанні коду, роблять виправлення та мають можливість підключення додаткового функціоналу. В процесі інтеграції та доставки ПО до кінцевого користувача існують інструменти для контейнеризації, верифікації написаного коду, швидкого та безшовного оновлення та підтримки актуальності версії. У процесах фінансової діяльності підприємств використовуються різного роду бухгалтерські додатки, ПО для управління персоналом, складами, тощо. В процесах побудови стратегій підприємств може використовуватись поєднання різних інструментів з багатьох рівнів задля оцінки поточного стану та адаптації підприємства згідно із визначеними цілями. Таким чином

для стратегічного менеджменту доцільно використовувати практику великих даних та їх подальшу оцінку.

Все відбувалось в онлайн, від дзвінків до релізів. Всі департаменти та команди почали використовувати абсолютно нові для себе підходи у своїй ж роботі. Кількість використовуваних цифрових інструментів різко збільшилася. Компанії почали розробляти свої власні рішення для уникнення тих чи інших ризиків. Також відрізнялись і шляхи застосування цифрових інструментів. Так, наприклад, розробникам необхідно мати інший від рекрутерів набір додатків. Якісь інструменти ставали нормою для всіх в той час, як деякі ставали все більш профільними.

Серед наявних на ринку цифрових інструментів в кожного з них є і низка аналогів, що не завжди є конкурентами. І кожна ІТ організація постає перед вибором, який з аналогів зможе надати їм конкурентні переваги та які? Яка має бути стратегія зі складання портфелю цифрового інструментарію? Які економічні вигоди це надає порівняно із класичними методами?

Звісно, ІТ індустрія завжди використовувала цифрові інструменти в своїй діяльності, оскільки їх робота пов'язана із створенням таких самих цифрових інструментів. Для написання або перевірки коду треба використовувати комп'ютер із різним набором різних додатків, але до пандемії використовувався змішаний підхід в управлінні. Наразі підхід став на сторону онлайн, але підходи у формуванні стратегічних портфелів ще не визначені, теоретична база застаріває за декілька років, а команди мають бачити впевненість менеджерів.

В діяльності ІТ підприємств існує велика кількість цифрових інструментів, що використовуються на різних рівнях доставки продуктів до кінцевого користувача. Таким чином можна виділити наступні їх види [8]:

1. Фінансові
2. Управління проектами
3. Маркетингові
4. Дизайн
5. Адміністративні
6. Крос-колаборація та планування
7. Контроль версійності (GIT)
8. Інструменти для безперервної інтеграції та доставки
9. Серверні та локальні рішення
10. Тощо.

А до таких інструментів відносяться наступні: Jira, ProofHub, Scoro, WorkZone, Readmine, Nutcache, Notion, Paymo, Trello, ClickUp, Jenkins, CircleCI, GitLab, Team City, SQL Sentry, Spinnaker, Nevercode, Atom, Bootstrap, Axure, тощо [8]. Їх кількість дуже обширна та також потребує певної формалізації.

Тому, застосування гнучкого управління у поєднанні із фіксованими правилами вибору стратегії до складання портфелю цифрового інструментарію надаватимуть конкурентні переваги усім організаціям, що приймають участь у створенні ІТ продуктів.

Список використаних джерел

1. Колодко Гж.В. Після пандемії. Економіка і політика у постпандемічному світі. Економіка України. 2020. № 5. С. 3-24.
2. Лавриненко, Л. (2020) «Ринок праці на карантині та професії, які будуть затребувані після пандемії COVID-19», ЛОГОС. Онлайн.
3. Розбейко К.В. Менеджмент емоційного настрою команд, як основна складова росту продуктивності в ІТ підприємствах під час пандемії COVID-19, матеріали ІІ Всеукр. наук. практ. конф. студ., аспір. і мол. вчених з міжнародною участю 28 квітня 2021 року. Київ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 209с.
4. Розбейко К.В. Роль інноваційного підходу у стратегічному управлінні розвитком іт підприємства, Розвиток економічної системи в контексті міжнародного співробітництва: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 січня 2020 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О.: ЦЕДР, 2020. – 104 с
5. Goman, Maksim, "An Extended Analysis of Risk Management Concepts in IT Management Frameworks" (2021). CONF-IRM 2021 Proceedings. 28. URL: <https://aisel.aisnet.org/confirm2021/28>
6. Niedbala C. Risk Management: Avoid, Reduce, Transfer or Accept? [Електронний ресурс] / Carl Niedbala // Founder Shield. – 2022. URL: <https://foundersshield.com/blog/risk-management/>.
7. Hunger, J. David Essentials of strategic management /J. David Hunger, Thomas L. Wheelen. -5th ed. p.cm
8. 55 Best Project Management Tools for 2022 [Електронний ресурс] // ProofHub. – 2022. URL: <https://www.proofhub.com/articles/top-project-management-tools-list>.

Свідерська Світлана,
аспірантка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧА НА ПРИКЛАДІ РИНКУ КОСМЕТИЧНИХ ПРОДУКТІВ

Ключові слова: фактори впливу, патерн поведінки, consumer behavior, e-commerce, діджиталізація.

Svitlana Sviderska,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FACTORS INFLUENCING CONSUMER BEHAVIOR ON THE EXAMPLE OF THE COSMETIC PRODUCTS MARKET

Keywords: factors of influence, pattern of behavior, consumer behavior, e-commerce, digitalization.

Світовий ринок косметичних продуктів є однією з найважливіших частин споживчого ринку та відрізняється динамічністю і значними розмірами. Ринок косметичної продукції має свої особливості: ця індустрія має постійне органічне зростання, стабільність відносно світових флуктуацій, широкий вплив на різні цільові аудиторії та охоплення всіх класів споживачів за рівнем доходу. У результаті маркетингова стратегія косметичних корпорацій існує на різних рівнях: основному (глобальному) та адаптованому (для регіону чи певної країни). Як правило, це пов'язано з різними факторами впливу та специфікою окремих регіонів чи країн. Виходячи із цього, актуальним є виявлення та оцінка ключових факторів впливу та глобальних трендів ринку косметичних продуктів для подальшої їх оцінки щодо локальних ринків, зокрема українського. З метою збору даних про глобальні тенденції є доцільними систематизація та аналіз наявних статистичних даних, річних звітів та наукових статей із цієї теми.

Варто також окреслити, що фактори впливу різняться за своєю природою. На ринок та діяльність компаній можуть впливати регуляції та обмеження, але більшою мірою дослідження стосуватиметься саме тих опцій, що спричиняють вплив на потреби, бажання та купівельну спроможність споживачів – їх патерн купівельної поведінки. Споживання косметичних продуктів базово залежить від таких атрибутів, як ціна, якість, статус бренду, лояльність до бренду, маркування, країна походження тощо. Але це базові фактори, які сприймаються управлінцями як гігієнічні під час

формування стратегії розвитку бренду. Отже, має сенс виокремити тренди саме останніх років:

– розвиток електронної комерції та відповідне вдосконалення маркетингової діяльності виробників. Гравці ринку косметичних продуктів ініціюють стратегії цифрового маркетингу, готують інтерактивну рекламу та докладають значних зусиль для просування своїх продуктів через соціальні мережі. Зростання впливу соціальних медіа та поширення Інтернету змінюють стиль покупки типового споживача, збільшуючи частку покупок, що припадає на електронну комерцію [1];

– підвищення обізнаності щодо здоров'я, гігієни та догляду за тілом. Занепокоєння щодо самопочуття зростає щодня через напружений графік, зміни в розпорядку дня, звичках харчування та коливаннях циклу сну. Косметичні продукти позиціонують себе як засоби допомоги людям виглядати здоровішими та привабливішими, а, отже, подібні тренди позитивно впливають на динаміку попиту [2];

– тренд на екологічність. Продукти, створені з натуральних інгредієнтів, набувають усе більшої популярності в усьому світі завдяки своїй безпечності та нетоксичності. Також на попит впливає і зростання обізнаності споживачів щодо шкідливого впливу синтетичних хімікатів не тільки на здоров'я, але й на стан навколишнього середовища [2];

– вторинні фактори, викликані розвитком соціальних мереж та діджиталізацією. Наразі трендом не тільки для ринку косметичних продуктів, а й для більшості сегментів B2C-ринку, є персоналізований підхід, забезпечення індивідуального досвіду споживача, урахування при прийнятті рішень відгуків споживачів, цінності компанії, якості підтримки сервісу споживача [3].

Таким чином, було виявлено і проаналізовано основні фактори впливу на поведінку споживача в розрізі глобальних тенденцій ринку косметичних продуктів. Але актуальною є також їх оцінка для ринку України. Основна ідея полягає в тому, щоб знайти кореляцію та оцінити, які фактори мають більший вплив на споживчий попит: глобальні тенденції чи локальні перешкоди, а також як забезпечити адекватність аналізу ринку для українських локальних косметичних брендів та філій світових корпорацій в умовах агресії.

Для отримання результатів та акумулювання даних про українських споживачів можна використовувати як метод збору попередньої інформації закриті анкети із потенційною вибіркою від 1000 респондентів. Результати мають бути класифіковані, найважливіші ключові фактори впливу виділені для обох рівнів. У подальшому можна використовувати методи математичного аналізу, наприклад, багатокритеріальні методи, для забезпечення оцінки кореляції. Отримані результати мають продемонструвати, чи впливає загальна різниця в добробуті споживачів у США, Канаді та країнах Європи і в Україні на споживчі вимоги, та чи є ціна

основним фактором відповідно. Чи локальні специфічні фактори мають тенденції ближчі до азіатського ринку чи економік, що розвиваються, загалом, чи мають класичні ознаки стабільного ринку розвинутих економік. А також наскільки сильно фактор агресії в Україні спричинив зміни у споживчому патерні покущів косметичних продуктів.

Список використаних джерел

1. Anandarajan, S. Consumer Purchase Decision Behaviour Towards Cosmetics Marketing. *Asia Pacific Journal of Research*. 2016. Vol. 1. Pp. 144–149.
2. Callaghan, S., Lösch, M., Pione, A., Teichner, W. Feeling Good: The Future of the \$1.5 trillion Wellness Market. *McKinsey&Company*. 2021. April 8.
3. Kitbumrungrat, K. Predicting the Factors Affecting Consumer Buying Decisions Making about Goods on an Online Application. *KKU Science Journal*. 2021. 49(1). Pp. 72–84.
4. Marchessou, S., Spagnuolo, E. Taking a Good Look at the Beauty Industry. *McKinsey&Company*. 2021. July 22.

Солодаренко-Літковська Регіна,
аспірантка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ТАЛАНТ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ключові слова: талант, талант-менеджмент, управління талантами, результативність, розвиток організації.

Rehina Solodarenko-Litkovska,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

TALENT MANAGEMENT AS A KEY FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF A MODERN ORGANIZATION

Keywords: talent, talent management, talent management, performance, organization development.

У сучасних умовах мінливого середовища, прискореного науково-технічного прогресу, ускладнення виробництва і технологій відбуваються зміни у змісті та характері праці, збільшується її інтелектуалізація, зростає мобільність працівників та підвищуються вимоги до рівня знань, вмінь й навичок персоналу. Ці тенденції обумовлюють постійне зростання людського фактору як ключового аспекту ефективності, конкурентоспроможності та розвитку сучасної організації. Персонал виступає стратегічно важливим ресурсом кожної компанії, у той час талановиті працівники є одним із найважливіших чинників, які впливають на управління розвитком організації, що, у свою чергу, забезпечує результативність компанії та її існування в довгостроковій перспективі.

Унаслідок воєнного стану в Україні та прагненням компаній швидко реагувати на зміни середовища підвищується попит на талановитих працівників, які застосовують новаторські, нестандартні та раціоналізаторські ідеї для вирішення складних бізнес-завдань. Наявність таких співробітників може мати вирішальне значення для підтримки якості й цілісності людського потенціалу компанії, а також ефективного розвитку організації в нових реаліях. Унаслідок цього кожна компанія зацікавлена у тому, щоб виявити талановитих співробітників та запровадити програми, спрямовані на їх розвиток, утримання та ефективне управління, що стало можливим завдяки появі концепції талант-менеджменту як особливого підходу до управління працівниками.

Термін «талант-менеджмент» з'явився в 1990-ті роки і передбачає діяльність у галузі управління персоналом, спрямовану на залучення співробітників в інноваційний процес, формування творчих стимулів і розвиток творчого потенціалу співробітників. Цей термін був запроваджений Девідом Уоткінсом із Softscape [4, с. 33]. Уперше був використаний у статті, опублікованій у 1998 р., й у подальшому розвинений у книзі «Системи управління талантами» у 2004 р., проте зв'язок між розвитком людських ресурсів і ефективністю організаційної структури був визнаний у 1970-х роках [3, с. 88]. У кінці 1990-х років міжнародна консалтингова компанія McKinsey опублікувала звіт «Війна за таланти», що став предметом обговорення на корпоративних зборах. Термін «війна за таланти» був запропонований Едвардом Майклзом, директором “McKinsey & Company”, спільно із Хелен Хелдфін-Джонс та Елізабет Екселрод. За твердженнями дослідників із цієї компанії, які провели найперше ґрунтовне дослідження з управління талантами та започаткували цей напрям, «війна за таланти» обумовлена трьома основними факторами, такими як перехід від індустріального устрою до інформаційного, активізація попиту на висококваліфікованих управлінців, зростання схильності людей змінювати місце праці. Продовжили працю дослідників із “McKinsey” й інші практики, зокрема Марк Ефрон (Marc Effron), Міріам Орт, Джон Будро. Дані дослідження стали поштовхом для керівників найбільших корпорацій, таких як General Electric, Procter&Gamble, “Toyota”, “Google”, “Pixar” дослідити сферу роботи з талантами в їхніх компаніях.

Щоб розкрити сутність талант-менеджменту необхідно визначити, кого і яким чином можна віднести до «талантів» у менеджменті. Творчих, креативних, інноваційних людей як об'єктів управління можна умовно поділити на дві групи:

1. HiPo (high potential) – люди без великого досвіду, але з високим потенціалом і геніальним способом мислення. Їм необхідно постійно надавати можливості для самореалізації, але вести безперервний і жорсткий контроль за їх діяльністю, надавати конструктивну оцінку, передбачати можливі вигоди та втрати від реалізації оригінального рішення об'єкта управління.

2. Homo vulgaris – «Людина звичайна», котра постійно та поступово збільшує об'єм своїх знань, досвіду, нарощує продуктивність праці. Унаслідок досить тривалого процесу «збагачення» професійної особистості, а не миттєвої віддачі, можна досягнути на довгостроковому етапі значний загальний приріст продуктивності [2, с. 302].

Управління талановитими співробітниками – це стратегічний напрям, який орієнтований на майбутнє і тісно інтегрований із цілями бізнесу та корпоративною стратегією. Сучасні менеджери потребують стратегічних дій у придбанні талантів не менше, ніж у використанні нових технологій. Тому ХХІ століття повністю перевернуло уявлення про таланти, і сьогодні

найбільш успішні компанії, такі як «Google», «General Electric», «PepsiCo» змінили стратегію і замість того, щоб боротися з ними вони їх вирощують та розвивають. Зараз пошуком талантів займаються спеціальні люди – рекрутери, головне завдання яких є не привести талант у компанію, а лише знайти кандидата, який відповідає вимогам відповідного клієнта. Головним критерієм оцінки талановитості можливого претендента є його попередні успіхи. Дуже успішний менеджер однієї компанії може не принести значних результатів іншій компанії. Як показав досвід провідних компаній вигідніше виростити та розвинути власні таланти, ніж залучати зі сторони.

Наприклад, у корпорації «General Electric» була створена ще в 1990 році програма work-out, яка мала на меті сформувати атмосферу довіри, стерти бюрократичні перепони та підвищити віру працівників у себе, також стала додатковим мотивом до бажання працівників навчатися та розвиватися. Для талановитих працівників ця програма стала вирішальною з точки зору отриманої свободи дій, покращених комунікацій та зростання ініціативності. Компанія «PepsiCo» практикує цілісний підхід до розвитку, зростання та залучення талантів, використовуючи різноманітні інструменти, спрямовані на збільшення досвіду працівників. Ключовою перевагою в роботі з талантами є створення ефективної системи зворотного зв'язку із залученням працівників до обговорень стратегічних питань щодо розвитку кар'єри та спрощенню організаційних змін. Зокрема, у компанії створений корпоративний університет «PepsiCo», спрямований допомогти працівникам отримати необхідні знання та навички, як і для безпосередньої професійної діяльності, так і формування лідерських та управлінських якостей працівників. Для талантів, зокрема, у компанії передбачено трирівнева програма розвитку менеджерів – від нижчої до найвищої ланки управління. У компанії «Google» пропагують думку, що працівників варто наймати за знання, якими вони ще не володіють [1, с. 132], наголошуючи на тому, що ідеальними кандидатами є ті, хто постійно вчиться і тому адекватно реагує на зміни. Так зване «мислення зростання» тягне за собою впевненість, що всі якості можна змінювати та вдосконалювати, доклавши до цього зусилля. Таким чином, даний підхід забезпечує «Google» кращими працівниками та робить компанію однією з передових у світі, яка постійно розвивається та оперативно реагує на зміни зовнішнього середовища.

Отже, своєчасне виявлення і розвиток талановитих працівників може зіграти вирішальну роль у формуванні якісного кадрового резерву, а здатність управляти талантами стає стратегічним пріоритетом для ефективного розвитку організації. Талант-менеджмент тісно інтегрований із цілями компанії та не може бути ізольованим від загальної корпоративної стратегії. Приклади провідних компаній показують, що успішні практики управління талантами дають змогу створити довгострокову конкурентну перевагу, збільшити дохід, скоротити витрати, прискорити інноваційний

процес, оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та мати вирішальний вплив на розвиток й результативність сучасної організації.

Список використаних джерел

1. Шмідт Е., Розенберг Дж. Як працює Google / пер. з англ. Ю. І. Гордієнка. К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2016. 304 с.

2. Kuttim, M., Venesaar, U., Kolbre, E. Entrepreneurs' human capital in creative industries: A case of Baltic Sea region countries // Actual Problems of Economics. 2011. No. 126. Pp. 381–391.

3. Schweyer, A. Talent Management Systems: Best Practices in Technology Solutions for Recruitment, Retention and Workforce Planning. – Toronto, Ont.: Wiley, 2004. 253 p.

4. Watkins, D. Lightyear – An Application Framework for Talent Management. That Acts as a Central Feedback Center for all Organizational Functions. Softscape, Inc., 1998. 56 p.

Тарновецька Яна,
студентка,
Бобирь Ольга,
канд. екон. наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ключові слова: бізнес-адаптація, релокація, обмеженість ресурсів, інфляція, розвиток економіки

Yana Tarnovetska,
Student,
Bobyry Olga,
PhD, Associate Professor,
Dnipro National University named after Oles Honchar

RESEARCH OF FINANCIAL AND ECONOMIC INDICATORS OF DOMESTIC BUSINESS UNDER THE CONDITIONS OF THE MILITARY STATE

Keywords: business adaptation, relocation, limited resources, inflation, economic development.

24 лютого 2022 року – дата, яка цілком змінила лише наше життя, а й життя всієї країни, тим самим розділила його на до та після. З початку війни економіка нашої країни зазнала значного удару – інфляція, міграція населення, зруйнована або пошкоджена інфраструктура, девальвація.

Від війни постраждала сумарна кількість підприємств. Якщо одні стикнулись з обмеженим доступом до ресурсів, нестачею палива або зменшенню попиту, то інші – з втратою майна або з вимушеною релокацією. Бізнес, що перебуває на Заході України, не зазнав таких суттєвих втрат, натомість на сході України постраждало кожне шосте підприємство.

Результати опитування [1, с.2] свідчать, що багато підприємств, зокрема промислових, скоротили обсяг виробництва, а деякі, навіть, припинили його в цілому.

Ще на початку березня більшість підприємців та працівників турбувалися про безпеку рідних, мало хто думав про подальший розвиток бізнесу. Однак, оговтавшись від подій, які відбуваються, вони усвідомили, що країні потрібні податки, а людям – зарплати. Звичайно ті, які наважилися на відновлення своєї роботи, стикнулись з багатьма проблемами, а саме

проблема сировини, логістична проблема, проблема персоналу тощо [1, с.4].

Аналізуючи вітчизняний бізнес на сьогоднішній день, можна стверджувати, що ситуація розбіжна. На заході України більша половина виробництва працює частково, тобто на рівні 40-60% від довоєнних обсягів, а чверть іншого бізнесу скоротили свою роботу до 70-90% довоєнних показників. У центрі країни 27,4% підприємств зменшили діяльність до 70-90% довоєнного рівня, 23,6% - працюють на рівні 40-60%, а 22,6% бізнесу повністю зупинили своє виробництво. А ось на півдні, півночі та сході України ситуація складається дещо гірше. З результатів опитування можна зазначити, що більшість бізнес-компаній, заявили про майже повне припинення своєї діяльності, відповідно на півночі – 35,1%, на півдні – 23,9%, на сході – 32,5%. В південній частині України 18,3% підприємств практично не змінили обсяг своєї роботи.

Щоб мінімізувати негативні наслідки форс-мажорної ситуації, спричиненої війною, з усіма її втратами, доцільно здійснювати релокацію до західних областей, куди станом на кінець вересня 2022 р. вже переїхали 725 підприємств, з них 528 вже розпочали працювати на новому місці. Загалом 1816 підприємств оформили заявку на переміщення, з них понад 600 скасували її. Причини можуть бути різними, але найбільш розповсюдженими є недостатньо розвинена індустріалізація чи невідповідна інфраструктура.

Підприємства різних масштабів зараз страждають від важких умов економічного розвитку. Можна констатувати, що мікро та малий бізнес потерпають найбільше, адже їхня фінансово-економічна спроможність дещо відрізняється від потужності великих компаній. Очевидно, що в гальмуванні падіння державної економіки допомагає бізнес. І одна з важливих причин його подальшого економічного розвитку є адаптація.

Процес адаптації виробництва зараз відбувається швидше, ніж до пандемії COVID-19. Зважаючи на цей факт, економіка нашої держави поступово оживає. Приблизно кожен четвертий бізнес заходу, центру та півночі має стратегію розвитку та вже «гнучко» адаптував до неї свої поточні плани роботи. На півдні та сході України — це кожен 5–6-й бізнес. Вагомим фактором, що зможе також допомогти у відновленні економіки – це волонтерська підтримка українського бізнесу, і не тільки внутрішня, а, насамперед, зовнішня.

Територія України має широкі перспективи, великі можливості та коштовні ресурси, проте для нових вкладень потрібно закінчення воєнних дій та зняття тих обмежень, які були введенні на початку війни.

Велика кількість бізнесу, не зважаючи на навколишні події, налаштована оптимістично і продовжує свою роботу. Адже бізнес – активний учасник у боротьбі з агресором. Від його розвитку залежить не малий відсоток сплати податків та наявність робочих місць. 93,4% бізнес-

компаній заохочені в підтримці України, близько 70% – у волонтерстві. Безпосередньо бізнес-компанії роблять великий внесок у допомогу армії, зокрема долучення до волонтерської діяльності, безоплатна або по собівартості передача частини власної продукції тощо. Але, все ж таки, було б доцільніше покривати завдані війною і обмеженнями збитки коштами міжнародних резервних фондів, які за період пандемії значно збагатили [2, с.2].

Список використаних джерел

1. Аналітичні новини сфери бізнесу на *biz. ligazakon.net*. URL: [https://cid.center/regional-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-of-business-in-wartime/; https://biz.ligazakon.net/analytics/213880_relokatsya-bznesu-v-ukran-ta-v-s].
2. Ернст Вольф. Через цілеспрямований хаос до нового світового порядку. URL: https://www.kla.tv/index.php?a=showlanguage&lang=ru&id=20582&date=2021-11-16.

Трегубов Олександр,
канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ключові слова: соціальне підприємництво, розвиток, соціально-економічні проблеми, державна політика.

Tregubov Oleksandr
PhD, Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University

PROSPECTIVE DIRECTIONS OF STATE POLICY SUPPORTING SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Keywords: social entrepreneurship, development; socio-economic problems, state policy.

В процесі економічного розвитку Україна стикається зі значною кількістю соціальних проблем, які значно загострились через світову пандемію COVID-2019 і запровадження внаслідок цього карантинних заходів та військові дії. Серед основних з них слід виокремити наступні: зростання кількості безробітних; зниження рівня життя; втрати людського капіталу через підвищення рівня міграції населення за кордон (в тому числі висококваліфікованих спеціалістів та науковців) тощо.

Як свідчать результати досліджень, стандартні інструменти та існуючі механізми розв'язання таких питань не завжди є ефективними та призводять до необхідного результату. Зазначимо, що в сучасних умовах ринок не в змозі вирішувати усі економічні проблеми, а можливості держави належним чином виконувати свої соціальні функції є теж дещо обмеженими.

В свою чергу, світові практики довели ефективність новітніх підходів до розв'язання соціальних проблем, які ґрунтуються на розвиненні таких видів підприємництва, які здатні врахувати сучасні проблеми та виклики і передбачають залучення ресурсів недержавного сектору економіки для активізації підприємницької діяльності в країні, вирішення громадських справ та соціальних питань.

Серед основних з них певний інтерес представляє соціальне підприємництво, яке здатно поєднати суспільні та державні інтереси шляхом посилення функцій економічно активних суб'єктів ринку в

підтримці соціально вразливих категорій громадян, розвитку громадянського суспільства і соціальної відповідальності як суб'єктів підприємницької діяльності, так і громадськості, вирішенні соціально значущих питань та подолання соціальних проблем в країні (бідності, створення нових робочих місць та працевлаштування, збереження навколишнього середовища тощо).

Зазначимо, що у підсумку реалізація концепції соціального підприємництва дозволяє отримати певні соціально-економічні ефекти, що обумовлюють її переваги над традиційним бізнесом. Серед основних з них слід виокремити такі: високий рівень відповідальності за результати роботи як перед споживачами, так і перед громадою; адаптивність до змін зовнішнього середовища та перспективність запровадження інноваційних підходів при вирішенні соціальних проблем; створення додаткових можливостей для реформування соціальної сфери; значна увага до соціальних питань; працевлаштування незахищених верств населення, що дозволяє залучити їх до громадського життя; сприяння розвитку територіальних громад;; стимулювання активності громадян в частині вирішення соціальних проблем через участь в проєктах; отримання міжнародних грантів, пільгових кредитів; зменшення навантаження на місцеві бюджети в частині вирішення соціальних проблем; сприяння розвитку конкуренції в сфері виробництва та надання послуг .

Однак, слід зауважити, що незважаючи на стрімке зростання кількості підприємств, соціальне підприємництво в Україні стикається з низкою проблем, які уповільнюють, а іноді й гальмують його розвиток. Серед основних з них слід виокремити такі: недосконалість законодавчої бази; несформованість механізмів та інструментів державної підтримки; недостатній рівень управлінського досвіду та обізнаності стосовно здійснення підприємницької діяльності у цій сфері; слабка поінформованість суспільства взагалі та неприбуткового сектору зокрема; низький ступінь усвідомлення значущості суспільних ініціатив.

Дослідження тенденцій розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах сучасних викликів дозволили констатувати необхідність формування відповідної державної політики. Зазначимо, що така політика, спираючись на найкращі світові практики, повинна носити комплексний характер та має бути спрямована на формування сприятливого середовища та реалізовуватися відповідними загальнодержавними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і підприємництва. Отже, серед основних пріоритетів такої політики в Україні мають бути:

- формування дієвої нормативно-правової бази в сфері соціального підприємництва, яка враховує сучасні виклики, та її гармонізація з міжнародними нормами;
- розробка та затвердження базових стратегічних документів, що визначають курс, інструменти та механізми реалізації державної політики;

- активізація державної підтримки процесів створення соціальних підприємств за безпосередньої участі територіальних громад;
- запровадження програмного підходу до розвитку соціального підприємництва, що передбачає формування державних програм та механізмів їх реалізації, спрямованих на підтримку таких підприємств, їх пільгове кредитування (за умов обґрунтованості проєкту);
- використання інфраструктурних об'єктів, які є у власності територіальної громади, як потенційної ресурсної бази для створення соціальних підприємств;
- активізація співробітництва з країнами Європейського Союзу в сфері розвитку соціального підприємництва. Запровадження передових практик (наприклад, досвіду Швеції стосовно формування «стимуляційних пакетів», які передбачають безоплатне професійне бізнес-консультування щодо перетворення ідеї на бізнес-модель, допомогу в отриманні грантів на її тестування, підтримку в адаптаційний період та розширення діяльності;
- розвиток внутрішнього ринку виробництва,
- створення умов для активізації інвестиційної діяльності, запровадження новітніх фінансових продуктів. Фінансова підтримка соціальних підприємств на рівні держави, грантова підтримка;
- розвиток сучасної наукової бази та вдосконалення системи підготовки кадрів, здатних працювати на основі принципів соціального підприємництва; підтримка на урядовому рівні наукових досліджень в цій сфері;
- підвищення рівня соціальної свідомості громадян та обізнаності суспільства щодо переваг соціального підприємництва і соціальної відповідальності (проведення тренінгів, консультацій, онлайн-навчання, використання відповідних сервісів (відео-лекції, освітні ролики, фільми), розрахованих на конкретну цільову аудиторію;
- вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів для різних галузей з врахуванням трансформаційних процесів в сфері соціального підприємництва, підвищення рівня їх компетенцій в сфері розробки проєктів, бізнес-моделей та соціальної відповідальності (проведення тренінгів, семінарів, міжнародних стажувань, профільних платформ для здобуття відповідних знань та навичок);
- розробка комплексної підтримки соціальних підприємств через надання доступних кредитів, консультаційних і тренінгових послуг, а також налагодження соціального партнерства задля вирішення конкретних проблем у громадах; надання юридичної, фінансової та консультативної допомоги соціальним підприємцям, які прагнуть розпочати власну справу;
- налагодження дієвої співпраці між місцевими органами влади і соціальними підприємствами.

Соціальне підприємництво є ефективним інструментом вирішення соціальних проблем, яке має певну специфіку запровадження в Україні.

Однак, наряду з перевагами перед традиційним бізнесом та соціально-економічними ефектами, незважаючи на стрімке зростання кількості підприємств, соціальне підприємництво в Україні стикається з низкою проблем, які уповільнюють, а іноді й гальмують його розвиток. Тому, постає необхідність формування відповідної державної політики, яка має бути спрямована на формування сприятливого середовища та реалізовуватися з метою узгодження інтересів держави і підприємництва. Це дозволить забезпечити комплексну підтримку соціального підприємництва та повноцінне використання його потенціалу для соціально-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Yunus M., Weber K., *Creating a world without poverty: social business and the future of capitalism*, Public Affairs. New York. 2007.
2. Goll I., *Social entrepreneurship and the institutional environment*, „International Journal of Social Entrepreneurship and Innovation”, 2018, 5 (.2), p. 95-105.
3. Moroń D., *Sustainable public procurement as a form of support for social economy entities in Poland*, “Innovation: The European Journal of Social Science Research”, 2021, 34:4, p. 585-608.

Тужилкіна Оксана,
канд. екон. наук, доцент,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОТИВАЦІЙНИХ УСТАНОВОК В СФЕРІ ПРАЦІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Ключові слова: конфлікт, мотивація, мотиваційні установки, персонал, праця, трансформація.

Tuzhylkina Oksana,
PhD, Associate Professor,
Poltava University of Economics and Trade

THE MOTIVATION INSTITUTIONS TRANSFORMATION IN THE SPHERE OF LABOR DURING MILITARY CONFLICT

Keywords: conflict, motivation, motivational attitudes, personnel, work, transformation.

В умовах воєнного конфлікту та економічної кризи перед менеджментом бізнесу постають такі ключові завдання: та збереження людського потенціалу та мінімізація витрат. За таких критичних умов фактично відбувається динамічна трансформація управління людськими ресурсами, фокусування на оперативних проблемах компанії. Фахівці з управління персоналом вимушені реагувати на виклики зовнішнього середовища та ринку праці дуже швидко, концентруючись на рішеннях щодо ефективного використання та збереження персоналу, враховуючи актуалізацію характерних для таких умов мотиваційних установок.

Дослідження мотиваційних аспектів управління персоналом знаходить своє відображення в багатьох наукових працях українських та закордонних вчених, зокрема М. Армстронга, І. Ансоффа, Г. Дмитренка, А. Колота, Т. Костишиної, Г. Куликова, О. Кузьміна, В. Лагутіна, І. Петрової, О. Павловської, М. Семикіної, В. Новикова та ін. Водночас, сучасні реалії та виклики суттєво впливають на процес формування HR-стратегій і вимагають від науковців та практиків пошуку найбільш ефективних науково-методологічних підходів до управління персоналом.

Метою дослідження є окреслення трансформації мотиваційних установ у сфері праці під впливом змін в умовах воєнного конфлікту.

Воєнний конфлікт та пов'язана з ним економічна криза вимагають від власників бізнесу використання дієвих інструментів подолання негативних

наслідків, пристосування до сучасних умов на ринку праці, а також збереження мотиваційних установок працівників, направлених на ефективну трудову діяльність. В сучасних реаліях значною перевагою для підприємств повинні бути правильно встановлені завдання щодо збереження ефективної мотивації працівників, що враховують зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, на ринку праці, в національній економіці та суспільстві загалом. У контексті зазначеного слід виділити основні чинники та тенденції, що на нашу думку, значною мірою впливають на формування таких завдань. Ситуація значно ускладнюється тим, що Україна увійшла у воєнний конфлікт з проблемами, які були накопичені під час довготривалої пандемії коронавірусу. Сотні тисяч українців стали безробітними, працівники як розумової праці, так і найпростіших професій. Багатьом довелося змінити вид діяльності. Загострилася проблема декваліфікації праці [1]. Війна лише підвищила ризики та невизначеності, створивши бар'єри для вільного руху факторів виробництва, у т. ч. робочої сили, призвівши до руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування. Проблеми в економіці у поєднанні зі значними внутрішніми переміщеннями та потоками біженців, призводять до масштабних втрат у сфері зайнятості та доходів. Зростання рівня безробіття, соціальне відчуження, гендерна нерівність, дискримінація на робочому місці, у т. ч. по відношенню до молоді, поширення бідності – серед головних негативних соціальних наслідків війни [2]. Політика підприємств, направлена на мінімізацію витрат, призводить до змін у формуванні систем мотивації персоналу. Зменшення матеріальних мотиваційних пропозицій для працівників з боку роботодавців призводить до вимушеного звільнення або пошуку додаткової роботи. Велика частка бізнесу переходить на дистанційні форми роботи. У зв'язку з цим відбуваються значні зміни у технологіях управління персоналом, що відбивається на мотиваційних установках працівників. Серед переваг нестандартних форм організації роботи персоналу можна виокремити такі: гнучкий графік роботи, зменшення витрат на організацію робочого місця, психологічно комфортні для працівника умови праці та ін. Водночас, перехід на дистанційну форму роботи може мати і негативні прояви: зменшення живого спілкування між працівниками; послаблення з їхнього боку відчуття приналежності до підприємства; можливе підвищення психологічної напруженості при виконанні виробничих завдань, зокрема для працівників старшого і середнього віку, через не звичні для них режими праці; вимушене посилення контролю з боку керівництва; витрати на ІТ-технології для організації трудового процесу; необхідність швидкого навчання та адаптації персоналу. Отже, з метою збереження достатньої для продуктивної праці мотивації працівників, перед керівниками підприємств та фахівцями з управління персоналом, постають такі важливі завдання: по-перше, збереження лояльності працівників щодо підприємства, трудового

колективу, корпоративної культури; по-друге, опанування та застосування новітніх технологій і досвіду управління персоналом в нестандартних умовах, зокрема, аутплейсменту; по-третє, забезпечення працівників психологічною підтримкою, зокрема, з метою профілактики наслідків стресу, емоційного та професійного вигорання; по-четверте, забезпечення ефективної комунікації та зворотного зв'язку; по-п'яте, розвиток персоналу, зокрема професійний та особистісний; по-шосте, оптимізація систем мотивації персоналу, зокрема, формування систем оплати праці, зменшення диспропорцій у заробітних платах працівників різних рангів та ін.

Превалювання цінності життя та здоров'я працівників, збереження людського потенціалу, соціально-трудові відносини у формі співпраці та партнерства мають бути основою у кадровій політиці підприємств-роботодавців.

Таким чином, вищезазначені аспекти є актуальними тенденціями сьогодення, які слід враховувати при формуванні сучасної кадрової політики підприємств з метою збереження людського потенціалу та ефективної мотивації працівників. На нашу думку, з боку керівництва підприємств необхідні швидкі та суттєві дії, такі як: зосереджувати фокус команди на спільній ідеї; відмовитися від встановлення жорстких дедлайнів та передбачати час на форс-мажори; за необхідності, переводити персонал на альтернативні форми організації праці; підсилювати комунікацію та зворотній зв'язок з персоналом, якісний обмін інформацією; забезпечувати психологічну підтримку персоналу; у разі вимушеного звільнення працівників, використовувати сучасні технології управління персоналом, спрямовані на подальшу підтримку у працевлаштуванні.

Список використаних джерел

1. Як пандемія COVID-19 змінила ринок праці в Україні. – Аналітична записка. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (дата звернення 11.10.22)
2. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. – Аналітична записка. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення 11.10.22)
3. HR під час війни. Як підтримувати та спрямовувати тисячі співробітників під час кризи. URL: <https://forbes.ua/inside/hr-pid-chas-viyni-yak-pidtrimuvati-ta-spryamovuvati-tisyachi-spivrobitnikiv-pid-chas-krizi-keys-trokh-velikikh-ukrainskikh-kompaniy-21042022-5566> (дата звернення 12.10.22)

Тулуш Леонід,
канд. екон. наук, доцент,
Радченко Оксана,
канд. екон. наук, доцент,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА АГРОСЕКТОРУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: агросектор, фінансування, програми підтримки, продовольча безпека, фінансове регулювання.

Leonid Tulush,
PhD in Economics, Associate Professor,
Oksana Radchenko,
PhD in Economics, Associate Professor,
National Science Center «Institute of Agrarian Economics»

FINANCIAL SUPPORT FOR THE AGRO SECTOR IN THE SYSTEM STATE REGULATION OF FOOD SECURITY

Keywords: agricultural sector, financing, support programs, food security, financial regulation.

В умовах воєнного стану забезпечення стійкості функціонування аграрного сектору економіки набуває особливого значення та відноситься до першочергових питань національної безпеки.

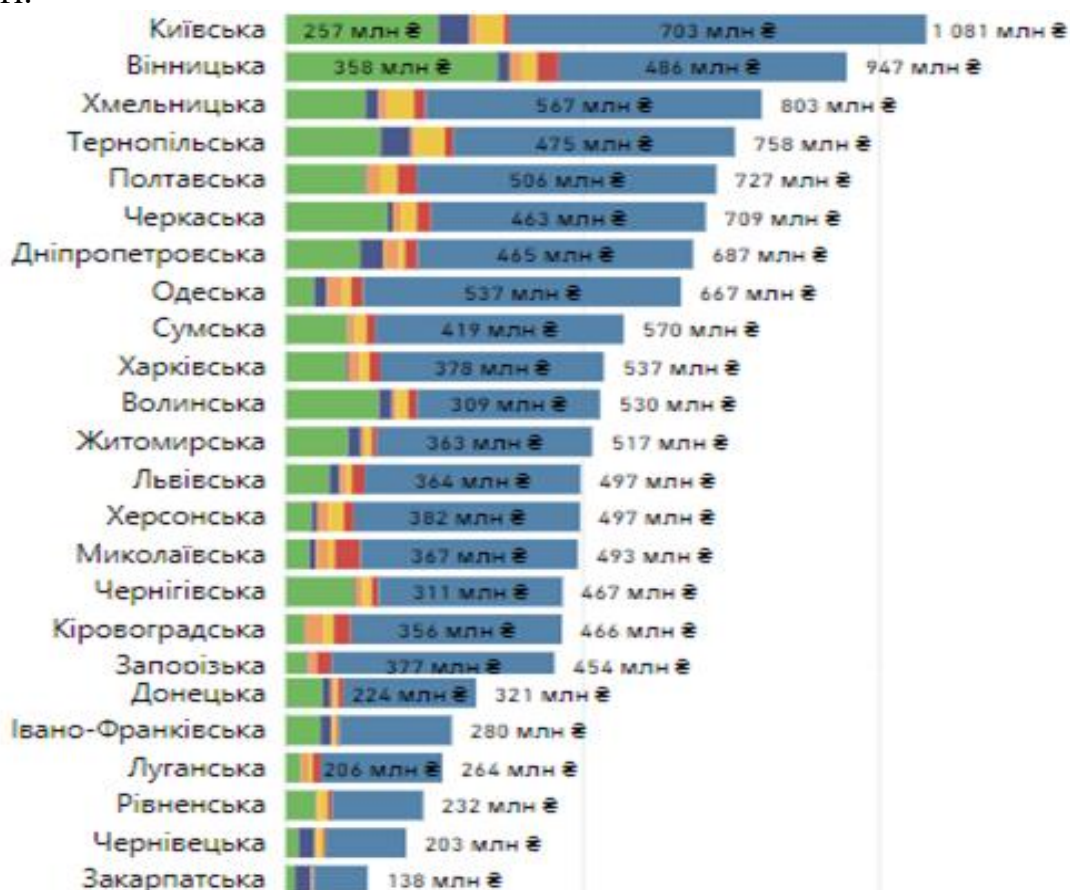
З початку повномасштабної російської військової агресії питання утримання належного рівня продовольчої безпеки та недопущення суттєвого зниження аграрного виробництва набуло неабиякої гостроти.

Виконання завдання стабілізації стану та відновлення потенціалу аграрного сектору передбачає реалізацію заходів державного протекціонізму – у першу чергу, в частині державної фінансової підтримки.

Наявна практика державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки України, що реалізовувалась впродовж останніх років (до 2021 р.), має певні досягнення [3]. Так, за останні три роки на розвиток аграрної галузі було спрямовано понад 13,3 млрд грн – 4,6 у 2019 р., 4,0 – у 2020 р., 4,7 – у 2021 р. Зокрема, у 2021 р. виділено: 34% на розвиток тваринництва та переробку сільгосппродукції; 3% на розвиток фермерства; 21% на компенсацію вартості техніки; 26% на компенсацію вартості кредитів; 10,9% на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства; 2,3% на компенсацію втрачених посівів; решта незначних обсягів коштів

розподілена на розвиток нішевих культур; картоплярства; вирощування гречки; зрошення; компенсацію ЄСВ.

Але, за даними Мінагро [1], на цей період від аграріїв було отримано заявок на суму 7,0 млрд грн, тобто виділені кошти ледь покрили 60% потреби. Регіональний розподіл коштів за програмами у 2021 р. приведено на рис. 1, де лідерами підтримки є Київська, Вінницька, Хмельницька області.

за програмами (зліва направо): підтримка тваринництва; садівництва; кредити фермерам; здешевлення кредитів; підтримка фермерів; фінансова підтримка сільгоспвиробників; разом підтримки.

Рис.1. Бюджетна підтримка агросектору України за регіонами в 2021 р., млн грн [1].

Незважаючи на період пандемії COVID-19 у 2020-2021 рр., аграрна галузь змогла оптимізувати свій ресурсний потенціал, а кошти державної підтримки слугували як своєрідне державне замовлення на найбільш вузькі місця виробництва, для формування оптимальних продовольчих балансів.

Проте, все змінилося з початком повномасштабної російської військової агресії. Рівень загроз, які постали перед аграрною галуззю, був безпрецедентним. В першу чергу, це стосується порушення логістичних ланцюгів, окупації частини територій та ведення активних бойових дій на інших територіях, брак ліквідності для фінансування своєчасного проведення необхідних технологічних операцій.

Водночас, попри значні втрати, які сягають 58 млрд дол., галузь продовжує функціонувати. Можливості Держбюджету в зв'язку з необхідністю фінансування оборонних видатків, є дуже обмеженими. Як наслідок, аграрна складова держбюджету зменшена із планових 6,8 млрд грн до менш як 2,0 млрд грн, або більш як на 70 %.

Реально ресурси фінансової підтримки надходять лише за джерелами міжнародної допомоги. Так, завдяки змінам до Держбюджету-2022, передбачено новий напрям фінансової підтримки фермерських господарств у обсязі 1,5 млрд грн, що фінансуватиметься за рахунок коштів європейських партнерів.

Водночас, наявний обсяг аграрних видатків держбюджету особливо не вплине на вирішення нагальних потреб розвитку галузі. У наявних умовах єдиною реальною підтримкою товаровиробників залишається кредитування з державною участю та портфельними державними гарантіями. Так, обсяг наданих кредитів за I півріччя 2022 року сягнув 123 млрд грн, тоді як за весь 2021 рік складав лише 61,5 млрд грн. За програмою державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», 28,5 тис агропідприємств залучили 50,7 млрд грн кредитів [1].

У період воєнного стану фінансовий потенціал аграрної галузі (ресурси фінансового ринку, бюджетні та кредитні ресурси, інвестиції та власні фінансові ресурси) сягають 1,65 трлн грн, з яких частка власних ресурсів знизилась до 82 %. З огляду на це, власних та державних фінансових ресурсів для відновлення виробництва на довоєнному рівні критично недостатньо.

При формуванні бюджету на 2023 рік Урядом для Мінагрополітики заплановано лише 1,1 млрд грн, з них на формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів передбачено 0,36 млрд грн і на програму Фінансова підтримка агросектору – 0,2 млрд грн.

В частині збільшення обсягів фінансових ресурсів на розвиток аграрної галузі в Україні надія покладається, в першу чергу, на міжнародну донорську підтримку. Як країна, що отримала статус кандидата на членство в ЄС, Україна має можливості отримання фінансової допомоги за Інструментами передвступної допомоги, ІРА через гранти, інвестиції, технічну допомогу, участь у програмах та ініціативах Євросоюзу [2].

Тому закономірно, що джерелами збільшення обсягів державної фінансової підтримки розвитку аграрної галузі в Україні є ресурси фінансового ринку, міжнародні запозичення та донорські кошти. Державне стимулювання розвитку аграрного сектору сприяє належному розкриттю його потенціалу і повинно передбачати удосконалення законодавства з метою формування додаткових фінансових ресурсів за рахунок оптимізації податкового, бюджетного та інвестиційного регулювання, спрощення вимог до ведення аграрного бізнесу, врегулювання проблем з логістикою та

експортом агропромислової продукції, пом'якшення впливу інфляції та валютного тиску.

Список використаних джерел

1. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 16.08.2022).
2. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. URL: <http://surl.li/dcltl> (дата звернення: 16.08.2022).
3. Leonid D. Tulush; Oksana D. Radchenko; Maryna I. Lanovaya (2022). Priorities and Efficiency of Government Support for the Agricultural Sector of Ukraine. Book cover Sustainable Agriculture. Pp. 13–23. DOI: 10.1007/978-981-16-8731-0_2.

Фенюк Яна,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: фінансовий ринок, конкурентоспроможність, процедура інвестування, прямі іноземні інвестиції.

Feniuk Iana,
PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INVESTMENT COMPONENT OF UKRAINE'S COMPETITIVENESS IN THE POST-WAR PERIOD

Keywords: financial market, competitiveness, investment procedure, foreign direct investment.

Реалії сьогодення спонукають світову спільноту вбачати позитивні сигнали в контексті майбутньої відбудови України, викликають увагу до післявоєнного відновлення національної економіки країни через механізми ринкових конкурентних переваг, а саме новоствореної платформи залучення іноземних інвестицій «Advantage Ukraine». Реалізація даної ініціативи отримала світову підтримку та оснований на інтеграції фінансового ринку України в європейський фінансовий простір та розширення міжнародної співпраці. Україна ставить перед собою мету: до 2032 року здійснити стрибок від перехідної (транзитної) економіки до економіки, що розвивається.

Автор визначає термін конкурентні переваги, через парадигму конкурентоспроможності як країни в цілому, так і конкретних економічних складових системи управління, яка виникла в процесі боротьби країн за своє місце в сфері обігу капіталу, що націлені на залучення інвестицій та притоку зарубіжних фінансових активів в країну. Країни створюють максимально комфортні умови для ведення бізнесу та осідання капіталів, фінансових активів через механізми фіскальної політики та здійснення політики фінансового ринку. Ринок фінансових послуг виступає з'єднувальною ланкою фінансової системи, яка покликана забезпечувати перерозподіл фінансових ресурсів та надавати фінансовим потокам вірний вектор руху. Якісна характеристика конкурентної позиції країни в глобальному ринковому середовищі в конкретний період часу, визнається ефективністю

використання інструментарію фінансового ринку задля досягнення високого інвестиційного клімату в країні та мобільності фінансових активів. Конкуренція країни – це конкуренція законодавств, адміністративних процедур, податків, а також грошових, фінансових, торгових, правових, освітніх, соціальних, екологічних і судових систем.

Основна увага приділяється ринку фінансових послуг, оскільки наявність розвинутого і добре організованого ринку дозволяє капіталу швидко знайти найбільш прибуткові сфери його застосування та в цілому підвищує мобільність капіталу. Одним з ключових документів є Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, затверджена Національним банком України, Нацкомісією з цінних паперів та фондового ринку, Нацкомісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Міністерством фінансів України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб [3]. Одним із передбачених Стратегією напрямком розвиток є розвиток фінансового ринку. Для ефективного освоєння потенційних інвестицій, необхідно забезпечити:

- функціонування ліквідного ринку фінансових інструментів;
- створення відповідної технічно організованої інфраструктури ринку;
- правове регулювання діяльності на законодавчому рівні з імплементаційними європейськими та міжнародними організаційно-правовими нормами;
- прозорість фінансових операцій та доступність до їх контролювання;
- інструмент захисту інвесторів.

Це виключно базовий та першочергово необхідний перелік кроків, що сприятиме спрощенню процедури іноземного інвестування в Україну, з точки зору, інвестора, оскільки залучити інвестиційний капітал, це лише частина процедури інвестування.

Статистика прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ) завжди висвітлює поточний стан розвитку економіки, на сьогодні відповідно до статичних даних НБУ за перший квартал 2022 року, ПІІ мають від’ємне сальдо, та складають – 402 млн.дол., кошти виводяться, економіка не відчуває нових капітальних надхожень, та це є очевидним і прогнозованим наслідком воєнного стану [2]. Проте, поряд з цими даними, за шість місяців, що минули з початку повномасштабного вторгнення, Україна залучила близько 19 мільярдів доларів макрофінансової допомоги у вигляді грантів і позик. Окрім цього, в вересні 2022 року, вперше, Міжнародна фінансова корпорація (IFC), що входить до структури Світового банку, виділила 30 млн доларів для інвестицій в Україну та Молдову. Це результат репутаційної конкурентної переваги, що має часовий обмежуючий фактор, тому працювати над законодавчою базою та розвитком інфраструктури фінансового ринку це основні тактичні завдання в найкоротші терміни.

Тому підтвердження, слова Р.Габека, що «Для відновлення України потрібні великі гроші. Більші, ніж може принести держава. Тому нам

потрібен інструмент - фонд, який дасть світовим компаніям стабільну можливість інвестувати. Це саме те, що дійсно необхідне для розбудови України» [4], це і є інфраструктурна складова процедури інвестування.

Таким чином, створення умов для подальшого освоєння капіталу та нарощення об'ємів прямих інвестицій, це головна мета інвестиційної складової конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Сьогодні Україна має особливі умови, які базуються на репутаційній складовій, але це тимчасова основа для інвестиційного капіталу, яку необхідно перетворити на постійно функціонуючу перевагу.

Список використаних джерел

1. IMD WORLD COMPETITIVENESS BOOKLET 2022, URL: <https://imd.cld.bz/IMD-World-Competitiveness-Booklet-2022> (дата звернення 18.09.2022)

2. Національний Банк України. Статистика зовнішнього сектору, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#3> (дата звернення 22.09.2022)

3. Національний Банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 (дата звернення 22.09.2022)

4. “Разом з міжнародними партнерами Україна здатна створити сучасне економічне диво”, - спільна пресконференція Юлії Свириденко та Роберта Габека // Міністерство економіки України, Відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації, URL:

[https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4c4a13eb-5630-45c3-](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4c4a13eb-5630-45c3-9157-)

[9157-](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4c4a13eb-5630-45c3-9157-)
[ea466f6d7512&title=RazomZMizhnarodnimiPartneramiUkrainaZdatnaStvoritiS](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4c4a13eb-5630-45c3-9157-)

[uhasneEkonomiczneDivo-](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4c4a13eb-5630-45c3-9157-)
[SpilnaPreskonferentsiiaYuliiSviridenkoTaRobertaGabeka](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4c4a13eb-5630-45c3-9157-) (дата звернення 18.09.2022)

Ципліцька Олена,
д-р екон. наук, доцент,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»

БІОЕКОНОМІКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: глибока переробка сільськогосподарської сировини, промисловість, додана вартість, зовнішня торгівля, продовольча безпека

Olena Tsyplitska,
Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
State Organization “Institute for Economics
and Forecasting of NAS of Ukraine”

BIOECONOMY AS A STRATEGIC DIRECTION OF INDUSTRIAL PRODUCTION AND FOOD SECURITY ENSURING

Keywords: deep processing of agricultural raw materials, manufacturing, value added, international trade, food security

Відновлення української промисловості та забезпечення продовольчої безпеки у повоєнний період є наразі ключовими завданнями економічного відродження України. Цей напрям закріплено у проєкті Плану відновлення України (розділ “Відновлення та розвиток економіки”), який зокрема, передбачає захід 2.4.8. “Стимулювання переходу на біотехнологічні методи та продукти промисловості. Проведення моніторингу та стимулювання підприємств, що використовують біотехнології”. Завдяки глибокій переробці агросировини з однієї агрокультури можна виробляти мінімум 15-20 видів продукції з високою доданою вартістю.

Країни ЄС активно запроваджують стратегії розвитку біоекономіки (див., наприклад, Національну стратегію розвитку біоекономіки Німеччини 2030). Концепція біоекономіки охоплює всі сектори економіки, які виробляють або переробляють, використовують та реалізують відновлювальні ресурси, такі як рослини, тварини, мікроорганізми та їх похідні, а також все частіше біогенні відходи та залишкові матеріали.

Україна володіє унікальними природними ресурсами в сфері вирощування сільськогосподарської сировини та має потенціал виробляти та експортувати продукцію з вищою доданою вартістю, що створюватиме вищий ВВП на 1 кв.км посівних площ. Серед перспективних напрямів

розвитку існуючих або створення нових виробництв, заснованих на поглибленій переробці сільськогосподарської сировини, можна виокремити такі.

1. Глибока переробка зерна за декількома стадіями – від крохмалю до амінокислот, вітамінів та біостанолу. Нативний кукурудзяний крохмаль, крім застосування у харчовій промисловості, є основою для клею, використовується у виробництві гофрокартону і надає необхідних характеристик міцності тканинам. В Україні до війни функціонувало понад 50 підприємств-виробників крохмалю, а експорт у 2021 році відбувався у понад 20 країн світу [1].

Крохмаль також може бути використаний для виробництва нових пакувальних чи інших матеріалів, які успішно піддаються руйнуванню при їх утилізації. Український стартап ВІОС розробив технологію виробництва біополімеру з кукурудзи з високими фізико-механічними властивостями та регульованим періодом біологічного руйнування [2].

Подальша переробка крохмалю дозволяє отримати мальтозну патоку. Попит на цукри та мальтозу за кодом УКТЗЕД 170290 “Інші, включаючи інвертний цукор та інші цукри і цукрові сиропи, з вмістом у сухому стані 50 мас. % фруктози” в світі зростає. За даними International Trade Center (далі – ІТС), за період 2017-2021 рр. обсяг світового експорту зріс майже вдвічі – до 2,3 млрд. дол. США із щорічним зростанням у 15%. Україна щороку експортувала дану продукцію на 5 млн дол США. При цьому саме у 2021 році обсяг експорту збільшився у 168 разів [3].

Лізін, метіонін, треонін і триптофан в Україну переважно імпортуються з інших країн світу, і використовуються для виробництва кормів сільськогосподарських тварин [4]. Іншим перспективним продуктом є глютен, який використовується у виробництві продуктів харчування як загусник або стабілізатор. Обсяг імпортованої у 2021 р. в Україну продукції по товарній групі 35 УКТЗЕД «Білкові речовини; модифіковані крохмалі; клеї; ферменти» становить 139 млн. дол. США. Експортовано продукції в цьому ж році на 67 млн. дол. США [3]. Перспективним ринком є Європейський Союз, який зростає щороку на 3-6% [5].

2. Глибока переробка гороху. Горох є джерелом цінних компонентів: ізоляту білку сушеного, у т.ч. модифікованого та структурованого, крохмалю та клітковини. Світовий ринок горохового білку у 2020 р. склав 230 тис. т, або 750 млн дол США. Середньорічне зростання ринку становить 13-14%. Зростання попиту пов'язане із ростом обсягів виробництва рослинного м'яса. Нативний гороховий крохмаль володіє високою гелеутворюючою здатністю, низькою температурою желатинізації, короткою текстурою та нейтральним смаком.

В Україні горох переважно обробляється шляхом глибокого очищення, фракціонування та лушення з подальшим пакуванням як готової продукції. Незважаючи на розроблені більш досконалі технології цих

процесів, які значно зменшують втрати сировини при обробці [6], такий спосіб переробки забезпечує невисоку додану вартість.

3. Виробництво готових кормів з агросировини. Середня ціна експорту кормів на 63% вища, ніж ціна сировини для цих кормів [7]. Частка зерна в структурі кормів сягає 65%, основними зерновими культурами є кукурудза, пшениця та ячмінь, які є лідерами українського експорту компонентів для виготовлення кормів.

Світовий ринок кормів складає близько 1 млрд тонн. Лідером у виробництві є Китай (187 млн т на рік), США (170 млн т на рік), Бразилія (69 млн т). У 1990 р. Україна виробила 16 млн т на рік і увійшла до ТОП-5 світового виробництва. Однак в 1990-ті відбулося суттєве падіння виробництва, внаслідок якого протягом останніх років обсяг виробництва кормів для сільськогосподарських тварин становить щороку приблизно 6 млн тонн.

Перспективним ринком для українських кормів є Казахстан, який постійно відчуває дефіцит продукції, а придбання кормів фермерами в багатьох регіонах дотується державою. На ринку Євросоюзу спостерігається дефіцит білкових кормів, насамперед, соєвого шроту. У Китаї наявний дефіцит кормів для аквакультури на рівні 30 млн т на рік, для покриття якого українські виробники можуть виробляти корми з відходів тваринництва (крім кісток) і навіть топінамбур [7]. Найбільш перспективною формою організації бізнесу в цьому сегменті буде замкнений цикл виробництва.

Отже, розвиток біоекономіки – це нові технології переробки доступної природної сировини, створення функціональних продуктів, зокрема, протеїну в умовах нестачі поживної харчової продукції та нарощування доданої вартості в промисловому виробництві. Наявна виробнича база у регіонах з нижчими воєнними ризиками може бути використана для забезпечення стійкості регіональних ринків продовольства та створення конкурентних переваг на міжнародних ринках. Особливо це актуально для експорту продуктів харчування і кормів високого ступеня переробки, виготовлених у відповідності до вимог сталого сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел

1. Один з найбільших виробників крохмалю “Вимал” призупинив виробництво. Agravery: аграрне інформаційне агентство. 17.02.2022. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/odin-z-najbilsih-virobnikiv-krohmalu-vimal-prizupiniv-virobnictvo> (дата звернення 20.07.2022).

2. БІОС: інноваційна технологія виробництва біополімеру. 2022. URL: <https://www.bioc.com.ua/> (дата звернення 20.07.2022).

3. ITC International Trade Center. 2022. URL: <https://www.trademap.org/>

(дата звернення 25.07.2022)

4. Чернєва Л. Український ринок амінокислот. Альтернатива: обладнання і годівля. 20.04.2019. URL: <https://alt-ua.com/blog/ukrainskiy-riнок-aminokislot> (дата звернення 25.07.2022).

5. Eurostat. Database. 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DS-018995__custom_3106003/default/table?lang=en

6. Нова лінія виробництва гороху в роботі / НВО “Агро-Сімо-Машбуд”. 14.03.2016. URL: <https://simo.com.ua/ua/public/novaya-liniya-proizvodstvu-goroha-v-rabote> (дата звернення 15.07.2022).

7. Пономарьов С. Індустрія кормів: на порозі поглибленої переробки сировини. Агробізнес сьогодні. 26.10.2018. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/11888-industriia-kormiv-na-porozi-pohlyblenoj-pererobky-syrovyny.html> (дата звернення 18.07.2022).

Чеберяко Оксана,
д-р істор. наук, к.е.н., професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: соціальна безпека людини, соціальна політика, соціальний захист, соціальні стандарти, війна.

Cheberyako Oksana,
Doctor of Sciences, PhD in Economics, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

HUMAN SOCIAL SECURITY UNDER THE WAR

Keywords: human social security, social policy, social protection, social standards, war.

В умовах широкомасштабної відкритої війни росії проти України особливої актуальності набувають питання забезпечення та зміцнення соціальної безпеки людини, яка має бути головним пріоритетом державної соціальної політики через соціалізацію всіх сфер людського життя. Відповідно до статті 25 Загальної декларації прав людини "кожна людина має право на такі життєво необхідні речі, як їжа, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування" [1]. Загальна декларація прав людини, міжнародні пакти про цивільні та політичні, економічні, соціально-культурні права встановлюють права громадян на здійснення своїх життєвих інтересів таких як: право на життя, недоторканність особистості, соціальний захист, свободу думки та переконань, освіту та захист соціального стану.

Україна прагне реалізувати конституційні положення, які її визначають як соціальну та правову державу. Відповідно до статті 46 Конституції України "громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника... у старості... це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхування..."[4]. Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві. Згідно з Конституцією України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки (частина четверта статті 13), що є

основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень.

У демократичному суспільстві інтереси соціальної безпеки людини та держави в цілому повинні співвідноситися та бути гармонійно збалансованими. У правовому полі України немає офіційного визначення категорії "соціальна безпека", а сам термін "соціальна безпека" порівняно недавно увійшов в науковий та політичний обіг. Своє конкретне вираження термін соціальна безпека вперше знайшов в міжнародному документі - Всесвітній соціальній декларації, прийнятій Всесвітньою конференцією із соціального розвитку у 1995 р. У ній було сформульовано мінімальні завдання забезпечення соціальної безпеки в інтересах соціального розвитку та добробуту людей, що гарантували соціальну стабільність та безпеку у світі [3].

Соціальна безпека людини - здатність та готовність держави, суспільства та особистості захищати себе від небезпек та загроз для життя, здоров'я, основних суспільних цінностей – прав і свобод людини. Вона є комплексним поняттям, оскільки зачіпає різні цінності особистого буття, а рівень соціального забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни.

Соціальна безпека людини пов'язана з дотриманням найважливіших соціальних стандартів: подолання бідності, зростання людського потенціалу (тривалості життя та рівня освіти), підвищення купівельної спроможності населення, якості трудового життя, захищеності сім'ї, материнства та дитинства; послуг охорони здоров'я; екологічні стандарти тощо.

Події останніх років засвідчили серйозну кризу системи не лише соціальної, але і міжнародної безпеки через зовнішнє втручання росії у внутрішні справи незалежних держав, спроби дестабілізації їхніх політичних систем та пряме силове захоплення чужих територій. Гібридна війна росії, яка розпочалася у 2014 р., передбачала різнопланову та довгострокову дестабілізацію соціально-економічної і політичної ситуації в Україні, системи національної безпеки [5]. На жаль, майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема в межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів. Соціальний вимір окупації частини Донбасу та анексії Криму сформував низку нових соціальних проблем: захисту прав людини та протидії расовій дискримінації щодо населення окупованої АР Крим, внутрішньо переміщені особи (близько 1,5 млн.), організація їх проживання, зайнятості, призначення (відновлення) їм соціальних виплат, пенсій, адміністративне визнання документів, питання "політичних в'язнів" та зниклих безвісті осіб та їх сімей, порядок вступу до закладів вищої освіти абітурієнтів із тимчасово окупованих територій, забезпечення учасників АТО та інші. 19 грудня 2016 р. Генеральна Асамблея ООН схвалила

Резолюцію 71/205 "Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)", [2] в якій засудила тимчасову окупацію російською федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, підтвердила невизнання її анексії.

Наразі особливу загрозу в Україні несе широкомаштабна війна, яка істотно позначилася на стані національної безпеки України, зокрема, соціальної безпеки людини. Її негативні наслідки мають як прямий, так і опосередкований характер, що є реальною соціальною загрозою. Вплив війни на соціальну безпеку людини потребує обґрунтування нових більш ефективних механізмів та інструментів її зміцнення. Війна завдала та продовжує завдавати непоправної шкоди соціальній безпеці України. Її результатом стало: зростання навантаження на систему соціального захисту через постійне збільшення кількості громадян, які потребують отримання соціальних, реабілітаційних послуг та виплат при одночасному зменшенні надходжень до державного, місцевого бюджетів та фондів загальнообов'язкового пенсійного та соціального страхування; нестача фінансових та адміністративних ресурсів органів місцевого самоврядування; ускладнення верифікації інформації щодо фактичної кількості як дорослих, так і дітей, які потребують соціального захисту та підтримки; руйнування об'єктів соціальної інфраструктури, втрата доступу до особистих справ бенефіціарів соціальної підтримки; спеціалісти сфери соціальної підтримки населення також стають вимушеними переселенцями, що впливає на обслуговування населення; складнощі у забезпеченні гідних умов проживання та належних послуг в евакуації; міграційні рухи громадян, зміна активної лінії ведення бойових дій та зміна переліку тимчасово окупованих територій, що ускладнює здійснення соціальних, страхових та пенсійних виплат громадянам; емоційний розпач громадян від нерозуміння своїх соціальних прав та зобов'язань під час війни; недостатнє покриття громад мережею закладів, які надають соціальні, реабілітаційні послуги під час війни, особливо на територіях масового перебування переселенців; унеможливлення отримання громадянами України, які проживають у зоні активних бойових дій чи біля неї, на тимчасово непідконтрольних територіях України, належних їм виплат та соціальних послуг; поглиблення вразливості маломобільних груп населення від початку війни [6].

Аналіз та оцінка стану соціальної безпеки мають бути систематичними, комплексними, оцінюючи: стан добробуту та рівня життя; стабільність соціальних взаємин та організаційної структури; рівень культури суспільства; наявність умов запобігання і розв'язання соціальних конфліктів; процеси десоціалізації суспільства тощо.

Сучасний стан соціальної безпеки залишається критичним, не зважаючи на певне реформування соціальної політики в контексті сталого соціально-економічного розвитку України, а також підвищення соціальних

стандартів життя. Війна є масштабним шоком для економіки. Із збільшенням масштабів та тривалості загарбницьких військових дій виникає все більша низка загроз, пов'язаних із дотриманням необхідної соціальної безпеки, суспільство зазнає великих втрат у вигляді людських жертв, матеріальних збитків, руйнування довкілля та загрози екологічної катастрофи. Соціальна безпека не може відповідати принципам соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, протистояти зовнішнім і внутрішнім наявним і потенційним загрозам та забезпечувати соціальний захист та умови покращення якості життя. Головною передумовою дотримання соціальної безпеки людини наразі є зміцнення могутності Збройних Сил України. Україна продовжує дотримуватися курсу на євроатлантичну інтеграцію та членство в НАТО, прагне стати в перспективі елементом нової архітектури європейської безпеки, де її життєво важливі інтереси забезпечуватимуться колективно при безпосередній участі самої України. Не набувши членства у Північноатлантичному альянсі - системі колективної безпеки, Україна й надалі не матиме дієвих важелів впливу на прийняття рішень з урахуванням її національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. Офіційний вісник України. 2008. №93. ст.3103 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Резолюція 71/205, прийнята Генеральною Ассамблеєю Організації Об'єднаних Націй "Положення в області прав человека в Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина)" от 19 декабря 2016 года. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU16077>
3. The Report on the World Summit for Social Development. Copenhagen, March 6–12, 1995 URL: <https://digitallibrary.un.org/record/198966>
4. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Чеберяко О., Варналій З. (2017). Фінансові передумови та оцінка оборони в умовах російсько-української гібридної війни. Науковий вісник Полісся, 4 (12), С. 1, 143-149.
6. Чеберяко Оксана, Варналій Захарій, Колесник Віктор, Медведкова Наталія. Соціальна безпека України в умовах війни та повоєнний час: особливості та шляхи зміцнення //Business and Law. 2022. №2. р. 67-76.

Чинчик Анатолій,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний
університет будівництва і архітектури

Іванишина Галина,
канд. екон. наук, доцент,
ВНЗ «Національна академія управління»

Голубка Степан,
д-р, професор,
Рахункова палата України

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ

Ключові слова: податкова політика, інновації, податковий інструментарій, податкові пільги, трансформація економіки.

Chynchyk Anatoliy,
PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National University
of Construction and Architecture

Ivanyshyna Galyna,
PhD in Economics, Associate Professor,
Higher Education
Establishment «National Academy of Management»

Holubka Stepan,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Accounting Chamber of Ukraine

TAX POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF STIMULATING INNOVATIONS

Keywords: tax policy, innovations, tax tools, tax benefits, transformation of the economy.

Податкова політика базується на використанні гнучкого інструментарію, що включає традиційні методи, а також з модернізацією новітніх підходів з огляду на досвід інших держав та необхідність державного реагування на нові виклики. За умов ефективного застосування новітнього інструментарію податкової політики можна досягнути цілей інноваційного розвитку економіки, орієнтуючись на глобальні конкурентні умови та вимушеність неперервних трансформацій за структурними, технологічними, відтворювальними економічними характеристиками.

Останні роки в Україні позначені багатьма управлінськими нововведеннями, спрямованими на стимулювання інноваційних процесів через зміну умов інвестиційної діяльності та підприємництва в цілому. Доповнюючи теоретичні напрацювання українських учених і практиків (О. Василевська-Смаглюк, С. Верланов, Ю. Маркуц, Д. Марчак, А. Ніколаєнко, К. Швабій та ін.), сучасні підходи до реалізації податкової політики потребують вивчення та критичної оцінки, на що спрямована дана публікація.

В Україні, як правило, застосовується традиційний інструментарій податкової політики, зосереджений на адміністративних, процедурних фінансово-мобілізаційних, бюджетних і режимних засадах. Режимний інструментарій до традиційного віднесений умовно – в силу характеру його застосування, однак, як стверджують експерти, в Україні потрібна ефективна політика надання податкових пільг [1], яка б сприяла трансформаційним змінам національної економіки в напрямку інноватизації її структури. Наразі ж обсяги втрат державного бюджету від надання податкових пільг сягає обсягів підтримки МВФ, однак видимих результатів вони не надають, оскільки «йдуть власникам великих підприємств» [2].

Незважаючи на певну «архаїчність» податкової політики в Україні, останні роки означені важливими управлінськими нововведеннями (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості сучасної податкової політики України

№ з/п	Прак-тики	Основні заходи				
		Адміністративні інструменти	Процедурні інструменти	Фінансово-мобілізаційні інструменти	Бюджетні інструменти	Режимні інструменти
1	Традиційні практики	Планові документальні перевірки з супровідними штрафними санкціями Податкова «амністія»	Подальша діджиталізація сервісів	Коригування умов спрощеної системи оподаткування ФОП, зміни оподаткування нерезидентів, переліку під-акцизних товарів, звітності ЄСВ	Щорічне планування податкових надходжень	Встановлення податкових пільг з визначенням втрат бюджету внаслідок їхньої дії

2	Управлінські нововведення	Скасування «перевірочного карантинного мораторію» Інституційні реформи з цільовим функціоналом	Нові цифровізовані послуги з інтеграцією в Дію, Е-акциз, Е-аудит	Підвищення ставок «ресурсних» податків	Середньо-строкове бюджетне планування, у тому числі податкових надходжень	Надання пільг на оновлення основних фондів та великі інвестиційні проекти «Антиофшорні» заходи і правила BEPS
---	---------------------------	--	--	--	---	---

Джерело: узагальнено авторами

Поточна податкова реформа зосереджена на змінах «адміністративного ландшафту», сервісного обслуговування, інституційних перетвореннях тощо.

Що стосується стимулювання інновацій, то відповідний податковий інструментарій в Україні розвинутий недостатньо. Світова практика вказує на такі основні підходи до підбору податкового інструментарію: податкові канікули; зниження ставок податків; пільги для придбання обладнання; податкові кредити; зниження відрахувань із заробітної плати для працівників певних професій, посад, сфер діяльності; митні пільги інноваційного експорту; пільги по сплаті імпортного мита [3]. Комбінуванням згаданих підходів має визначатись черговість заходів у застосуванні податкового інструментарію з інноваційним функціоналом. У подальших дослідженнях буде більш детально розкрито його зміст та можливості застосування в Україні.

Список використаних джерел

1. Невидимі субсидії. Хто і скільки втрачає, а хто – отримує в Україні від податкових пільг? / Дарина Марчак, Юлія Маркуц: Економічна політика. URL: <https://voxukraine.org/nevidimi-subsidiyi-hto-i-skilki-vtrachaye-a-hto-otrimuye-v-ukrayini-vid-podatkovih-pilg/>
2. Загублені мільярди. Хто і скільки втрачає, а хто – отримує від податкових пільг / Дарина Марчак, Юлія Маркуц: Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/07/8/662686/>
3. Щодо стимулювання залучення іноземних інвестицій в контексті інноваційного розвитку економіки : Аналітична записка : Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/3278/>

Шевченко Володимир,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ

Ключові слова: енергетична криза, енергетичні ресурси, економія енергії, диджиталізація енергетики.

Shevchenko Volodymyr
PhD, Associate Professor,
National Taras Shevchenko University of Kyiv

DIGITALIZATION IN THE REGULATORY SYSTEM OF THE EUROPEAN ENERGY CRISIS

Keywords: energy crisis, energy resources, energy efficiency, digitalization of energy

Процес диджиталізації як поширення цифрових методів в процесі отримання та використання інформації та управління має всезагальний глобальний характер та розвивається в багатьох сферах людської діяльності. Інтенсивність диджиталізації останніми роками зростає в періоди нестабільності та криз, таких як пандемія та обумовлена нею рецесія, війна росії в Україні, енергетична та продовольчі кризи.

Вагомим чинниками диджиталізації є нестабільність і структурні зміни європейського енергетичного сектору – коливання попиту, волатильність цін на енергоносії та їх інфляційний тиск, вплив російської агресії в Україні та санкції проти росії, необхідність скоротити залежність від країни-агресора, потреба диверсифікацію та підвищення ефективності використання енергії, проблеми альтернативної енергетики та декарбонізації.

Економічний вплив суттєвих зовнішніх змін вимагає виявлення змісту та дії сучасних ринкових і структурних шоків. Енергетичні цінові шоки – непередбачувані та значні коливання цін на енергію – виникають перш за все під впливом шоків змін попиту та пропозиції на енергоресурси. Шоки можуть бути проявом та складовою енергетичної кризи – значного дисбалансу попиту та пропозиції енергоресурсів, що веде до зростання цін на енергію та інфляції, падіння виробництва, постачання та споживання енергії, зростання витрат держави на енергетичні субсидії, уповільнення економіки.

В умовах пандемії, локдауну, транспортного колапсу, скорочення виробництва відбулися шоки попиту як відображення зменшення споживання енергії та відповідно падіння цін на енергоресурси. Енергетичні шоки пропозиції в Європі проявилися в середині 2021 року в період пост-пандемічного відновлення економіки/. Суттєвим поштовхом кризи стала російська агресія в Україні. Це обумовило стрибкоподібне зростання цін на енергоресурси, перш за все на нафту, природний газ та електроенергії. Зростання попиту не сприяло збільшенню пропозиції, одночасно попит змінювався особливо активно в Азії за більш високих темпів регіональної економіки. Це стало основними чинниками загального зростання цін та світової енергетичної кризи.

Енергетична криза у Європі посилювалась в результаті залежності від російських нафти та природного газу, структурних змін в процесі обмеження викопного палива та політики декарбонізації. Основними системними причинами енергетичної кризи в Європі можна вважати наступні:

- швидке збільшення попиту на енергію в умовах пост-пандемічного економічного зростання та обмежених можливостей збільшення пропозиції;
- кон'юнктурні зміни міжнародних потоків енергоресурсів, перш за все переорієнтація зрідженого природного газу та нафти до Азії;
- виведення з експлуатації частини вугільних та атомних електростанцій;
- нестабільність використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії;
- штучні обмеження постачання природного газу з росії шляхом скасування пропозиції споту на електронних аукціонах, шантаж і періодичні зупинки транспортування газу під різними приводами;
- нестабільність ціноутворення на європейському ринку, негативний вплив спекулятивних операцій з ф'ючерсними контрактами.

Взаємодія міжнародних, ринкових, структурних та неринкових факторів обумовила волатильність енергетичного сектору та складність управління у кризовій ситуації. Після початку російської агресії в Україні та запровадження санкцій проти росії енергетична криза в Європі посилювалась. Відповідно розширились заходи регулювання енергетичного сектору – короткострокові, середньострокові та системні. До останніх відноситься диджиталізації енергетики як важливий напрямок системної трансформації та посилення стійкості.

Поширення цифрових технологій відіграє важливу роль у здійсненні стратегії Євросоюзу на основі поєднання «зеленого» переходу та диджиталізації. Це спрямовано також на трансформацію енергетичної системи у більш ефективну, «розумну», інтегровану та екологічно чисту. Такі зміни також повинні сприяти підвищенню конкурентоспроможності

європейських компаній на основі стабільного постачання енергії, запровадження енергоекономних інновацій.

Цифрові технології повинні охопити виробництво, постачання та використання енергії, скоординувати діяльність учасників енергетичних ринків. Інтеграція енергосистем буде супроводжуватися їх оптимізацією, раціонального використання енергетичних потужностей та інфраструктури, адаптації до зміни зовнішніх чинників. Це також посилити стійкість енергосистем, мінімізувати втрати від коливань споживання і цін, поліпшити доступ споживачів до енергії.

Потреби у диджиталізації європейської енергетики обумовлені її кризовим станом, структурними змінами та скороченням енергоспоживання, носять комплексний характер. Диджиталізація повинна сприяти балансуванню та стабілізації виробництва і постачання енергії, обробці та доступності інформації про стан енергоринку, раціональному розвитку відновлювальних джерел, скороченню споживання енергії та підвищенню ефективності її споживання.

Диджиталізація енергетики спирається на інституційні, технологічні, економічні, фінансові, інфраструктурні, інноваційні, інвестиційні та міжнародні умови та стимули. Євросоюз визначив важливе значення цифрової трансформації енергетики та її стратегію: «Для підтримки успішної цифрової трансформації енергетичної системи Європі потрібні найсучасніші цифрові рішення, надійна інфраструктура інтелектуальної мережі та екосистема даних». [1] Основним напрямками диджиталізації енергетики є:

- Розвиток сучасної системи обміну даними між учасниками енергетичних ринків для посилення їх гнучкості та конкурентності.
- Створення системи цифрового управління європейськими енергетичними мережами як основи єдиного енергетичного простору.
- Формування спільного європейського енергетичного простору на основі обміну даними та сумісної інфраструктури.
- Активізація досліджень та поширення інновацій для розвитку цифрових рішень з метою підвищення надійності, гнучкості та стабільності енергетичних систем.
- Використання цифровізації для скорочення споживання енергії та підвищення енергоефективності виробництва, міст і побуту.
- Підвищення кібербезпеки енергетичного сектору та споживачів.
- Підвищення рівня доступу учасників ринку та громадян до енергетичної інформації, налагодження діалогу із зацікавленими сторонами щодо удосконалення регулювання.

Координація енергетичної диджиталізації у країнах Європи враховує диференційований підхід через внутрішні та міжнародні фактори, різниця у структурі енергоспоживання, доступ до ринків, вплив умов міжнародної торгівлі, нестабільність світових ринків.

Список використаних джерел

1. European Commission. Digitalisation of the European Energy System. 2022.
URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digitalisation-energy>

Шовкун Інна,
канд. екон. наук,
старший науковий співробітник,
ДУ “Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України”

ЧИННИКИ СТРУКТУРНИХ ДЕФОРМАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Ключові слова: структура національної економіки, економічна безпека, економічні втрати, експортний кошик, ланцюжки створення вартості.

Shovkun Inna,
PhD in Economics,
Leading Researcher,
Institute for Economics and Forecasting of
the National Academy of Sciences of Ukraine

FACTORS OF STRUCTURAL DEFORMATIONS IN THE CONTEXT OF THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE AND THE WORLD

Keywords: structure of the national economy, economic security, economic losses, export basket, value chains.

Війна підірвала економічну безпеку країни, а разом з тим, zdeformувала структуру національного господарства – більшість українських підприємств вимушено припинили роботу повністю або частково внаслідок бойових дій, руйнування виробничого капіталу та інфраструктурних мереж [1]; розірвання коопераційних відносин із підприємствами-суміжниками, які потрапили під окупацію; неможливості здійснювати постачання та збут продукції через блокаду ворогом логістичних шляхів. Вражені прицільними російськими ударами, повністю або частково зруйновані підприємства різних галузей української економіки, у тому числі такі промислові гіганти як Маріупольський меткомбінат імені Ілліча, "Азовсталь", Авдіївський коксохімічний завод, Кременчуцький нафтопереробний завод, "Антонов".

Працівники таких підприємств позбулися робочих місць, залишилися без роботи і заробітків. Ринок праці країни опинився у стані кризи. За даними опитувань, серед людей, які мали роботу до війни, втратило роботу понад 40% [2]; працюють у звичному режимі 34%; працюють віддалено або частково – 19%, знайшли нову роботу – лише 6%. Кількість вакантних місць

скоротилася у десятки разів. Поглибився дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили. Вкрай загострилася конкуренція за влаштування на роботу, навіть незважаючи на те, що декілька мільйонів громадян виїхало за кордон. Працедавці опинилися у привілейованому становищі, що негативно вплинуло на заробітки найманих працівників. Зокрема, більшість бізнесів не мають наміру виплачувати заробітну плату працівникам на довоєнному рівні, у тому числі, понад третини взагалі не планує ніяких виплат працівникам, і лише 3% бізнесів платитиме людям більше, ніж до війни [3, с. 8].

Великі втрати людського капіталу та загроза демографічної кризи ускладнять перспективи повоєнного відродження країни. Тисячі людей – дорослих і дітей – загинуло в ході цієї війни. За попередніми оцінками уряду, не менше 1,2 мільйона громадян України депортовано країною-окупантом. Значна частина з тих понад 8 мільйонів осіб, що вимушено покинули рідні домівки і переїхали із районів активних бойових дій на безпечніші території та за кордон, не скоро повернеться до дому.

Агресор грабує окуповані території, вивозить і продає крадене. Значної шкоди завдано земельним ресурсам, чим підірвано основу продовольчої безпеки країни. Тимчасово перебувають під окупацією великі території східних і південних областей, що унеможливило нормальне ведення сільськогосподарської діяльності у цих традиційних регіонах інтенсивного землеробства. Поля в районах бойових дій всуціль засіяні воронками від снарядів. Великих збитків завдано лісовим ресурсам – у результаті ракетних обстрілів і вибухів мін постраждало майже три мільйони гектарів лісів, що становить третину лісового фонду країни.

Карколомні зміни відбуваються у співвідношенні попиту і пропозиції на ринках товарів і факторів виробництва, що чинить тиск на структуру економіки. Суттєвий вплив справляє використання росією навмисно спровокованого нею дефіциту товарів як зброї для шантажу великої кількості країн захмарними цінами на відповідні товари (наразі на слуху «енергетична зброя» росії, «продовольча зброя»). Штучно спровоковані кризи на ринках зерна, природного газу, нафти, палива, енергетики створюють проблеми для галузей виробництва та економіки загалом.

Отже, внаслідок війни українська економіка зазнала деформації її структури внаслідок великих втрат ключових факторів виробництва – фізичного капіталу, праці, землі; обмеженої доступності необхідних ресурсів (матеріальних, інвестиційних), зміни попиту і пропозиції на ринках товарів і факторів виробництва, а також неможливості нормально працювати і реалізовувати вироблену продукцію на ринках. Прогнозується, що загальні збитки економіки сягнуть 35 – 42 % ВВП у 2022 р. (за розрахунками НБУ [1], Інституту економіки та прогнозування НАНУ [4], МВФ [5]).

Спричинені війною загрози виникнення кризового становища розповсюджується по світу у різних вимірах. Зокрема, Європа, що гостинно прихистила близько 6 мільйонів громадян України, які рятуються від війни, підпадає під ризик міграційної кризи.

Порушення міжнародних торгових потоків, що поєднували Україну зі світом, внаслідок блокади агресором цивільного судноплавства в Азовському і Чорному морях, змусили повністю перебудовувати логістичні маршрути. Під удар потрапили країни – торгові партнери України, ланцюжки постачання з якими були перервані.

Шоки пропозиції сировинних товарів на глобальних ринках (у тому числі, обмеження поставок зерна, рослинної олії, добрив з Чорноморського регіону), викликані війною, зумовили стрибок світових цін і обернули на марне роки роботи на досягнення Цілей сталого розвитку ООН. Порушення стійкості глобальної системи забезпечення продовольством зламало світову безпеку, поставивши низку країн на межу продовольчої кризи. Під тиском обставин відбуваються глобальні тектонічні зсуви – реструктуризація світової торгівлі та подорожчання моделей торгових відносин.

Висока залежність країн ЄС від постачання російських енергоресурсів, металу обтяжила проблеми у глобальних виробничих ланцюжках, вразивши передусім такі галузі як нафтопереробка, енергетика, транспорт, металургія, хімічна промисловість.

На тлі дефіциту основних видів експортної продукції як країни-жертви агресії, так і окупанта, і підвищення світових цін, загрозово посилюються хвилі інфляції, відповідно, жорсткішою стає грошово-кредитна політика країн та уповільнюється їхня економічна динаміка [5]. Ознаки рецесії відчутні у різних країнах.

Загалом російське вторгнення в Україну завдало удар по глобальному економічному порядку, призвело до геополітичних зрушень, що матиме довготривалі наслідки для структури світової економіки.

Список використаних джерел

1. НБУ. Звіт про фінансову стабільність, червень 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku>
2. Соціологічна група «Рейтинг». П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23-24 липня 2022). URL: <https://ratinggroup.ua/>
3. Gradus research company; KSE Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. Аналітичний звіт. Березень 2022. URL: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_30032022_ua.pdf
4. Кораблін, С. О. Україна: фінансовий вимір війни. Вісник Національної академії наук України, 2022 (7), 39–41. <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/1104>
5. Gourinchas P.-O. Shifting Geopolitical Tectonic Plates. Finance & Development. June 2022. URL: <https://www.imf.org/>

Юрченко Вікторія,
канд. наук з держ. упр.,
Національний університет “Запорізька політехніка”

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД АГРЕСІЇ

Ключові слова: регіон, розвиток, агресія, соціально-економічний розвиток, ресурсне забезпечення, моніторинг, економічна система регіону.

Yurchenko Viktoriya,
PhD in state control,
National University “Zaporizhzhia Polytechnic”

MONITORING OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION IN THE PERIOD OF AGGRESSION

Keywords: region, development, aggression, social and economic development, resource security, monitoring, economic system for the region.

Нині на території України відбувається повномасштабна військова агресія. Агресивна війна РФ спрямована проти незалежності і самостійності нашої держави, – це загроза не тільки Україні, а й Європі і, без перебільшення, світові. Війна однозначно є найбільш варварським способом вирішення міждержавних, міжнародних конфліктів, який посягає на міжнародний правопорядок і безпеку людства, і, безумовно, суперечить як принципам міжнародного права, так і принципам моральності та людяності [1, с. 75].

Російське воєнне вторгнення завдає непоправної шкоди соціально-економічному, та екологічному розвитку регіону та порушує права громадян на безпечне довкілля, здійснення рекреаційної діяльності.

Розробка і вдосконалення стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіону в період агресії має орієнтуватися на досягнення стратегічно необхідних напрямів розвитку регіону, а також практичного використання принципово нових способів оцінки даних, застосування можливостей інформаційних технологій, які відповідають сучасним потребам та принципам наукової обґрунтованості, на основі аналізу потенціалу повоєнного відродження.

Організаційне забезпечення системи стратегічного моніторингу соціально-економічного розвитку регіону представляє собою алгоритми, які регламентують порядок з яким збирається, передається інформація, розраховуються показники, надаються результати роботи системи, нормативно-правовий супровід - все це відноситься до питання

організаційного забезпечення.

Неможливим є регіональний моніторинг соціально-економічного розвитку без виконання ним організаційної, контрольної, інформаційно-діагностичної, аналітичної і комунікаційної функцій. Але не тільки функції відіграють істотну роль для налагодженої роботи запропонованої нами системи, важливого значення набувають і принципи на підставі яких, так само відчутним стає корисний ефект її функціонування.

Орієнтація системи стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіонів в період агресії на модернізацію інформаційно-аналітичного процесу спрямованого на прийняття управлінського рішення, що веде до розвитку регіону в цілому, його соціально-економічної компоненти, виникає відповідно до принципу цілеспрямованості.

Система стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіону в період агресії має функціонувати незалежно від територіальних особливостей і перетворень соціально-економічних параметрів, тому доцільно дану перевагу віднести до принципу універсальності. Регіон, як жива система потребує постійного спостереження за його розвитком, відстеження змін як позитивного, так і негативного спрямування, виявленні, фіксації та реєстрації подій і явищ, що мають значення для його розвитку, а це є неодмінною умовою поєднання сталості та періодичності, але в умовах агресії це неможливо здійснити на належному рівні.

Повоєнний економічний бум в Україні можливий лише в тому разі, якщо заходи соціально-економічної політики держави реалізовуватимуться в руслі чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Основним пріоритетом такої стратегії має стати зміна бюджетних орієнтирів держави на регіональному рівні. Тобто, замість переобтяження державного бюджету різного роду соціальними програмами, основний акцент має бути зроблений на фінансуванні оборонних програм та розбудові військово-промислового комплексу, включаючи створення сучасної системи територіальної оборони.

Процес розробки стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіонів в період агресії буде надзвичайно ускладнений відсутністю ділового співробітництва управлінців різного рівня, які можуть не тільки обмінюватися досвідом проведення досліджень, а й усувати допущені помилки [3, с. 80]. Рівень розвитку регіону визначається станом розвиненості галузей промисловості, агропромислового комплексу, будівництва, торгівлі та ін. Рівень життя населення регіону визначають такі чинники як зайнятість населення, розвиненість соціальної інфраструктури і т.д., які є низькими в умовах агресії.

Вибираючи стратегію розвитку регіону і пошук умов, які її реалізують, необхідно розробити кілька сценаріїв розвитку ситуації, особливо в період агресії. Регіон будучи стійкою соціально-економічною системою з різним

ступенем відкритості і діяльності, спрямованої на автоматизацію і формування своїх структурних компонентів, має сформовані протиріччя з центром, але пов'язана з ним нерозривно, що потребує особливого підходу до прогнозування його розвитку.

Будь-яка розробка пріоритетних напрямків соціально-економічного зростання, повинна в основі своїй містити методологію стратегічного територіального планування, так цей процес являє собою розумне об'єднання оцінок (кількісних і якісних) показників економічного спрямування з метою реалізації в перспективі найбільш важливих напрямків соціально-економічного розвитку регіону, а також розробки механізму реалізації поставлених цілей органами державного управління з різними повноваженнями.

В стратегічному майбутньому саме західні регіони України можуть стати центром промислового розвитку та локації багатьох стратегічних підприємств і галузей реального сектора національної економіки. По-перше, у сенсі віддаленості від територій агресора (вищий рівень безпеки). По-друге, у зв'язку з наближенням транспортно-логістичної системи до країн ЄС (основного зовнішньоторговельного та економічного партнера держави). По-третє, ускладнення транспортування вітчизняної продукції до країн світу морським шляхом.

Важливою умовою ефективної реалізації регіональної політики в період агресії є створення регіональних інформаційних баз для оцінки ресурсного забезпечення регіону, що зумовлює необхідність вдосконалення одного з найважливіших управлінських інструментів — розробка та впровадження стратегічних засад соціально-економічного розвитку регіонів.

Список використаних джерел

1. Кузьмінов С. В. Макроекономічне підґрунтя російської агресивності / С. В. Кузьмінов, С. О. Геращенко, В. О. Мішина // Академічний огляд. - 2022. - № 1. - С. 74-83.
2. Подлужна Н.О. Моніторинг процесів інформатизації суб'єктів господарювання як основи формування економіки знань на регіональному рівні / Н. О. Подлужна // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2018. - Вип. 14(1). - С. 122-130.
3. Сергієнко Т. І. Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України / Т. І. Сергієнко, Ю. В. Куріс // Humanities studies. - 2022. - Вип. 11. - С. 79-86.